



№1 -2014

ISSN 2307-7891

**АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АБАЯ
ABAI KAZAKH NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**



ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

**«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы
Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»
Series «Multilingual education and philology of foreign languages»**



ISSN 2307-7891

**АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АБАЯ
ABAI KAZAKH NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

**«КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІ ФИЛОЛОГИЯСЫ»
СЕРИЯСЫ**

**СЕРИЯ
«ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИНОСТРАННАЯ
ФИЛОЛОГИЯ»**

**SERIES
«MULTILINGUAL EDUCATION AND PHILOLOGY OF FOREIGN
LANGUAGES»**

№ 1

2014

АЛМАТЫ

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАН!

Назарларыңызға ұсынылып отырған Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті ғылыми-әдістемелік «Хабаршы» журналының «Көптілді білім беру мен шетел филологиясы» атты сериясы осы университеттің Филология және көптілді білім беру институты бастамасымен жарыққа шығып отыр.

Қазіргі таңда көптілді білім беру - Қазақстан Республикасының жоғарғы білім беру жүйесінің негізгі бағыттарының бірі, өйткені жоғарғы оқу орны мәдениаралық және лингвомәдени құзіреттіліктерді меңгерген жоғарғы білікті және бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау үдерісіндегі маңызды саты болып табылады. 2011-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасын және Қазақстан Республикасының 2050-Стратегиясын жүзеге асыру мақсатында еліміздің білім беру саласында көптеген іс-шаралар қолға алынып жатыр, көптілді білім беруде шешімін мен жауабын таппай отырған мәселелер мен сауалдар жетерлік.

Басты мақсатымыз - шетелдік және отандық ғалымдарды тарта отырып, көптілді білім берудегі түйінді мәселелерді жіті қарастырып, сұрақтарға жауап іздеу және пайдалы кеңестер беру.

Журналымыздың санында Сіздер Америка, Британия, Франция, Германия, Түркия, Иран, Египет, Қытай және Өзбек, Әзірбайжан елдерінің ғалымдары мен Қазақстан Республикасының жоғарғы оқу орындары мен орта және арнайы білім ордаларының профессорлық-оқытушылар құрамы мен магистранттар, студенттердің осы тақырыптағы ғылыми мақалаларымен таныс боласыздар.

Журнал көптілді білім беру саласын жан-жақты зерттеуге бағытталған 7 тараудан тұрады:

1. Шетел тілінде білім беру.
2. Мәдениаралық коммуникация және аударма мәселелері.
3. Когнитивтік лингвистика.
4. Лингвистика және мәтін лингвистикасы.
5. Лингвамәдениеттану.
6. Дискурс және оның типологиясы.
7. Көптілді білім беру.

Сәттілік тілейміз!

Редакция алқасы

БАС РЕДАКТОР

Т.Т. АЯПОВА - Абай атындағы ҚазҰПУ филология және көптілді білім беру институты директоры, ф.ғ.д., профессор

БАС РЕДАКТОР ОРЫНБАСАРЛАРЫ:

Асқарова С.А.– ф.ғ.к., доцент

Баданбекқызы З.– ф.ғ.к., доцент

ҒЫЛЫМИ РЕДАКТОРЛАР:

Ешимбетова З.Б.-п.ғ.к., филология және көптілді білім беру институтының оқу-әдістемелік жұмысының жетекшісі

Шенгелбаева Н.Р.-ф.ғ.к., кәсіби шетел тілі коммуникациясы және аударма ісі кафедрасы

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Мирзоев К.И.- ф.ғ.д., профессор, шығыс тілдері кафедрасының меңгерушісі

Мусаева К.С.-п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ профессоры, арнайы мақсаттағы ағылшын тілі кафедрасының меңгерушісі

Букабаева Б..Е.- ф.ғ.к., кәсіби шетел тілі коммуникациясы кафедрасының меңгерушісі

Кемелбекова З.А.-ф.ғ.к., кәсіби шетел тілі коммуникациясы және аударма ісі кафедрасының меңгерушісі

Мукашева А.С.-ф.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ профессоры, кәсіби шетел тілі коммуникациясы және аударма ісі кафедрасы

Дэвис Брент – PhD (АҚШ)

Н.Новин – PhD Argibin University (Иран)

Дэвид Ландис –PhD (АҚШ)

Фатима Шнан-Давен-PhD Экс-Марсель университеті (Франция)

Наср М.Ариф–PhD Ислам Әлемі институтының директор міндетін атқарушысы (Араб Эмираты)

Әлімсейіт Әбілғазы–ф.ғ.д., профессор Шыңжаң университеті филология институты (ҚХР)

Иноятова У.И.–п.ғ.д., Низами атындағы ТГПУ (Ташкент, Өзбекстан Республикасы)

Кенан Коч–PhD (Турция)

Нил Стейнторп- магистр (Австрия)

М. Яуманн–магистр (ФРГ) ДААД орталығы

Али Али Шабан–PhD Каир (Египет)

ЖАУАПТЫ ХАТШЫЛАР:

Ибрагимова К.К.-кәсіби шетел тілі коммуникациясы және аударма ісі кафедрасының аға оқытушысы (орыс тіліне жауапты)

Бейсахметова Ж.А.-кәсіби шетел тілі коммуникациясы кафедрасының аға оқытушысы (ағылшын тіліне жауапты), (**жауапты хатшы**)

Айтқазықызы С. -PhD, Шығыс тілдері кафедрасы (қытай тіліне жауапты)

Абдрахманова Г.-ф.ғ.к., доцент, Шығыс тілдері кафедрасы (араб тіліне жауапты)

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Т.Т. АЯПОВА-директор института филологии и полиязычного образования
КазНПУ имени Абая, д.ф.н., профессор

ЗАМЕСТИТЕЛИ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

Асқарова С.А.– к.ф.н., доцент

Баданбекқызы З.– к.ф.н., доцент

НАУЧНЫЕ РЕДАКТОРЫ:

Ешимбетова З.Б.-к.п.н., руководитель УМО института филологии и полиязычного образования

Шенгелбаева Н.Р.-к.ф.н., кафедра профессиональной иноязычной коммуникации и переводческого дело

СОСТАВ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Мирзоев К.И.-д.ф.н., профессор зав. кафедрой восточных языков

Мусаева К.С.-к.п.н., профессор КазНПУ имени Абая, зав. кафедрой английского языка для специальных целей

Букабаева Б.Е.-к.ф.н., зав. кафедрой профессиональной иноязычной коммуникации

Кемелбекова З.А.-к.ф.н., зав. кафедрой профессиональной иноязычной коммуникации и переводческого дело

Мукашева А.С.-профессор КазНПУ имени Абая, кафедра профессиональной иноязычной коммуникации и переводческого дело

Дэвис Брент – PhD (США)

Н. Новин – PhD Argibin University (Иран)

Дэвид Ландис – PhD (США)

Фатима Шнан–Давен - PhD Университета Экс-Марсель (Франция)

Наср М.Ариф –PhD, исполнительный директор Института Исламского мира (Арабские эмираты)

Әлімсейіт Әбілғазы – д.ф.н., профессор Шинжанский институт филологии (КНР)

Иноятова У.И. – д.п.н., ТГПУ им Низами (Ташкент, Республика Узбекистан)

Кенан Коч – PhD (Турция)

Нил Стейнторп - магистр (Австрия)

М.Яуманн – магистр (ФРГ) Центр ДААД

Али Али Шабан - PhD Каир (Египет)

ОТВЕТСТВЕННЫЕ СЕКРЕТАРИ:

Ибрагимова К.К.- старший преподаватель кафедры профессиональной иноязычной коммуникации и перевода (русский язык)

Бейсахметова Ж.А.- старший преподаватель кафедры профессиональной иноязычной коммуникации (английский язык), (**ответственный секретарь**)

Айтқазықызы С. - PhD кафедры восточных языков (китайский язык)

Абдрахманова Г.- к.ф.н., доцент кафедры восточных языков (арабский язык).

EDITOR-IN-CHIEF

T.T. AYAPOVA-Director of the Institute of Philology and Multilingual Education, Abai KazNPU, doctor of philological sciences, professor

EDITOR-IN-CHIEF'S ASSISTANTS:

S.A. Askarova- candidate of philological sciences, associate professor

Z. Badanbekkyzy - candidate of philological sciences, associate professor

SCIENTIFIC EDITORS:

Z. B. Yeshimbetova- candidate of pedagogical sciences, TTU chief of the Institute of Philology and Multilingual Education

N. P. Shengelbayeva- candidate of philological sciences, department of professional foreign language communication and translation studies

EDITORIAL STAFF:

K.I. Mirzoyev- doctor of philological sciences, professor, head of Eastern languages department

K.S. Musayeva- candidate of pedagogical sciences, professor of Abai KazNPU, head of English language for special purposes department

B.E. Bukabayeva- candidate of philological sciences, head of professional foreign language communication department

Z.A. Kemelbekova- candidate of philological sciences, head of professional foreign language communication and translation studies department

A.S. Mukasheva- candidate of philological sciences, professor of Abai KazNPU

Davis Brent - PhD (USA)

N.Novin- PhD of Argibin University (Iran)

David Landis- PhD (USA)

Fatima Shnah- Daven- PhD of Ex-Marseille University (France)

Nasr M. Arif- PhD, executive director of Dar al-Islam Institute (Arab Emirates)

Alimseyit Abilkazy- PhD, Professor of Jingjiang Institute of Philology (China)

Inoyatova U.I. – Doctor of philological, Nizami TSPU (Tashkent, Uzbekistan Republic)

Kenan Koch- PhD (Turkey)

Neil Stainthorpe- MA (Austria)

M. Yauman- master degree, DAAD center (Germany)

Ali Ali Shaban- PhD Kair (Egypt).

EXECUTIVE SECRETARIES:

K.K. Ibragimova- senior teacher (Russian Language)

Zh. A. Beisakhmetova- senior teacher (English Language), (**executive secretary**)

S. Aytказыкызы- PhD (Chinese Language)

G. Abdrakhmanova - candidate of philological sciences, associate professor (Arabic Language).

Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігіне 12.02.2013 жылы тіркеліп, №13343 -Ж куәлігі берілді.

Шығарылу мерзімі жылына 4 рет. Периодичность 4 раза в год.

МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Askarova S.A.	Activities to promote the process of vocabulary acquisition	9-15
Kulekenova Zh.G.		
Tleubai S.T.	Role play is one of the effective ways to improve speaking skills	15-20
Zhauynshiyeva Zh.B.	Incorporating culture into a foreign language teaching	21-25
Stainthorpe N.	Playing games in Kazakhstan - the importance of playing at English	26-29
Токмуратова К.	Особенности метода коммуникативных заданий	29-34
Мамырбаева М.З.	Инновационные педагогические технологии в обучении английскому языку	35-51
Ismailova O.A.	Role and place of dialogic speech in the process of communication	51-56
Beisakhmetova Zh. A.	Шетел тілі сабақтарында ауыз екі сөйлеу дағдыларын ойын арқылы қалыптастыру	56-62
Айтжанова Б. Б.		
Аубакирова Ж.З.	Словосочетание как основа формирования речевых навыков	62-66
Байдалина Ж.Ж.	Студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру	66-70
Бабасова А.А.	Студенттердің зерттеушілік қызметін саралап оқыту технологиясы арқылы қалыптастыру	70-75
Бижанова Ж.А.	Тест шетел тілін оқытудың тиімді құралы	75-81
Исмаилова О. А.	Шетел тілін оқытуда интерактивті тәсілдің маңызы	81-89
Молдахметова О.М.	Шағын жинақталған мектептерде жаратылыстану пәндерін оқытудың әдістері	89-96
Жұмағалиқызы Б.		
Myrzakhmetova A.T.	Testing and assessment in FLT	96-100
Темиргалиева Г.Е.	Обучение студентов реферированию научной литературы	100-106
Токмуратова К.	Преимущества обучения языкам по методу коммуникативных заданий	106-110

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION

Кебина Н.А.	Идея смысла жизни в советской философии как проблема межкультурной коммуникации	111-116
Ashegova B.N.	Role of listening in training the memory of translators	116-119

КОГНИТИВТІК ЛИНГВИСТИКА КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА COGNITIVE LINGUISTICS

Оразбекова З.	Об интонации в гендерном анализе лингвистики	120-125
Жалалова А.		
Садықова Р.К.	Фердоусидің «Шаһнамасы» мен түркі халықтары туындылары арасындағы әдеби байланыстар	126-130
Мулықбаева Ш.Л.		

ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS

Шалқарбек Ә.	Газет мәтінінің лингво-коммуникативтік сипаты	131-137
Сейталиева Қ.О.	Көркем мәтінді танудың негіздері	137-141

ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
CULTURAL LINGUISTICS

Шарипова Г.Б.	Обучение иностранным языкам через межкультурное общение – составляющая коммуникативной компетенции	142-146
Ибраева А.Д.	Абай өлеңдерінің жариялану тарихы	147-151
Жайтапова А.А.	Мәдениетаралық коммуникация - оқыту мазмұнындағы	151-158
Картабаева А.	лингвомәдени құзыреттілік моделі ретінде	

ДИСКУРС ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИПОЛОГИЯСЫ
ДИСКУРС И ЕГО ТИПОЛОГИЯ
DISCOURSE AND ITS TYPOLOGY

Абдрахманова К.Х.	Араб тілінің морфологиялық классификациясының теориялық негіздемесі	159-162
Асанова А.К.	Субъективные предпосылки академической успешности студентов	162-169

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
MULTILINGUAL EDUCATION

Тайжанов У.	Көптілділік жағдайында мультимедиялық құралдарды оңтайландыру жолдарының теориялық мәселесі мен ұғымдары	170-177
Багитжанова Ш.С.	Демографическая мощность языков. (социолингвистический мониторинг)	177-181
Руханова К.И.	О роли французского языка в современном полиязычном мире	181-185
Тәжібаева С.Ғ.	Болашақ ұстаздардың ұлттық келбетін қалыптастырудағы патриоттық тәрбиенің орны	185-195

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

UDC 378. 016:811.111

Askarova S.A. – c.p.s., associate professor
Kulekenova Zh. G. – senior teacher
Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

**ACTIVITIES TO PROMOTE THE PROCESS OF VOCABULARY
ACQUISITION**

***Abstract:** The process of vocabulary acquisition has certain "laws" of its own. E.g. the first encounter with the word is sometimes more important than its frequency in exercises. That is why it is essential to "prime the word", i.e. to prepare the learners for the encounter with the new word through activation of prior knowledge and creating the necessity of using the word. The knowledge of a vocabulary item comes before the knowledge of vocabulary collocation. Teaching and learning words is organized with vocabulary exercises. Exercises to acquire vocabulary include meaning interpretation, word reinforcement and communicative use, mnemonic exercises. The studies show that the learners' main approach is simply to try to memorize the words they do not know.*

You can encourage the students to find ways of 'learning vocabulary. In communication, vocabulary is often more important than grammar. It is frustrating for learners when they discover they cannot communicate effectively because they do not know many of the words they need. When you know that specific new words or expressions will be used in a lesson—for example, 'get up', 'take a shower', and 'have breakfast', when the topic of your lesson is 'talking about routine activities'—you can be fully prepared. The meaning of new words and expressions can be presented through translation, in other words, giving an equivalent word or expression in the learners' native language, examples, definitions, context and explanations, i.e., using the direct way of conveying the meaning of new words.

***Key words:** vocabulary acquisition, ways of memorizing vocabulary, meanings of a word, vocabulary exercises, use in communication, new language items.*

***Аңдатпа:** Оқылатын тілдің лексикасын меңгеру үдерісі белгілі заңдылықтар бойынша жүзеге асырылады. Жаттығуда жиі қолданған сөзден гөрі жаңа сөзбен бірінші таныстыру маңыздырақ, сондықтан да студенттерге өткен білімдерінде алған жаңа сөздерді іс-әрекет арқылы есте сақтауға қалыптастыру және сөйлемде қолдануға мүмкіндіктер жасау қажет. Лексикалық бірліктен бұрын лексикалық тіркестер меңгеріледі, жаңа сөздерді оқып үйрету лексикалық жаттығулар арқылы орындалады. Сөздік қорды үйретуге жаттығуларына мағнасын қайта айтып беру, сөйлемде қолдану үшін жаттықтыру мен ымдау жаттықтырулары жатады. Үйрету барысында ең бастысы таныс емес жаңа сөзді есте сақтау қажеттілігі байқалады. Оқытушының міндеті – студенттерге жаңа сөзді үйретуде қажетті тиімді әдістерді қолдана білу. Тілдік қарым қатынаста грамматикалық білімге қарағанда тілдің лексикалық бірлігін білу өте маңызды. Студент белгілі тақырып бойынша сөйлегенде өзінің сөздік қорының аздығын түсініп, біліп көңілінде сенімсіздік пайда болады, жағдаяттан шығу жолын қарастырып өзінің сөздік қорын дамытуға ұмтылады. Осы мақсатта оқытушы жаңа*

сөздер мен сөз тіркестермен жұмыс істеудің жаңа сапалы әдістерін ұсынады. Олар: аудару, ана тілінен баламаларын табу, анықтамаларын беру, т.с.с.

Тірек сөздер: *сөздік қорды меңгеру, сөзді есте сақтау әдістері, сөз мағнасы, лексикалық жаттығу, сөйлемде қолданылуы, жаңа сөздік бірлік.*

Аннотация: *Процесс усвоения лексики изучаемого языка осуществляется по своим определенным законам. Первое знакомство со словом важнее чем его частое использование в упражнениях, поэтому очень важно подготовить обучающихся запомнить новые слова через активацию предыдущего знания и создание условий использования их в речи. Усвоение лексической единицы происходит до усвоения лексических сочетаемостей, обучения и изучение новых слов осуществляется через выполнение лексических упражнений. Упражнения по усвоению лексики включают: интерпретация значения, тренировочные упражнения для использования их в речи и мнемонические упражнения. Изучения показывают, что основным подходом обучающихся в изучении лексики является попытка просто запомнить незнакомые им слова. Задача преподавателя – помочь студентам найти нужные способы изучения лексики. В общении знание лексических единиц языка бывает важнее, чем знание грамматики данного языка. Когда студент понимает, что для ведения беседы по предложенным темам у него недостаточный запас необходимой лексики, это ситуация начинает его пугать и он начинает искать пути расширения и развития своего лексического минимума. В этих целях преподаватель может предложить эффективные способы работы с новыми словами и выражениями, такие как перевод, эквивалент в родном языке, примеры, дефиниции, и др. используя Прямой метод в обучении значения новой лексики.*

Ключевые слова: *усвоение лексики, способы запоминания слов, значение слова, лексические упражнения, использование в речи, новая языковая единица.*

The role of memory in language acquisition

The process of vocabulary acquisition has certain "laws" of its own. E.g. the first encounter with the word is sometimes more important than its frequency in exercises. That is why it is essential to "prime the word", i.e. to prepare the learners for the encounter with the new word through activation of prior knowledge and creating the necessity of using the word. Development of vocabulary in mind depends on the complexity of the concepts that are expressed with the help of words. E.g. words with a concrete meaning are acquired easier and sooner than abstract ones. Learners acquire separate meanings of a word. First they acquire one component of meaning and then another. Basic terms (e.g. potato) are learned before super ordinate words (vegetables). The storage of words in meaning depends on the depth of meaning processing. The deeper learners get the meaning of the words in examples and associations, the stronger memory traces will be. Receptive skills come before productive skills and the learners find it easier first to understand a word and then to use it. The knowledge of a vocabulary item comes before the knowledge of vocabulary collocation, i.e. the learners first acquire words and then learn how to combine them in collocations. Words are best remembered in their situational context (combination with other words) yet situational context can limit the potential use of the words to particular situations only. In a motivating activity the word is remembered the best. Motivating activities are more important than continuous repetition.

There are the following stages of the memory processes in language acquisition: *encoding, storage and retrieval*. The process of memorizing words is shown by the flowchart:



Primary memory functions during the first seconds of word perception. It has an extremely limited capacity (magic number of 7 digits). It is a very fragile storage of words in mind as any distraction leads to the information being forgotten. The last few items are usually much better remembered than the previous items. Short-term memory processes the meaning of words and at this stage the form of the word can be lost while the meaning remains. Long-term memory keeps the meaning of the word together with meaning-and-form associations. When it is necessary to retrieve a word from memory, both meaning and form can be sought in mind and a "substitute word" can be produced instead of the original one. This means that insisting that learners produce exactly the words that were once practiced in class does not fully conform to the natural memory mechanism.

Teaching and learning words is organized with vocabulary exercises. The studies show that not surprisingly the learners' main approach is simply to try to memorize the words they do not know. Exercises to acquire vocabulary include meaning interpretation (facilitating word understanding). Word reinforcement (making learners practice the use of vocabulary in vocabulary focused activities) and communicative use (creating communicative conditions for using the instructed vocabulary); mnemonic exercises (using the technique to facilitate memorization) are also used. Hence there are two stages in teaching vocabulary: presentation and explanation, retention or consolidation which is based on certain psycholinguistic factors.

Demonstrating and discussing ways of memorizing vocabulary

You can teach the students mnemonics such as the rhyme to help spelling '-i before e except after c'. You can explain the system of visually linking the word to be learned to a bizarre and memorable image - for example, an English speaker might remember the Spanish word *col*, meaning cabbage, by visualizing a huge cabbage, with a rucksack on its back, going over the col of a mountain.

You can encourage the students to find ways of learning vocabulary. For example:

- Recording words and expressions on tape and listening to them on a personal stereo or in the car;
- Keeping a small box containing cards with the English word on one side of a piece of card and the translation on the other (the learner can test him- or herself and when the word is memorized the card is taken out of the box);
- Sticking up words around a mirror or on the wall above the desk in the student's own room.
- Giving choice. Different students often choose to note and remember different vocabulary items, depending on their interests and needs, and when you revise vocabulary you will probably find quite a variation in what

individual students have remembered. You can foster student independence and responsibility, even at low levels, by sometimes giving students a choice as to how many or which items they note down and learn. They are much more likely to be motivated to remember words which they have selected and which they are interested in.

- Helping learners devise their own revision plan for reviewing and learning vocabulary.

This is particularly useful if they are using a course book which contains lists of words to learn. You can help the students by notifying them in advance of any tests you plan to give.

Task Aim

To devise a vocabulary revision game.

Procedure

- 1 Think of a topic that the class you are teaching during TP is familiar with.
 - 2 Write down about ten words or expressions that they have met which are related to that topic.
 - 3 Devise a game or short activity that will revise that vocabulary.
- Play the game with the class. How to deal with new words?

Dealing with new vocabulary

We want to emphasize on the importance of vocabulary in communication and the need to give it adequate attention in teaching. This involves more knowledge and skill than many teachers think. We suggest ways of dealing with the meaning, use in communication, pronunciation, spelling, and grammar of new words. Presentation and practice is just the beginning. We also suggest ways of reactivating and continuing to work on previously introduced vocabulary, including remedial work when necessary.

In communication, vocabulary is often more important than grammar. It is frustrating for intermediate learners when they discover they cannot communicate effectively because they do not know many of the words they need. Unfortunately, vocabulary is neglected in some English language courses. This is a pity because working with words can be enjoyable and satisfying for learners.

That does not mean that learning words and how to use them is a simple matter. On the contrary, it is quite challenging. While grammar at least seems to be finite, vocabulary is virtually infinite. Words are also more complex than they appear to be on the surface. Amongst other things, they are differently in different languages. For example, one word—techo—is for 'roof and 'ceiling' in Spanish, while two separate words—jugar and tor—are used for the English word 'play' (referring respectively to playing a sport and playing a musical instrument).

Keeping hundreds, and later thousands of words active and available for use is also difficult for classroom learners of a foreign language. Children acquiring their native language and immigrants acquiring Language 2 learn new words as they encounter them and need them in life. Learning is consolidated by frequent and even daily use of the words in real communication. But learners in a classroom often have to make a special effort to memorize words that they seldom use in communication. It may sometimes seem to them that they need the words only for

the next test. For this reason, teachers need to consider carefully what vocabulary to introduce in each lesson, and also how to reactivate previously introduced vocabulary. New words and expressions may be specified for each unit of your syllabus or course book—for example, in a 'new vocabulary' list or in the Teacher's Book. If not, you yourself will *have to* select appropriate vocabulary. Your selection of vocabulary should take the learners' interests and needs into account as well as the general topic of the lesson.

You may have to deal with new vocabulary at any time in your lessons. When you know that specific new words or expressions will be used in a lesson—for example, 'get up', 'take a shower', and 'have breakfast', when the topic of your lesson is 'talking about routine activities'—you can be fully prepared. You can also often anticipate that certain other items might be needed—for example, words for other routine activities which are not part of your lesson plan but which learners might want to talk about. But at other times, especially at higher levels, new words come up quite unexpectedly. Then you have to respond spontaneously. This may sometimes mean saying you are not absolutely sure about a word, but will investigate before the next lesson. This last point is important. Learners often expect teachers to know everything about their subject, and are critical if they do not. But it is dangerous to pretend you know absolutely everything. And you can easily demonstrate to learners that they do not know many regularly used words in their own language.

The aspects of new vocabulary items that you may need to know about and learners may need to learn are similar to those of other new language items such as grammatical patterns or functional expressions. Essentially, these aspects are meaning, use in communication, pronunciation and spelling, and grammar.

Meaning and use in communication

The meaning of new words and expressions can be presented through translation, in other words, giving an equivalent word or expression in the learners' native language. But there are several potential disadvantages to this technique. For example, it may encourage learners to think in their own language, always translating to and from English. Also, it may encourage learners to feel they have learnt a word or expression permanently once they have been given the translation. And it may give wrong ideas about a word or expression—for example, French *la politique* is equivalent to English *politics*, but it can also be equivalent to 'the politician' or 'the policy' in different contexts. Finally, it may lead to lengthy and perhaps confusing discussion in the learners' first language.

Of course, it is natural and useful to use translation from time to time, but it is important to avoid making it the usual way of presenting the meaning of new items. Most vocabulary items can be presented very clearly without translation. In fact, other techniques generally involve the learners more, and they remember better. Here are some examples of different ways of presenting vocabulary items:

For example:

Teacher Mary bought a pair of shoes and a wallet.

A wallet, OK?

No? Well, this is my wallet—look. Have you got a wallet,

Yuri? Ah, yes. Is it full of money?

No . . . it's nearly empty! Teacher Ah, like mine.

In these examples, meaning is presented with real objects (realia), the teacher can also use the other ways of presenting new vocabulary such as: examples, pictures, definition, demonstration, translation. Realia, pictures, and demonstration are especially useful for presenting the concrete vocabulary of beginners' and elementary courses. Examples are often useful at these levels also. Definitions as well as examples are especially useful for the more abstract vocabulary of upper elementary and intermediate courses. Translation, as we have already said, is best used as a last resort. It is also best, when possible, to elicit the translation from a learner, as in Extract 6. Involving learners actively can motivate them and help them remember the item.

You can also present meaning with mime and gesture, for example, 'driving a car', or 'swimming'. Using contrast, or antonyms is another technique, for example, 'This building is ugly. It isn't beautiful—it's ugly. The opposite of using antonyms is using equivalence, or synonyms, for example, they're having a chat—a conversation.' Presenting the meaning of vocabulary items, avoiding translation as much as possible, is an opportunity for creativity and ingenuity in teaching.

An important point to note about the extracts above is that the vocabulary is presented in a context, not as isolated words. An appropriate context helps learners begin to understand the use of the item as well as its basic meaning. The item is associated with a certain type of context or situation. 'Upset', for example, is associated with people's feelings or reactions to events.

Another important point to note about the extracts is that the teacher usually checks that the learners have understood. For example, in this example the teacher gets a learner to show his own wallet, and in example, the teacher gets the learners to give more examples of singers. Note also that in realia and definition the teacher checks whether any learners already know the item— 'She doesn't understand—she's a foreigner. A foreigner? No?' Remember, there may be learners who do already know the item. Giving them the opportunity to show that knowledge can be motivating for them and set a good example of active participation for the whole group. This is especially true with false beginner and intermediate learners.

References:

- 1 Davies P., Pears E. 2000. Success in English Teaching. Oxford: Oxford University Press.
- 2 H.G.Widdowson. Teaching Language as Communication. Oxford University Press, 1992
- 3 Richards J.C., Renandya W.A. Methodology in language teaching. – Cambridge Un.Press.2002
- 4 Penny Ur.Acourseinlanguageteaching.Practice and theory. Cambridge teacher training and development
- 5 Harmer J. The practice of English language teaching. – Longman. 2001r.

Түйін

Мақалада жаңа сөздерді есте сақтау мен тілді меңгерудегі есте сақтау қабілетінің маңыздылығы және оның ауызша сөйлеудегі мәні қарастырылған.

Резюме

В статье рассматриваются роль памяти в освоении языка, пути запоминания новых слов, а также их значения и использования в речи.

UDC: 37016:811.111

Tleubai S.T. – senior teacher
Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

ROLE PLAY IS ONE OF THE EFFECTIVE WAYS TO IMPROVE SPEAKING SKILLS

Abstract: Role play can improve students speaking skills in any situation, and helps learners to interact. As for the shy students, role play helps by providing a mask, where students with difficulty in conversation are liberated. In addition, it is fun and most learners will agree that enjoyment leads to better learning. Role plays are used to offer a chance to practice the language of particular situations, but they can also be used to practice particular areas of grammar, sets of vocabulary, functional language and even features of pronunciation. Role-plays can be used as end of term projects for intermediate and advanced students. At this stage in their studies, they have sufficient knowledge to draw upon to enact real life situations and can get really creative.

The ultimate aim of role play, as of all speaking activities, is to involve learners in fluent and creative expression in a way which can and should be enjoyable. This, as always, requires a supportive classroom atmosphere where learners are not afraid to 'have a go' and where the role play mask may provide some relief, particularly for shyer learners, from the intensity of T'-centred activities. Therefore role-plays are less stressful than preparing for exams and enjoyable for both teachers and students.

Keywords: role-play, pre-role play, simulations, real-play, feedback, communicative competence, interpersonal problems, human-relations skills.

Аңдатпа: Қандай жағдай болмасын рольдік ойын студенттердің сөйлеу дағдысын дамытады, үйренушілердің қарым-қатынасына көмектеседі. Ал ұялшақ студенттерге келер болсақ, рольдық ойында олар бет-перде киеді, сөйтіп сөйлеу қиындығынан босатылады. Сонымен қоса, бұл –қызық, және көптеген студенттер бұнымен келіседі, яғни олар рахаттана отырып өте жақсы үйренеді, ерекше жағдаяттарда тілге практика жасауға мүмкіндік беріледі, бұған қоса грамматиканың ерекше тұстарын, тілдік қорды қамтиды, тіпті айтылу ерекшелігі де ескеріледі. Рольдік ойын орта және жоғарғы деңгейдегі студенттерге семестр соңында проекті жұмысы ретінде қолданыла алады. Бұл олардың зерттеу деңгейінде, олардың білімдері шынайы жағдаяттарда жетістікке жетуге болады және нағыз шығармашылық тұлға бола алады.

Рольдік ойынның барлық сөйлеу әрекетінде шешуші мақсаты – үйренушілерді жылдам және шығармашылық ойға тарту, бұл жол тартымды бола алады және болуы тиіс. Бұл әрқашан бір-біріне көмекке келетін аудиториядағы атмосфера, яғни үйренушілердің қорқаннан істеу керек деген емес, керісінше ол жерде олар әсіресе ұяң студенттер бет-перде арқылы жеңілдік алып, студентке бағыттау әрекетін

қамтамасыз етеді. Сонымен, рольдік ойын емтиханға дайындыққа қарағанда өзіңді әлде қайда сабырлы сезіну және оқытушыға да оқушыға да жағымды.

Тірек сөздер: рольдік-ойын, рольдік ойынға дейін, жасандылық, шын ойын, кері байланыс, коммуникативті күзіреттілік, жеке тұлғалы проблемалар, адами байланыс дағдысы.

Аннотация: Ролевая игра может улучшить навыки говорения у студентов в любой ситуаций и помогает ученикам взаимодействовать. Что касается застенчивых студентов, ролевая игра помогает обеспечить маску, где студенты с трудностью в говорении освобождены. Кроме того, это - забава, и большинство учеников согласятся, что удовольствие приводит к лучшему изучению, ролевые игры используются, чтобы предложить шанс практиковать язык в особых ситуациях, но они могут также использоваться, чтобы практиковать особые области грамматики, наборы словаря, функционального языка и даже особенностей произношения. Ролевые игры могут использоваться в качестве проектов в конце семестра для средних и высоких уровней. На данном этапе в их исследованиях, они имеют достаточное знание, чтобы догнать, чтобы предписать реальные ситуации и могут стать действительно творческими.

Окончательная цель ролевых игр со всех говорящих действиях является вовлечение учеников в быстрое и творческое выражение, который может и должен быть приятным. Это, как всегда, требует поддерживающей атмосферы класса, где ученики не боятся 'делать попытку' и где ролевая маска игры может обеспечить некоторое облегчение, особенно для более застенчивых учеников, где студент стоит в центре действий. Поэтому ролевые игры менее напряжены, чем подготовка к экзаменам и приятны и для учителей и для студентов.

Ключевые слова: ролевая игра, до ролевая игра, симуляция. настоящая ролевая игра, обратная связь, коммуникативная компетенция, межличностные проблемы, навыки человеческих отношений.

Role-play is a classroom activity in which learners take on a 'role', they play the part of someone else, from a simple discussion between a tourist when asking for directions in a new city or at the airport, to more elaborate conversation about the American Dream or Genetics. Role-play is a useful tool not only for developing language skills, but also for increasing socio-cultural knowledge and intercultural awareness. Depending on how a role-play is designed and set up, it can be used for a wide variety of purposes. Frequently, role plays are used to offer a chance to practice the language of particular situations, but they can also be used to practice particular areas of grammar, sets of vocabulary, functional language and even features of pronunciation. They may not even have a specific language focus and can be used to provide opportunities for students to practice their speaking and listening skills. Role-plays are simple but important way of extending the range of useful practice.

The ultimate aim of role play, as of all speaking activities, is to involve learners in fluent and creative expression in a way which can and should be enjoyable. This, as always, requires a supportive classroom atmosphere where learners are not afraid to 'have a go' and where the role play mask may provide some relief, particularly for shy learners, from the intensity of T'-centred activities. Learners who are unfamiliar with pair or group work will need time to get used to these activities. It is best to start with short, controlled or guided role plays and to supply detailed guidelines on how to proceed.

Pre-role play discussion is a valuable activity at all levels as learners are communicating about real and immediate needs. They must, of course, gradually be given the means to conduct this discussion in the target language and encouraged to do so as much as possible in both the pre-play and post-play stages.

Learners who are familiar with role play may be introduced to simulation which is a more complex activity, usually requiring greater preparation and organization and more time to carry out.

Simulations may involve learners in imaginative activities, for example how to survive on a desert island in the face of various dangers and difficulties, or, more realistically, in accomplishing a task such as preparing the front page of a newspaper, a publicity campaign, or a radio/TV programme. Participants may also be placed in a situation of conflict where teams take on roles to defend or oppose a proposal before a decision is taken, e.g. whether or not to build a nuclear power plant, to abolish beauty contests, and so on.

Simulations have rules which constrain participants, requiring them to act in a realistic manner in keeping with their roles [1]. While they are often less flexible than role play activities and less convenient because they usually require a lot of time.

Simulations usually involve a more complex structure and often larger groups (of 6 to 20) where the entire group is working through an imaginary situation as a social unit, the object of which is to solve some specific problem. A common genre of simulation game specifies that all members of the group are shipwrecked on a "desert island." Each person has been assigned an occupation (doctor, carpenter, garbage collector, etc.) and perhaps some other mitigating characteristics (a physical disability, an ex-convict, thief, businessman etc.) Only a specified subset of the group can survive on the remaining food supply so the group must decide who will live and who will die.

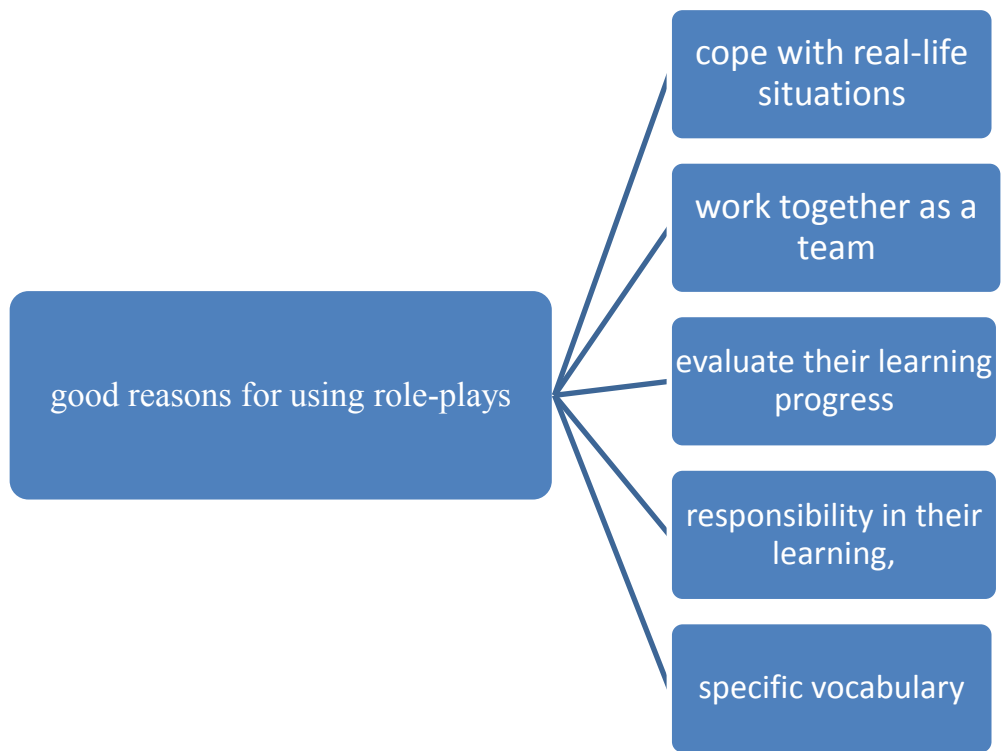
Both role play and simulation require careful planning-to ensure that they run smoothly, but the greater proportion of time would be spent on the actual performance and post-play analysis, based on recordings or observers' comments where possible.

A powerful variation on role-play is **Real-play**. In this case, situations and one or more of the characters are drawn not from cards, but from a participant's own life and world [2]. Typically, one of the learners plays him/herself. This person explains a context (e.g. from his/her work life) to other learners, and then together they recreate the situation in class. The real-play technique allows learners to practise language they need in their own life. It is particularly useful for business and professional people.

When students work in groups, they have a chance to practice their English on each other and to correct each other's and their own mistakes. Speaking activities that involve students working in pairs or small groups are a good way to practice speaking English. The teacher is there to correct major errors and to guide students during the activity. Avoid overcorrecting students. If you hear a mispronunciation of a word related to the lesson, wait until a student finishes speaking to correct it. Do not require perfect sentences during speaking practice. The goal is to focus on speaking the words in the lesson correctly, not to make

students feel that they are not progressing in their speaking abilities by overcorrecting them. Pair and group work can also be helpful in vocabulary acquisition. Students who work collaboratively to complete a task involving new vocabulary have each other as a resource: working with another can give students an opportunity to interact with a new word more frequently than if they simply complete a task on their own[3]. An important part of new vocabulary acquisition is repetition, or the opportunity to work more than once. Repetition also helps students memorize how to say words and sentences so that they can draw upon that knowledge in the future with more ease when they are outside the classroom. Using pair or group work in a vocabulary enhancement activity gives students the opportunity to hear others use a new word, which in turn may lead to better retention on the part of all students involved in the activity. There are many good reasons for using role-plays in class.

Table



Role play can improve learners speaking skills in different situations, and helps learners to interact. As for the shy learners, role play helps by providing a mask, where learners with difficulty in conversation are liberated. In addition, it is fun and most learners will agree that enjoyment leads to better learning.

Role playing has been used effectively by many teachers to help solve classroom interpersonal problems and to teach human-relations skills in the classroom.

Regardless of what type of role-play you intend to do, it is imperative that students feel comfortable with the necessary structures and vocabulary.

This makes role-plays ideal for the final lesson on a particular topic. If students perform well, move on to the next chapter and if students struggle, address any mistakes in the following lesson. The feedback given in any role-play lesson should be primarily positive and focus on pronunciation, acting, and creativity. Pronunciation work is also an important part of learning to communicate, especially in a foreign language context. Understanding and being able to apply linking, word rhythm, sentence rhythm, melody, and emphasis are all important aspects of communicative competence [4]. Role-plays are about encouraging your students and building their self confidence. Role-plays can also take an entire lesson especially if students are put in groups instead of in pairs.

A lesson such as this would be ideal after several lessons on the same topic. A directions themed role play might be best in groups of three or four where each student must say a minimum of three or four lines. Structuring the activity in this way will give your students some easy guidelines to follow. You can prepare your students by explaining the activity at the end of a class, placing them in their groups, and asking them to think about what they would like to do. Suggest that they bring in any props they would like to use and try to provide some if possible. In the next class, quickly review the target material before splitting the class into groups and dedicate half of the time to practice with the remaining half being for performances. If your students are really eager to perform, ensure that every group gets an opportunity to present their role-play to the class even if it means performing during the next lesson as well. If students are reluctant, then have only the groups that volunteer present.

Role-plays can be used as end of term projects for intermediate and advanced students. At this stage in their studies, they have sufficient knowledge to draw upon to enact real life situations and can get really creative. It is important to decide how you plan to grade your students so that you can explain it to them before they get started. If the project is worth one hundred points, you can break it into sections such as creativity, pronunciation, acting, attitude/enthusiasm, script, etc and assign a point value to each section. Four sections are probably enough. Perhaps each group of students can be assigned a different chapter of your textbook or a different theme. This project would take many lessons. There would be one class where you introduce the project, split the class into groups, and let students brainstorm followed by classes for script development, practice sessions, and final performances. A good method of checking the progress of each group is to have script submissions once or twice before the final performance. The first submission can be to correct grammar and the second submission should be the final script. This will ensure that students can take chances and push their abilities, prevent them from practicing incorrect material, and verify that they are making progress on the project.

Role-plays can be immensely time consuming and require some real planning and structure but are generally easy to conduct once started. Students who struggle with English exams may finally get their opportunity to shine while students who generally perform well on exams will be challenged to prove their

abilities in another way. Role-plays are less stressful than preparing for exams and enjoyable for both teachers and students.

To sum up, incorporating role-play into the classroom adds variety, a change of pace and opportunities for a lot of language production and also a lot of fun! It can be an integral part of the class and not a 'one-off' event. It's fun and motivating; quieter students get the chance to express themselves in a more forthright way; the world of the classroom is broadened to include the outside world - thus offering a much wider range of language opportunities. In addition to these reasons, students who will at some point travel to an English speaking country are given a chance to rehearse their English in a safe environment. Real situations can be created and students can benefit from the practice. Mistakes can be made with no drastic consequences. Role-playing can boost self-esteem, increase classroom morale, encourage participation and create confidence. Children who engage in creative learning learn faster, retain more of what they learn, and are more prone to apply their learning outside the classroom. The techniques of role playing afford another approach to involving students in their own learning process toward the clarification of self concepts, evaluation of behavior, and aligning of that behavior with reality.

References:

- 1 Council of Europe, Communication in the modern language classroom, by Joe Sheils, 1993
- 2 Jim Scrivener, Learning Teaching, Macmillan Books for Teachers, 2007, p. 155-163
- 3 Kim.Y.2008.The contribution of collaborative and individual tasks to the acquisition of L2 vocabulary. The Modern Language Journal 92(1): 114-30
- 4 Gillebert, J.B.1994. Intonation: A navigation guide for the listener (and gadget to help teach it). In Pronunciation pedagogy and theory: New views, new directions, ed.J.Morley, 36-48.Alexandria, VA: TESOL.

Түйін

Бұл мақалада қойылымның студенттер үшін сөйлеу дағдысын жақсартуда маңыздылығы қарастырылады.

Резюме

В этой статье рассматривается вопрос использование инсценировки для улучшения разговорной речи у студентов.

Zhauynshiyeva Zh.B. - senior lecturer
Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

INCORPORATING CULTURE INTO A FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract: *The purpose of the article is to give the reader some information on the methods and techniques of teaching foreign language culture in the process of learning a foreign language. Learning a language is at once learning the culture of the people using it. In order for communication to be successful, language use must be associated with other culturally appropriate behavior. In order to communicate effectively in the target language, foreign language students should be facilitated to feel, touch, smell, and see the foreign peoples and not just hear their language.*

Using authentic sources from the native speech community, like films, news broadcasts, and television shows; Web sites; and photographs, magazines, newspapers, restaurant menus, travel brochures, and other printed materials, helps to engage students in authentic cultural experiences. Teachers can adapt their use of authentic materials to suit the age and language proficiency level of the students.

To achieve that goal, cultural activities and objectives should be carefully organized and incorporated into lesson plans to enrich and inform the teaching content. The use of following materials and techniques for presenting culture in the classroom is widely recommended in this article.

Keywords: *culture, communication, background, ethnographic studies, authentic materials.*

Аннотация: *Цель статьи состоит, чтобы дать читателю некоторую информацию о методах и приемах преподавания культуры иностранного языка в процессе изучения иностранного языка. Изучение языка сразу изучать культуру людей, использующих его. Для того, чтобы общение было успешным, использование языка должно быть связано с другой культурно соответствующего поведения. Для того, чтобы эффективно общаться на изучаемом языке, иностранных языков студентами следует чувствовать, осязать, обонять и видеть чужие народы, а не только слышать их язык.*

Использование аутентичных источников из родного речевого коллектива, как фильмов и передач новостей и телевизионных шоу; Веб-сайты; и фотографии, журналы, газеты, ресторанные меню, туристические брошюры и другие печатные материалы, помогает вовлечь студентов в аутентичных культурных впечатлений. Учителя могут адаптировать их использование аутентичных материалов с учетом возрастной и языковой уровень подготовки студентов.

Для достижения этой цели, культурные мероприятия и задачи должны быть тщательно организованы и включены в учебные планы, чтобы обогатить и информировать педагогическую содержание. Использование следующих материалов и методов для представления культуры в классе широко рекомендуется в этой статье.

Ключевые слова: *культура, общение, фон, этнографические исследования, аутентичные материалы.*

Language and culture are two inseparable entities. Therefore, learning a language is at once learning the culture of the people using it. Culture is defined as an “integrated pattern of human behavior that includes thoughts, communications, languages, practices, beliefs, values, customs, courtesies, rituals, manners of

interacting and roles, relationships and expected behaviors of a racial, ethnic, religious or social group; and the ability to transmit the above to succeeding generations". This means that language is not only part of how we define culture; it also reflects the culture itself. Thus, the culture associated with a language cannot be learned in a few lessons about celebrations, folk songs, or costumes of the area in which the language is spoken. Culture is a much broader concept that is inherently tied to many of the linguistic concepts taught in second language classes.

Linguists and anthropologists have long recognized that the forms and uses of a given language reflect the cultural values of the society in which the language is spoken. Observing one's daily experience in communicating with other people using different vernacular, it's obvious that linguistic competence alone is not enough for him to be competent in that language. He needs to be aware, for example, of the culturally appropriate ways to address people, express gratitude, make requests, and agree or disagree with someone. He should know that behaviors and intonation patterns that are appropriate in his own speech community may be perceived differently by members of the target language speech community. He has to understand that, in order for communication to be successful, language use must be associated with other culturally appropriate behavior.

Such recognition then cultivated an awareness that language and culture are inseparable among second language (SL)/foreign language (FL) teaching experts. This awareness later developed the perspective that language teaching is indeed culture teaching. Teaching and learning culture in a SL/FL program are now regarded inevitable. Through initiatives such as the national standards for foreign language learning, language educators in the United States have made it a priority to incorporate the study of culture into their classroom curricula. Cultural knowledge is one of the five goal areas of the national standards [1]:

Through the study of other languages, students gain a knowledge and understanding of the cultures that use that language; in fact, students cannot truly master the language until they have also mastered the cultural contexts in which the language occurs.

Why is incorporating culture in a SL/FL classroom inevitable? There are at least three fundamental reasons we can put forth to answer this question:

First, culture and language are inseparable. Politzer points out:

"As language teachers we must be interested in the study of culture not because we necessarily want to teach the culture of the other country, but because we have to teach it. If we teach language without teaching at the same time the culture in which it operates, we are teaching meaningless symbols or symbols to which the student attaches the wrong meaning; for unless he is warned, unless he receives cultural instruction, he will associate American concepts or objects with the foreign symbols".

Concurrent with that, Brown emphasizes that "A language is a part of a culture and a culture is a part of a language; the two are intricately interwoven such

that one cannot separate the two without losing the significance of either language or culture”.

The second reason for the inevitability of incorporating cultural matters into a FL program is the premise that since language and culture are inseparable, language teaching is culture teaching. Valdes states: “every language lesson is about something and that something is cultural.”

Buttjes explains how language teaching is culture teaching: (1) language codes cannot be taught in isolation because processes of sociocultural transmission are bound to be at work on many levels, e.g. the contents of language exercises, the cultural discourse of textbooks, and the teacher’s attitudes towards the target culture; and (2) in their role of “secondary care givers” language teachers need to go beyond monitoring linguistic production in the classroom and become aware of the complex and numerous processes of intercultural mediation that any foreign language learner undergoes... To accentuate that a FL teaching is a foreign culture teaching, Brown emphasizes on ‘acculturation’—the process of becoming adapted to a new culture [2].

The third reason for the inevitability of incorporating cultural matters into a FL program is the fact that the major goal of a foreign language program is the mastery of communicative competence. In order to communicate successfully with the speakers of another language, one needs a sound grasp of the background knowledge of the target culture.

Culture and communication are inseparable because culture not only dictates who talks to whom, about what, and how the communication proceeds, it also helps to determine how people encode messages, the meanings they have for messages, and the conditions and circumstances under which various messages may or may not be sent, noticed, or interpreted... Culture...is the foundation of communication.

But what type of culture should be taught in the SL/FL classroom? Relating the essential ideas provided by the aforesaid definitions and the reasons for the inevitability of incorporating cultural matters into the SL/FL classroom, it is apparent that the major forms of culture we need to deal with in a foreign language program should be the one that views culture as a “blue print” or integrated patterns of abstraction derived from observable behavior of a group of people. In other words, the major cultural contents to include in a language classroom should be “culturally influenced beliefs and perceptions, especially as expressed through language, but also through cultural behaviors that affect acceptability in the host community.” In relation to this, Brooks suggests that the cultural elements to be emphasized in the classroom are patterns of living which refers to “the individual’s role in the unending kaleidoscope of life situations of every kind and the rules and models for attitude and conduct in them.

Therefore, realistic elements of culture we should include are notions like when and what people eat; how they make a living; the attitudes they express towards friends and members of their families; which expressions they use to show approval or disapproval, educational attitudes, time and space patterns, work values, etc. In this sense, culture is a body of ready-made solutions to the problems

encountered by the group. It is a cushion between man and his environment. Although the concrete forms of culture like painting, music, tools, and facts of history or geography are interesting to discuss, since they do not provide an intimate view of what life is really like in the target culture, they are not of high importance to deal with in relation to the teaching of a foreign language.

The next important question is how to teach culture at a foreign language lesson. One problem in all classroom work is the involvement of students' interest, attention, and active participation. Learning activities which focus on active rather than passive learning are the best.

Traditional methods of teaching culture in the foreign language classroom have been focused on formal culture and passive learning. Students do need both a geographical and historical perspective in order to understand contemporary behavior patterns but this can be done with "hands on" activities. In order to communicate effectively in the target language, foreign language students should be facilitated to feel, touch, smell, and see the foreign peoples and not just hear their language.

To achieve that goal, cultural activities and objectives should be carefully organized and incorporated into lesson plans to enrich and inform the teaching content. The use of following materials and techniques for presenting culture in the classroom is widely recommended.

1. Authentic Materials

Using authentic sources from the native speech community, like films, news broadcasts, and television shows; Web sites; and photographs, magazines, newspapers, restaurant menus, travel brochures, and other printed materials, helps to engage students in authentic cultural experiences. Teachers can adapt their use of authentic materials to suit the age and language proficiency level of the students. For example, even beginning language students can watch and listen to video clips taken from a T.V. show in the target language and focus on such cultural conventions as greetings. The teacher might supply students with a detailed translation or give them a chart, diagram, or outline to complete while they listen to a dialogue or watch a video.

2. Proverbs

Discussion of common proverbs in the target language could focus on how the proverbs are different from or similar to proverbs in the students' native language and how differences might underscore historical and cultural background. Using proverbs as a way to explore culture also provides a way to analyze the stereotypes about and misperceptions of the culture, as well as a way for students to explore the values that are often represented in the proverbs of their native culture.

3. Role Play

In role plays, students can act out a miscommunication that is based on cultural differences. For example, after learning about ways of addressing different groups of people in the target culture, students could role play a situation in which an inappropriate greeting is used. Other students observe the role play and try to

identify the reason for the miscommunication. They then role play the same situation using a culturally appropriate form of address.

4. Ethnographic Studies

An effective way for students to learn about the target language and culture is to send them into their own community to find information. Students can carry out ethnographic interviews with native speakers in the community, which they can record in notebooks or on audiotapes or videotapes. Discussion activities could include oral family histories, interviews with community professionals, and studies of social groups. It is important to note that activities involving the target-language community require a great deal of time on the part of the teacher to help set them up and to offer ongoing supervision.

5. Literature

Literary works can be an effective means to develop the understanding of other cultures because they provide the readers with insights of other cultures without having to visit the real place.

6. Film

Film and television segments offer students an opportunity to witness behaviors that are not obvious in texts. Film is often one of the more current and comprehensive ways to encapsulate the look, feel, and rhythm of a culture. Film also connects students with language and cultural issues simultaneously, such as depicting conversational timing or turn-taking in conversation [3].

In this article I tried to highlight the necessity of teaching culture and incorporating it into a foreign language teaching.

To achieve that goal of cultural instruction, cultural activities and objectives should be carefully organized and incorporated into lesson plans to enrich and inform the teaching content. The use of authentic materials, proverbs, role-play, culture capsules, ethnographic studies, literature and films for presenting culture in the classroom would be of great use.

Список литературы:

- 1 Sapir, E. Language. An Introduction to the Study of Speech. London: Rupert Hart-Davis, 1921.
- 2 Верецагин, Е. М. Язык и культуры/Е. М. Верецагин, В. Г. Костомаров. – М.: Русский язык, 1976. – 246 с.
- 3 Веденина, Л. Г. Теория межкультурной коммуникации и значение слова / Л.Г. Веденина//Иностранные языки в школе. – 2000. – № 5. – С. 72-76.

Түйін

Бұл мақалада шет тілі сабағында шетел мәдениетіне үйретудің әдістемесі мен амал-тәсілдері қарастырылады.

Резюме

Данная статья рассматривает методы и способы преподавания иноязычной культуры в процессе обучения иностранному языку.

Neil Stainthorpe - MA

Private University College of Education of the Diocese of Linz, Austria

PLAYING GAMES IN KAZAKHSTAN - THE IMPORTANCE OF PLAYING AT ENGLISH

Abstract: *Having been given an opportunity to teach at the Abai Kazakh National Pedagogical University in Almaty, Kazakhstan I decided to accentuate my work on using games in the EFL classroom. Why games? There are many books on the subject of games in the language classroom, but few of them define in any detail what exactly a game is, or what the characteristics of a game are. Indeed most of them take it for granted that we all know what a game is. Communicative methodology focuses on using language in a meaningful way rather than on the manipulation of forms. Of the various ways of achieving this in the classroom, (the use of personalisation, information and opinion gap activities), games provide intrinsic motivation. Playing games is an activity which is done for its own sake, which distracts the learner from the idea that he is learning languages, and which, normally, is fun. Many children and adults play games in their spare time or else do activities which have an element of play about them, such as sport, so why not harness this natural interest in the classroom? Moreover, playing games in the classroom transfers the focus from the teacher to the learner and increases pupil involvement, with the teacher's role more that of an observer and helper.*

Key words: *a competence-oriented, pleasurable activity, gaining or processing information, inherent in the game, challenge, an element of pleasurable tension.*

Recently, I was given the opportunity of spending two weeks teaching English at the Abai Kazakh National Pedagogical University in Almaty, Kazakhstan. Given the freedom to teach what I wanted, my decision about what to teach was not difficult, namely to concentrate on the field of games and creative activities in the EFL classroom.

Why games? To a certain extent this is a reaction to the way I was taught foreign languages at school, to comments I have heard from other teachers on the subject of using games in the language classroom, and also a reflection on my beliefs about the way people learn languages.

But what exactly is a game? There are many books on the subject of games in the language classroom, but few of them define in any detail what exactly a game is, or what the characteristics of a game are. Indeed most of them take it for granted that we all know what a game is. Harmer (1991), while not specifically defining the term, describes games as "enjoyable and challenging". Similarly, Ur (1981) also mentions tension and enjoyment without defining what a game is. Hubbard et al. (1983), while stressing the importance of games in the classroom, make no attempt to define them, while Friedrich and Von Jan (1993) make the following for their selection of materials: "Only activities which have a genuine game quality... have been included in the selection", but do not define what they

mean by “game-like quality”. However it is no easy matter to define exactly what a game is. Lee (quoted in Steinhilber, 1986) maintains that “there is no clear-cut line of division in language teaching between games and not-games”, and indeed sometimes it seems that the label “game” is attached to many activities in the hope that the label itself will provide motivation for an otherwise monotonous and uninteresting task.

Wright et al. (1979) define the essential element of a game as that of “challenge”. and Byrne (1976) gives us the following definition - “Games may be defined as a form of play governed by certain rules or conventions”. Hadfield (1990) also mentions goals, the element of fun, and the presence of rules. Steinhilber (1986) provides a more detailed definition;

“Spiel ist eine auf Erfahrung von Kompetenz gerichteter, lustvolle Aktivität, die der Informationssuche bzw. -Verarbeitung dient und mit der subjektiv keine außerhalb dieser Aktivität liegenden Zwecke verfolgt werden.” (a game is a competence-oriented, pleasurable activity aimed at gaining or processing information, with no aims other than those inherent in the game itself) and goes on to mention challenge, an element of pleasurable tension, and the fact that games have a definite finishing point.

All of these definitions taken together give us the characteristics of what most of us would understand by the term “game”. However what is perhaps more relevant for the language classroom is what teachers and students expect from the use of games in English lessons. The teacher’s aims are set out in more detail below, in the design evaluation checklist, but the aims/expectations of the student will not be the same as those of the teacher. The student, on hearing the word “game” will most likely expect an element of fun, competition and a release from any form of evaluation.

I was taught German at school via, to a large extent, the grammar translation method, and French using the audio-lingual method. While there are elements of each of these which I would, and do incorporate into my teaching, few of the tasks, particularly those used in the audio-lingual method, were particularly motivating. The use of games was limited to the last lesson before Christmas, as a form of relaxation, which was an indication of our teachers’ attitude towards them. Games, for them, had no serious place in language methodology. On the contrary, learning languages was, and should be, hard work. While I would not dispute the element of hard work in language learning, I would argue that games should form part of a language teacher’s repertoire. (On the other hand, however, it is interesting to note that Austrian primary school pupils, who are taught English for two or more years, often experience a shock in secondary school, since they are suddenly expected to do written exercises, learn vocabulary, learn for tests, and so on, whereas in primary school, English is taught almost exclusively in the form of songs, games, rhymes, etc).

Relegating games to the last lesson before the end of term, or to the last five minutes of a lesson, is to ignore them as a source of motivation. Communicative methodology focuses on using language in a meaningful way rather than on the manipulation of forms. Of the various ways of achieving this in the classroom, (the

use of personalisation, information and opinion gap activities), games provide intrinsic motivation. Playing games is an activity which is done for its own sake, which distracts the learner from the idea that he is learning languages, and which, normally, is fun. Many children and adults play games in their spare time or else do activities which have an element of play about them, such as sport, so why not harness this natural interest in the classroom? Moreover, playing games in the classroom transfers the focus from the teacher to the learner and increases pupil involvement, with the teacher's role more that of an observer and helper.

What are the main issues to be considered when evaluating games for the classroom? I would divide these into the following categories:

A: Practical considerations:

Availability of space, time, materials, number of students, re-usability of materials.

B: Game content:

To what extent is it really a "game"? What functions/structures is the game meant to practise? Is the game culture specific? How adaptable is the game/are the materials, both for different abilities of the same age, and for higher level groups?

C: Methodological considerations:

Appropriacy to the learner's age, their linguistic abilities, their characters.

Aims of the game: vocabulary building, pre-communicative, communicative?

Sequencing: what stage of the lesson do I need the game for? Are the instructions simple enough to understand?

Are pupils used to this form of working? Validity: does the game actually practise what I want it to practise? Learning outcomes: does the amount of time spent justify what is being learned/practised?

D: Social aims:

Is the game competitive/non-competitive? (is the important element one of challenge or competition?) Do pupils learn how to win /lose? Are teacher/pupil relationships being consolidated?

One game which proved particularly successful was the game "What 'A' is...?" (see Stainthorpe, 2002). The scoring system can be one of many, but the aim is to answer questions which have this format, the answer being a word beginning with this letter. Using this format it is possible to revise vocabulary beginning with any letter of the alphabet, be it noun, verb, adjective, or whatever. The game is adaptable to almost any level of ability. Clues can be easy, ie "What 'S' do you put on your food? (answer: "salt") or difficult, "What 'S' is a mixture of sodium and chlorine?" (answer: "salt"). Category of clue can include synonyms, antonyms, superordinate terms, subordinate terms, definitions or explanations.

At a more advanced level, students can create their own clues. As mentioned above, here the aims of students and teachers diverge. It would be both over-optimistic and unrealistic to expect the students to think, on being confronted with this game, "Hm, maybe I can revise my vocabulary here and improve my competence in describing, defining and explaining..." (which are the aims of the teacher here), but nevertheless this is what is taking place.

Vocabulary learning is an unavoidable aspect of language learning. It is possible to get by without being one hundred per cent accurate in grammatical terms, but unless you are very good at paraphrasing, or miming, vocabulary is a bit more of a problem. However, getting students to learn vocabulary is a different matter and it is not always easy to motivate students to do this. This exercise offers an alternative method of practising vocabulary which is fun and challenging. My experience shows that classes in both Austria and Kazakhstan are very receptive to this kind of activity.

References:

- 1 Byrne, D., Friedrich, T. Teaching Oral English. Longman 1976
- 2 Von Jan, E. Games Cards: Communicative Activities for English Language Classes. Max Hueber Verlag, 1993
- 3 Hadfield, J. Intermediate Communication Games. Nelson, 1990
- 4 Harmer, J., Hubbard, P., Jones, H. The Practice of English Language Teaching. Longman 1991
- 5 Thornton, B & Wheeler, R. A Training Course for TEFL. OUP 1983
- 6 Stainthorpe N. "What "A" is..."English Teaching Professional, No. 22, 2002
- 7 Steinhilber, J. Didaktik des Spiels im Fremdsprachenunterricht. Hirschgraben, 1986
- 8 Ur, P. Discussions that Work. CUP 1981
- 9 Wright et al. Games for Language Learning. CUP 1979

Resume

In the given work the author presents his experience of teaching EFL at the Abai Kazakh National Pedagogical University. He stresses the importance of games in the classroom, gives the definitions of some well known methodologists to the notion of the word "game". More relevant for the language classroom is what teachers and students expect from the use of games in English lessons. Evaluating games for the classroom, the teacher divides the games into the categories that are offered in the article.

Резюме

В данной работе автор представляет свой опыт преподавания английского языка как иностранный в КазНПУ им.Абая. Он подчеркивает важность игры в аудитории, дает определения некоторых известных методистов к понятию слова "игра". Более значимое в обучении языку является то, что преподаватели и студенты ожидают от использования игр на уроках английского языка. Оценивая применяемые игры в аудитории, преподаватель делит эти игры на категории, некоторые из них предлагаются в статье.

УДК 378.02:37.016 14.35.09

Токмуратова К. - ст.преподаватель
Центрально-Азиатский Университет, Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ МЕТОДА КОММУНИКАТИВНЫХ ЗАДАНИЙ

***Аннотация.** В данной статье рассмотрен новый подход к обучению иностранному языку, называемый Метод коммуникативных заданий (TBLL),*

предлагающий еще одну альтернативу в обучении языку, который фокусируется на выполнении студентами смысловых заданий применяя целевой язык, прежде всего, на выполнении реальных жизненных задач. Следовательно, целью изучения было исследовать эффективность применения этого метода. В статье приводится поэтапное описание хода урока по данному методу. Студентам, обучаемым по этому методу, позволили использовать весь языковой багаж, который они освоили и изучают в данное время, вместо "целевого языка" урока. Результаты показывают, что Метод коммуникативных заданий (TBLL) имеет значительные преимущества для студентов, поскольку он больше ориентирован на них, позволяет общаться на более значимом им уровне, и часто предоставляет возможность овладеть практически дополнительными языковыми навыками. Одним из главных достоинств метода коммуникативных заданий (TBLL) является то, что этот метод демонстрирует значительное преимущество над традиционными методами в том, что коммуникативные навыки студентов улучшаются.

Также положительное воздействие оказывается на общую способность социального взаимодействия. Это и есть два центральных фактора в изучении языка. Из этого следует, что данный метод можно рекомендовать в развитии навыков говорения студентов и для мотивации студентов к самостоятельной работе в процессе овладения языком.

Ключевые слова: новый подход, метод коммуникативных заданий, смысловые задания, реальные жизненные задачи, цель изучения.

Аңдатпа. Айтылмыш мақалада шет тілді үйретудегі жаңа әдіс, яғни Комуникативті тапсырмалар әдісі (TBLL) қарастырылады, оның негізгі мақсаты – студенттердің мақсатты тілді қолданып, мағыналы тапсырмаларды орындауы, ең алдымен, өмірде кездесетін мәселелерді шешу тапсырмалары. Демек, бұл зерттеудің мақсаты айтылмыш әдістің жемістілігін сынау. Осы әдіс бойынша студенттерге үйренгендерінің бәрін қолдануға рұқсат берілген, тек қана сабақтың мақсатына сай ғана емес. Байқалған нәтижелер бойынша, комуникативті тапсырмалар әдісі (TBLL), студенттер үшін тиімді екенін көрсетеді, себебі бұл әдіс көбіне соларға арналған және оларға мәнді түрде сөйлесуге жол ашады. Сонымен қатар, оларға қосымша іс жүзінде, тілде сөйлеу дағдыларын меңгеруге мүмкіндік береді. Осыған орай, айтылмыш әдісті студенттердің сөйлеу қабілеттерін дамытуда және олардың жалпы тілді меңгеру барысында өз бетінше жұмыс істеп үйренулері үшін қолдануға ұсынылады.

Тірек сөздер: жаңа әдіс, комуникативті тапсырмалар әдісі, мағыналы тапсырмалар, өмірде кездесетін мәселелер, зерттеу мақсаты, осы әдіс бойынша оқитын студенттер, нәтижелер, осыған орай.

Abstract. This article discusses a new approach to learning a foreign language, called Task based language learning (TBLL) which focuses on doing by students meaningful tasks using the target language and is primarily based on the appropriate completion of real world tasks. The aim of this study was therefore to investigate the effectiveness of using this method. The students taught by this approach were allowed to use all the language they know and are learning, rather than just the 'target language' of the lesson. Results of the assessment show that Task-based learning is advantageous to the students because it is more student-centered, allows them meaningful communication, and often provides for practical extra-linguistic skill building. This suggests that the use of this method can be recommended in for developing students' speaking skills in the process of language acquisition.

Key words: a new approach Task based language learning meaningful tasks real world tasks The aim of this study The students taught by this approach Results

Если мы не будем забывать, что целью образования является научить учащихся добывать самим знания, то безусловно можем достичь эффективности в обучении. Роль учителя, в этом случае, принимает функцию наставника, дающего направление. Говоря образно – научить ловить рыбу, вместо того, чтобы дать в руки рыбу. В свете этих мыслей если говорить о преподавании языков, то этот принцип, вполне применим и в этой области. Во всякое время существовали определенные тенденции в обучении языкам, которые влияют как на преподавание, так и на изучение. Одна из последних тенденций в подходе к обучению иностранным языкам, это изучение языка на основе заданий (TBLL), или как еще принято называть *метод коммуникативных заданий*, который фокусируется на использовании аутентичного языка при выполнении студентами смысловых заданий применяя целевой язык. Такие задания как посещение врача или звонок по телефону.

Основная характеристика TBLL:

- Студентов ободряют использовать язык творчески и спонтанно через задания и решения проблем;
- Студенты сосредоточены на отношениях, которые встречаются в реальной жизни;
- Передача смысла является центральным в этом методе;
- Оценка основывается, прежде всего, на результатах заданий;
- TBLL – ориентирован на студентов.

Истоки

Метод коммуникативных заданий берет свои истоки из Коммуникативного обучения языку, и является его подкатегорией. Преподаватели приняли метод коммуникативных заданий по целому ряду причин. Некоторые перешли на программу этого метода, в попытке, чтобы сделать язык в классе действительно коммуникативной, а не псевдо-коммуникативной, которая остается классной деятельностью без прямой связи с реальными жизненными ситуациями. Другие, как Прабху в проекте Бангалоре, считали, что задания были способом, позволяющим нажать на естественные механизмы учащихся в овладении иностранным языком, и не заботились о реально жизненном общении, как таковым.

Метод коммуникативных заданий популяризировал Н. Прабху во время работы в Бангалоре, Индия [1] Прабху заметил, что его студенты могли изучать язык так же легко, без лингвистических проблем, как, когда они разбирали лингвистические вопросы.

Ядром урока или проекта, как следует из названия, является задание. Преподавателям и разработчикам учебных программ следует иметь в виду, что любое внимание к форме, то есть к грамматике или лексике, увеличивает вероятность того, что учащиеся могут отвлекаться от самого задания и заняться поиском и исправлением ошибок и / или заглядывая в словари и грамматические справочники

Род Эллис определил четыре основные характеристики задания[2]:

1. Задание, прежде всего, нацелено на (прагматической) смысл.
 2. Задание имеет некий «пробел» (Прабху определил три основных типа пробела как информационный пробел, пробел рассуждений и пробел мнений).
 3. Участники выбирают языковые ресурсы, необходимые для выполнения задания.
 4. Задание имеет четко определенный, неязыковый результат.
- Согласно Джейн Уиллис, TBLL состоит из подготовительного этапа - pre-task, этапа выполнения задания — task cycle, и фокуса на языке — language focus[3].

Компонентами задания являются:

1. Цели и задачи
2. Входные данные
3. Различные виды работ
4. Роль учителя
5. Роль ученика
6. Обстановка

Могут быть другие эффективные схемы для создания урока по методу коммуникативных заданий, но вот основной план урока:

Подготовительный к заданию этап (pre-task)

На подготовительном этапе, преподаватель знакомит студентов с тем, что ожидают от студентов на этапе выполнения задания. Кроме того, на «начальном» уровне TBLL, преподаватель может снабдить студентов ключевой лексикой или грамматической конструкцией, хотя это может означать, что данный вид деятельности, по сути, больше похож на более традиционную модель представление- практика – применение (present-practice-produce (PPP). На «продвинутых» уровнях по методу коммуникативных заданий, учащиеся сами отвечают за выбранную лексику соответствующую данному контексту. Преподаватель также может представить образец задания, используя картинку, аудио или видео материал, фотографии, лексические упражнения демонстрирующие задание. Самое важное на этом этапе фокусироваться на выполнении основного задания. Подготовить студентов к изучению новой лексики, нового контекста и области изучения.

Этап выполнения задания (task cycle)

На этом этапе, студенты выполняют задание, обычно в малых группах, хотя это зависит от вида работы. И если учитель не играет определенную роль в задании, то роль учителя, как правило, сводится к наблюдателю или консультанту - чтобы метод был более ориентирован на студента.

Пример: Разделите текст на части, пронумеруйте эти части. Части должны быть разделены согласно содержания. Раздайте студентам текст с отмеченными частями и номерами. Также выдайте лист бумаги с таблицей. Студенты читают текст и заполняют таблицу. Наиболее важную информацию из текста пишут в первой колонке. Свой опыт, мнение, знание об этой информации в тексте - во второй колонке.

The text	Your own opinion/experience/knowledge

Фокуса на языке (language focus)

Затем студенты делятся друг с другом о том, как они заполнили таблицу и должны обосновать свой выбор. Здесь же они могут работать над трудной лексикой, с которой они встретились и могут прибегнуть к помощи учителя, если сами не справились. Затем, представляют свою работу классу. Учитель в это время слушает студентов и отмечает наиболее удачные примеры и останавливается на проблемах понимания текста и на языковых особенностях.

Виды заданий

Согласно Н.С. Прабху, есть три основные категории заданий; информационный пробел, пробел рассуждений и пробел мнений.

Информационный пробел – это деятельность, которая предполагает передачу данной информации от одного человека к другому - или перенос из одной формы в другую, или из одного места в другое - в общем, расшифровка или зашифровка информации из одного языка в другой. Одним из примеров является парная работа, в которой каждый член пары имеет часть от общей информации (например неполную картину) и пытается передать его устно в другому. Другой пример - заполнение таблицы информацией, имеющейся в данной части текста. Деятельность зачастую связана с выбором соответствующей информации, а также, учащиеся должны соответствовать критериям полноты и правильности в процессе передачи.

Пробел рассуждений. Этот вид работы подразумевает извлечение новой информации из ранее данной информации методом предположений, дедукции (логического вывода), практического рассуждения или понимания логической связи. Одним из примеров является составление графика работы учителя на основе данного расписания занятий. Другой пример заключается в определении того, какой план действий лучше (например самый дешевый или самый быстрый) для данной цели и в пределах заданных ограничений. В данной работе необходимо правильно понять и передать информацию, также как и в информационном пробеле, но информация, которую необходимо передать не идентична первоначально полученной. Здесь существует момент рассуждения, который соединяет два конца.

Пробел мнений. Работа на этом этапе заключается в том, чтобы определить и сформулировать личные предпочтения или отношение в ответ на данную ситуацию. Одним из примеров является завершение истории; другой пример

- принимать участие в обсуждении социальной проблемы. В этом виде деятельности можно использовать фактическую информацию и сформулировать аргументы, чтобы оправдать свое мнение, но здесь нет никаких объективных процедур демонстрирующих результаты как правильные или неправильные и нет причин ожидать похожего ответа от разных людей или в различных случаях.

По мнению Джереми Хармера, задания содействуют овладению языком [4] посредством языкового материала и взаимной работы, которые они требуют. Хармер говорит, что, хотя учитель может дать языковой материал на подготовительном этапе (pre-task), студенты в конечном счете, свободны использовать любые грамматические конструкции и лексику по своему желанию. По его словам, это позволит им использовать весь языковой багаж, который они освоили и изучают в данное время, вместо "целевого языка" урока.

Метод коммуникативных заданий (TBLL) имеет значительные преимущества для студентов, поскольку он больше ориентирован на них, позволяет общаться на более значимом им уровне, и часто предоставляет возможность овладеть практически дополнительными языковыми навыками.

Данный подход создает такую атмосферу, где мотивация к общению способствует естественному изучению языка без давления и стеснения.

References:

- 1 Prabhu, N. S. (1987). "Second Language Pedagogy". Oxford University Press. Retrieved 18 January 2013.
- 2 Ellis, Rod (2003). *Task-based Language Learning and Teaching*. Oxford, New York: Oxford Applied Linguistics. ISBN 0-19-442159-7.
- 3 Willis, Jane (1996). *A Framework for Task-Based Learning*. Longman.
- 4 Harmer, Jeremy (2001). *The Practice of English Language Teaching* (3rd ed.). Essex: Pearson Education

Түйін

Айтылмыш әдіс бойынша сабақта туындайтын жағдай студенттерді сөйлесуге ынталандырып, тілді қысымсыз, қысылусыз еркін үйренуге түрткі болады.

Resume

This approach creates an atmosphere where the motivation can be the cause of communication to promote natural language learning environment without pressure and reluctance.

Мамырбаева М.З. - ст. преподаватель, магистр
КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

ИННОВАЦИОННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация. В последние годы все чаще поднимается вопрос о применении новых информационных технологий в обучении. Это не только новые технические средства, но и новые формы и методы преподавания, новый подход к процессу обучения. Основной целью обучения иностранным языкам является формирование и развитие коммуникативной культуры обучающихся, обучение практическому овладению иностранным языком.

Задача преподавателя состоит в том, чтобы создать условия практического овладения языком для каждого обучающегося, выбрать такие методы обучения, которые позволили бы каждому студенту проявить свою активность, свое творчество. Задача преподавателя - активизировать познавательную деятельность будущего специалиста в процессе обучения иностранным языкам. Современные педагогические технологии такие, как обучение в сотрудничестве, проектная методика, использование новых информационных технологий, Интернет-ресурсов, технология развития критического мышления помогают реализовать личностно-ориентированный подход в обучении, обеспечивают индивидуализацию и дифференциацию обучения с учетом способностей обучающихся, их уровня обученности. Формы работы с компьютерными обучающими программами на уроках иностранного языка включают: изучение лексики; отработку произношения; обучение диалогической и монологической речи; обучение письму; отработку грамматических явлений. Основная цель изучения иностранного языка – формирование коммуникативной компетенции, все остальные цели (воспитательная, образовательная, развивающая) реализуются в процессе осуществления этой главной цели. Применение инновационных технологий обучения на уроках английского языка помогает решать проблемы речевого общения обучающихся с различным уровнем способностей, эффективного использования времени урока, повышения мотивации к изучению английского языка.

Ключевые слова: коммуникативная культура, технология развития критического мышления, Интернет-ресурсов, проектная методика, массовая компьютеризация, обучение диалогической и монологической речи, коммуникативность, интерактивность, аутентичность общения, технология сотрудничества.

Аңдатпа. Бұл мақалада шет тілін оқытудағы жаңа технологияларды қолдану қарастырылған. Автор әсіресе, оқушылардың қарым-қатынас жасау мәдениетін қалыптастыру және оны дамыту әдіс-тәсілдеріне зор мән береді. Ынтымақтаса отырып оқу, проектілік әдіс, жаңа ақпарат технологияларын, интернет қорларын қолдану, сыни ойлау сияқты қазіргі заманауи педагогикалық технологияларды қолдану жөнінде мәліметтер және нұсқаулар берілген.

Тірек сөздер: коммуникативті мәдениет, сыни ойлауды дамыту технологиясы, Интернет көздері, жобалық әдістеме, жаппай компьютерлендіру, сөйлеудің диалог және монолог түрлерін оқыту, қарым-қатынастың коммуникативтігі, интербелсенділігі, бірдейлігі, ынтымақтастық технологиясы.

Abstract. Application of new technologies in training in a foreign language is considered. Especially the attention is allocated for methods of formation and development of communicative culture of the student. The information and instructions in using of modern pedagogical

technologies as: training in cooperation, a project technology, use of new information technologies, internet resources, technology of development of critical thinking are given.

Keywords: *communicative culture, critical thinking development technology, Internet resources, project methodology, mass computerization, teaching dialogues and monologues, communication, interactivity, authenticity of interaction, technology cooperation.*

В последние годы все чаще поднимается вопрос о применении новых информационных технологий в обучении. Это не только новые технические средства, но и новые формы и методы преподавания, новый подход к процессу обучения. Основной целью обучения иностранным языкам является формирование и развитие *коммуникативной культуры* обучающихся, обучение практическому овладению иностранным языком.

Задача преподавателя состоит в том, чтобы создать условия практического овладения языком для каждого обучающего, выбрать такие методы обучения, которые позволили бы каждому студенту проявить свою активность, свое творчество. Задача преподавателя - активизировать познавательную деятельность будущего специалиста в процессе обучения иностранным языкам. Современные педагогические технологии такие, как **обучение в сотрудничестве, проектная методика, использование новых информационных технологий, Интернет-ресурсов, технология развития критического мышления** помогают реализовать личностно-ориентированный подход в обучении, обеспечивают индивидуализацию и дифференциацию обучения с учетом способностей обучающихся, их уровня обученности. Формы работы с компьютерными обучающими программами на уроках иностранного языка включают: изучение лексики; отработку произношения; обучение диалогической и монологической речи; обучение письму; отработку грамматических явлений.

Возможности использования Интернет-ресурсов огромны. Глобальная сеть Интернет создаёт условия для получения любой необходимой студентам и преподавателям информации, находящейся в любой точке земного шара: страноведческий материал, новости из жизни молодёжи, статьи из газет и журналов и т. д.

На уроках английского языка с помощью Интернета можно решать целый ряд дидактических задач: формировать умения чтения, используя материалы глобальной сети;

совершенствовать умения письменной речи студентов; пополнять словарный запас обучающихся; формировать у студентов мотивацию к изучению английского языка. Кроме того, работа направлена на изучение возможностей Интернет-технологий для расширения кругозора студентов, налаживать и поддерживать деловые связи и контакты со своими сверстниками в англоязычных странах. Обучающиеся могут принимать участие в тестировании, в викторинах, конкурсах, олимпиадах, проводимых по сети Интернет, переписываться со сверстниками из других стран, участвовать в чатах, видеоконференциях и т.д. Предлагаю список сайтов, которые окажут существенную помощь в обучении английскому языку:

www.mon.gov.ru/edu-politic/standart/pp/1485 - Примерные программы начального, основного и среднего (полного) общего образования (в том числе по английскому языку)

<http://archive.1september.ru/eng> - Английский язык - приложение к газете «1 сентября»

www.study.ru/lessons - On-line уроки английского языка, подготовленные преподавателями образовательного центра «Лингва.Ру» (**www.lingua.ru**);

www.study.ru/online - On-line уроки, коллекции (текстов песен, умных мыслей, субтитров к фильмам), тесты, словари;

www.mystudy.ru - Английская грамматика на MyStudy.ru - форум для изучающих английский язык, репетиторы, курсы, on-line уроки, on-line игры;

<http://englishforkids.ru> - Английский для детей - стихи, сказки, песенки, азбука, загадки, пословицы, договорки, книги, обучающие игры, форум и многое другое;

www.efmf.ru - English for music fanatics - сайт для тех, кто хочет изучать английский язык с помощью текстов популярных песен;

<http://spravki.net> - Справки.нет - онлайн-словари и переводчики;

<http://english-zone.com/index.php> - English-Zone.Com - Коллекция материалов по английскому языку: грамматика, упражнения, тексты, фонетический материал, методический сборник для преподавателей и пр. Тематический каталог ресурсов по различным направлениям и уровням изучения английского языка;

www.english-grammar-lessons.com - English International Lyon presents Lessons - интерактивные упражнения по английской грамматике;

www.english-4u.de - english-4u - упражнения по английской грамматике, интерактивные практические задания;

www.eslpartyland.com/teachers/Tinitial.htm - Karin's ESL PartyLand – Teachers;

<http://english-language.euro.ru> - English for Everybody - Английский для Всех;

www.englishlearoer.com - Learners of English will find all types of interactive tests and exercises here;

www.toefl.ru - TOEFL - Сайт содержит полную и достоверную информацию о экзамене TOEFL и правилах его сдачи;

<http://grammar.nm.ru> - Грамматика английского языка HORNBY;

www.gaudeamus.ru/test/test.htm - Для абитуриентов Московского института иностранных языков - тесты по английскому: временные формы глагола, употребление артикля, категории числительного, согласование времен, косвенная речь;

www.anriintern.com/eng/leseng15_chtenie_literatury/intro.html - Уроки из оригинального текста (подобраны наиболее яркие образцы американских и английских авторов, как современных, так и прошлого века), словаря к нему, а также анализу и объяснению наиболее трудных участков текста;

http://news8.thdo.bbc.co.uk/hi/russian/learn_english/default.stm - Изучайте английский с порталом Русской службы Би-би-си;

<http://carol.hop.ro> - English grammar and texts - Уроки грамматики, тексты на английском языке: рассказы, стихи, анекдоты, пословицы;
<http://english.language.ru> - Английский язык.ru;
www.onlinenewspapers.com - Англоязычные газеты on-line;
www.bibliomania.com - On-line библиотека на английском, 2000 текстов;
www.exams.ro/en/index.html - Exams.ru - Все, что нужно знать о международных экзаменах!;
www.abc-english-grammar.com/index.htm - Английский для всех - уроки, материалы.

Содержательная основа массовой компьютеризации связана с тем, что современный компьютер представляет собой эффективное средство оптимизации условий умственного труда, вообще, в любом его проявлении. *Есть одна особенность компьютера, которая раскрывается при использовании его как устройства для обучения других, и как помощника в приобретении знаний, это его неодушевленность. Машина может "дружелюбно" общаться с пользователем и в какие-то моменты "поддерживать" его, однако она никогда не проявит признаков раздражительности и не даст почувствовать, что ей стало скучно. В этом смысле применение компьютеров является, возможно, наиболее полезным при индивидуализации определенных аспектов преподавания.*

Основная цель изучения иностранного языка – формирование коммуникативной компетенции, все остальные цели (воспитательная, образовательная, развивающая) реализуются в процессе осуществления этой главной цели. Коммуникативный подход подразумевает обучение общению и формированию способности к межкультурному взаимодействию, что является основой функционирования Интернета. Вне общения Интернет не имеет смысла – это международное многонациональное, кросс-культурное общество, чья жизнедеятельность основана на электронном общении миллионов людей во всем мире, говорящих одновременно - самый гигантский по размерам и количеству участников разговор, который когда-либо происходил. Включаясь в него на уроке иностранного языка, мы создаем модель реального общения.

В настоящее время приоритет отдается коммуникативности, интерактивности, аутентичности общения, изучению языка в культурном контексте, автономности и гуманизации обучения. Данные принципы делают возможным развитие межкультурной компетенции как компонента коммуникативной способности. Конечной целью обучения иностранным языкам является научение свободному ориентированию в иноязычной среде и умению адекватно реагировать в различных ситуациях, т.е. общению. Сегодня новые методики с использованием Интернет - ресурсов противопоставляются традиционному обучению иностранным языкам. Чтобы научить общению на иностранном языке, нужно создать реальные, настоящие жизненные ситуации (т.е. то, что называется принципом аутентичности общения), которые будут стимулировать изучение материала

и вырабатывать адекватное поведение. Эту ошибку пытаются исправить новые технологии, в частности Интернет.

Коммуникативный подход - стратегия, моделирующая общение, направленная на создание психологической и языковой готовности к общению, на сознательное осмысление материала и способов действий с ним. Для пользователя реализации коммуникативного подхода в Интернете не представляет особой сложности. Коммуникативное задание должно предлагать обучающимся проблему или вопрос для обсуждения, причем обучающиеся не просто делятся информацией, но и оценивают её. Основным же критерием, позволяющим отличить этот подход от других видов учебной деятельности, является то, что учащиеся самостоятельно выбирают языковые единицы для оформления своих мыслей. Использование Интернета в коммуникативном подходе как нельзя лучше мотивировано: его цель состоит в том, чтобы заинтересовать обучаемых в изучении иностранного языка посредством накопления и расширения их знаний и опыта.

Одним из основных требований, предъявляемых к обучению иностранным языкам с использованием Интернет-ресурсов, является создание взаимодействия на уроке, что принято называть в методике интерактивностью. *Интерактивность - это "объединение, координация и взаимодополнение усилий коммуникативной цели и результата речевыми средствами"*. Обучая подлинному языку, Интернет помогает в формировании умений и навыков разговорной речи, а также в обучении лексике и грамматике, обеспечивая подлинную заинтересованность и, следовательно, эффективность. Интерактивность не просто создает реальные ситуации из жизни, но и заставляет обучающихся адекватно реагировать на них посредством иностранного языка.

Одной из технологий, обеспечивающей личностно-ориентированное обучение, является **метод проектов**, как способ развития творчества, познавательной деятельности, самостоятельности. Типология проектов разнообразна. По М. Е. Брейгиной [1], проекты могут подразделяться на *монопроекты, коллективные, устно-речевые, видовые, письменные и Интернет-проекты*. Хотя в реальной практике зачастую приходится иметь дело со смешанными проектами, в которых имеются признаки исследовательских, творческих, практико-ориентированных и информационных. Работа над проектом – это многоуровневый подход к изучению языка, охватывающий чтение, аудирование, говорение и грамматику. Метод проектов способствует развитию активного самостоятельного мышления обучающихся и ориентирует их на совместную исследовательскую работу. На мой взгляд, проектное обучение актуально тем, что учит обучающихся сотрудничеству, а обучение сотрудничеству воспитывает такие нравственные ценности, как взаимопомощь и умение сопереживать, формирует творческие способности и активизирует обучаемых. В общем, в процессе проектного обучения, прослеживается неразрывность обучения и воспитания.

А также метод проектов формирует у обучающихся коммуникативные навыки, культуру общения, умения кратко и доступно формулировать мысли, терпимо относиться к мнению партнёров по общению, развивать умение добывать информацию из разных источников, обрабатывать её с помощью современных компьютерных технологий, создает языковую среду, способствующую возникновению естественной потребности в общении на иностранном языке.

Проектная форма работы является одной из актуальных технологий, позволяющих студентам применить накопленные знания по предмету. Обучающиеся расширяют свой кругозор, границы владения языком, получая опыт от практического его использования, учатся слушать иноязычную речь и слышать, понимать друг друга при защите проектов. Они работают со справочной литературой, словарями, компьютером, тем самым создаётся возможность прямого контакта с аутентичным языком, чего не даёт изучение языка только с помощью учебника на уроке в аудитории.

Работа над проектом – процесс творческий. Обучающийся самостоятельно или под руководством преподавателя занимается поиском решения какой-то проблемы, для этого требуется не только знание языка, но и владение большим объёмом предметных знаний, владение творческими, коммуникативными и интеллектуальными умениями. В курсе иностранных языков метод проектов может использоваться в рамках программного материала практически по любой теме. Работа над проектами развивает воображение, фантазию, творческое мышление, самостоятельность и другие личностные качества.

К современным технологиям относится и **технология сотрудничества**. Основная идея заключается в создании условий для активной совместной деятельности обучающихся в разных учебных ситуациях. Ребята объединяются в группы по 3-4 человека, им дается одно задание, при этом оговаривается роль каждого. Каждый обучающийся отвечает не только за результат своей работы, но и за результат всей группы. Поэтому слабые учащиеся стараются выяснить у сильных то, что им непонятно, а сильные учащиеся стремятся, чтобы слабые досконально разобрались в задании. И от этого выигрывают все потому что совместно ликвидируются пробелы. Практика показывает, что вместе учиться не только легче, но интереснее и значительно эффективнее. И это касается как академических успехов по предмету, так и интеллектуального и нравственного развития обучающегося. Помочь друг другу, вместе решить проблему, дойти до истины, разделить радость успеха и горечь неудачи – такие качества пригодятся ребятам и в учебе, и в жизни. Преподавателю же эта система дает колоссальные возможности для творческого подхода и к предмету, и к студентам.

Идея обучения в сотрудничестве чрезвычайно гуманна по своей сути. Она получила развитие усилиями многих педагогов во многих странах мира и поэтому довольно разнообразна в своих вариантах. Однако при всем разнообразии существуют основные принципы обучения в сотрудничестве.

Принципы обучения в сотрудничестве

1. Группы обучающихся формируются преподавателем до урока с учетом психологической совместимости обучающихся. При этом в каждой группе должен быть —сильный, —средний и—слабый студент. Если группа на нескольких уроках работает слаженно, дружно и продуктивно, нет никакой необходимости менять ее состав. Это так называемые базовые группы. Если работа по каким-то причинам не ладится, состав можно менять от урока к уроку.

2. Группе дается одно задание, но при его выполнении предусматривается распределение ролей между членами группы. Роли могут распределяться как преподавателем, так и студентами внутри группы.

3. Оценивается работа не одного студента, а всей группы, т.е. отметка ставится одна на всю группу. Важно, что оцениваются не столько знания, сколько усилия обучающихся. В

ряде случаев можно предоставить ребятам возможность самим оценить результаты своего труда.

4. Преподаватель сам выбирает члена группы, который должен отчитаться за задание. Это может быть и —слабый студент. Способность —слабого студента обстоятельно изложить результат совместной работы означает, что группа справилась с заданием и учебно- педагогическая цель достигнута. Ибо цель любого задания не формальное его выполнение (правильно/неправильно), а усвоение материала каждым участником группы.

Использование технологии обучения в сотрудничестве при работе над текстами.

Перед началом работы целесообразно ознакомить обучающихся с порядком работы в группах с помощью своеобразной памятки.

Памятка

1. Вы работаете в группе. Помните, что успех группы в целом зависит от успеха каждого.

Не забывайте оказывать помощь друг другу, делайте это тактично и терпеливо.

2. Помните, что навыки иноязычного общения совершенствуются только в общении.

Будьте активны сами и внимательны к другим.

3. Не забывайте включать в свои высказывания лексико-грамматический материал,

усвоенный вами ранее, а также старайтесь активно использовать новый.

4. Пользуйтесь словарем и справочным материалом по мере необходимости, но и не забывайте о языковой догадке.

5. В случае серьёзных затруднений обратитесь к преподавателю;

6. Если ваша группа работает над текстом для совершенствования умений говорения, то

дальнейшую работу выполняйте в таком порядке:

- а) индивидуально прочтите текст и обсудите его содержание в группе;
- б) выберите предложения, передающие основное содержание текста;
- в) ознакомьтесь с речевой задачей и схемой ожидаемого высказывания, выберите предложения из текста для заполнения схемы, внесите в них необходимые изменения, сокращения, дополнения и т.д.;
- г) составьте пересказ прочитанного, опираясь на схему;
- д) перескажите текст в своей группе для его оценки или в другой группе как текст для аудирования;

е) при оценивании высказывания или пересказа текста принимаются во внимание: логичность, достаточность, завершенность высказывания, наличие точки зрения говорящего, наличие структур с новым лексико-грамматическим материалом, а также наличие ошибок и их характер. Оценивая друг друга, не забывайте быть тактичными и доброжелательными.

7. Если вам предстоит познакомить членов своей или другой группы с тем, что вы узнали, и проверить степень понимания сообщенной вами информации, то следуйте следующим рекомендациям:

– определите для себя порядок высказываний, они должны быть логичны и лаконичны;

– сообщите, о чём будет ваш рассказ:

—My story is about...

—I'd like to tell you about...

– предупредите членов группы, что после прослушивания вы проверите, как они поняли ваш рассказ:

—Listen to my story attentively. Then you'll answer my questions/do a test.

– во время рассказа следите за своей речью, говорите чётко, в нормальном темпе. Если вы не уверены в правильности произнесения отдельных слов, предварительно проконсультируйтесь с учителем;

– после окончания рассказа проконтролируйте, как вас поняли. Это могут быть вопросы или тест типа —True–False;

– проверьте результаты тестового задания и отметьте в листе контроля.

8. Помните, что всё общение внутри и между группами должно вестись на иностранном языке.

Каждый участник группы (home group) получает свой текст для чтения:

—SPRING,

—SUMMER, —AUTUMN или —WINTER, – т.е. существует возможность дифференциации сложности заданий в соответствии с уровнем языковой подготовки обучающихся. Внутри одной группы ребята работают над разными текстами. После прочтения текста студенты из разных групп, работавшие над одним и тем же материалом, встречаются и обмениваются информацией (expert groups). Это так называемая —встреча экспертов. Затем они возвращаются в свои группы (home groups) и по очереди рассказывают о том, что узнали. Далее следует проверка понимания другими членами группы прослушанной информации, для чего могут быть использованы

вопросы, а также тестовые задания типа —True–False. —Сильным ученикам можно предложить самостоятельно составить вопросы к тексту или разработать тестовые задания. В заключение обучающиеся должны оценить работу всех членов —home group, записать результаты в лист контроля и сдать его преподавателю.

Great Britain: a Country of Traditions

Just like families have their own traditions, so do countries. It's common knowledge that the British are lovers of traditions. Each season in Britain is connected with various colourful traditions, customs and festivals.

SPRING

St. David's Day. March 1st is a very important day for Welsh people. It's St. David's Day. He is the

—patron or national saint of Wales. On March 1st, the Welsh celebrate St. David's Day and wear daffodils in the buttonholes of their coats or jackets.

May Day. May 1st was an important day in the Middle Ages, the celebration of summer's beginning. For

that day people decorated houses and streets with branches of trees and flowers. In the very early morning

young girls went to the fields and washed their faces with dew. They believed this made them beautiful for a year after that. Also on May Day the young men of each village tried to win prizes with their bows and arrows. People put up a striped maypole decorated with flowers and danced round it. Some English villages still have maypole dancing on May 1st.

SUMMER

The Trooping of the Colour. The Queen is the only person in Britain with two birthdays. Her real birthday is on April 21st, but she has an —official birthday, too. That's on the second Saturday in June.

And on the Queen's official birthday, there is a traditional ceremony called the Trooping of the Colour. It's a big parade with brass bands and hundreds of soldiers at Horse Guards' Parade in London. The Queen's soldiers, the Guards, march in front of her. At the front of the parade is the flag or —colour. The Guards are trooping the colour. Thousands of Londoners and visitors watch Horse Guards' Parade. And

millions of people at home watch it on television.

Swan Upping. Here's a very different royal tradition. On the River Thames there are hundreds of swans.

A lot of these beautiful white birds belong, traditionally, to the King or Queen. In July the young swans on the Thames are about two months old. Then the Queen's swankeeper goes, in a boat, from London Bridge to **Henley**. He looks at all the young swans and marks the royal ones. The name of this custom is Swan Upping.

Highland Games. In summer, Scottish people traditionally meet together for competitions called Highland Games. After Queen Victoria visited the games at Braemar in 1848, the Braemar games became the most famous tradition in Scotland. Today thousands of visitors come to see sports like **tossing the caber** (a tall pole is thrown into the air as a test of strength) or throwing the hammer. The games always include Scottish dancing and bagpipe music.

Henley — a town on the Thames

to toss the caber — бросать бревно (спортивное состязание)

AUTUMN

The State Opening of Parliament. Parliament governs modern Britain. But traditionally the Queen opens Parliament every autumn. She travels from Buckingham Palace to the Houses of Parliament, in a gold carriage – the Irish State Coach. At the Houses of Parliament the Queen sits on a throne in the House of Lords. Then she reads the Queen's Speech. At the State Opening of Parliament the Queen wears a crown and crown jewels.

Guy Fawkes Day. November 5th is Guy Fawkes Day in Britain. All over the country people build wood

fires, or —bonfires, in their gardens. On top of each bonfire is a straw man. That is a figure of Guy Fawkes. He was one of a band of conspirators who wanted to blow up the Houses of Parliament and kill

King James I and his ministers. However, the plot failed, Fawkes was caught on the 5th of November 1605. The conspirators were executed and Britain has celebrated Guy Fawkes night since then. Before November 5th, children use their guys to make money. They stand in the street and shout —Penny for the guy. Then they spend the money on fireworks.

a guy — зд. чучело

WINTER

Up-Helly-Aa. The Shetlands are islands off the coast of Scotland. In the ninth century the Vikings from Norway came to the Shetlands. They came to Britain in ships and took away gold, animals and sometimes people.

Now, 1000 years later, people in the Shetlands remember the Vikings with the festival, which they call —Up-Helly-Aa. Every winter people of Lerwick, the capital of the Shetland Islands, make a model of a Viking longship with the head of a dragon at the front. Then, on Up-Helly-Aa night in January, the Shetlanders dress in Viking clothes and carry the ship through the town to the sea and burn it there. The

festival is a party for the people of the Shetland Islands.

Carol Singing. Originally, carols were songs performed with dancing at Christmas and other festivals. They were often sung outside houses by costumed actors called Mummers. Many of today's carols have

been written since the 19th century as Christmas hymns celebrating the birth of Jesus Christ.

1. Make home groups. Read one of the texts carefully. Find out more information about British traditions.

2. Answer the questions individually.

Text 1. —SPRING

1. What holiday is a very important day for Welsh people?
2. What flower do people wear on St. David's Day?
3. Is May Day an important celebration nowadays?
4. How did people celebrate May Day in the Middle Ages?
5. What is —maypole dancing?

Text 2. —SUMMER

1. What person has got two birthdays?
2. What ceremony is traditionally held on the Queen's official birthday?
3. How can you explain the word —colour in this text?
4. Does the Queen's swankeeper mark all the swans on the Thames?
5. The Highland Games are not only sport competitions. What else do they include?
6. When did the Braemar games become the most famous tradition in Scotland?
7. What competitions for strong people are held in the Highlands?

Text 3. "AUTUMN"

1. Who traditionally opens Parliament?
2. For what purposes is the Irish State Coach used nowadays?
3. What does the Queen do in the Parliament and what does she wear?
4. What kind of person was Guy Fawkes?
5. How do people celebrate Guy Fawkes Day?
6. What do children usually do on Guy Fawkes Day?

Text 4. —WINTER

1. Whom do the Shetlanders remember with Up-Helly-Aa festival?
2. What is the capital of the Shetlands?
3. How do the people of the Shetlands celebrate Up-Helly-Aa?
4. What are —carols?
5. Is Carol Singing a Christmas tradition? Prove your answer.

3. Take True-False test.

Text 1. —SPRING

1. St. David's Day is a very important day for British people.
2. May Day is a very important celebration nowadays.
3. May Day is the celebration of spring's beginning.
4. The symbol of St. David's Day is a maypole.
5. The striped maypole is decorated with daffodils.

Text 2. —SUMMER

1. The Queen's official birthday is on the second of June.
2. Trooping of the Colour is translated on TV.
3. Swan Upping is the name of a custom of marking all swans.
4. The Highland Games were founded by Queen Victoria.
5. The Braemar games are the most famous tradition in Scotland.

Text 3. —AUTUMN

1. At the Houses of Parliament the Queen sits in the Irish State Coach.
2. Modern Britain is ruled by the Queen.
3. —Bonfire is a figure of Guy Fawkes.
4. Guy Fawkes is a national hero in Britain.
5. Guy Fawkes and his people wanted to blow up the Houses of Parliament and kill the king.

Text 4. —WINTER

1. The Shetlands were colonized by the Vikings.
2. On Up-Helly-Aa, people burn a model of a Viking longship.
3. Carols are Christmas hymns.
4. Carols are costumed actors.
5. Carol Singing is performed only at Christmas.

4. Meet in expert groups.

- compare your answers for the questions
- compare your answers for the test
- work out a common answer

5. Meet in your home groups.

- take turns retelling the texts you have prepared
- let your team-mates take the True- False test
- explain them the details
- as you listen to your group-mates don't forget to take notes
- don't forget to fill the checking list and hand it to your teacher

KEYS TO THE TESTS

6. The whole class discussion.

Many people think that Great Britain is a country of traditions. Do you agree with this? What's your opinion? Explain your point of view. While listening to your classmates be ready to give some more reasons to support or refute the point of view being discussed.

Технология обучения в сотрудничестве предусматривает использование таких активных форм, как диспут, пресс-конференция, дискуссия, ролевая игра.

Методика проведения диспута

Учащиеся делятся на 2 группы оппонентов и 1 группу редколлегии. Ведущим может быть учитель или хорошо подготовленный студент. Например, данная форма работы может быть предложена как итоговый урок по теме —Спорт. Обучающимся даётся 15 минут для подготовки к участию в диспуте —Спорт: за или против.

1 группа просматривает и выбирает позитивные утверждения, связанные со спортом, а 2 группа – негативные. Обе группы вспоминают жизненные примеры из своего опыта или опыта других людей (спортсменов, медиков...). 3 группа (самая малочисленная 2-3 человека) готовит плакат с названием темы, значок для ведущего, вывешивает табличку с фразами на английском языке, например: *Согласен/ не согласен, Я другого мнения, Я думаю, вы ошибаетесь* и др.

Роль ведущего не только начать и завершить работу диспута или представить стороны оппозиции, но и быть связующим звеном, задавать вопросы, уметь направлять ту или иную группу в нужное русло, подводить итог.

Методика проведения урока —Пресс-конференция

Все обучающиеся делятся на 3 группы по принципу лотереи.

1 группа – гости (из США, Великобритании...)

2 группа – представители прессы (газет, журналов), участники конференции

3 группа – редколлегия. Выбирается ведущий (учитель или наиболее подготовленный ученик). Дается 15-20 минут на подготовку:

□1 группа просматривает и повторяет материал пройденной темы, выписывает отдельные слова, фразы.

□2 группа готовит интересные вопросы приглашённым гостям (приветствуются вопросы, заданные с юмором, вопросы личностно-ориентированного характера и вопросы, требующие ответа с опорой на знания обучающихся, выходящие за рамки программного материала учебника).

□3 группа подготавливает значок для ведущего (с Ф.И.), таблички с данными для гостей, таблички с названиями журналов / газет и приветственный плакат такого характера:

—*Добро пожаловать в Казахстан!* или —*Приветствуем участников конференции!* и. т.д.

Остальные 20 минут длится сама конференция. Ведущий открывает конференцию, называет тему, цели, представляет гостей и названия издательств, представители которых участвуют в работе. Он же закрывает конференцию, благодарит участников за работу и подводит итоги. Еще одной формой группового общения, близкой к подлинному общению, является дискуссионная игра, в ходе которой обсуждаются актуальные и интересные для учащихся вопросы.

Каждый учащийся выбирает удобную для себя роль и высказывается от имени выбранного им персонажа. Таким образом, снимается психологический барьер страха перед языковой ошибкой, и предоставляется возможность высказать свое мнение.

Содержанием таких дискуссий обычно служит любая проблема реальной жизни. Например, выбор профессии, планы на будущее, отношения с родителями, защита окружающей среды, роль женщин в обществе и другие.

Дискуссия как форма работы считается сложной и требует проявления многих качеств коммуникантов, от которых требуется владение достаточным уровнем речевой компетентности, т.е. готовности включиться в реальную коммуникацию.

Данные коммуникативные действия можно реализовывать с помощью:

а) реплик согласия/несогласия: *Right, I think the same; I'm afraid you are wrong; I think...;*

Exactly; Absolutely; As for me...; On the contrary; I don't think so;

б) фраз и вопросов уточняющего характера: *What makes you think so? ; Where have you got this information? ; Do you mean...? ; What do you mean? ; What's your idea about this? ; I believe...; Well, I suppose...;*

в) эмоциональных реакций: *Unbelievable! ; That sounds strange; Incredible! How nice! Great! I can't believe it;*

г) обобщающих суждений: *On the whole; In general; Summing up all you've just said; Let's come to a conclusion; The result is...;*

Примерные темы групповых дискуссий:

1. Is protection of the environment an important problem today?
2. Should women work outside the home?
3. How should the elderly people be taken care of?
4. Is choosing a profession for secondary school graduates the responsibility of the parents only?
5. Should teenagers work after classes to have their pocket money?
6. An ideal family - fact or fiction?
7. Is mass media a reflection of society?
8. Television is a source of education and pleasure, isn't it?
9. —He who loves not his country can love nothing. (Byron)
10. Is education so important for the good of society?
11. Peace on earth is everybody's concern.
12. The country expects every man to do his duty.

Примеры ролевых ситуаций:

1. You are a new student; you talk with your classmates about the timetable.
2. You were absent from university yesterday. Talk with your friends about what they did yesterday. Start the conversation.
3. You invited your friends to the birthday party. Start the conversation at birthday dinner.
4. You have just returned from a trip to London. Start the conversation with your parents.
5. You are the shop assistant suggesting Christmas gifts to a group of schoolchildren.
6. You are a police officer in the street. Three members of a school group from the U.S.A. have become separated from their group. Help them to find the way to the hotel.
7. You are at your grandparent's house watching television. You don't like the programme. Try to convince your grandmother and grandfather to change to another one.
8. You are a librarian. Try to convince the boys who are not very much interested in reading to choose some interesting books for their English class.
9. You are customers talking with a waiter at a cafe.
10. You are two passengers talking with a stewardess on a plane.

Пример ролевой игры. Ток – шоу —Sport in Our Life

Цель: развитие диалогической речи обучающихся, умения ориентироваться в различных ситуациях.

1. Разминка.

На основе пройденной темы —Sport in Our Life проводится беседа с обучающимися о том, какие виды спорта они знают, какую роль спорт играет в их жизни. Учитель приглашает всех на ток-шоу —Sport in Our Life. Говорит, что на съёмку этой передачи приглашены различные известные люди: Serik Sapiev, Alexander Vinokurov, Алина Кабаева, Дэвид Бекхэм, Пуя Пуя и т.д. Они расскажут о своих достижениях в спорте и о том, как они себя поддерживают в форме.

2. Объединение обучающихся в группы.

Обучающиеся вместе с преподавателем составляют общий план и поэтапную программу: обдумывают список приглашённых гостей, решают, кто будет брать интервью, ученики составляют вопросы либо готовят речь согласно своей роли.

3. Работа в группе.

Подборка информации о спорте, которая необходима для дачи интервью звёздам и которая поможет корреспондентам задать необходимые вопросы. Также определяется область обсуждения, т.е. виды спорта, которые распределяются между участниками. Обучающиеся делают наброски оформления, рабочие варианты выступлений, обсуждают вопросы по теме.

Возможные вопросы к участникам шоу:

- What role does sport play in your life?
- Why, according to your opinion, do many people go in for sport?
- How long are you in sport?
- In what worldwide competitions have you ever taken part?
- If you were a child, would you like to change anything in your life?
- What sports can you call: a) the most beautiful, b) the most dangerous, c) the most useful for health, d) the most interesting to watch.

4. Проведение шоу.

5. Рефлексия

И еще один пример работы в малых группах сотрудничества. Изучая или повторяя тему «Праздники англоговорящих стран», можно организовать работу следующим образом. Преподаватель на доске (или на карточках, которые размещаются в разных углах класса) пишет названия 3 – 4 праздников (в зависимости от количества обучающихся).

Каждый обучающийся выбирает праздник, о котором он больше знает, который ему больше нравится. Таким образом, формируются группы из 3-4 человек. За 15-20 минут участники группы должны обсудить выбранный праздник, стараясь собрать всю информацию. Кроме того, они должны придумать вопросы для других групп. Таким образом, обобщается материал.

Целью обучения иностранному языку в гуманистической педагогике, по мнению Гальсковой Н.Д. [2], является развитие у обучающегося способности к межкультурному взаимодействию и к использованию изучаемого языка как инструмента этого взаимодействия. Сопоставление нового, приобретаемого опыта, с имеющимися у него знаниями сопровождается приобретением его индивидуального опыта.

Приобретение индивидуального опыта обучающегося осуществляется за счет активизации процесса обучения. А это достигается путем применения **технологии развития критического мышления** посредством чтения и письма.

Критическое мышление означает мышление оценочное, рефлексивное. Это открытое мышление, не принимающее догм, развивающееся путем наложения новой информации на жизненный личный опыт.

В данной технологии принципиально меняется роль преподавателя. Он становится партнером, активизирующим и направляющим учебный процесс. Обучающиеся учатся бесконфликтному обмену мнений. Осуществляется личностно-ориентированное обучение, при котором каждый студент не просто получает очередной объем готовых знаний, а вовлекается в процесс конструирования знаний на основе равноправных партнерских отношений.

Американские педагоги Дж. Стил, К.Меридит и Ч.Темпл [3] разработали структуру технологии *РКЧМ*, состоящую из трех стадий: *вызов, осмысление содержания, рефлексия*.

Первая стадия (стадия вызова) - актуализирует имеющиеся знания обучающихся, пробуждает интерес к теме; именно здесь определяются цели изучения материала. Для этого используются различные приемы и стратегии, например, кластеры.

Так, при изучении раздела «Праздники» можно составить кластер: Your associations to the word — Christmas. Преподаватель создает проблемную ситуацию, вызывая у студентов воспоминания о данной теме, обращаясь к их собственному опыту. Эта стадия состоит из двух элементов - мозгового штурма и создания кластера. Информация выслушивается, записывается, обсуждается, работа ведется в группах. После того, как обучающиеся составили кластер, можно предложить им составить предложения по данной теме. Студенты составляют предложения по теме, обмениваются информацией, работают в группах. Каждая группа называет предложение, и предложения записываются на доске. Та команда, которая дала предложение, задает вопрос.

Вторая стадия-осмысление нового материала. Здесь происходит основная содержательная работа с текстом. На данном этапе обучения в процессе работы с новой информацией обучающимся предлагается использовать такой прием, как маркировка текста символами: **v**-знаю, **+**-новая информация, **—** - что я узнал, не совпадает с тем, что я знал, **?** -недостаточная информация, надо побольше узнать. То, что обучающиеся узнали из текста мы дополняем другим цветом к кластеру. *Третья стадия*-размышления или рефлексии. Здесь обучающийся осмысляет изученный материал и формирует свое личное мнение, отношение к изучаемому материалу. На данном этапе обучающиеся отвечают на вопросы, обсуждают свое отношение к празднику, а также выполняют творческую работу в форме пятистишия –синквейна (это стих из пяти строк, который требует систематизации информации в сжатой форме по теме).

Таким образом, используя приемы и стратегии технологии развития критического мышления, можно «вооружить» обучающихся самыми разнообразными ресурсами в работе с различными типами информации. Ребята учатся работать с текстом: оценивать информацию, выделять в тексте противоречия и типы присутствующих в нем структур, аргументировать свою точку зрения, опираясь не только на логику, но и на представления собеседника.

Применение инновационных технологий обучения на уроках английского языка помогает решать проблемы речевого общения обучающихся с различным уровнем способностей, эффективного использования времени урока, повышения мотивации к изучению английского языка. Новые формы речевого общения на уроках способствуют формированию творчества, познавательной активности, самостоятельности студентов.

Список литературы:

- 1 Брейгина М.Е. О самоконтроле в обучении иностранному языку: новые педагогические технологии в обучении иностранным языкам // Иностр. яз. в шк. - 2000. - N 1. - С. 23-28
- 2 Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Пособие для учителя. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: АРКТИ, 2003. - 192 с. - (Метод. биб-ка).
- 3 Основы критического мышления: междисциплинарная программа/сост. Дж. Стил, К.Мередит, Ч.Темпл и С.Уолтер. Пос.1-8. М., 1997-1999

Түйін

Мақалада қазіргі кездегі жаңа технологиялар әдіс-тәсілдерін ағылшын тілін үйретуде қолдану жолдары туралы қарастырылған.

Resume

The article deals with the usage and formation of innovative pedagogical technologies in teaching English.

UDC 378.016.026:811.512.122 (574)

Ismailova O.A., Beisakhmetova Zh. A. – senior teachers
Abai Kaz NPU, Almaty, Kazakhstan

ROLE AND PLACE OF DIALOGIC SPEECH IN THE PROCESS OF COMMUNICATION

***Abstract:** Speech is the most significant sign system that mediates human mental processes. Quite often, new signs and sign systems are formed on the basis of natural languages; thus, acquiring a new semiotic system means that the inner mediation and internalization processes have been somehow changed and altered.*

Speech reflects interpersonal relations; society has developed definite rules of intercommunication. Communication is always conditioned by such a factor as stereotypes of behavior. Speech etiquette can be considered both as extra linguistic and linguistic factors. There are types of speech etiquette' for specific spheres and situations, where there are their own specialized word-sets and syntactical structures.

In the process speech communication all participants try to influence each other, take part in mutual solving of the discussed problem. In pragma linguistics language is considered not only as the system of symbols, but first of all as specific human activity. Each statement is connected with terms of the process of communication, with the context. Communication does not out of the context. In the process of communication the participant expresses his/her thoughts and ideas when there is a necessity, which is determined by certain circumstances.

Key words: *process of communication, cognitive work activity, speech, linguistic factors, colloquial speech, syntactical stylistic devices, the aesthetic function of language, expressive means in language, a system of special devices called stylistic devices.*

Аңдампа: *Сөйлеу- маңызды таңбалы жүйе. Бұл жүйе адам баласының ойлау процесінің іске асудағы нәтижесі болып табылады. Көп жағдайда жаңа таңбалар мен таңбалы жүйелер табиғи тілдердің негізінде қалыптасады, яғни жаңа семиотикалық жүйені меңгеру ішкі бітімішілік пен үрдістің интернализациялауының өзгергенін және өзгеретінін аңғартады.*

Сөйлеу - тұлғааралық қарым-қатынастың айнасы; қоғам қарым-қатынастың белгі бір ережелерін орнатады. Қарым-қатынас адамның қоғамдық ортада өзін-өзі ұсату стереотиптерінің факторы ретінде қарастырылады. Сөйлеу этикеті қосымша тілдік фактор болып табылады. Сөйлеу этикетінің көптеген түрлері бар және белгілі бір ортаға немесе жағдайға байланысты олардың арнайы сөздік құрамы мен синтаксистік құрылымын табуға болады.

Сөйлеу барысында барлық қатысушылар бір-біріне ықпал етуіне тырысады, сонымен қатар талқылап отырған мәселенің дұрыс шешімін табуға талпынады.

Тірек сөздер: *коммуникативтік үрдіс, когнитивтік еңбекті іс-әрекет, тілдік фактор, синтактикалық-стилистикалық тәсілдер, тілдің этетикалық қызметі.*

Аннотация: *Речь является самой значительной знаковой системой, что является посредником ментальных процессов человека. Довольно часто, новые знаки и знаковые системы формируются на основе естественных языков; таким образом, приобретение новую семиотическую систему означает, что внутренние посредничества и интернализации процессов каким-то образом изменились и изменятся.*

Речь отражает межличностные отношения; общество разработало определенные правила взаимосвязи. Общение всегда обусловлено фактором как стереотипов поведения. Речевой этикет может рассматриваться как в виде дополнительных языковых и лингвистических факторов. Существует ряд типов речевого этикета для конкретных сфер и ситуаций, где можно найти их собственные специализированные слова-наборы и синтаксические структуры.

В процесс речевого общения все участники пытаются влиять друг на друга и найти обобщенное решение обсуждаемой проблемы. В прагме лингвистики язык рассматривается не только как система символов, но в первую очередь, как специфическая человеческая деятельность. Каждое предложение связано с другим в процессе общения, с контекстом. Общение не может быть вне контекста. В процессе общения, когда есть необходимость, участник выражает свои мысли и идеи, которые определяются определенными обстоятельствами.

Ключевые слова: процесс коммуникации, когнитивной трудовой деятельность, речь, лингвистические факторы, разговорная речь, синтаксические стилистические приемы, эстетическая функция языка, выразительные средства в языке, система специальных устройств, называемых стилистические приемы.

Role of communication in people's life is huge. Person's speech activity is a diverse phenomenon, and this diversity is defined by the whole compound variety of factors, the function of which is a speech. Without taking into account these factors and without study of corresponding speech variety it is impossible to study language, its origin.

Language is a variety of human behavior. Human behavior is a psychological (biological) fact and a sociological fact, which depends on interaction with others in the process of communication. Considering language depending on terms of communication is the main foundation of modern linguistics. Social function of the language is realized in the form of oral communication. Development of culture, increase of role of education, influence of TV, radio, mass media, acceleration in the rates of life - all this facilitates approach of different language styles [1].

From philosophical point of view communication is considered as "process of intercommunication and inter-relation of social subjects (Philosophic encyclopedia dictionary/Ilyichev). Linguists consider communication is "specific form of people's interaction in the process of their cognitive work activity" (Tarasov). Psychologists consider communication as subject- subject or subject-object relationship, i.e. as active form of people's interaction. (Zimnyaya, Lomov, Andreyeva). While communicating people share ideas, influence process of socialization, gain experience. Parygin defines communication as process of individuals' interaction, as information process, as people's influence to each other, as the process of mutual understanding. Communication is the requirement of person's any activity, having communicative nature. It is generally accepted that is the language is the main means of communication, and then speech is considered as functioning of the language, its usage to transfer the information. Under literary language we subsequent to O.S. Akhmanova consider "model standard language, which norms are considered as correct and compulsory, and which is opposed to dialects and common language". Communication is dialogic by its nature, and the speech, being the main means of interaction and communication, is the main element of communication [2].

Speech is the most significant sign system that mediates human mental processes. Quite often, new signs and sign systems are formed on the basis of natural languages; thus, acquiring a new semiotic system means that the inner mediation and internalization processes have been somehow changed and altered.

Speech is the means of achieving of the objective. According to G.A. Orlov act of communication is first of all communication of people, during which they solve verbal and nonverbal objectives and have to use "the whole arsenal of verbal and nonverbal means, take into consideration the situation, but emotional sphere as well".

Speech reflects interpersonal relations; society has developed definite rules of intercommunication. Communication is always conditioned by such a factor as stereotypes of behavior. Speech etiquette can be considered both as extra linguistic and linguistic factors. There are types of speech etiquette' for specific spheres and situations, where there are their own specialized word-sets and syntactical structures. Ethic standards in speech are executed by followed taboos, where literal-cultivated standards are considered to be the etalon.

The majority of linguists who deal with the subject of style agree that the term applies to the following fields of investigation;

- the aesthetic function of language;
- expressive means in language;
- a system of special devices called stylistic devices;
- the splitting of the literary language into separate subsystems called stylistic devices;
- the interrelation between language and thought;
- the individual manner of an author in making use of language [3].

Language means which we choose for communication depend on several factors, the most important among them being the situation on the communication act. Indeed, depending on the situation (which includes the purpose of the communication and its participants) we adhere either to informal, or to formal manner. The former is observed in everyday non-official communication which is known as colloquial speech. Colloquial speech occupies a prominent place in our lives, and is viewed by some linguists as a system of language means so strongly differing from those presented in the formal (literary) communication that it can be classified as an independent entity with its own peculiar units and rules of their structuring (O. Lapteva, O. Sirotinina, L.Zemskaya).

In the process speech communication all participants try to influence each other, take part in mutual solving of the discussed problem. In pragma linguistics language is considered not only as the system of symbols, but first of all as specific human activity. Each statement is connected with terms of the process of communication, with the context. Communication does not out of the context. In the process of communication the participant expresses his/her thoughts and ideas when there is a necessity, which is determined by certain circumstances. For communication there must be a necessity and wish to utter. G.V. Rogova explains it as the following: "Cause of speech lies in situation", and she defines situation as "circumstances, in which the speaker is placed and make him/her utter" [4].

When speakers understand their own and partner's social role in social interaction in forms a common basis for achieving mutual understanding. Orientation in the situation of communication gives to participants a possibility not to form completely new strategy of behavior every time, but to choose it from the existing set of etalons and make necessary corrections in the process of communication. Consequently, mutual social experience is important for communication. The success of communication is influenced by the right choice of linguistic means. Mutual understanding is higher when the code of the speaker

and the listener is common. To gain understanding communicators should possess common experience, preliminary knowledge, and equal information on the topic. And of course communicators' speech is influenced by the following external circumstances: degree of official character of situation, place and time of communication. Different degree of communicators' activity depends on degree of their interest in the issue and on the degree of how important it is to solve the problem. The roles in the process of communication are distributed according to their own initiative, and to their partner's initiative.

Verbal communication is characterized by a number of parameters. The most important are (according to I.R. Galperin) [5]:

- Motive
- Objective and functions
- Topic
- Structure
- Mechanisms
- Means
- Terms

CONCLUSION

Role of communication in people's life is huge and it is dialogic by its nature, so we first started from the definition of speech, which is the main means of interaction and communication.

As the topic of the research is syntactical characteristics of dialogic speech in modern English language the first part was devoted to role and place of dialogic speech in the process of communication. With the help of it people solve verbal and nonverbal objectives.

Communication is the requirement of person's any activity, having communicative nature. Speech is influenced by several external circumstances: degree of official character of situation, place and time of communication.

The nature of dialogue and situation, and general structural components, typical for every communicative situation was carefully analyzed, namely specific linguistic-communicative characteristics of dialogic speech, functional styles and we made an attempt to deal with two of them - Colloquial English and Business English.

Characteristic features of these two functional styles were given. Such items, considered in as communication and role of dialogic speech in the system of language, dialogic communication; specifics and main characteristics of situations in dialogue; dialogic speech, its specific linguistic-communicative characteristics formed a necessary foundation for solving necessary objectives of the thesis and that is why was used in the.

Having more practical character was devoted to syntactical characteristics of dialogic speech in modern English language. Here two main aspects were considered: syntactical stylistic devices and syntactical characteristics of dialogic speech in modern English and linguistic means, providing dialogic speech, namely the syntax itself.

We tried to closely describe the objectives of syntax itself; considered the relation, agreement, government, and arrangement, of words in sentences. In accordance with the main task of the paragraph linguistic means, functionally adequate for practical purposes of dialogic speech were also defined, the peculiarities of utterances were analyzed.

Also classification of syntactical stylistic devices was given in details (stylistic inversion, detached constructions, parallel constructions, chiasmus, suspense, climax, Galperin Galperin and antithesis).

Reference:

- 1 Arbekova T.U.I. English Lexicology. M., 1977
- 2 Arnold I.V. Modern English Stylistics. M., 1990
- 3 Bogdanov V.V. Semantic-syntactical organization of a sentence, L., LSU, 1977
- 4 Freeman, Donald C. Linguistics and Literary style. New York: Holt, Rinehart @ Winston, 1971
- 5 Galperin I.R. Informativity of language units. M., 1974

Түйін

Бұл мақалада диалогтық қарым-қатынастың адамдар өмірінде маңызды ролі жайлы баяндалды.

Резюме

В этой статье рассматривается важная роль коммуникации в жизни людей.

ОӘЖ 378.016.026:811.161.1 243 (574)

Айтжанова Б. Б. - аға оқытушы

Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Арқалық, Қазақстан

ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА АУЫЗ ЕКІ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

***Андатпа:** Қазіргі қоғамдағы білім берудің ақпараттық өзгерістері оның оқуға деген талаптың түбегейлі өзгеруіне әкеліп отыр. Оқудың бүгінгі негізгі мақсаты: білімдер жиынтығы, іскерлік және дағдылану ғана емес, осылардың негізінде күнделікті өзгеруде әлемдегі әлеуметтік және кәсіби тұрғыда ақпаратты ала білу, оны жетік меңгеру, сараптау және тиімді пайдалануға негізделеді.*

Оқу барысындағы негізгі қозғаушы күш - студенттің сабаққа деген қызығушылығы болып табылады.

Қазіргі дидактика сабақта оқытудың ойын түрлеріне бағыттала отырып, оның тиімді мүмкіндіктерін қарастырады және педагог пен оқушының қарым - қатынасын дұрыс жолға қою элементтеріне негізделген оқытудың тиімді жолдарын қарастырады.

Ойын - еңбек, ойын - шығармашылық. Ойын үдерісінде студенттің өзіндік ойлау дағдысы, жинақтау қабілеті, білімге назарын дамытуға ұмтылу әрекеті артады. Интеллектуальды ойындар табыс болған жерде жетістік жағдайларын жасауға, оқу білімге деген құштарлығын күшейтеді.

Ойынның негізіне зор тәрбиелік және білім беретін мүмкіндіктер жататындықтан оны әлемнің сегізінші кереметі деп те атауға болады. Ойын үдерісінде қоршаған әлемге тән заттар мен құбылыстар туралы әрқилы деректер беріледі. Ойын жеке пән қасиеттерін, өзіндік ерекшеліктері мен маңызды белгілерін айқындай білетін алғырлық қасиеттерін дамытады.

Ойын оқушылардың ойлау қабілетін дамуына, ойлаудың жетілуіне, назар аударуына, шығармашылық қиялға үлкен әсер етеді.

Ойында берілген тапсырмалар қиындығы және оны жеңе білу, соның нәтижесінде күтілетін табыс жетістіктері қызығушылықты арттыра түседі. Сондықтан, ойынға деген қызығушылық жас ерекшелігіне қарамай барлық адамдарды қызықтырады.

Тірек сөздер: коммуникативті, жеке тұлға, ойын түрлері, ауыз екі сөйлеу, дағдыландыру, деңгейлеп оқыту, лексикалық, грамматикалық, логикалық, қызығушылық.

Анотация: Современные преобразования в обществе, его быстрая информатизация, динамичность кардинально изменили требования к образованию. Основной целью образования становится не простая совокупность знаний, умений и навыков, а основанная на них личная, социальная и профессиональная компетентность-умение самостоятельно добывать, анализировать и эффективно использовать информацию, умение рационально и эффективно жить и работать в быстро изменяющемся мире.

Важнейшим фактором успеха в обучении является интерес студентов к занятиям. Интерес студентов к учению надо рассматривать как один из самых мощных факторов обучения.

Современная дидактика, обращаясь к игровым формам обучения на занятиях, справедливо усматривает в них возможность эффективной организации взаимодействия педагога и учащихся, продуктивной формы их обучения, с присущими им элементами соревнования.

Игра – творчество, игра – труд. В процессе игры у студентов вырабатывается привычка сосредотачиваться, мыслить самостоятельно, развивается внимание, стремление к знаниям. Интеллектуальные игры создают ситуации успеха, есть успех, есть желание учиться.

«Игру можно назвать восьмым чудом света, так как в ней заложены огромные воспитательные и образовательные возможности. В процессе игры приобретаются самые различные знания о предметах и явлениях окружающего мира. Игра развивает наблюдательность и способность различать отдельные свойства предметов, выявлять их существенные признаки. Игры оказывают большое влияние на умственное развитие обучающихся, совершенствуя их мышление, внимание, творческое воображение»

В игре привлекает поставленная задача и трудность, которую можно преодолеть, а затем радость открытия и ощущение преодоленного препятствия. Именно поэтому всех людей независимо от возраста привлекает игра.

Ключевые слова: коммуникативный, личность, виды игр, прививать навыки, разноуровневое, разговорная речь, лексический, грамматический, логический, интересы.

Abstract: The modern transformations in society, its fast informatization, dynamism cardinally changed requirements to education. The main goal of education is based on the personal, social and professional competence, ability of students, and it becomes the main objective of education to get, analyze and efficiently use information, ability of living rationally and efficiently.

The most important factor of success in tutoring is to arose interest of students at the lesson. Interest of students to the doctrine should be considered as one of the most potent factors of tutoring.

The modern didactics, addressing game forms of education, fairly sees in them

possibility of the efficient organization of interaction of the teacher and students, a productive form of their tutoring, with elements of competition inherent in them.

Game is a creativity, game is a work. In the course of game students develop their habits to concentrate, think self-contained, activate their attention, acquire knowledge. Intellectual games create success situations, where there is a desire to study, there is a success.

"It is possible to call game the eighth wonder of the world as there huge educational and educational opportunities are put. In the course of games they acquire the most various knowledge of subjects and the world around phenomena. Game develops observation and ability to distinguish separate properties of subjects, to reveal their essential signs. Games have a great impact on intellectual development being trained, improving their thinking, attention, creative imagination".

The moment of game always attracted both pupils and students in carrying out the tasks and how to overcome them. That is why it is very important to use games at all stages of teaching a foreign languages.

Key words: *communicative, person, types of games, impart skills, different levels, informal conversation, lexical, grammatical, logical, interests.*

Еліміз егемендігін алып, өзінің даму жолында шет елдермен саяси-экономикалық, мәдени қатынастар орнатуы шетел тілдеріне деген сұранысты арттырып, Біріккен Ұлттар Ұйымының негізгі тілдерінің бірі болып саналатын ағылшын тілін оқыту да білім беру бағдарынан тыс қалған жоқ. Осы орайда қоғам талабына сай шетел тілдерін оқытуда алдына қойылып жүрген ортақ міндет тілді коммуникативті бағытта оқыту. Ондағы мақсат - студенттердің қарапайым болса да өз ойларын еркін жеткізумен ғана шектелмей, өзара тіл табысып, пікір алысуға үйрету, себебі жалпыға білім беретін орта мектепте берілетін бүкіл білімнің негізгі мақсаты - студенттердің шетел тілінде сөйлеу қабілетін жетілдіру.

Ғалымдар жеке тұлғаны дамытудың бірінші кезеңіне ойын түрлерін жатқызып, ойын ой-санасының, талғамының қалыптасып, дамуында алар орнының ерекше екенін көрсетіп, ойын арқылы тұлғаның шынайы өмірге қадам басатынына назар аударады. Ойын ретінде тіл материалдарын игеруге көмектесетін және сөйлеу әрекетін дамытатын жаттығу ретінде пайдаланылады. Сабақ барысында ойын түрлерінің көп қолданылуы студенттердің ынта-жігерін оятып, ізденістерін шындап, білім алуға деген ниеттерін күшейтеді. Бұл мәселе төңірегінде психологтар мен педагогтар тұлға өмірінің әрбір кезеңіне ойын түрлері әсерінің зор екенін атап көрсетіп, нақты дәлелдеп те берген.

Осы тұрғыда шетел тілі ретінде оқытылып жүрген ағылшын тілінен деңгейлеп оқытуды студенттерге оқу материалдарын оқыту барысында ойын түрлерін пайдалану жаттығудың әрі тіл ширатар, әрі қызықты бір түрі [1,2].

Соған орай тақырыпта көрсетілген мәселе бүгінгі күнде зерттеуді қажет етеді. Ағылшын тілі сабағының ерекшелігі – студенттің сөйлеу қабілетін жоғарлату, сондықтан, жаңа технология бойынша оқытумен бірге ойын формалары да қарастырылуы керек. Ағылшын тілі сабақтарындағы ойын формаларының қолдануы зерттеліп, қызығушылық туғызу құралы ретінде олардың орны анықталған.

Белгілі жоғары оқу орындарында шетел тілін практикалық тұрғыда меңгеруге үйреткенде студенттерді өз бетімен жұмыс істеуге баулу, алған білімін, икемділік дағдыларын жаңа жағдайларға тап болған кезде, шығармашылықпен қолдана білуге машықтандыру көзделеді. Студенттердің білімін арттыру олардың жалпы дүниетанымын кеңейту мақсатында жүзеге асырылады. Осы мақсатпен анықтама әдебиеттерді пайдалану, мәтін мазмұнын өз бетімен түсінуге бейімделу және оның кейбір жерлерін түсінгендерін қысқаша айтып беру, шағын хабарлар дайындау және өз пікірін айтып, баға беру сияқты әрекеттерге дағдыландырудың маңызы зор.

Шетел тілі пәні студенттердің жан-жақты дамып жетілуіне, дүниеге көзқарасының, сана-сезімінің, рухани және эстетикалық көзқарасының қалыптасуына, өз бетінше білімін көтеруге ұмтылуын дағдыға айналдыруына игі әсер етеді. Шетел тілін оқып үйрену барысында студенттер өз сөзін жоспарлай білуге икемделеді, сөз әдептерін дұрыс пайдалануға дағдыланады [2,34].

Шетел тілін оқытудың шарттарын ескере отырып, студенттердің бітіргеннен кейін де шетел тілін оқып, түсіне білу қабілетін қалыптастыруға мән берілуге тиіс. Осыған орай шетел тілін оқытудың практикалық мақсатын жүзеге асырудың алғы шарты - оқыту әдіс-тәсіліне, коммуникативтік бағдар беруге назар аударылады.

Үнді-еуропалық тілдер тобына жататын ағылшын тілі типтік жағынан да, генетикалық жағынан да қазақ тілімен салыстыруға келмейтін, өте қиын тіл. Бұл жағдай тілді үйренгісі келетін студенттерді зеріктіріп, әрі шаршататыны сөзсіз. Шетел тілі ретінде оқытылатын басқа тілдерді (ағылшын, неміс, француз т.б.) оқытуда алфавит 1-2 ай шамасында оқытылатын болса, жалпы жылдық шетел тіліне белгіленіп берілген сағаттың барлығында грамматикалық және лексикалық талаптармен қатар ағылшын тілінің фонетикасы яғни ағылшын тілі графикасы қатар оқытылады. Оның сыры ағылшын графикасындағы 6 дауысты және 20 дауыссыз дыбыстары болып, олардың кейбір тіркестері (th, ur, ear, т.б.) ерекше дыбыстарды белгілеп, әрқайсысының өзіндік дыбысталу ерекшелігінің күрделілігінде. Ана тілінің тілдік материалдарын енді ғана терендете оқуды бастаған студенттер және кейбір студенттер үшін бұл әрине қиындау тиеді. Осы орайда студенттерді әрі тынықтырар, әрі өтілген және өтілетін материалдарды тиянақтауда ойын түрлерінің алар орны ерекше.

Сабақты ойын түрлерін пайдалана отырып, жүргізу оқыту әдістемесінің белсенділігін арттыратын, қосалқы мүмкіндік тудыратын тәсіл деуге болады. Г.А.Китайгородская бұл қағиданың нәтижесінде жеке тұлғаның барлық сипаты, сапасы, соның ішінде ақкөңілділік, кеңпейілділік, еркіндік көрініс тауып, оның ерекшеліктерінің кең түрде бейнеленетінін атап айтады. Ойынды сабақта қолдану студенттердің өзіне-өзінің сенімін арттырып, білімге деген ұмтылысын арттырады [3,56].

Қандай да болмасын ойынды өткізу үшін оқытушы алдын ала *жоспар* құрып алуы қажет. Ол жоспар, әдістемелік тұрғыдан алып қарағанда, мынадай шарттарға жауап беруі тиіс:

- ойынның өтілетін сабақтың тақырыбы мен мазмұнына сәйкес келуі;
- ойынға бөлінетін уақыттың нақты белгіленуі;
- ойынның ойналу түрінің топ болып ойнау, жұп болып ойнау, т.б. нақтылануы;
- ойынға қажетті материалдардың түгел дайындалып қойылуы;
- қолданылатын сөздер, сөз тіркестері, мақал-мәтелдер, тақпақтар, өлендердің тандалынып алынуы;
- пысықталатын грамматикалық, фонетикалық, лексикалық материалдардың анықталуы;
- ойынның өту барысының жоспары жасалуы [4, 234].

Психолингвистикалық зерттеу мәселелеріне сүйенсек, шетел тілін студенттерге терең жеткізу үшін оларды осы тілде өз ойларын жетік айтуға ойын түрлерін қолдануға баулуымыз қажет. Сәбидің өзі ана тілін алғаш ауызша үйренуі секілді шет тілін үйретуде де біз табиғилықты сақтағанымыз абзал, естіп, сөйлеп, оқыған соң жазып үйренген баланың есінде тілдік материалдар ұзақ сақталады. Сабақтың жеңіл, ықшам әрі қызықты өтуі студенттердің материалды толық игеруін қамтамасыз етеді.

Сабақ – жоғары оқу орны оқу-әдістемелік жұмысының негізгі формасы. Оны шеберлікпен ұйымдастыру арқылы ғана табысқа жетуге болады. Әрбір сабақ оқу үрдісіндегі шешуші буын және ол оқытуды жетілдіру, қажетті технологиялық түрлендірулер мен мақсатты нәтижеге жетуді ойластыратын орталық, сонымен бірге жоғары шеберлікті үнемі қажет ететін, дамудың керектігін талап ететін, даму үстіндегі сапалы оқуды іздестіретін үрдіс. Әрбір сабақтың негізі - оның заңдылықтары. Бүгіннен ертең жақсы оқытуымыз керек, бұл-аксиома, сондықтан бірінші кезекте әрбір оқытушы білімін жан-жақты жетілдіріп отыруы тиіс. Екіншіден, шәкірттің психологиясына айрықша көңіл бөліп, терең зерттеу жүргізіп, оқытудың педагогикасына талдау жасап, оқыту әдістемесін жоспарлап, оны жүзеге асыруды ақыл-ой елегінен өткізіп «Жеті рет өлшеп, бір рет кесіп» барып кіріскен жөн [5, 352].

Деңгейлеп оқытудың басты іс-әрекеттерінің бірі — ойын. Бірақ оқу орындарында ойынды сабақтан мүлде бөліп қарауға болмайды. Жалпы оқу орындарында шетел тілдерін оқыту тұжырымдамасында төменгі және ортаңғы деңгейде, тіпті жоғары деңгейдегі сабақта ойындар мен ойын элементтерін кеңінен қолданған тиімді болатыны көрсетілген. Шетел тілінде сөйлеуді, қарым-қатынас жасауды, коммуникацияға, үйретуді ниет еткен әрбір оқытушы өз сабақтарында жаттығулардың бір түрі ретінде ойындарды қолданатыны сөзсіз. Ойындарды жана тілдік материалдарды бекітуге, сабақты қызықты өткізуге, шәкірттердің тілге деген қызығуын арттыруға, білім деңгейін тексеру құралы ретінде пайдалануға болады.

Қазіргі таңда адамзат алдында әлемдік өркениеттің ұйытқысы болып саналатын білім беру ошақтарында саналы білім беру көкейкесті мәселелердің ең маңыздысы екені рас. Халықаралық білім кеңістігіне ұмтылып отырған қазақстандықтар өзіндік жоба жасап, тәжірибе жинақтап, өркениетті ағымынан қалып қоймауға қам жасауда.

Қоғамымыздың қазіргі даму кезеңі оқу орындар жүйесінің алдында оқыту үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр.

Сабақтың мақсатын орындайтын оқытушы мен студенттердің ұжымдық, шығармашылық еңбегі деп қарастыру керек. Сабақта оқыту мен тәрбиенің мақсаттары, міндеттері жүзеге асырылады, студенттердің ой-өрісі кеңейеді, қабілеті дамиды, көзқарасы, адамгершілік қасиеттері қалыптасады. Сабақтың мақсаты-тұлғаны, оның қабілетімен дарындылығына сүйеніп дамыту. Әрбір сабақ логикалық, психологиялық тұрғыдан ұйымдасқан болу керек. Ал сабақты үздік ұйымдастыру оқытушының білімі мен шығармашылығы және тәжірибесіне байланысты. Қазіргі кезде әр сабағын түрлендіріп оқытатын әдіскер оқытушылар дәстүрлі емес сабақ түрлеріне көп көңіл бөлуде. Себебі, дәстүрлі емес сабақтарды оқыту үрдісінде пайдалану балаға білім берудің сапасын арттырады; яғни студенттердің танымдық белсенділігін, оқуға қызығуын арттырады, бастамашыл, шығармашылық әлеуетін дамытады, оқытушы оқыту мен тәрбиелеудің қолайлы жағдайын іздестіреді.

Оқытудың дәстүрлі түрлерінің мүмкіндігі шектеулі, оқытушы тек оқыту жағдайында ғана болады. Ал дәстүрлі емес сабақ түрінде оқытушы мен студенттер режиссерлік, консультанттық ойлап табушы немесе суретшілік, сондай-ақ студенттің белгілі іс-әрекетін, оқу үрдісін ұйымдастырушы міндеттерін бірдей атқара алады [6, 203].

Оқытудың дәстүрлі емес сабағын, әсіресе шет тілін меңгерту кезінде пайдаланғаны орынды. Себебі, өзі білмейтін тілдің грамматикалық болсын, лексикалық болсын материалдарын ойын арқылы, сайыс арқылы, панарамалық, аукцион сабақтар арқылы жақсы қабылдап, жете меңгереді, сөздік қоры да молайып, ағылшын тілінде ауыз-екі сөйлеу дағдылары қалыптасады. Ал оқытушы үшін студенттің ағылшын тілінде ауыз-екі сөйлеу дағдысын қалыптастыру - басты мақсат.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Қазақстан мұғалімі. 2004. - 2,3 бет.
- 2 Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахарова Т.Е. Методика обучения иностранному языку в средней школе. -М.: Просвещение, 1991.
- 3 Lee, W. R. 1979. Language teaching games and contests. Oxford: Oxford University Press.
- 4 H.Douglas Brown. Principles of language learning and teaching. Longman, 2000. - 352
- 5 Амандықова Г.Н., Мұхтарова Ш.Е., Баймұқанова Б.С., Бисенғалиева А.Н. Шетел тілін оқуы әдістемесі. Орал қаласы, 2002. 226 бет (203-205)

Резюме

В данной статье автор рассматривает пути формирования и развития устных речевых навыков через игровые приемы. Также в ней содержатся подробные сведения о важной роли и ценности развития мировоззрения и интереса на уроках английского языка.

Resume

In this article the author considers the ways of formation and development of student's oral speech skills through different types of game. Also it contains detailed data about an important role and value of development of students' outlook and interest at English lessons.

УДК 378.02:37.016. (14.35.) 09

Аубакирова Ж.З. - преподаватель

Аркалыкский государственный педагогический институт имени И.Алтынсарина,
Аркалык, Казахстан

СЛОВСОЧЕТАНИЕ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ

Аннотация: В статье раскрывается работа по развитию практических навыков и умений по правильному составлению словосочетаний и использование их в речи. Изучение типов словосочетания дается в сравнении с казахским языком, где широко представлено примыкание и практически нет согласования, а управление русского языка благодаря предложно - падежной системе и многозначности предлогов существенно отличается от казахского языка. Следствием этого являются многочисленные ошибки в речи студентов на согласование и управление. Поэтому автор статьи предлагает систему упражнений по правильному употреблению словосочетаний разных типов. По установлению причины лексической не сочетаемости компонентов словосочетания:

- ужасно некрасивая – очень красивая, благодарю за внимание – благодарю за беспокойство;

- подбор к словам лексически совместимые компоненты возможных подчинительных словосочетаний: экскурс – экскурсия, длинный – длительный, бурить – бурлить.

Активным видом упражнений автор считает составление словосочетаний и предложений из разрозненных слов типа: мировой, коллекция, институт, к, 1940 г., состоять, 25000, образец, из, они, 3600, образцы, пшеница, 10000, кукуруза, 23000, кормовые и т.д. Мировая коллекция института к 1940 году состояла из 25000 образцов, из них 36000 -образцов пшеницы, 10000- кукурузы, 23000 – кормовых и т.д.

Выполнение студентами таких упражнений дает им возможность научиться правильно составлять словосочетания и употреблять их в предложении, формировать и развивать связную устную и письменную речь.

Ключевые слова: призвание, мастерство, талант, специалист, квалификация, анализ, создатель, достижение, открытие, изобретение.

Андатпа: Автор мақаласында қазақ топтарында жүргізілетін «Орыс тілінің практикалық курсы» пәнінен сөз тіркестерінің өзіндік ерекшеліктерін үйрету жолдарын қарастырып, нақты дәлелдер берген. Жаттығу құрастыру сөз тіркесін құрап қана қоймай, олардың мағыналық жақтарын да ескерген. Сөздердің байланысу түрлері мен тәсілдерін жетік қолданған. Сөздердің байланысу түрлерін мысалдармен нақтылап, тиімді дереккөздерін көрсетеді. Байланысу түрлерін оқытудағы студенттер белсенділігін көрсете алатындығын дәлелдейді. Студенттердің тапсырманы өз бетінше орындауына ыңғайлы тапсырмалар алынған. Сөйлеу тілінде белсенді әрі жиі жұмсалатын күрделі сөз тіркестерінің өзіне ұқсас тілдік құбылыстарын ажыратқан. Сөз тіркестерін үйретуге арналған арнайы жаттығулар беріліп, оқытушы студенттердің сөйлеу тілін дамытудағы негізгі бағдарламалық талаптарын шешуде айтарлықтай мағыналық түрде қамтыған. Сөз тіркестерінің орыс тілінде қолданылу

аясы және қазақ тіліндегі ерекшеліктері жайында толық баяндалған. Екі тілде салыстырмалы түрде сөз тіркесінің өзіндік ұқсастықтарын анықтай білген. Автор тақырыпты қамтуда жан-жақты қажетті мәліметтерді орынды пайдалана алған.

Тірек сөздер: бейімділік, шеберлік, дарын, маман, біліктілік, сараптау, жасаушы, жетістік, ашылу, ойлап табу.

Abstract: The author of article considers the features of studying word combinations by students of Kazakh groups in learning practical course of Russian.

The teacher develops students' skills in oral communication through using word combinations in oral and written forms of speech and doing exercises.

Much attention is paid to the content of exercises having word combinations used in different situations. There are many kinds of training tasks and exercises for developing students' skills and habits in learning the Russian language. The given tasks also develop students' habits for doing self-work at their practical classes. The author gives examples of commonly used word combinations in order students may develop their oral and speech communication.

The given article shows the way of teaching Russian to Kazakh group and how to achieve better progress of students in mastering Russian as well as other foreign languages and it will be of great help for both students and teachers of higher educational institutions.

Key words: bent, mastership, talent, specialist, qualification, analyses, creative, achievement, discovering, invention.

Программа практического курса русского языка направлена на совершенствование монологической речи и формирование таких навыков и умений, которые нужны будущему специалисту в сфере его профессиональной деятельности. Эта задача реализуется на всех этапах обучения, в т.ч. при обучении языку специальности. Большая роль принадлежит развитию практических навыков и умений пользоваться словосочетаниями, формирующими у студентов правильную речь.

На практических занятиях по русскому языку студенты должны, в частности, осмыслить и привести в систему языковые факты, в той или иной степени уже им известные, усвоить функциональные особенности языка.

Одна из таких функциональных особенностей русского языка проявляется в структуре именных и глагольно – именных сочетаний. Компоненты в них связаны по способу управления, а сложность его природы в русском языке, отличия от связи слов в казахском служат причиной многих речевых ошибок, вызванных интерференционным влиянием родного языка студентов. Кроме того, довольно труден для усвоения вопрос о разграничении понятий «словосочетание» и «сочетание слов» - одного из основных в синтаксисе русского языка. Поэтому на практических занятиях необходимыми предлагаю задания следующего типа:

1. Указать в тексте подчинительные словосочетания и сочинительные сочетания слов. Какая между ними разница?

Если бы каждый молодой человек, каждая девушка в нашей стране жили благородной, возвышенной идеей, если бы идея была у каждого стражем совести, - наше общество стало бы миром идеальной нравственной, духовной красоты. Люди сияли бы, как мечтал Горький, как звезда друг другу. Но это время не приблизится само собой. За него надо бороться. Самое трудное, что

предстоит нам сделать – и мне, и тебе, и твоим детям, - это одухотворить человека возвышенной идеей.

В.А. Сухомлинский. Письма к сыну.

2. В данных словосочетаниях определить главное и зависимое слово. Объяснить, почему эти слова называют именно так.

Психолого - педагогическая анкета, использовать анкету; молодежная аудитория, знать аудиторию; отличный аттестат, аттестат выпускника, получить аттестат; полезная беседа, беседа о литературе, участвовать в беседе; беспокоиться о друге, хороший друг, забота о друге; богатая библиотека, библиотека школы, задержаться в библиотеке; биография лингвиста, подробности биографии, узнать из биографии; благодарность детей, благодарность за заботу, искренняя благодарность, выразить благодарность; важная задача, задача для ребенка, решить задачу; добрый человек, верить человеку, память о человеке.

3. Выделить главное и зависимое слово в данных словосочетаниях. Какие свойства главного слова определяют употребление формы зависимого?

Отвечать интересам, достичь успехов, накапливать опыт, акцентировать внимание, брать за образец, вести спор, вносить дополнение, выражать признательность, выступать с докладом, выбрать профессию, влиять на ребенка, волноваться за ребенка, восхищаться ребенком, воспитать человека, вспоминать встречу, выполнять упражнения, вести кружок, вести беседу, владеть языком, внушать уважение, возбуждать интерес, вручать награду, вступать в полемику.

4. Выделить главные и зависимые слова в словосочетаниях: указать, какими формальными средствами выражена зависимость между ними. Определить падеж имен существительных.

Готовить кадры, дать поручение, делать упражнение, служить в армии, стоять на вахте, завладеть вниманием, находиться под впечатлением, предавать гласности, вступать в дискуссию, теряться в догадках, внедрять в жизнь, справляться с задачей, обращаться с запросом, выходить из затруднения, находиться под защитой, приобретать знания.

5. К данным глаголам подобрать ряд зависимых существительных в винительном падеже.

Делать, сделать, заслушать, защищать, исправлять, исполнять, испытывать, менять, напрягать, преодолевать, приготовить, любить.

6. Составить словосочетания с данными глаголами в качестве главного слова, учитывая возможность их употребления в связном тексте «Мое призвание». Определить способ связи между компонентами в словосочетаниях [1].

Выбрать, добиваться, вооружаться, принять расширять, вести, любить, отдавать, знать, работать, заниматься, пользоваться, достичь.

Очень важно выработать у студентов навык свободно оперировать именными и глагольно – именными словосочетаниями. Для этого полезно

использовать прием трансформации словосочетаний. Применение его в учебных целях на материале синтаксических единиц, наряду с совершенствованием навыков их преобразования, играет положительную роль в профессиональной подготовке студентов. Поэтому ограничимся лишь отдельными видами заданий на трансформацию словосочетаний.

1. В данных словосочетаниях заменить глагол, где это возможно, однокоренным существительным и причастием. Изменяется ли при этом форма зависимого слова? Сделать вывод о том, в каких случаях происходит такое изменение.

Образец. Закрепить успех- закрепление успеха, закрепивший успех.

Защищать Родину, устать с дороги, внедрять в практику, вступать в разговор, вникать в суть, выручать из беды, выполнить задание, выступать в защиту, выступить с докладом, решить задачу, анализировать предложение, подобрать примеры.

2. Заменить синонимами главное слово словосочетаний. Обратить внимание на то, как изменяется при этом форма зависимого слова.

Владеть знаниями (обладать, иметь), доверять старосте (верить, полагаться); известить о собрании (сообщить); провожать бабушку (сопровождать, следовать); просить преподавателя (умолять, ходатайствовать); слушаться отца (подчиняться, покоряться, повиноваться); хотеть успеха (желать, стремиться) [2].

Можно дополнить второе упражнение заданием подобрать к глаголам-синонимам по несколько подходящих по смыслу зависимых слов.

Высокая частотность глагольно - именных словосочетаний, выражающих отношения образа и способа действия, трудности, которые испытывают студенты - казахи при их усвоении, делают обучение названным конструкциями одной из важных задач.

Ошибки в речи, связанные с нарушением норм употребления таких конструкций, являются очень распространенными и устойчивыми. Это объясняется тем, что русские словосочетания со значением образа и способа действия не имеют в казахском языке прямых и единых соответствий, и студенты строят их, руководствуясь законами родного языка, где нет синтаксической связи посредством предлогов.

Русские предлоги являются особой категорией слов, которые обладают специфическим значением, уточняют, дополняют значения других слов. Главное слово в словосочетании управляет зависимым чаще всего с помощью предлога. Коммуникативная значимость предлогов русского языка определяется большой употребительностью их в речи.

Можно выделить 4 основных вида ошибок, которые допускают студенты- казахи в употреблении предложных конструкций [3]:

- 1) пропуск предлога: «нашел следу», «угадал глазам» (вм. нашел по следу, угадал по глазам);
- 2) замена беспредложных конструкций предложными: «писать с неразборчивым подчерком», «жить с радостной жизнью», «разговаривать с тихим голосом»;

- 3) замена предложных конструкций беспредложными предложениями: «узнать большой радостью», «говорить телефону».
- 4) смешение предлогов в предложных конструкциях: «кататься в коньках», «узнать из (от) голоса».

Основными причинами подобных ошибок является влияние родного языка, возможность передачи на казахском языке русских предложных конструкций беспредложными формами существительных, многозначность русских предлогов, способность некоторых из них употребляться с 2 и 3 падежами, тогда как в казахском языке каждый послелог сочетается только с одним определенным падежом.

Выполнение студентами упражнений, предложенных выше, дает им возможность научиться правильно составлять словосочетания и употреблять их в предложении, позволяет глубже осознать способы передачи отношений образа действия.

Список литературы:

- 1 Супрун А.Е. Общелингвистические курсы и их отношение к курсу современного русского языка в национальном вузе.- Русский язык в киргизской школе, 1988, №5, с.10.
- 2 Мейрамов Г.А. Методика обучения управлению русских слов в казахской школе. Алматы.
- 3 Тиховая В.В. Упражнение при изучении семантики и функционировании словосочетаний в школе.

Түйін

Автор мақаласында студенттердің тіл дамыту жұмыстарын жетілдіруге бағытталған сөз тіркестерін тәжірибеде қолданудың меңгерту жолдарын қарастырған.

Summary

The article is devoted to the ways of teaching word combinations as the basis of forming speech habits of students. The author considers methods of using word combinations by students for developing their monologue habits of speech during learning the language of their speciality.

ОӘЖ 378.02:37.016. 14.35. 09

Байдалина Ж.Ж. - аға оқытушысы

Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Арқалық, Қазақстан

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

***Андатпа:** Бұл мақалада студенттердің өздік жұмыстарын ұйымдастыру жайлы оқытушыларға бірнеше нұсқаулықтар берілген. Студенттердің өздік жұмыстары олардың өздеріне алдына мақсат қойып және соған жете білуге үйретеді. Сонымен қатар алған теориялық білімдерін тереңдетуге көмектеседі. СӨЖ студенттердің шығармашылық қабілеттерін ұштауға, логикалық ой-жүйесінің қалыптасуына көмектеседі, үй тапсырмасын орындау барысында практикалық және лабораториялық*

жұмыстарға дайындалуға, емтихан, аралық бақылауға дайындалуға аяқтал етеді. СӨЖ жұмыстарын өткізу жоғарғы оқу орнының ішкі тәртібіне сәйкес ұйымдастырылады. СӨЖ тапсырмаларын дайындау студенттердің білім деңгейлік жүйесіне байланысты және пәннің оқыту әдістемесіне байланысты.

Оқытушының студенттің өзіндік жұмысына басшылық жасаудағы басты құралдарының бірі – нысанды тапсырмалар жүйесінің кешені. Ол студенттердің барлық танымдық іс-әрекеттерін дамытып, бағыттап және реттеп отыруға көмектеседі. Әр оқытушы студенттердің өздік жұмыстарын өз қалауларымен тапсырмаларын дайындап, оны бағалай алады.

Тірек сөздер: дүниетаным, әлеуметтік мәртебе, қоғамдық құбылыс, оқыту үрдісі, ұйымдастыру-әдістемелік материалдар, сапа, презентация түрлері, әдіс-амал, қадағалау, жетістік, серіктес.

Аннотация: В данной статье даются некоторые рекомендации преподавателям для проведения самостоятельной работы студентов. Самостоятельная работа студентов помогает им поставить перед собой цель и достичь ее максимально эффективно. А также помогает усовершенствовать свои знания. Самостоятельная работа студентов как форма индивидуальной работы, побуждающая интеллектуальную инициативу и развивающая творческое мышление во всех видах познавательной деятельности. СРС предусматривает углубление и закрепление учебного материала при выполнении домашних заданий, подготовку к практическим и лабораторным занятиям, коллоквиумам и семинарам, зачетам и экзаменам, промежуточным и итоговому контролю. Организация СРС осуществляется в соответствии с внутри вузовскими нормативными документами. Самостоятельную работу в соответствии с уровнем самостоятельной деятельности студента и метода обучения можно подразделить на: воспроизводящие, реконструктивно-вариативные; частично-поисковые и эвристические, творческие. Выбор вида СРС зависит от учебной дисциплины с ее целей и задач, степени сложности. Каждый преподаватель имеет право создавать свои виды самостоятельной работы и разнообразить их на основе межпредметных связей.

Ключевые слова: мировоззрение, социальное положение, общественный процесс, учебный процесс, организационно-методические материалы, качество, виды презентации, методы, проконтролировать, достижение, партнер.

Abstract: This article deals with the students' making self-work for practicing (oral written speech). Student's independent work helps them to develop their knowledge, habits and skills in the subject.

This article provides some guidelines to teachers for students' independent work. Independent work of students helps them to set a goal and achieve it as efficiently as possible. As well as helping to improve their knowledge. Students' independent work as a form of individual work, encourage intellectual initiative and develop creative thinking all kinds of cognitive activity. SIW envisages deepening and consolidation of educational material with their homework, and be prepare to practical and laborotornym classes, workshops and seminars, tests and examinations, intermediate and final examinations. Organization of SIW in accordance with regulations in Undergraduate. Independent work in accordance with the level of self-activity of the student and the learning method can be divided into: reproducing, reconstructive and divergent; partial and heuristic search, creative. Choosing the form of SIW depends on discipline with its goals and objectives, degrees. Every teacher has the right to establish their independent views and diversify their work on the basis of interdisciplinary connections.

Key words: world outlook, social protection, social process, educational process, organization-methodical materials, quality, types of presentation, to control, achievement, partner.

Студенттердің өзіндік жұмыстары жеке тұлғаның әлеуметтік-саяси көзқарасын дамытып, дүниетанымының аясын кеңейтетін маңызды факторлардың бірі. Ол жеке тұлғаның әлеуметтік мәртебесін айқындауда, олардың білімін толықтыруда, өзіндік құрылымын дамытуда үлкен рөл атқарады.

Қазіргі таңда – азаматтық қоғамдағы әлеуметтік талаптарға бағытталған күрделі де жан-жақты қоғамдық құбылыс, өзіндік оқыту жұмыстары және тәрбие түріндегі педагогикалық әрекеттің тұтас жүйесі.

Бүгінгі күні бүкіл дүние жүзілік білім беру тәжірибесіне жүгінетін болсақ, жылдам қарқынмен оқыту үрдісінің сапалы да жемісті жолы аудиториялық сабақтардың көлемін тиімді қысқарту арқылы студенттердің өзіндік жұмыстарына уақытты көбірек беріп, олардың шығармашылық қабілетінің өсуіне әсері жоқ оқу пәндерін барынша азайту. семестрдің басында дұрыс тапсырма беру, соған байланысты әр тапсырманың ұйымдастыру-әдістемелік материалдары болуы тиіс. Студенттің өзіндік жұмысы (СӨЖ) басқа жұмыстардан ерекшелігі- студент өз алдына мақсат қояды, оған жету үшін тапсырманы таңдайды, жұмыс істеп әрекет етеді 2 [4].

Негізінен алғанда, студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру және өткізу технологиясы мынадай элементтерден тұрады:

Студенттердің өзіндік жұмыстарын жоспарлау:

әдістемелік қамтамасыз ету,

бақылау және орындалу бағасы,

талдау және жетілдіру.

Жоғары оқу орындарында студенттердің өзіндік жұмыстарының қарапайым және қолайлы түрі – презентация түрлері, слайдтар көрсету, әртүрлі мәтіндегі фото суреттер болып саналады, ол белгілі бір тақырыптағы баяндама немесе деректі мәселені талқыға салатын пікірталас түрінде ұйымдастырылуы мүмкін. Бұған мұғалімдердің де шығармашылық әдіс-амалдары қажет. Мысалы, студенттердің жазған «мазмұндамасын», жасаған «семестрлік, курстық жұмыстарын» әдеттегідей қабылдай салмай, әртүрлі ғылыми пікірталас ұйымдастыру арқылы қабылдаған әлдеқайда тиімді 1[5].

Білімгерлердің өздік жұмыстарын қадағалаудың тәсілдері де үлкен нәтиже береді. Өзін бағалай және қадағалай білуді, өзіне баға беруді қалыптастыру – студенттің қызығушылық көзқарасын және белсенділігін арттыратын сенімді тәсіл. әр пәнге арналған өзіндік жұмыстар студенттердің өз күштеріне сенімділігін және жауапкершілігін арттырып, өзіндік бағалау қабілетін қалыптастырады.

Әрбір студенттің білімінің өсуі мен жетілуі оқыту барысында табысты болуы үшін, оқытушы олардың әрқайсының қабілетіне байланысты бейімделген және ерекшеліктеріне сай болуға тиісті, яғни бұл жерде жеке студентке серіктес ретінде құрметпен қараудың да маңызы зор. Айтып қана қоймай, сонымен қатар, білім беру ісінің сапасын арттыру үшін оқыту үстінде оң қабақ танытып, ұнамды көңіл қоюдың да мәні зор 4[2].

Сабақ өткізу кезінде іскер ойын ұйымдастыру да үлкен жетістікке жеткізетіндігі жаңалық емес. Ойынның мақсаты оқу жоспарының

мағынасына, студент-ойыншылардың құрамына, олардың дайындығына, ойынға кететін уақытқа және сабақтың тақырыбы мен мәніне байланысты шешіледі. Ойын пікірталасқа негізделген мағыналы, ақпаратты және берілген сабақтың тақырыбын ашатын нақтылы болуға тиісті. Ойынға қатысушы студенттер нақтылы жағдайды өз беттерімен қарастырып, ойынның мақсатына өз жетістіктерімен жетулері тиіс. Ең бастысы – оқытушы ойынды ойыншы қауымның өздері ұйымдастыруына ерік беріп, оларды қанағаттандырып отыруы керек.

Студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру мақсатын тиімді шешудің және бір түрі – үйренген оқыту әдісінен алшақ, қазіргі кезге сай ғылыми дәйектелген және жете зерттелген оқулықтар мен әдістемелік оқу құралдарын оқыту үрдісіне енгізу. Студент оқулықты жете түсініп, жеңіл қабылдауы үшін, сабаққа өздігінен дайындалу барысында қолданатын әр пәннің лекциялық курстары, оқулықтары және оқу құралдары міндетті түрде оқу жоспарына сәйкес болғаны жөн. Сонымен қатар барлық қажетті оқу-әдістемелік және анықтама материалдары баспа түрінде де, электронды түрде де жеткілікті және қол жеткізерліктей болуы міндетті.

Оқытушының студенттің өзіндік жұмысына басшылық жасаудағы басты құралдарының бірі – нысанды тапсырмалар жүйесінің кешені. Ол студенттердің барлық танымдық іс-әрекеттерін дамытып, бағыттап және реттеп отыруға көмектеседі 3[16].

Студенттің білімді меңгеруі мен білім алуға деген қызығушылығы және оның үлгерімінің жоғары дәрежеде болуына оның жаңа қоғамдық ортадағы студенттермен, оқытушылармен, жоғары оқу орнының әкімшілігімен өзара қарым-қатынасының жақсы болуы үлкен әсер етеді. Сондықтан профессор-оқытушылар құрамының студенттермен жұмыс жасау жағдайы олардың бейімделуіне үлкен әсерін тигізеді.

Дербес танымдық қызметте оқытушы және студент жүйесінің іс-әрекетіндегі жетістікті анықтайтын маңызды факторлардың бірі педагогикалық қарым-қатынас болып табылады. Ол мұндай жағдайда хабар алмасу ретінде емес, адамның басқа адамдармен өзара байланысының тұрмыстық тәсілі ретінде қарастырылады.

Егер студенттерге білім беру және іскерлік пен дағдыны сіңдіру үрдісі педагогикалық қарым-қатынастың қандай ынталандырушы түрінде берілгендігі және ұйымдастырушылығы ескерілмесе, онда сабақтың сәтті болуын мәтіндердің мазмұны да, тиімді жаттығуларды да, әдіс-тәсілдер мен құралдарды іріктеп алу да қамтамасыз ете алмайды. Сабақта қарым-қатынас кезінде сезімталдық пен тілектестік, табиғилық пен еркіндік, адамгершілік жағдайын жасау студенттің тілдік қызметін және белсенділігін жандандырады. Әдеттегідей, оқытушы сабақтарда студенттермен іскерлік қарым-қатынасты қалыптастыруға тырысады, онда шет тілінде сөйлеуді қолдайтындығын, ынталандыратындығын, қуаттайтындығын және тағы басқа танысу үшін қолданылады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Мектептегі шетел тілі, №4, шілде/тамыз 2012
- 2 Шетел тілін оқыту әдістемесі, №6, 2011
- 3 Мектептегі шетел тілі, №6, қараша/желтоқсан 2009
- 4 Ағылшын тілі мектепте, №4.2009

Резюме

Самостоятельная работа студентов помогает им поставить перед собой цель и достичь ее максимально эффективно. А также помогает усовершенствовать свои знания. Самостоятельная работа студентов как форма индивидуальной работы, побуждающая интеллектуальную инициативу и развивающая творческое мышление во всех видах познавательной деятельности

Resume

This article provides some guidelines to teachers for students' independent work. Independent work of students helps them to set a goal and achieve it as efficiently as possible. As well as helping to improve their knowledge. Students' independent work as a form of individual work, encourage intellectual initiative and develop creative thinking all kinds of cognitive activity.

ӘОЖ 378.02:37.016. 14.35. 09

Бабасова А.А. - магистрант

Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты, Арқалық, Қазақстан

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚЫЗМЕТІН САРАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

***Андағна:** Мақалада студенттердің жеке дара зерттеушілік қабілеттерін арттыруда саралап оқыту технологиясының тиімділігі жайлы айтылады. Білім берудің әдетке айналған оқу үрдісінде оқытушыға басымдылық рөл берілсе, қазіргі қоғамда студент өз алдына белсенділік көрсетуі тиіс, оны оқытпайды, ол өздігінен оқу керек. Ал мұғалімнің негізгі көңіл аударатын жағдайы әрбір жеке қызығушылықтары мен мүмкіндіктерін ашу болмақ. Зерттеушілік қызмет дегеніміз – жаңа білім алуға бағытталған шығармашылық қызмет. Осы қызметті қалыптастыруда саралаудың негізгі ұстанымы оқыту мазмұнын тарылту емес, ол оқытушы тарапынан студенттерге берілетін көмек болуы тиіс. Студенттердің зерттеушілік білігі артқан сайын оқытушы жанама басшылыққа көңіл бөледі де студенттердің дербестігі және жұмысқа ынтыласы арта түседі. Бұл студенттерде зерттеушілік қызметтің қалыптасуына, дамуына ықпал етеді. Студенттерді деңгейлеп-саралап оқыту - студенттің физиологиялық, психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту үрдісінде өз мүмкіндігіне сай зерттеушілік қызметпен айналысуға, сәйкес сұрақтарды шешуге, дұрыс қорытындылар жасауға мүмкіндік тудырады. Тәжірибеде деңгейлеп-саралап оқыту технологиясын пайдаланған сабақтарды дәстүрлі сабақтармен салыстырғанда келесі жетістіктерге қол жетті: топтағы барлық студент бірдей жұмыс жасайды, әрбір студент өз қызығушылығына қарай деңгейлік тапсырмалар мен зертханалық жұмыстарды орындауға мүмкіндік алды, өз нәтижесі үшін жұмыс жасап, зерттеулер жүргізуге бейімделді, ой жүйелілігі мен зерттеушілік іс-әрекеті қалыптасты, оқытудың тиімділігін артты. Саралап оқыту технологиясы, студенттің де оқытушының да белсенді зерттеушілік қызметін арттырады.*

Тірек сөздер: технология, зерттеу, оқытушы, студент, дербестік, қабілет, талдау, қорытындылау, саралау

Аннотация: В статье рассматривается эффективность технологии дифференцированного обучения при формировании исследовательских способностей студентов. В традиционном обучении приоритетную роль занимал преподаватель, а сегодня студент показывает активность и самостоятельность. Главной задачей преподавателя является раскрытие индивидуальных интересов и возможностей. Исследовательская деятельность - это творческая деятельность направленная на получение нового образования. Основной позицией дифференцирования при формировании этой деятельности является дополнительная помощь студенту от руководителя. Руководитель обращает внимание только на косвенное руководство, а это развивает у студента самостоятельность и интерес. С помощью уровневых заданий растет уровень исследовательской компетенции студентов. Дифференцированное обучение студентов – дает возможность заниматься исследовательской деятельностью, решать соответствующие вопросы и делать правильные выводы, учитывая физиологические, психологические особенности. В практике, при применении данной технологии по сравнению с традиционным методом обучения, автор добился следующих результатов: все студенты группы работают одинаково; каждый студент получил возможность решать уровневые задание и лабораторные работы по своему интересу; студент приучился делать выводы для своего результата; сформировался высокий уровень исследовательской деятельности; вырос эффективность обучения. В итоге технология дифференцированного обучения повышает активную исследовательскую деятельность и студента и преподавателя.

Ключевые слова: технология, исследовать, преподаватель, студент, самостоятельность, способность, анализировать, заключать, дифференцировать.

Abstract: The article examines the effectiveness of technology in the formation of differentiated learning research abilities of students. In traditional training priority role held teacher and student today shows activity and independence. The main task of the teacher is the disclosure of individual interests and capabilities. Research activity is a creative activity aimed at the receipt of new education. The principal item of differentiation in forming this activity is an additional help to the student from a tutor. A tutor pays attention to only indirect guidance, and it develops independence and interest for a student. With the growing level of tasks research competence of students also grow. Differentiated instruction of students - gives the opportunity to engage in research activities to solve appropriate questions and make the right conclusions, considering the physiological, psychological characteristics. In practice, the application of this technology compared to the traditional method of teaching, the author has achieved the following results: all the students work in the same group; each student had the opportunity to solve the task and leveled practice work on his interest; student learned to draw conclusions for their results; formed a high level of research activity; increased learning efficiency. As a result, differentiated teaching technology enhances active research activities and student and teacher.

Key words: technology, research, teacher, student, independence, ability, analyze, conclude, differentiate.

Еліміздің болашақта көркейіп өркениетті елдер қатарына қосылуы бүгінгі ұрпақ бейнесінен көрінеді. Қазіргі кездегі білім беру ісінің негізгі нысаны - жас ұрпақтың біліктілігін ғана қалыптастырып қоймай, олардың бойында ақпаратты өздері іздеп табатын және талдай алатын, сонымен қатар оны ұтымды пайдалана білетін, жылдам өзгеріп жатқан бүгінгі күнге

лайықты өмір сүріп, қызмет етуге қабілетті тұлғаны қалыптастыру болып отыр.

Қазір Республикадағы оқу орындарының педагогикалық ұжымдары ұсынып отырған көп нұсқаулықты пайдалана отырып, әрбір оқытушы өзінің қалауына сәйкес кез келген үлгі бойынша сабақ беруіне мүмкіндік алған. Сондықтан әр түрлі оқыту технологияларын оқу мазмұны мен студенттердің психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып қолдану қажет. Себебі, бүгінгі таңда білім берудің озық технологияларын меңгермейінше сауатты да жан-жақты болу мүмкін емес.

Сондықтан жаңа педагогикалық технологияларды енгізу - оқыту үрдісінің тиімділігін арттырып қана қоймайды, басқа да көптеген мәселелерді шешеді. Студенттек мемлекеттік стандартты ғана игермей, өз қабілетіне қарай бағыт таңдау, зерттеушілік қызметін әрі қарай дамытуға мүмкіндігі болады. Жаңа технологияны жүзеге асыруда оқытушының шығармашылық белсенділігі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады.

Химия сабақтарында студенттердің зерттеушілік қызметін қалыптастыру үшін саралап оқыту технологиясын өз тәжірибеме енгіземін. Зерттеушілік қызмет дегеніміз – жаңа білім алуға бағытталған шығармашылық қызмет. Студентті зерттеушілік қызметке үйретуде оқытушының өзі дайын болуы, демек оқытушыда зерттеушілік қызмет қалыптасуы шарт. Ол үшін оқытушы зерттеушілік дегеніміз не, зерттеушілік тапсырмалар, оларды пайдалану әдістемесі, студенттердің зерттеушілік қызметі туралы толық түсінігі болуы керек. Осы қызметті қалыптастыруда саралаудың негізгі ұстанымы оқыту мазмұнын тарылту емес, ол оқытушы тарапынан студенттерге берілетін көмек болуы тиіс. Негізінен тәжірибеде саралап оқытудың екі түрі кеңінен қолданылады:

1. деңгейлеп саралау
2. бағдарлап саралау

Деңгейлеп-саралап оқыту – студенттердің бір топта бір бағдарлама және бір оқулықпен оқу материалын түрлі деңгейде меңгеруі. Зерттеу жұмысын жүргізу кезінде оқытушы алға қойған мәселені анықтау үшін зерттеудің мақсатына қарай студенттерді бағыттап, түрлі деңгейлік тапсырмалар беріп отырады. Содан соң алынған нәтижелерді саралап, қорытындыны тұжырымдауға тікелей де, жанама түрде де басшылық етеді. Студенттердің зерттеушілік білігі артқан сайын оқытушы жанама басшылыққа көңіл бөледі де студенттердің дербестігі және жұмысқа ынтасы арта түседі. Бұл студенттерде зерттеушілік қызметтің қалыптасуына, дамуына ықпал етеді. Студенттердің деңгейлік тапсырмалар арқылы игерген зерттеушілік біліктілік деңгейлері неғұрлым жоғары болған сайын олардың білімдері де жоғары болады.

Зерттеушілік іс-әрекетке бейім студенттің төмендегідей сипаттамаларына көңіл бөліну керек:

- жұмысты орындауға деген жоғары деңгейдегі талпыныс;
- жаңа біліммен және біліктілікпен қарулануға деген белсенді ұмтылыс;

- алынған ақпаратты талдауға, жинақтауға, қорытындылауға және өз қызметінде пайдалана отырып нәтиже шығаруға деген қабілеттілік;
- өз көзқарасын басқаның пікірімен сәйкес келмесе де дәлелдеуге талпыну;
- белгілі бір қызмет түрінде басқа студенттермен сайысуға деген ұмтылыс.

Зерттеуші - студент педагогикалық-психологиялық көзқарас бойынша интеллектуалдық қабілеті ерекше сипатта болуы шарт. Бұл тұрғыда психологтар олардың ішіндегі негізгілерін атап көрсетеді.

- Жадыда сақтау: студенттің берілген ақпаратты ұзақ уақыт есте сақтай білу қабілеті.
- Зейін: студент санасының белгілі бір объектіге шүйіліп, оның айқын бейнеленуін қамтамасыз етуі.
- Талдау және жинақтауға деген қабілеттілік: студенттің берілген ақпаратты тез арада талдап және керісінше жинақтап өз тұжырымын айта білуге қабілеттілігі.
- Ойдың өнімділігі: студенттің алдына қойған мәселелері бойынша бірнеше шешімдер таба білуге қабілеттілігі және өз қызметінің нәтижесі бойынша ең жоғарғы деңгейге жетуге деген талпынысы.
- Ой ерекшелігі: студенттің тың идеялар таба білуге қабілеттілігі.

Деңгейлеп-саралап оқыту технологиясында төмендегідей төрт деңгейді көрсетуге болады:

- 1) Танымдық деңгей. Бұл деңгейде жалпыға бірдей стандартты білім негізінде тапсырмалар беріледі. Алайда бұл тапсырмалар өткен сабақтарда алған білімге және студенттің жеке қажеттіліктеріне байланысты беріледі.
- 2) Алгоритмдік деңгей. Мұнда студент тапсырмаларды оқытушы түсіндірген ақпаратты пайдалана отырып орындайды.
- 3) Эвристикалық деңгейде студент өз бетінше ізденіп, қосымша әдебиеттерді қолдана отырып жұмыс жасайды.
- 4) Шығармашылық деңгей – студенттің таза өзіндік шығармашылығы байқалады.

Студенттерді деңгейлеп-саралап оқыту- студенттің физиологиялық, психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту үрдісінде өз мүмкіндігіне сай зерттеушілік қызметпен айналысуға, сәйкес сұрақтарды шешуге, дұрыс қорытындылар жасауға мүмкіндік туғызады.

Менің педагогикалық мақсатым:

1. Білімнің мазмұнын және сапасын арттыру;
2. Әр сабаққа оқытудағы жаңа технологиялардың артықшылықтарын барынша пайдалану;
3. Топтың және әрбір студенттің шығармашылығын арттыру мақсатында жұмыс істеу.

Менің тәжірибемдегі деңгейлеп-саралап оқыту технологиясын пайдаланған сабақтарды дәстүрлі сабақтармен салыстырғанда, білім сапасының өскендігін байқаймын.

Деңгейлеп-саралап оқыту технологиясын химия сабақтарында қолдана отырып, зерттеушілік қызмет қалыптастыру үшін тиімді технология екендігіне көз жетті.



Қазіргі кездегі мамандық атаулының барлығы бейімділікті, ептілікті, шапшаңдықты, ерекше ой қызметін, мол шығармашылық мүмкіндікті, өзін қоршаған түрлі жағдайларға тез икемделіп қана қоймай, оларды керекті бағытына шығармашылықпен бұра білу қабілеттілігін қажет етеді.

Қорытындылай келгенде, саралап оқыту технологиясы зерттеушілік қызметті қажетті деңгейде жүзеге асыруға мүмкіндік береді, өйткені ол студенттің зерттеу, нәтиже шығару, тұжырымдау қабілеттерін, ынтасын, белсенділігін дамытуға көмектеседі. Саралап оқыту технологиясы, студенттің де оқытушының да белсенді зерттеушілік қызметін арттырады.

Егер деңгейлеп-саралап оқыту технологиясын химия сабағында тиімді пайдаланса, студенттердің пәнге деген қызығушылығы, танымдық белсенділігі, зерттеушілік қызметі, іскерлігі, шығармашылығы артады. Әрбір студент оқу процесінің субъектісіне айналып, нәтижесінде оқу жүйесінің қарқыны, білім сапасы жоғарылайды.

Бәсекеге қабілетті жетілген тұлғаны қалыптастыру үшін студентті ізденушілікке, өз бетінше жұмыс жасауға, бақылау мен зерттеуге, зерттеу нәтижелерін жинақтап, қорытынды жасай білуге үйрету мектептен басталуы қажет.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 ҚР 12 жылдық жалпы орта білім беру тұжырымдамасы. Астана, 2005 жыл
- 2 Доровский А.И. Дидактические основы развития одаренности учащихся. – М.: 1998. – С . 7 – 14
- 3 «Оқытудың педагогикалық жүйесін технологиялық негізде жетілдіру ». - Қобдиқова Ж.У. А.: 2005 жыл
- 4 «Химия. Биология. География » журналы, №5, 2003 жыл
- 5 «Молодому учителю » М.: 1965

Резюме

В статье автор рассматривает образовательную практику дифференцированного обучения студентов в аспекте их саморазвития. В условиях внедрения новых информационных технологий эта проблема приобретает особую актуальность.

Resume

In the article the author considers educational practice of the differentiated teaching of students in the aspect of their self-development. This problem became especially important in the conditions of introducing new informational technologies.

ОӘЖ 378.016:81:004

Бижанова Ж.А. - магистрант

Орталық – Азия университеті, Алматы, Қазақстан

ТЕСТ - ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ҚҰРАЛЫ

«Бағдарламаларды тестілеу бар қателерді көрсету үшін қолданылуы мүмкін, бірақ ол қателердің жоқтығына күмән келтіреді», Дейкстра

XXI ғасыр басталысымен-ақ, жалпы Еуропалық ұйымға ену мақсатында болашақ ұрпақты әлем мәдениетіне араластыру туралы, жастардың білім деңгейінің еуропалық стандартқа тарту мәселелері туралы, кемінде, екі шетел тілін меңгеру және т.б. көкейтесті сұрақтар туа бастаған болатын. Шетел тілі бойынша мемлекеттік білім стандарты авторларының көмегімен көптеген қазақстандық оқу мекемелерде коммуникативті міндеттерді қалыптастыру сияқты шетел тілін оқыту мақсаттарының кеңейтілген түсіндірмелері алға жылжып келеді. Ақпараттық оқыту технологияларының және модульдік оқыту тәсілінің оқу үрдісіне кеңінен ене бастауына сәйкес оқыту, білім және біліктілік сапасын бақылау, бағалаудың негізгі формасы ретінде тестік форма қолдануда. Қазіргі кезде жоғары оқу орындарында ағымды емтихандар негізінен тест әдісімен өткізілуде және де бұл процесте негізінен тестілеудің жабық формасы пайдаланылады.

Тестілеу — өзіндік және педагогикалық білім модельдерінің сәйкестігін бағалау процесі. Тестілеудің басты мақсаты – осы білім модельдерінің бір-бірімен сәйкес келмеуінің деңгейін бағалау.

Тестілеу нақты тестік тапсырмалар жинағынан тұратын арнайы тестер көмегімен жүргізіледі. Тестік тапсырмалар жинағынан тұратын арнайы

тестер көмегімен жүргізіледі. Тестік тапсырма деп нақты пән облысынан анық және түсінікті етіп берілетін сұраққа бір мәнді жауапты немесе нақты алгоритмді орындауды талап ететін тасырманы айтады.

Тест – нақты пән облысынан оқушының білімі мен эксперттік білім моделі сәйкестігін бағалауға мүмкіндік беретін өзара байланысқан тестік тапсырмалар жинағы.

Тестің эквиваленттік класы деп – оқушының тест тапсырмаларының ішінен бір нұсқасын орындаса алғашқыларын орындауына да мүмкіндік беретін тестік тапсырмалар жинағын айтады.

Мұғалімнің сабақтар жүйесінде оны дұрыстап ұйымдастыра білуі көптеген жағдайда оқу-тәрбие процесінің табысты болуының оң кепілі. Ол үшін мұғалім оқушының оқу материалын меңгеру деңгейін, сапасы мен көлемін үнемі анықтап отыруы тиіс. Бұл бағытта оқушылардың сабақтар жүйесінде білім, біліктілік және дағдыларын есепке алу, бақылау және бағалаудың маңызы ерекше. Бақылаудың көмегімен теориялық білімді меңгерудің сапасы, біліктілік пен дағдының қалыптасу деңгейі анықталады. Сонымен қатар тестік тапсырмаларды дұрыстап, қойылатын мақсатқа сай деңгейлеп дайындайтын болсақ, онда тестілеуді негізгі тексеру және бақылау қызметімен қатар оқушыны оқыту, үйрету, оның алған білімін бекіту және жүйелеудің тиімді құралы ретінде де пайдалануға болады. Сол үшін оқу үрдісінде тестілеудің тек бір формасын ғана емес, оның әртүрлі формаларын және типтерін пайдаланған жөн.

Шетел тілін оқытуда бақылаудың тиімді құралдарының бірі тест болып табылады. Шетел тілін оқытуда тестілеу

- 1) іс-әрекеттің нәтижелілігіне жету деңгейін анықтау үшін;
- 2) іс-әрекеттің белгілі бір түріне қабілеттілігін тексеру үшін;
- 3) іс-әрекеттің қандай да бір түрін меңгеру қиыншылығын білу үшін және сол қиыншылықтарын болдырмау шараларын табу үшін жүргізіледі.

Бақылау жұмысының алуан түрлері болады:

жабық сұрақ ретінде – «иә» немесе «жоқ» жауаптарын талап етеді (мәтінге сәйкес); ашық сұрақ ретінде – оқушының нақты әрі толық мағыналы жауабын талап етеді (мәтінге сәйкес); 4-5 жауаптың бір ғана дұрысын табу:

1. Көпше түрде берілген сөзді табыңыз:
a) child, b) childs, b) children, c) childrens;
2. Керекті есімдікті табыңыз:
I know there is in that box.
a) some, b) something , c) anything;
3. Тәуелдік септіктің дұрыс пайдалану нұсқасын көрсетіңіз:
Can I take my _____ watch, please.
a) fathers, b) father`s, c) fathers`
4. Сөйлемді дұрыс аяқтаңыз:
The symbol of the USA is a _____ .
a) red rose b) maple leaf c) bald eagle
5. Сөйлемдерге керекті етістіктің түрлерін қойып шығыңыз:
1)you like to go for a drive this weekend?

- 2) You a dictionary to translate this text into Russian.
- 3) If you have a toothache you go to the dentist at once.
- 4) He at school yesterday.
- 5) We a dictation at the lesson tomorrow.
- 6) I English words at this moment.
- 7) He usually detective films in the evening.
- 8) This computer ...very often, use another one.
- 9) This poemby Pushkin many years ago.

a) was, b) should, c) will write, d) was written, e) need, f) is used, g) am learning, h) would, i) watches.. [1,44];

Мәтінді оқып, мағынасына байланысты қойылған тапсырмаларды орындай сияқты бақылау түрі (Мәтінді оқыңыз: The first stamp in the world was an English stamp. It was made in 1840 to pay the postage on letters going to different parts of the country. Stamps are always interesting because they have pictures on them of the countries they came from; pictures of animals and birds living in jungles or on far-away islands; and pictures showing people dressed in their national costumes. A stamp collection is not only a good textbook of history and geography. It is also a source of information on many other subjects. Sometimes there are mistakes on stamps. For example, the St. Kitts and Nevis stamp, issued in 1903, showed Christopher Columbus looking through a telescope, an instrument which was unknown in his day. On a German stamp, issued in 1956 in commemoration of the composer Schumann, the music printed on the stamp was not written by Schumann. The people knowing music well saw this mistake at once.

Келесі сөйлемнің дұрыс не бұрыс екенін анықтаңыз. Егер дұрыс болса Т-ны таңдаңыз, егер бұрыс болса – F:

- 1) The first stamp in the world was made in the USA. T F
- 2) The first stamp appeared in the 19-century. T F
- 3) A telescope was already known in the time of Columbus. T F
- 4) In 1956 a stamp in commemoration of Shubert was made. T F. т.б.

Оқу үрдісінде қолданылатын оқушы қабілеті мен дағдысын, білімін тексерудің дәстүрлі әдіс-тәсілдері оңтайлы бақылап тексеру талаптарына әрқашан сай бола бермейді. Бақылаудың тиімді формаларын іздестіру тесттік әдістер жүйесіне қызығушылық туғызды. Әр түрлі пәндер бойынша оқушылардың қаншалықты білімділігін тексеру үшін қолданылатын тесттер: стандартты және стандартты емес (мұғалімдік) тесттер болып ажыратылады. Шетел тілдерін оқыту әдістемесінде стандартты тілдік тесттер, негізінен, барынша көп мамандар тобымен құрылады. Олар ереже бойынша жалпы оқу курсына қамтылатын тараулардың маңызды бөлімдеріне айқын сипатта сұрақ, тапсырмалар арқылы құрастырылады.

Ал, мұғалімдік тесттер олар өздері оқытып жатқан оқушылардың білімін, дағдыларын, қабілеттілігін тексеру мақсатында бір немесе екі оқытушымен құрастырылатын тесттер. Бұл тесттің мақсаты – ереже бойынша тексеру үрдісінде оқу материалының (грамматикалық тақырыптардың, оқу құралындағы бірнеше сабақтар лексикасының,

мәтіндердің аңғарылуы, т.б.) оқушы санасында кішкентай көлемде болсын бейнесін қалыптастыру.

Мұғалімдік тесттің өзіне тән ерекшеліктері болады. Бұл тесттің түрі стандартты тестке қарағанда тез уақыт ішінде құрастырылып, өзгертулер енгізіле алатындығымен сипатталады. Стандартты тесттерді құрастыру үшін бір немесе бірнеше жыл кетуі мүмкін болғанымен, бұл тесттерде тереңнен мән-мағынаның тұжырымдалғаны күрделеніп қарастырылады.

Сол себепті, стандартты емес тесттер қолдануға өте икемді келеді. Өйткені, олар шын болған жағдаятпен санасып, оқу үрдісіндегі өзекті мәселелерді қозғауда маңызды сұрақтармен және нақты жағдайда оқушының білімін тексеру мақсатында құрастырылады.

Мұғалімдік тесттердің ең маңызды бір түрі – жабык-тест (cloze-test) деп аталады. Тесттің бұл түрі әдістемелік оқулықтарда тағы толықтауыш немесе бұрынғы қалпына келтіру деген атпен де кездеседі. Оны алғаш рет американдық ғалым В.Тейлор ұсынған болатын. Ол кез келген мәтінді оқып, түсіну қандай қиындық туғызатынын және осы мәтін қандай деңгейде оқушыда қызығушылық туғызатынын анықтау үшін пайдаланып көрді. В.Тейлор тест нәтижесі мен сол мәтіннің мағынасы бойынша құралған сұрақтардың жауап нәтижелері арасында жоғары өзара байланыстылық коэффициентін (0,76) аңғарды. Осы кезден бастап жабық-тест өз ана тілін және шетел тілдерін оқыту тәжірибесінде жазбаша түрде жүргізілетін бақылау жұмысының тиімді түрі ретінде кеңінен қолданысқа ие болды. Оның басты ерекшелігі – тесттің мән-мазмұнының мәтінмен (монологта да, диалогта да) тығыз байланыстылығында. Яғни, ол бір жағынан, тілдің ұйымдастырылуына, екінші жағынан – тіл қолданылмайтын жағдайлардағы ақпараттармен қамтамасыз етіледі. Мәтіндегі лингвистикалық және экстралингвистикалық ерекшеліктердің үйлесімділігі тексерілетін тілдік материалдардың абстракциялық үлгісін сипаттайды. Яғни, клоуз-тестті орындаудағы үлгерімділік оқушының берілген мәтінді мейлінше, тез ұғынып, мәтінде суреттелген кейіпкерлердің көңіл-күйі мен олардың істеген әрекеттерін, және олардың арасында болатын жағдайларды байланыстыра білуі қажет болады. Бұл өз кезегінде, оқытылып жатқан тіл лексикасын қалай меңгергенін, оның тілдік тапқырлығы қандай дәрежеде дамығанын және ол әрбір анықталған тесттік жағдаяттың мәтінін адекватты түрде түсінгенін тұжырымдайды. Бұдан қорытындылай келе, клоуз-тест оқушыларда тиісті тілдік негіз қаланған кезде (оқудың ілгері жылжу кезеңінде) барлық оқу үрдістерінде бақылау үшін қолдануға болады [2, 58].

(Close)жабык-тестті құрастыру әдістемесі аса қиын емес. Бұл тестті дайындауда оқытушы тәжірибеде тексерілген мынадай ұсыныстарды білуі қажет. (Close)жабык -тесттің негізі ретінде мәтін ішінде «т.б., т.с.с., 5-ші, 7-ші» деген қысқартуларды санамағанда көлемі кемінде 100 сөз болатын 300-400 сөзден аспайтын бір прозаның үзіндісін алу керек. Таңдап алынған проза үзіндісі мағыналы, толық, аяқталған ойды білдіретіндей, ал жіберілген сөздер контекст бойынша оңай қалпына келетіндей болуы ықтимал. Осыған мысал

ретінде А.П.Старковтың ағылшын тілі оқулығынан мына мәтінді алуға болады:

Newspapers and magazines play a very (1) role in our life. There is (2) no family that does not receive (3) or two newspapers and magazines. Each (4) on the 5th of May the (5) people of the Soviet Union celebrate (6) traditional Press Day. The working people (7) the heroes of our time. They (8) described In articles, stories and reports. (9) Soviet press pays much attention to (10) cultural needs and communist education. It (11) against bourgeois ideology and everything that (12) in the way of progress. The (13) of the Soviet press are proletarian (14) and friendship, they are the ideals (15) Communism. (Ключ: 1 — important; 2 — practically; 3 — one; 4 — year; 5 — working; 6 — their; 7 — are; 8 — are; 9 — the; 10 — their; 11 — struggles; 12 — stands; 13 — ideals; 14 — internationalism; 15 — of.). Дайындалған мәтін таратылады. Оқушылар осы мәтінді іштерінен екі рет оқып шығады. Бірінші рет оқығанда, олар алдымен мәтіннің жалпы мән-мазмұнымен танысады, ал екінші рет оқығанда — мәтіндегі жіберілген сөздердің орнын мағынасына орай толтырып шығады. Оқушылар ойлап тапқан сөздерін жабық-тестке немесе жауаптарын арнайы сұрақ парақшасына жазады. Жіберілген сөздердің дұрыс толтырылуын қадағалау оқу үрдісінде лексикалық материалмен қалай қамтылғанын, лингвистикалық және экстралингвистикалық факторлардың өзара байланыстылығын көрсететін мәтінді қалай түсінгенін сипаттайды.

(Close)жабық-тесттің көмегімен оқу дағдыларының қалыптасу дәрежесі және мәтінді оқу кезіндегі оқушы лексикасының деңгейі дәлме-дәл және объективті түрде қалыптасады.

Біздің ойымызша, жабық-тест дыбысталған шетел тілдік сөйлеуді түсінуді тексеру құралы ретінде де пайдаланылады. Яғни, ол монолог немесе диалогтік формада болатын, жіберілген сөздердің рөлін ойнайтын шын әсерлі сөйлемдермен құрастырылған дыбысталған мәтін болуы керек (аудирование). Мәтінді тыңдауда бақылау жүргізу үшін жабық-тест дайындауда оқушыға таныс деген лексикалық материал мен қарапайым синтаксистік құрылымдармен бейнеленген мәтінді алу қажет. Шапшаң есте сақтау қабілеттің қиын екенін ескере отырып, мәтіндегі әрбір сөйлемнің көлемі 13-15 сөзден аспауына көңіл бөлген жөн. Егер клоуз-тесттің негізі диалог болса, онда оған қатысушылар саны екі адамнан аспауы керек, немесе тыңдау үрдісінде оқушы шатастырып алуы мүмкін. Мәтіннің фонограммасын дайындауда бірінші сөйлеу хабарламасының жазбасы таспадағы сөздердің арасын үзіп айтады. Екінші жазбада жіберілетін, жасырылатын сөздердің орнына 5 секунд шамасында кішігірім кідіріс жасайды. Осы кезде оқушылар өз жауаптарын жазып үлгерулері керек болады. Және де осы екінші рет жазбада жіберілетін сөздерді жазудың алдын алу мақсатымен ерекше бір дыбыстық сигнал жазылуы керек (тоқылдату, шерту және т.б.). Бұған мысал ретінде А.П.Старковтың ағылшын тілі бір мәтін үзіндісін алуға болады: «An Address Without a Letter» мәтінінде: Before 1840 there were no stamps. In those days people usually (1) much money for a letter when they received it. That is why (2) who were poor did not write letters often. When they sent or (3) a letter, it was

a very important thing for them. Many people (4) if someone received a letter. There is a story from that time about a (5) to a poor woman. One day the postman came to her house to (6) her a letter. He told the woman to pay a lot of (7), which she did not have. The woman looked at the letter, and (8) it back to the postman. "I cannot pay for it," she (9). Just at that moment a man heard the conversation between the (10) and the woman. He came up to the woman and said, "I (11) to help you. Let me pay for your letter. I (12) money," The man gave the postman the money he wanted to (13) from the woman. "I thank you very much," said the woman, "but you must not (14) for the letter. It is from my brother. He (15) me one letter every three months. He does not (16) about himself and his family. He writes only my (17) on the letter. Then I know that he is (18). And as I cannot pay for the letter, I give it (19) to the postman." (Ключ: 1 — paid; 2 — people; 3 — received; 4 — knew; 5 — letter; 6 — bring/give; 7 — money; 8 — gave; 9 — said; 10 — postman; 11 — want; 12 — have; 13 — get; 14 — pay; 15 — sends; 16 — write; 17 — address; 18 — well; 19 — back.)

(Close)жабық-тестті оқушылар белгілі бір оқу жылында өтілген сабақтар бойынша қандай лексикалық материалды меңгергенін өз уақытында тексеру мақсатында да кеңінен қолданылады. Жабық-тестке мәтін таңдау өте қиын мәселе. Өйткені, мәтінді тыңдау кезінде оқушының барлығы бірдей шетел тілін оқу үрдісіндегі сөздердің байланысу тәсілін, сөздердің жіктелуін терең меңгере бермейді: сол толықтыратын сөздерінің сәйкес келмей қалмауы үшін кейбір сөздерді жасырған кезде де мәтін өз мағынасын жоғалтпауы керек. Өйтпесе, тексерілетін сөз немесе сөз тіркесі сөйлемнің кей жерінде түсіп қалып, айтылатын ойдың грамматикалық ережелерімен сәйкес келмеуіне жол береді. жабық-тест оқытушының аралық бақылауды тиімді ұйымдастыруына көп әсерін тигізеді [3, 150-155].

Лексиканың қалыптасуы шетел тілін оқытуда ең басты міндеттердің бірі. Бұл көзқарас Э.А.Штейнфельдтің: мағыналы, жалпы мәтінді түсінуге пайдалы синонимдес сөздердің көп нұсқасымен бейнеленген, айрықша мәнді әр түрлі сөздер жинағы бар, 40,7% зат есімнен құралған жиілік сөздігінде дәлелденген [4, 65].

Жоғарыда көрсетілген барлық (Close)жабық-тесттерді мынадай шарттармен бағалайды. Оқушы әрбір дұрыс жауап үшін 1 балл алады, ал бұрыс жауап үшін – 0 балл. Егер сыналушы өз жауабы ретінде дұрыс емес, бірақ соған ұқсас, мағыналас сөзді таңдап қойса, онда оқу мен тыңдау дағдыларын тексеруде ол 1 балл алады, ал ағымдағы бақылауда – 0,5 балл алады, әйткенмен де, бұл баға ағымдық бақылауда тілдік тапқырлығы дамуының жоғарылағанын білдіреді. Ал, тесттің орындалу сапасын бағалауда жалпы баллды оқушы өз жауаптарымен жинаған баллмен салыстырады.

Қорытынды:

Қорытындылай келгенде, шетел тілін оқытуда әрбір бекітілген жаңа материалдарды бекітуге, тексеруге, қорытындылауға тест түрлерін қолданудың өте ыңғайлы, тиімді екендігі анық. Сонымен, тесттік тапсырмаларды жоғарыдағы атаған талаптарға және формаларға сай

дайындайтын болсақ, онда шетел тілін оқытуда тестілеуді негізгі тексеру және бақылау қызметімен қатар оқушыны оқыту, үйрету, оның алған білімін бекіту және жүйелеудің тиімді құралына айналдыруға болатындығына сенімдіміз.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Гаевская Е.Х. Перевод терминов и терминологических оборотов. Сб. «Вопросы методики преподавания иностранных языков». М., 2008.
- 2 Гималетдинова Г.К., Халитова Л.К. Английский язык. Аудирование: Учебное пособие к комплексу «English File» (Oxford). - Казань: Казанский гос. ун-т, 2007. - 27 с.
- 3 Гуд В. Сборник статей для переводов с русского языка на английский, с приложением и словарем. Москва, 2007.
- 4 Зверева Е.А. Типы эмфатической конструкции, встречающиеся в современной научной и общественно-политической литературе на английском языке. Сб. «Вопросы методики преподавания иностранных языков». Москва, 2008.
- 5 Зверева Е.А., Лихачева И.К. Щукарева Н.С. Сборник упражнений по неличным формам английского глагола для групп устной практики. Москва - Ленинград, 2007.
- 6 Биболетова, М.З. Программа курса английского языка к УМК Английский с удовольствием/ «Enjoy English» для 2-11 кл. общеобраз. учрежд. /М.З.Биболетова, Н.Н.Трубанева.– Обнинск: Титул, 2010. – 56с.
- 7 Конышева, А.В. Контроль результатов обучения иностранному языку/А.В. Конышева. – СПб: КАРО, Мн.: Издательство «Четыре четверти», 2004. – 144 с.: ил. – (Материалы для специалиста образовательного учреждения).

Резюме

В данной статье рассматривается, эффективность использования различных видов тестов в обучении иностранных языков. А также, закрепление знаний обучающихся, в процессе выполнения тестовых заданий.

Summary

The advantages of using different types of tests in foreign language teaching. Also, to show that the test accomplishment is the effective way in the process of language learning was described the article.

ОӘЖ 378.02:37.016. 14.35. 09

Исмаилова О. А. – аға оқытушы

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА ИНТЕРАКТИВТІ ТӘСІЛДІҢ МАҢЫЗЫ

***Аңдатпа:** Мақалада интерактивтік тәсілді қолдана отырып шетел тілін оқыту процесінде мұғалімнің әрекеті талаптарға сай ұсынылған. Бүгінгі таңда еліміз алдыңғы қатарлы елдермен терезесі тең болып, келешегімізді жарқын, ашық етер жас ізбасарларды тәрбиелеуде Қазақстан Республикасының білім жүйесінің даму концепциясы 2015 жылға дейін жоспарланған, қазіргі білімнің ұлттық алғышартын*

анықтайтын құжат осыған сәйкес, бүгінде Қазақстан әлемдік бірлестікке кірген заманда білімнің рөлі мен маңызы артты. Мәдениеті жоғары ХХІ- ғасыр адамын қалыптастыру міндеті мен оған білім беру ісін ірілендіру қажеттігі мектеп пен қоғам алдында жаңа маңызды мәселелер қойып отыр. Өзге мемлекеттермен ғылыми және экономикалық байланыстарда кеңінен жол ашылып отырған шақта шетел тілін жетік білетін түрлі кәсіптің мамандары біздің жас елімізге өте қажет. Жалпы білім беретін мектептерде шетел тілдері пәндерінің мазмұны анықталып, оған қойылатын талаптар нақтылануда.

Тірек сөздер: интерактивтік тәсіл, оқыту процесі, коммуникация, интерактивтік оқыту, іскерлік, дағдыларын қалыптастыру.

Шетел тілін ана тілімен қатар оқыту, оқушының сөйлеу қабілетін және жалпы дамуын ғана жетілдіріп қоймайды, сонымен бірге баланы өзін қоршаған ортамен, айналасындағы адамдармен қарым-қатынас мәдениетіне үйретеді. Оқушының шетел тілінде сөйлеу қабілетін жетілдіру мектепте берілетін бүкіл білім мазмұнының негізгі мақсаты болп табылады, яғни мұғаліммен, оқулықпен және басқа оқушылармен қарм-қатынас барысында оқушының дүниетанымы кеңейеді.

Шетел тілін сапалы да берік меңгеру үшін әрүрлі әдіс-тәсілдер, амалдар қолданылуда. Сол тәсілдердің бірі– интерактивтік тәсіл методикада өзекті болып отыр.

“ Интеракция “ сөзінің мағынасын кеңінен ашсақ, бұл сөз энциклопедия мен ғылыми әдебиеттерде көрсетілгендей өз кезегінде « екі жақты біріккен әрекет » болып табылады [1]. Интеракция оқыту процесінде оқушыларды бірігіп бір мәселені шешуге, белгілі бір әрекетте өз жауапкершілігін сезініп, белсенді болуға және осы кезде өз қиялын, ой-өрісін, шығармашылығын көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен бірге бұл әдіс оқушыларды жұп болып, топ болып бірігіп жұмыс жасауға, үйрене отырып, өзгелерге көмек көрсетуге мүмкіндік жасайды. Әрине, бұл тәсілді қолдана жоспарланған сабақ, күнделікті « сұрақ-жауап » сабақ түрлерінен өзгеше болады да, оқушылардың мотивациясын арттыруға септігін тигізеді. Жеке-дара істеген оқушыға карағанда, топта немесе жұпта жұмыс істейтін оқушы әлдеқайда жан-жақты, кез-келген нәрсеге бейімді болып келеді. Интерактивтік тәсіл әр оқушының өзіне ғана тән эмоционалдық сферасын ұлғайтуға дәнекер, себепкер болады, оқыту процесін ұйымдастырудың әр түрлі формаларына қол жеткізеді. Біз интеракцияны біріккен әрекетті ұйымдастыру формасы ретінде қарастырамыз, өйткені бұл ұғымның мағынасы көп жағдайда коммуникация сипаттамасына жақын келеді.

Психологтар шетел тілін оқытуда интерактивтік тәсілді қолданудың төмендегідей психологиялық негіздерін атап көрсетеді [2]:

- оқушы өзін-өзі еркін және ыңғайлы сезінетін өрісті қалыптастырады, оның қызығушылығын, шетел тілін өз қажеттілігі үшін практикалық тұрғыдан қолдануға деген ынтасын оятып, тілді оқып үйрену ниетін арттырады. Осының негізінде интеракция оқушылардың оқытылып отырған пәнді меңгеруін көздеп, оған жағдай жасайтын мүмкіндіктерді қалыптастырады.

- Оқушылардың жеке тұлғасына тікелей әсер етеді, яғни оқыту процесінде оның эмоциясын, сезімін, түйсігін шынайы қажеттілігімен сәйкестендіріп, оның тілдік, танымдық, шығармашылық қабілетін оятады.

- Оқушыларды оқыту процесінде бір-бірімен белсенді түрде бірігіп әрекет етуге ұйымдастырады.

- Сыныпта жасалатын жұмысты түрлі формада өткізуді қамтамасыз етеді: жұптық, топтық, ұжымдық. Бұл аталған формалар оқушылардың белсенділігіне, өзбеттілігіне, шығармашылығына, жағмды қасиеттердің дамуна толық түрде түрткі болады.

- Интерактивтік тәсілдің осындай психологиялық ерекшеліктеріне байланысты оқушыларды арнайы жұмыс формаларын, лайықты тапсырмаларды, түрлі бағдарлы жұмыстарды, жаттығарды қолдануға үйрету өте маңызды. Интерактивтік тәсілді қолдана отырып құрастырылған тапсырмалар мен жаттығуларды орындау оқушыларға оқытылып отырған тілдің практикалық тұрғыдан нәтижесін, жемісін көруге мүмкіндік береді және осы жағдай олардың шетел тілін оқып үйренуге деген қызығушылығын арттырады. Интерактивтік тәсіл оқушылардың өзбетінше ойлау қабілетін белсенді түрде дамытуға бағытталады, яғни оқушылар ақпаратты есте сақтап қана қоймай, оны практикада қолдануға үйретеді.

Мұғалім сабақтағы интеракция түріне ұйымдастырушы қызметін атқаруы тиіс. Оның әрекеті төмендегідей төрт саты бойынша қарастырылуы керек [3].

1. Мақсат қою;
2. Жұмысты жоспарлау;
3. Жеке әрекеттерді бөліп беру;
4. Оқушылардың интеракциядағы әрекетін бағалау.

Мақсат белсенділіктің мотиві, стимулы болып табылады, ал мұғалімнің мақсаты-біріккен әрекетті, оқушы мен оқушы арасындағы интеракцияны қалыптастыру, оған қатысушылардың белсенділігін арттыру. Шетел тілі сабағындағы интеракцияның мақсаты-тілді сабақтан тыс уақытта да коммуникативтік мақсатта қолдануға үйрету. Бұл әрине шетел тілін оқыту процесіне тән сипат.

Н.В. Гавриловтың пікірінше интерактивті тәсіл төмендегідей пайдалы болады:

1. Шетел тілін оқытуда интерактивтік тәсілді қолдану кезінде қойылатын талаптың, жасалатын жұмыстың оқыту процесіне сай болуы керек. Талап тым жоғары болса, оқуға деген қызығушылық жойылады, ал төмен болса, жалығуға әкеледі.

2. Жұмыс түрлері, онда қолданылатын оқу құралдары, жаттығулар оқушылардың білім деңгейіне, жас ерекшелігіне сай болуы керек.

3. Тапсырылған жұмыстарды атқару барысында оқушылар жіберген қателерін мұғалім көмегімен өздері табуға дағдылануы керек.

4. Жауап беруде оқушыларға жеткілікті уақыт берілуі тиіс. Оқушы жауапты кешіктірген жағдайда мұғалім келесі оқушыдан сұрауға немесе өзі жауап беруге асықпауы керек.

5. Жарысып, бәсекеге түсіп оқу орнына бірлесіп оқу керек. Оқушыларға жұп/ топ болып бірігіп жұмыс істеуге тапсырмалар беру керек [4].

Бұл айтылғандардан көретініміз, мұғалім тұлғасының мотивацияны жоғарлыта алатын рөлінің басым болуы. Мұғалім оқыту процесінде оқушылардың әріптесі болуы керек, оқудағы көмекші, жетекші рөлін атқара отырып, оның шетел тілін үйренуге деген ниетін арттыруы тиіс.

Біз оқу процесінде заманға сай өзгерістер болатынына көзіміз жетіп отыр. Ескі әдіс-тәсілдердің орнына неғұрлым тиімді жаңа әдіс-тәсілдер келіп отырады. Естеріңізге сала кетейік, интерактивтік тәсіл жаңа технологиялар қатарына жатады. Бұл дегеніміз тағы да осы әдістің тиімділігін көрсетіп отыр. Сондықтан да біз интерактивтік тәсілді жеке-дара зерттеуге лайықты деп санадық.

Әлемдік дидактика бүгінгі күнге дейін интерактивті формадағы көптеген жаттығулар жүйесін жинақтады. Коммуникацияда интерактивтік іскерлік пен дағдының болуы шарт. Ал іскерлік пен дағды әдістемелік әдебиеттерде көрсетілгендей жаттығуларды орындау барысында қалыптасады. Яғни, оқушыларда коммуникативтік интеракцияның іскерлігі мен дағдысының қалыптасуы үшін сабақта соған сай жағдай жасалуы керек [5].

Алдымен мұғалімнің өзі жаттығуларды жүйелеп, саралап алуы керек, өйткені, жақсы алдын ала ұйымдастырылған жаттығу – сабақ нәтижесінің жоғары болуын қамтамасыз етеді.

Барлық оқушылардың пәнді оқуда жақсы көрсеткіштер көрсетуі, яғни оқушылардың жаппай жұмыс істеу формасы қазіргі кезде ғылымның әр саласында ең негізгі мәселелердің бірі болып отыр. Ғалымдардың, әдіскерлердің, мұғалімдердің бұл мәселеге ерекше көңіл бөлуі бекер емес. Өкінішке орай, түрлі себептерге байланысты бірлесіп әрекет ету әлі де болса айтарлықтай жетістіктерге жетпей келеді. Мұғалім көбінесе сыныпта сөйлеуші рөлін өз мойнына алады да, оқушылар тек тыңдаушы мен бақылаушы ретінде қалады. Мұғалім көбінесе сыныпта сөйлеуші рөлін өз мойнына алады да, оқушылар тек тыңдаушы мен бақылаушы ретінде қалады. Мұндай жағдай осылайша жылдан жылға өзгеріссіз қала беретін болса, онда бұл оқушының белгілі бір стереотипке айналуына әкеліп соғады да, оқушының жеке тұлға болып қалыптасуына кедергі болады. Демек, оқу-тәрбие қателігінің бірі осы болып табылады. Ал оны дер кезінде түзетіп алу үшін интерактивтік тәсілді қолдана отырып, жұптық және топтық жаттығуларды орындау қажет. Осы жаттығуларды орындау барысында оқушы субъект болып қалыптасады. Ол өзінің білімін, іскерлігі мен дағдысын дамытады. Сабақта оқушының белсенділігін арттырудың ең тиімді

жолы – жұппен жұмыс жасау. Жұмыстың бұл формасы тілдік дағдыларды қалыптастыру үшін зор мүмкіншіліктер береді және барлық оқушылардың қарым-қатынаста болуын қамтамасыз етеді. Жұппен жұмыс істеу арқасында осы уақытын үнемдеуге бірден-бір мүмкіндік туады. Жұппен жұмыс оқушылардың бастамалық қабілетін көрсетуге және келесі бір адаммен коммуникацияға түсе білуге, бір-біріне көмектесуге ықпал жасайды. Ал топтық және ұжымдық жұмыс барысында оқушылардың білім деңгейі, қабілеті, сөйлеу іскерліктері мен дағдыларының қаншалықты қалыптасқандығы ескеріледі.

Белгілі бдір әрекетті орындауда интерактивтік тәсілді қолдану коммуникацияны іске асыруға бағытталады. Мұнда оқушылардың өз бетінші әрекет етуі де іске асады. Бұдан шығатын тұжырым, интерактивті тәсілді қолдану- оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуін жоққа шығармайды деген сөз [6]. Интерактивтік тәсіл, сонымен, әрбір оқушыға жеке бағытталған тәсіл. Бұл тәсіл жаттығулар, тапсырмалар негізінде оқушылардың ойлау қабілетін арттыра отырып оқушылардан да төмендегілерді талап етеді:

- Озінің тілдік мінез-құлығын басқара алуын;
- Естігенге көзқарасын білдіруін;
- Біріккен әрекетке түсе отырып өзінің коммуникативтік іскерлігін өз бетінше орындай алуын;
- Тілдік жаттығуларды орындай алуы мен тіреніштерді қолдана алуын.

Ал енді осы жоғарыда аталып өткен талаптарды ескере отырып, интерактивтік тәсілді топтық жұмыста қолдану мәселесіне тоқталайық. Бұл жерде әрине оқушылардың білімін, үлгерімін ескере отырып біртопқа түрлі оқушыларды жинау ұсынылады. Мұнда сонымен қатар маңызды болып табылатын мәселе ол психологиялық тұрғыдан оқушылардың бір-біріне сай келуі, оларда бір-бірімен жұмыс істеуге деген ниеттің болуы. Жұмыстың алғашқы сатысы бірлескен жұмысты ұйымдастыру, әр оқушының өз міндетінжүктеу, ол міндеттерді өзара өзара талқылау және қажетті нәтижені талқылау. Екінші саты әр оқушының жеке өзбетінше жұмыс істеу сатысы болып табылады. Оқушылардың міндеттері бір-біріне ұқсамауы мүмкін. Мысалы, бір оқушы мәтіннің мазмұнын айтатын болса, екіншілері мәтін негізінде диалог құрастырулары мүмкін. Келесі сатыда барлық оқушылардың атқарған жұмыстары талқыланады (мұғаліммен бірлесе отырып). Соңғы сатыда әр топ өздерінің дайындаған жұмыстарын қалған сынып оқушыларының алдында көрсетеді. Әрине бұл жерде тілдік міндеттің сәтті орындалуына, онда қателердің жіберілуі немесе мүлде болмауына және тапсырмаға қойылатын талаптардың орындалу орындалмауына үлкен мән беріледі.

Жоғарыда айтқанымыздай, бұл тәсілдің негізгі мақсаты-түрлі оқу жағдаяттарында оқушыларға жағдай жасау. Оқушылар әртүрлі болады, олардың бірі мұғалімнің айтқанын жылдам ұғып алады, тілдік материалды, коммуникативтік іскерлік пен дағдыларды жеңіп менгерсе, енді біріне материалды ұғу үшін қосымша түсіндірмелер мен мысалдарқажет болады.

Мұндай оқушылар әрине сынып алдында сөйлеуге қысылады, ол нақты нені түсінгенін ұғына алмай сұрақ қоюға жасқанады. Осындай жағдайда оқушыларды топқа немесе жұпқа біріктіріп, оларға ортақ тапсырма беріп, ол тапсырманы орындау барысында әрбір оқуға жеке рөлдер мен міндеттер атқаруды талап етсе, онда әр оқушының өз жұмысына жауапты болып, жалпы жұмыс нәтижесіне қол жеткізуіне ұмтылатын жағдаят пайда болады. Сондықтан да білімі төмен оқушылар үлгерімі жоғары оқушылардан өзіне түсініксіз болған жерді сұрап, ал үлгерімі жақсы оқушы топтың жеңуін ойлап, барлық оқушыларының, әсіресе білімі төмен оқушылардың нәтижелі жұмыс істеуін көздейді. Осылайша оқушылар бірігіп қиындықтың алдын алады. Интерактивтік тәсілді пайдалана отырып атқаратын жұмыстың жалпы сипаттамасын осылай түсінуге болады.

Интерактивтік тәсілді пайдалан отырып оқытудың әртүрлі вариантын айтуға болады. Мұғалім іс-тәжірибесінде бұл варианттарды өз шығармашылығына орай әртүрлі етіп өзгерте алады, алайда ол оқу принциптерін өзгертпеуі тиіс. Олардың кейбіріне тоқтала кетейік. Мұғалім оқушыларды жұпқа бөлу немесе топтастыру кезінде ол әржұп/топтағы оқушылардың үлгеріміне көңіл аударуы керек. Яғни бір жұпта немесе топта үлгерімі жақсы, орташа және төмен оқушылар аралас болуы керек.

Жұпқа немесе топқа ортақ тапсырмалар беріледі. Рөлдерді таңдауды оқушылардың өз еншісіне қалдыру маңызды. Осылайша олар өздерін мұғаліммен бір деңгейде сезіне алады. Бұл арада оқушыларға өз жұмыстарын өздері бағалауды беру де маңызды болып табылады. Енді интерактивтік тәсілдің варианттарына келесек.

1. ЖҰПТА ОҚЫТУ

Бұл жерде жұптық жұмыстың келесі түрлерін ажыратуға болады [7]:

а) Ортақ тапсырмаға ие болатын жұп. Бұл жұмыс атқарылуы жағынан жеңіл болады. Жұптағы екі оқушыға бірдей тапсырма беріледі. Алайда бұл оқушылардың жауапкершілігін, өзбеттілігін шектеу мүмкін.

ә) Жеке тапсырмаға ие болатын жұп. Тапсырманы орындау барысында үлгерімі орташа оқушыға мұғалім жағынан көмек көрсетіледі. Мәселен, диалог құру тапсырмасы беріледі. Мұғалім үлгерімі төмен оқушыға қажетті таяныш сөздерді беруіне болады. Оқушылар өздеріне берілген уақытты пайдаланып тапсырманы орындауға көшеді. Мысалы, демалыс деген тақыпықа байланысты оқушыларға жұптасып диалогтар құрастыру тапсырылады. Онда түрлі тақырыпшалар болуы ықтимал: көкке шығу, достармен қыдыру, киноға бару т.б. Әр оқушы өзіне тиісті тақырыпқа байланысты диалогтық тіреніштер құрастырады. Содан кейін ол әріптестерімен бірігіп диалог құрастырады.

2. ТОПТА ОҚЫТУ

Ортақ мақсат көзделеді. Әр оқушы өз тобы үшін тапсырманы мүлтіксіз орындауы керек.

- Топ жұмыс нәтижесінде ортақ баға алады
- әр оқушының жауапкершілігі артады

- нәтижеге жетудің барлығына бірдей ортақ болуы әрбір оқушының жұмысты орындауының маңызды екендігін көрсетеді.

Дәстүрлі сабаққа қарағанда интерактивті тәсілді қолданылған [8] сабақ әлдеқайда тиімдірек етеді. Оны төмендегідей байқауға болады:

- а) барлық оқушыларды сабаққа қызықтыру мен белсенді араластыру
- ә) тұйық, ұялшақ оқушыларға мәселені талқылауда тең мүмкіншілік беру

б) оқушыларды жауапкершілік, өзбеттілік сияқты жақсы қасиеттер дарыту.

Интерактивтік тәсілдің ерекшеліктерін ескере отырып құрастырылған тапсырмаларды орындау оқушыларға оқытылып отырған тілдің практикалық тұрғыдан қолданылу нәтижесін, жемісін көруге мүмкіндік береді және осы жағдай олардың шетел тілін оқып-үйренуге деген қызығушылығын арттырады. Бұл кезде сөйлеуге деген іштей мотив қалыптасады, оқушылардың бойында бірнәрсе айтуға деген коммуникативтік ниет туындайды.

Интерактивтік тәсілді қолдана отырып шетел тілін оқыту процесінде мұғалімнің әрекеті төменде ұсынылған талаптарға сай болса [9], сабақтың нәтижесі, оқушылардың жетістіктері өте жақсы көрсеткіштерге жетеді деген сенімдеміз.

- Оқушылардың жас және ерекшеліктерін, қабілетін ескеру;
- Оқыту процесінде басты назарды оқушыларға аудару;
- Жасалатын жұмыс жоспарын оқушылармен пікірлесе отырып шешу, яғни оқушылардың ұсыныстары мен мүдделерін ескеру;
- Оқушыларға өз жұптасын таңдауға мүмкіндік беру;
- оқыту процесінде оқушылардың шығармашылық белсенділігін пайдалану;
- Интерактивтік тәсілді қолдануға арналған жаттығуларға талдау жасау;
- Оқушы жауабын тыңдаудағы шыдамдылықтың болуы, яғни мұғалімнің бала орнына өзін қоюы;
- Оқушыларды спонтанды сөйлеуге үйрету;
- Мұғалім оқушылардың кеңесшісі бола отырып оқушыларды бірігіп жұмыс істеуге жұмылдыру.

Біз интерактивті тәсілді жоғары сынып оқушыларымен жұмыс істеу барысында да қолдандық. Мұндағы біздің мақсатымыз оқушылардың сөйлеу іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру 11-сынып оқушыларымен «Die internationalen Beziehungen Kasachstans» тақырыбымен жұмыс істегенімізде, біз интерактивті конференция сабағын ұйымдастырып өткіздік.

Қорыта айтар болсақ, интерактивті тәсіл келесі ерекшеліктерімен маңызды болып табылады:

- Ол оқыту процесінде барлық оқушылардың белсенділігін арттырады;
- Ол жалпы оқу процесін әртүрлі формада өткізуге мүмкіндік береді;
- Мұғалім бірден барлық оқушыларды бір уақытта бақылай алады;
- Оқушыларды топпен жұмыс жасауға үйретеді;

- Әрбір оқушының жауапкершілігін арттырады;
- Оқушылардың коммуникативтік іскерліктері мен дағдыларын қалыптастырады;
- Оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырады; оқушыларда шетел тілін оқуға деген ниет тудырады.

Интерактивтік тәсілді қолданған кезде сабақтың нәтижесі өте жақсы көрсеткіштер көрсетеді. Өйткені ол шетел тілі сабағындағы басты субъект болып табылатын оқушының жеке тұлғасына толық түрде түрткі болып [10], оның эмоциясын, сезімін, түйсігін шынайы қажеттілігімен сәйкестендіріп, оның тілдік, танымдық, шығармашылық қабілетін оятады.

Интерактивтік тәсіл сонымен қатар коммуникацияға жақсы стимул береді. Мұғалім жеке оқушыларға көп көңіл бөле алады, өйткені оқушылардың барлығы белгілі бір іспен айналысады. Бірігіп оқуға, бірігіп әрекет етуге тән ерекшеліктер мақсат пен міндеттің ортақ болуы, ол жердегі жеке бас жауапкершілігінің болуы және нәтижеге жетудің бәріне бірдей мүмкін болуы мұғалімге әрбір оқушының әрекетінен хабардар болуға, әрқайсысына көңіл бөлуге және қажет болған жағдайда көмек көрсетуге мүмкіндік туғызады.

Интерактивтік оқытуды жете зерттеуге негіз болған интеракционизмнің ҰДж.Мид, Дж.Булмер; А.ШюцҚ, диалогтық персонализм мен диалогиканың (М.Бубер, М.Бахтин, А.Ухтомский, Г.Бул) идеялары еді.

С.Г.Тер-Минасов байқауынша, интерактивті оқыту шетел тілдерін үйренуде үлкен рөл атқарады. Шетел тілінің әр сабағы-бұл әртүрлі мәдениеттердің қиылысы. Әр оқушының коммуникативтік каналдарын ашу – интерактивтік оқытудың басты мақсаты.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Т.Н. Марамзина. Личностно-ориентированное обучение (интерактив)/ Иностранные языки в школе. – 2004, № 21-22, 8 с.
- 2 Артықбаева А.Қ. Лекциялар жинағы, 2004
- 3 С.Әбдіғалиев.Неміс тілін оқытудың негіздері. – А.: Қазақ Университеті, 2002.
- 4 Я.Яноушек. Социально-психологические проблемы диалога в процессе сотрудничества между людьми//Психолингвистика за рубежом.- М.: Наука, 1972.
- 5 Н.Д.Гальскова. Современная методика обучения иностранному языку. М.: Арктик Голоса, 2000.-165с.
- 6 А.А. Бодалаев. Личность и общение. – М.: Педагогика, 1993.
- 7 Г.В.Колшанский. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения//Иностранные языки в школе. – 1985, № 3, 10 с.
- 8 Г.Ж.Нұрбекова. Жалпы білім беретін қазақ орта мектебінің жоғары сынып оқушыларын диалог сөзге үйретуде интерактивті тәсілді қолдану әдістемесі: Дисс.канд.пед.наук, 2002.
- 9 А.А.Фалиева. Формирование готовности будущего учителя к личностно-ориентированному обучению. Диссертация-Атырау, 2004.
- 10 Б.Ф.Ломов. Общение как проблема общей психологии//Методологические проблемы социальной психологии. – М.:Наука, 1975.

Резюме

В данной статье рассматриваются пути осуществления интерактивной технологий формирующегося устойчивую мотивацию к учению, которая позволяет развить потенциальные возможности всех участников процесса.

Resume

In this article considered the ways of realization the interactive methods of teaching which give the foreign language teacher the possibility to master some new techniques of communicative methods of foreign language training.

ОӘЖ 377.5.02:37.016. 14.33. 09

Молдахметова О.М., Жұмағалиқызы Б.- аға оқытушылар

Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Арқалық, Қазақстан

ШАҒЫН ЖИНАҚТАЛҒАН МЕКТЕПТЕРДЕ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕРІ

Андатпа: Автор мақаласында бүгінгі Қазақстан мектептерінде жаңа ғасырдың білім кеңістігіндегі жаңашылдық жағдайға сәйкес өзгерістер легі жайына тоқталады. Абыройлы мәрелік мәртебеге тез әрі баянды түрде жету үшін халқымыздың этнопедагогикалық және этномәдениеттік мол мұрасын жалпы білім беретін мектептерде жаратылыстану пәндерін оқытуда ең тиімді жолын пайдалана білу басты талаптардың бірі болып табылады.

Мақалада биологияны оқытуда қазақ этнопедагогикасы элементтерін ұтымды пайдалану, биология пәнін халықтық педагогика тағылымдарымен байланыстыра отырып оқыту, химия пәнін оқытуда халық педагогикасының элементтерін пайдалану, қазақ этнопедагогикасы арқылы оқушылар дүниетанымын қалыптастыру мәселелері қарастырылған. Жаратылыстану пәндері қазіргі замандық оқыту жүйесінің іргелі пәндері болуымен қатар, мектептегі өтілетін сағатқа шақталған жүктемесі бойынша ең көлемді әрі ұзақ өтілетін пәндер қатарына жатады. Бәсекеге қабілеттілікке негізделген, тіршіліктегі әрекеттердің құбылмалы нысандарына, өмір сүру тәсілдеріне бейімделген, өзін-өзі еркіндікте танытын тұлға ұлттық құндылықтар жүйесінің тірегі болып табылады. Қазіргі уақытта жаратылыстану пәндері мұғалімінің мақсаты оқушыларға жаратылыстану ғылымының негіздерін жалаң оқыту емес, олардың өмірге өзіндік көзқарасын тәрбиелеу, қоршаған ортадағы әр түрлі қоғамдық ой-пікірлермен, жазушы шығармаларымен, халықтық этноматериалдармен жаратылыстану ғылымын оқушы санасында байланыстыра білу болып табылады.

Бұл мақсаттың нәтижелі жүзеге асуы үшін жаратылыстану пәндерін оқытуда, соның ішінде оқушылардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыруда ғасырлар сынынан өткен тәлім-тәрбиелік және танымдық мүмкіндіктері мол қазақ халық педагогикасы материалдарын пайдалану қажет. Осы жайында да автор толық мағлұматтарды тиянақты түрде арнайы дәйектемелер арқылы көрсете білген.

Тірек сөздер: әдіс, бағыт, таным, зерттеу, ауызша, көрнекілік, практикалық, ізденушілік, мультимедиа.

Аннотация: Автор в статье рассматривает предмет биологии как учебную дисциплину органически связанную с жизнью сельского жителя, его природным

окружением. Потенциально это обеспечивает высокий уровень мотивации изучения биологии сельским и школьниками, которые ощущают, что, с одной стороны, он не может не понимать и чувствовать природу родного края, беречь ее чистоту, владеть способами взаимодействия с ней, с другой стороны, должен знать основные направления сельскохозяйственного производства, наиболее продуктивные сорта культурных растений, породы домашних животных и уметь их выращивать.

Поиск направлений исследования связан также с разработкой конкретных технологий, эффективно работающих в условиях сельской малокомплектной школы.

Целью исследования является совершенствование содержания и методов обучения биологии применительно к условиям работы современной сельской малокомплектной школы.

Объект исследования - процесс обучения биологии в школе. Предмет исследования - методические аспекты обучения биологии в современной сельской малокомплектной школе.

Исходя из цели исследования, была выдвинута рабочая гипотеза: качество обучения биологии в условиях современной сельской малокомплектной школы можно повысить, если перестроить обучение, включив в него элементы модульной технологии; - дополнить курс биологии основной школы общебиологическими модулями, вносящими теоретические обобщения; сельскохозяйственными модулями, обеспечивающими практическую направленность курса; общеучебными модулями, формирующими умения самостоятельной учебной работы по биологии; повторительными модулями, призванными выровнять подготовку по биологии вновь прибывших учащихся; - разработать методику изучения данных модулей.

На основании гипотезы были определены основные задачи исследования: - изучить особенности организации учебного процесса по биологии в современной малокомплектной сельской школе; - выявить возможности использования модульной технологии для совершенствования обучения биологии в условиях малых классов; - произвести типологию модулей, необходимых для устранения выявленных недостатков в обучении биологии; разработать методику построения модулей отдельных типов и определить методические условия их изучения; - произвести опытно-экспериментальную проверку эффективности технологии модульного обучения в условиях малокомплектной школы.

Ключевые слова: Метод, направление, познавательный, исследование, устно, наглядность, практический, поисковый, группа, мультимедиа.

Abstract

The author of the article also deals with the ways and methods of teaching science disciplines in small village schools considering mental and age peculiarities of school children, knowledge and abilities of teachers in stimulating pupils' creative initiative and progress in studies. The article is illustrated with ethno-pedagogical materials preserved and having value of Kazakh people's culture.

These are the factors of upbringing children on the buses of national pedagogy and its development according to the newly forming innovative schools. Tearing of science disciplines develop pupils' world outlook, their interest in science and engineering, their understanding of human being and nature, interrelation with environment. The author stresses out that science disciplines are the most important among subjects of school program, they have a long period of study because they are the ancient disciplines having been studied od studing science at small schools are of great importance for the knowledge of science develops pupils intellect, skills and habits for assimilating program materials.

Teachers of small schools must teach and train pupils on the basis and principles on national pedagogy which has a long and valuable history and its examples are full illustrated in this article.

Key words: *direction, method, cognitive, research, orally, visual, aids, practical, search, group, multimedia.*

Әр бала – мақсат, әр бала - құрал. Педагогика тарихында алуан түрлі оқыту нысандары болды. Олардың пайда болуы, дамуы, кейбіреулерінің жойылуы қоғамның талабына байланысты еді. Әр заман оқытуды ұйымдастыруға әсер етті. Нәтижесінде педагогика ғылыми тәжірибеден көптеген деректер жинады. Баланы оқытуды ұйымдастырудың алуан түрлі жұмыстары зерттеліп, олардың ішінен қазіргі заманға лайықтылары іріктелді [1, б. 5].

Шағын жинақталған мектептерде жаратылыстану пәндерін оқытудың бірнеше әдіс-тәсілдері қолданылады.

Әдіс (грек тілінен - бағыт, таным тәсілі, зерттеу) – нысанды игеруге бағытталған практикалық және теориялық әрекеттер жолы.

Биологияны оқыту әдістемесінде маңызды да күрделі проблемалардың бірі – оқыту әдістері. Биологияны оқыту әдістерінің дамуына биология ғылымының және практиканың, әдіснаманың даму бағыттары мен ой-пікірлері, биология әдістемесінің және дидактиканың жетістіктері әсер етеді. Жалпы ортақ белгілеріне қарап ғалымдар биологияны оқыту әдістерін мынадай топтарға біріктіреді: білімді алу көздеріне қарай, оқытуда мұғалімнің әрекетінің сипатына, оқушы әрекетінің сипатына қарай. Олардың ойынша, аталған белгілер оқытуда қолданылатын қандай да болсын әдістерді анықтауда басты жағдай болып есептеледі және осы белгілер мазмұнды беретін оқытудың бірлігін, оқудың және білім көзінің бірлігін көрсетеді.

Осы белгілердің негізінде оқыту әдістерінің үш тобы бөлінеді: ауызша (білім көзі біреу – сөз), көрнекілік (білім көзі екеу – сөз және көрнекілік) және практикалық (білім көзі үшеу – сөз, оқу нысаны және пәнді практикалық тексеру).

Ауызша әдістер тобына әңгіме, пікірлесу, түсіндіру, дәріс оқу жатады. Бұл жерде мұғалімнің әрекеті сөз жүзінде көрінеді, ал оқушылардың әрекеті – тыңдау, ұғыну және ауызша немесе жазбаша жауаптар беру.

Көрнекі әдістер тобына тәжірибелер мен көрнекі құралдар көрсету, заттар мен құбылыстарды табиғи түрінде немесе көрнекі, сурет түрінде (сурет, сызбанұсқа, нақпінші, нобай) көрсету жатады. Мұғалім сөзбенен оқылатын нысанды бақылау, қарауды ұйымдастырады, ал оқушы, бақылай отырып оны ұғынады, қорытындылар жасайды және осы жолмен білім игереді.

Көрнекі әдістер тобына тәжірибелер мен көрнекі құралдар көрсету, заттар мен құбылыстарды табиғи түрінде немесе көрнекі, сурет түрінде (сурет, сызбанұсқа, нақпінші, нобай) көрсету жатады. Мұғалім сөзбенен оқылатын нысанды бақылау, қарауды

ұйымдастырады, ал оқушы, бақылай отырып оны ұғынады, қорытындылар жасайды және осы жолмен білім игереді.

Практикалық әдістер тобына биологияда оқылатын нысанмен немесе оқулықпен орындалатын жұмыс түрлері жатады. Оларды сабақтардағы зертханалық жұмыстар кезінде немесе практикалық сабақтарда, танымжорықтарда, тірі табиғат мүйісінде, мектептің оқу-тәжірибе алаңында пайдаланады. Сабақтарда таратпа материалдармен немесе оқулықпен жұмыс жасай отырып оқушылар тікелей оқу нысандарымен қарым-қатынаста болып білім игереді (қарап көру, тексеру, өлшеу, бөлшектерге бөлу, санау). Сөз осы барлық әдістер тобында қатысады, бірақ ауызшада оның қызметі – ол білім көзі, көрнекілік пен практикалықта сөз – оқушылардың бақылауы мен практикалық жұмысты ұйымдастырушы.

Демеу – ізденушілік әдіс немесе эвристикалық әдіс. Бұл әдісте ұстаз проблемалық жағдаят тудырады, эвристикалық әдістің мәні сол, онда мұғалім өзінің кішкене демеуімен, көмегімен іздеу аясын қысқартады немесе проблемалылығын сақтай отырып тапсырманы ұсақ тапсырмаларға бөлшектеп (бұл кезде де проблемалық жағдай тудырылады), соңғы нәтижеге оқушының қадамдап жылжуын, жақындауын жеңілдетеді. Соңғы нәтижеге жетуді ұсына отырып (болжам айту не оны тексеру жолдарын ұсынып) ұстаз оқушыны ішінара шешім табуға кірістіреді [2, б. 60].

Мысалы, «Құстар класы» тақырыбында мынадай сұрақ қойылады: неге құстар тек құрлықта ғана көбейе алады? Егер оқушылар жауап беруге қиналса, оларға тауықтың нағыз жұмыртқасының құрылысын қарау, сонан соң негізгі сұраққа жауап беру сұралады. [3, б. 75]

Демеу-ізденушілік әдістің айқын мысалы – эвристикалық әңгіме. Өкінішке орай, мектеп практикасында осы әдісті өте сирек қолданады. Оның себебі әдістемелік әдебиеттерде ұстаздарға көмек ретінде арналған қызықты басылымдардың аса аз болуынан деп ойлаймыз. Сондықтан, бір –екі мысал беруді жөн көрдік.

Бұл әңгіменің құрылуы ол, әрбір келесі сұрақ алдыңғы сұрақтан шығып, барлық сұрақтар және олардың жауаптарының жиынтығы жаңа проблемаларды шешуге жету. Бастысы- сұрақтың әрбір бөлігі негізгі проблеманы шешетін міндеттерді құрауы қажет.

Сабақтың тақырыбы: «Жапырақтың ішкі құрылысы». Бұндағы міндет оқушылардың өздері мұғалімнің көмегімен мүшенің құрылысы мен қызметі арасындағы байланысты анықтау, ол осыдан кейінгі фотосинтез үрдісін түсіндіру үшін қажет. Сабақ зертханалық жұмыс түрінде өтеді. Пікірлесу ұстаздың қысқа әңгімесімен басталады: «Сендер өсімдіктердің тұқымдары мен жемістерінде органикалық зат – крахмал болатынын білесіңдер. Бұл зат жапырақта күн сәулесінің әсерінен түзіледі. Осы жапырақтан өсімдіктің барлық мүшелеріне крахмал келіп түседі. Анықтап талдап көрейік: жапырақтың құрылысы оның крахмал түзудегі жұмысына көмектесе ме?

Сұрақ: Жапырақтың көлденең кесіндісін қараңдар, осы кесіндіде қанша түрлі анық көрінетін жасушалар топтары бар?

Жауап: Мына кесіндіде 4 топ жасушалар көрініп тұр.

Сұрақ: Сендер сыртқы түрлері бірдей жасуша топтарын көрсете аласыңдар ма?

Жауап: Жоғарғы және төменгі топ жасушалар бірдей деп ойлаймыз.

Сұрақ: Сендер неге олай деп ойлайсыңдар?

Жауап: Екі топ та ұқсас жасушалардан тұрады. Жасушалар түссіз, ал қалғандары жасыл. Осы топ жасушалары бір-біріне жақын орналасқан.

Ұстаз жауаптың дұрыс екенін мақұлдап, жалғастырады: «Сендер осы жасушалардың құрылысы мен орналасуын дұрыс сипаттадыңдар. Ал енді осы топ жасушалары бірдей ме, әлде әртүрлі жұмыстар атқара ма? Соны шешейік»

Жауап екі түрлі болуы мүмкін: әртүрлі немесе бірдей.

Сұрақ: Сендер өздеріңнің жорамалдарыңды қалай дәлелдей аласыңдар?

Жауап: Бұл жасушалар әртүрлі жұмыстар атқарады деп ойлаймын, себебі олар жапырақтың әртүрлі жерінде орналасқан. Бір топ жасушалар жоғарғы жағында, бір тобы төменгі жағында.

Сұрақ: Сендер қалай ойлайсыңдар, жануардың арқасында және кеудесіндегі терісі бірдей қызмет атқарады ма, әлде әртүрлі қызмет пе?

Жауап: Бірдей, ол өйткені тері ғой. Ол барлық жерде де бірдей қызмет атқарады. Мысалы, қорғаныш қызметін.

Сұрақ: Олай болса, сендердің осы жасушалар топтарының жоғарғы жақта және төменгі жақта орналасуына қарай әртүрлі қызмет атқаратыны жөніндегі жорамалдарың дұрыс па?

Жауап: Жоқ, мен шамасы дұрыс айтқан жоқпын.

Сұрақ: Енді екінші дәлелді тыңдайық.

Жауап: Бұл жасушалар бірдей қызмет атқарады деп есептеймін, себебі бұл жасушалардың құрылыстары бірдей.

Сұрақ: Дұрыс. Енді анықтайық, осы жасушалар қандай жұмыс атқарады? Біз әуелі олардың қандай ерекшеліктеріне көңіл аударуымыз керек?

Жауап: Жасушалар бір - біріне жақын орналасқан.

Сұрақ: Дұрыс, бірақ бұл біздің проблемамызды шешуге жеткіліксіз. Олардың жоғары және төмен орналасуларының қандай маңызы болуы мүмкін, қане, ойланайық?

Жауап: Олар жапырақты сыртынан жауып тұрған сияқты.

Сұрақ: Өте тамаша бақылау. Ендеше, біз төменгі және жоғарғы топ жасушаларының құрылысы бірдей екенін білеміз. Жасушалар түссіз және бір-біріне жақын орналасқан, жапырақ пен оны қоршаған орта екеуінің шекарасы болып табылады. Олар қандай қызмет атқарулары мүмкін ?

Жауап: Егер осы жасушалар сыртында орналасып, бір-біріне тығыз жанасып орналасқан болса, онда олар қорғаныш қызметін атқаруы мүмкін. Олар жапырақты зақымданудан сақтайды.

Сұрақ: Ал, осы жасушалардың түссіз болуының қандай маңызы бар?

Жауап: Түссіз жасушалар күн сәулесін жақсы өткізеді, ал жарық крахмал түзілу үшін керек» [2, б.93].

Сонымен эвристикалық әңгіме балаларда оқылатын материалға деген ынта тудырады, дұрыс жауапты іздеуге қатысуға деген талпыныс, проблеманың шешімін іздеуде әрбір қадамның ретін табуға үйретеді, шығармашылық әрекет үрдісін жеңілдетеді. Эвристикалық әңгіме оқушылардың шығармашылығын дамытуда тиімді құрал болып табылады. Сұрақтарды оқушылардың білім деңгейіне сәйкес құруға болады.

Зерттеушілік әдістің мәні – ұстаз өзі зерттеушілік тұрғыда тапсырма құрады немесе біреудің құрастырған зерттеушілік тапсырмасын алып пайдаланады, ал оқушы оны шешу жолдарын іздестіреді. Осы шешімді іздестіру үрдісі кезінде бала еріксіз шығармашылық әрекет қырларын танытады, яғни: дербестік, ойдың икемділігі, ойлаудың дәстүрлі еместігі, болжамдар құру, көптеген жауап жолдарын, варианттарын табу, білімді тасымалдау т.б.

Зерттеушілік нағыз шығармашылық сипатта жүретін әдіс. Оның шығармашылық тұрғыда болуының негізгі себебі балаларда білімді игеру әрекет түрлерімен жүзеге асырылып, оны әрқилы жағдайларда қолдана білуінде.

Мысалы: «Бунақденелілер түрінің сан алуандығы» тақырыбында шығармашылық қалай қалыптасты?

Оқушыларға берілетін жұмыстың алғашқы кезеңі кітапты, суреттерді, нобайларды пайдалана отырып шаянтәрізділер, өрмекшітәрізділер, бунақденелілер құрылыстарын салыстырып, тек бунақденелілерге тән құрылыс белгілерін ажырату [3, б. 101].

Зерттеушілік әдісті қорытындылаушы сабақтарда, оқушылар белгілі деңгейде бір тараудан, блоктық тақырыптардан білім алғаннан соң қолданған орынды. Ол теориялық және практикалық тапсырмаларды шешуде де қолданылады. Зерттеушілік әдіске мысал ретінде топ немесе команда болып ойнайтын «Не?, Қайда?, Қашан?» ойынын алуға болады.

Кез келген әдісте әртүрлі қажеттілер – сөз, көрнекілік, практикалық әрекет қолданылады; барлық оқыту құралдары – оқулықтар, диафильмдер, кинофильмдер, т. б., әртүрлі сабақтар – зертханалық жұмыс, тәжірибе, эксперимент қолданылады. Барлық әдістер әртүрлі ұйымдастыру формаларында – кәдімгі, күнделікті сабақты айтпағанның өзінде, семинарда, конференцияда, сынақта қолданылады. Міне, осы аталған оқыту әдістері таным көздерінің, құралдардың және оқыту формаларының қалай пайдаланылатындығын анықтайды. Басында айтылғандай, біз биология мұғаліміне сұрақ қойсақ ол, зерттеушілік әдіспен зертханалық жұмыс жүгіздім немесе нұсқау бойынша – түсіндірмелі-көрнекілік әдіспен өткіздім деп айта алады. Егер ол оқулықты пайдаланса, онда бұл оқулық

бойынша зерттеушілік немесе қайта жаңғыртушы жұмыс болды деп түсіндіреді. Әрине, оқытудың өн бойында, оқыту актілерінің барлығының оқушылар қажеттіліктері мен мотивтеріне байланысты ара қатынасын белгілеу міндетті түрде жүзеге асырылады.

Тақырыпқа, оқыту жағдайына, әдістемелік қол таңбасына байланысты ұстаз барлық әдісті пайдаланады. Әдісті таңдап алу көбінесе оқытылатын тақырып мазмұнына байланысты болады.

Ұстаздың шығармашылығына кең өріс тақырыпты оқу әдісін таңдап алу және құрау кезінде ашылады. Жаңашылдықтың мәні – жаңаны және тиімдіні іздестіру мен пайымдауда.

Биологияны оқытудың мультимедиялық әдістері қазіргі таңда тек сыныпта ғана қолданылады, себебі, компьютерлер және мультимедиялық құралдар бөлмеде, бір орында ғана тұруы тиіс.

Мультимедиа – ақпараттар ортасының, каналдарының көптігі. Компьютердің және мультимедиялық бағдарламаның көмегімен жасалған жағдайлар оқушыға автоматтық жүйемен жұмыс барысында виртуальды оқыту ортасын (яғни, тек өзара әрекеттестік үрдісі кезінде ғана болатын) нобайлауға мүмкіндік береді. Ол үшін мультимедиялық құралдармен жабдықталған компьютерлер қолданылады.

Биологияны оқытудың мультимедиялық әдістерінің ерекшеліктері. Мультимедиялық оқыту әдістері бір мезгілде ауызша белгілермен (мұғалім айтады, оқушылар тыңдайды), көрсетумен (оқушылар бақылайды, мұғалім көрсетеді) және практикалық (оқушылар әрекет етеді, мұғалім жетекшілік етеді, нұсқау жасайды) әдістермен жүзеге асырылатындықтан оларды кешенді деп атауға болады, бірақ осы әдістерді жеке топқа бөліп және қалыптасқан әдістер жүйесін қайта құрудың керегі жоқ. Білім көзінің басым сипатына қарай (ақпарат көзіне) кешенді (мультимедиялық) аталған әдістер ауызша немесе көрнекі, немесе практикалық әдістер тобына кіре алады.

Практикада белгілі болғандай, мультимедиялық ақпаратты алу үшін үш канал қажет: көзбен көру, есту және дене түйсігі арқылы сезіну.

Сонымен қатар мектепте мультимедиа құралдарын пайдаланудың кемшіліктері де анықталған. Олар мыналардан көрінеді:

- мультимедиялық дәріс өткізу үшін компьютерлер өте көп болуы керек (ең азы екі оқушыға біреу) немесе қымбат құрал (бейнепроектор) қажет;

- осындай сабаққа дайындалғанда мультимедиялық материалдардың арнайы кітапханасыз (медiateка) мұғалім үйреншікті дәріске дайындалғанға қарағанда, уақытты аса көп жіберуі керек [3, б. 152].

Сонымен қазіргі таңда биологияны оқыту әдістемесі педагогикалық ғылымдардың барлық элементтері бар, өз алдына жеке ғылым деуге болады. Әдістемелік теорияны игермеген мұғалім оқытудың маңызды емес жақтарымен алданып, аталған тәрбиелей оқытудың мақсаттарына толық жете алмайды.

Ұстаздың білімі, педагогикалық шеберлігі мен шығармашылық деңгейі оқу- тәрбие үрдісінің сапасын аса жоғары дәрежеге жеткізетіні сөзсіз. Осындай биіктен үнемі көріну үшін ұстаз әркез ізденісте болып, әдістемелік тұрғыда өсуін тоқтатпауы керек.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Әлиева К.С., Бәйдібекова Е., Ысқақова Ә. Шағын комплектілі мектептің бастауыш кластарында математикадан өзбетінше жұмыстарды ұйымдастыру. Шымкент, 1992.
- 2 Верзилин Н. М., Корсунская В. М. Общая методика преподавания биологии. М.: Просвещение 1983.
- 3 Қабділрашид Қ. Жануартану пәніне оқушылардың танымдық қызығуын қалыптастыру әдістемесі. //Канд. дисс. Алматы. 1997.Түйіндеме

Резюме

В статье рассматривается вопрос обучения детей в малокомплектных школах, где учитель должен обладать необходимыми знаниями и умениями, обеспечивающими качественное обучение предмету и развитие личности школьников. Кроме того, учитель должен в школе уметь работать новейшими мультимедийными информационными технологиями и компьютерами.

Resume

In article the question of training of children in small schools where the teacher has to possess necessary knowledge and the abilities providing high-quality training in a subject and development of the identity of school students is considered.

UDC 378 14.35.01 (37.016)

Myrzakhmetova A.T. - senior lecturer
Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

TESTING AND ASSESSMENT IN FLT

Annotation: *This article introduces students the key methods and debates surrounding language testing and assessment. 'Testing' and 'Assessment' are two terms which are frequently used together as a lexical 'chunk', like 'law and order', as if they were a single entity.*

A key difference between assessment and testing is that assessment procedures are open to reporting in much greater detail, with words as well as figures. Words can provide the 'end users', learners, teachers, parents and employers, with 'results' which are much more meaningful and usefully informative than the marks and grades that are the typical products of language tests. Recent examples of language performance profiles, 'Can-Do' statements and verbal descriptors of the kind to be found in the Common European Framework for Language Learning, Teaching and Assessment, in the 'Dialang' project, and as used by ALTE (the

Association of Language Testers in Europe) are powerful testimony to the increasingly widespread view that we should be less concerned with making language learning outcomes 'measurable', the quantitative approach that has largely held sway since the early 1960s, than with finding modes of assessment which can provide a basis for more detailed description of language ability which the target audience can understand and use.

Key words: *respectable, frameworks, formative, summative, snapshots, discourse skills, fluency, flexibility, range and delicacy.*

'Testing' and 'Assessment' are two terms which are frequently used together as a lexical 'chunk', like 'law and order', as if they were a single entity. They do have a lot of overlap in terms of common areas of use, and many shared characteristics, but they are not the same thing [1, pp.50-55].

People tend to say 'Testing and Assessment' rather than 'Assessment and Testing', because in the world of ELT 'testing' has a very long history, and is a familiar part of most teachers' daily lives, whereas assessment is a much more recent arrival on the scene as a recognized, 'respectable' means of evaluating language learners' performance. While a few academics and a small proportion of the language teaching profession have for many years favored different modes of assessment over testing, the majority of language teachers and teaching institutions worldwide have taken the view that the only reliable way to determine the progress, attainment and proficiency of language learners is by using language tests [2, pp.15-17].

Focus on knowledge

In fact, as language teachers, we assess all the time. We do it unconsciously in every class we teach. Whether we have made a deliberate decision to assess our learners or not, after a term or a year of teaching a class we have a pretty good idea of who the good ones, and the not-so-good ones are. It has been commonplace for teachers to think or say 'She shouldn't have failed the exam - she's much better than that' or 'The test grades don't reflect what I know them to be capable of, and yet for many years test and exam results have been assumed to have greater validity and reliability, and therefore credibility and currency, as measures of language ability, than assessments done by teachers. This has largely been because a teacher's assessment of a learner's performance was held to be necessarily subjective and unscientific, open to bias and favoritism, whereas tests and exams could be relied on because they could be standardized, because all the testees could be required to do the same tasks in the same amount of time and under the same conditions. But the assumption that tests are always going to be more reliable than teacher assessment is a false one [3, pp.40-42].

With careful planning, and the adoption of suitable frameworks and systems, the unconscious assessment that we do anyway can be complemented by a range of well-documented assessment procedures, both formal and informal, to provide reliable evidence of progress, attainment and overall language proficiency for each member of each group we teach. The one proviso is that there should be adequate contact time for a reliable sampling of each learner's language to be made [4, pp. 82-83].

Changing situation

In contexts where teachers have a high level of contact with learners, either on intensive courses or less intensively but over extended periods, as is typical in many schools, assessment can not only offer much greater formative benefit to learners, feedback to help them improve, but also provide a basis for much fairer summative judgments. The reality is that institutional language tests and even national language exams can sometimes produce scores that bear little relation to the language learners' actual ability to function in the language, their operational command of the language in real-life situations. This is because the exams very often do not test the full range of what has been taught, frequently seeking to find out what learners don't know, rather than what they can actually do with the language [5, pp.60-61].

Focus on skills and strategies

At school level, tests often fail to reflect what learners can really do because very few language teachers have received more than the most rudimentary training in test design and production. As a result, they know little about what makes tests work, nor how to evaluate whether they are working as well as they should for particular purposes and in particular contexts. Most EFL teachers have learnt about testing from their older colleagues. They follow existing practice, working within national and institutional traditions, repeating the familiar and imitating the formats of language exams whose concerns are almost entirely summative. Until relatively recently, most language testing around the world has focused on knowledge of the target language as a language system, rather than on the skills and strategies which allow for effective communication, on grammatical and lexical accuracy rather than discourse skills, fluency, flexibility, range and delicacy, on the production of scores and grades rather than the provision of feedback for the learners and the teacher [5, pp.30-31].

Tests which have purported to provide accurate measurement of learner performance have often failed to sample the learner's range of language adequately, making predictions of overall communicative language ability on the basis of tests which have not even attempted to target the learners' spoken language, and which have often neglected key communicative skills. This situation is now starting to change, and the most significant feature of this change is the increasing use of assessment rather than testing, or assessment in addition to testing, as the basis for evaluating the progress and performance of language learners. There is clear evidence of this change at all levels: in the changing titles and topics of conferences and colloquiums; in the appearance of 'assessment' in the titles and the content of publications of all kinds, particularly on the Internet; and in the renaming of the IATEEL Testing Special Interest Group (SIG) as the Testing, Evaluation and Assessment SIG, TEASIG.

Differences between testing and assessment

So what then are the key differences between testing and assessment, and what are the advantages and disadvantages of these two ways of evaluating the

performance of language learners? The most obvious (and very important) difference is that 'tests' are 'events', 'snapshots', relatively brief moments in the extended process of learning a language, whereas 'assessment' is a set of processes which go on the whole time, but which can be formalized, systematised, harmonized and reported on in a variety of ways as required. Assessment is thus potentially based on much more extended samples of language performance and is likely therefore, in that respect at least, to have greater content validity as a measure of overall language proficiency and to be more reliable than the briefer and inevitably more limited sampling taken by a test or even a series of tests [6, pp.13-14].

Another advantage of assessment over testing is that the majority of assessment procedures can be much more flexible and more delicately tailored to the individual learner than is possible with most test instruments. While it is rare, for obvious reasons, for a language teacher to create individual tests for each member of a group, the very nature of assessment as a set of ongoing processes means that the teacher can focus on the performance and progress of individual learners in ways which allow for the individual differences which all good teachers try to recognize in their choice of materials and methods. It is widely recognized that personalization and individualization are positive features of what has been called learner-centered language teaching. Assessment allows teachers to be sensitive to learners in that tests rarely allow, in that tests are usually fixed and standardizing assessment instruments, which remain inflexible once they have been constructed. Tests with a 'Pass Mark' can be likened to a high jump bar, which has been set at a fixed height. Assessment procedures can allow the bar to be set at different heights, as appropriate, so that at any given moment in an individual learner's development accessible targets can be set and positive progress registered. In simple terms, assessment can allow us to achieve formative objectives we have as Teachers, the provision of feedback to support each learner's learning processes and maintain motivation, much more effectively than would be possible by testing alone [5, pp.16-17].

Wide repertoire of instruments needed

Testing and assessment should both have formative and summative objectives. We should operate with a range of instruments and procedures which we do for learners and not just to learners. In most EFL teaching contexts, though, testing has tended much more towards the summative, the provision of marks and grades, as a result of worldwide historical tradition of expressing test results in figures, with their apparently more scientific basis and greater susceptibility to statistical analysis than the description of language learning outcomes with words.

A key difference between assessment and testing is that assessment procedures are open to reporting in much greater detail, with words as well as figures. Words can provide the 'end users', learners, teachers, parents and employers, with 'results' which are much more meaningful and usefully informative than the marks and grades that are the typical products of language tests. Recent examples of language performance profiles, 'Can-Do' statements and verbal descriptors of the kind to be found in the Common European Framework for

Language Learning, Teaching and Assessment, in the 'Dialang' project, and as used by ALTE (the Association of Language Testers in Europe) are powerful testimony to the increasingly widespread view that we should be less concerned with making language learning outcomes 'measurable', the quantitative approach that has largely held sway since the early 1960s, than with finding modes of assessment which can provide a basis for more detailed description of language ability which the target audience can understand and use.

A further benefit of assessing learners, rather than just testing them, is that the variety of possible approaches allows a number of wider educational objectives - learning-to-learn objectives and attitudinal objectives, as well as language objectives - to be reflected. Assessment can include not only the assessment of learners by teachers, but peer assessment, self-assessment, negotiated self-assessment and portfolio assessment, each of these being formative instruments involving enormously powerful developmental processes, as well as sources of detailed summative information, including marks and grades [6, pp.18-19].

We can only assess what we can see and hear

As language teachers we can only assess what we can see and what we can hear. That means that while it is true that we can assess in broad terms, over time, how a learner's reading and listening skills are developing, assessment is most effective in relation to the productive skills, speaking and writing.

We will still need to use carefully designed tests to be able to determine in any detail the extent to which, e.g., skills such as skimming, scanning, reading for gist and 'reading between the lines' are developing.

So the important thing to remember is that the good language teacher needs to have an understanding of, and ability to use, a wide repertoire of test instruments and assessment procedures. The effective evaluation of learner performance in language programmes does not require teachers to make a choice between testing and assessment, but to use the right combination of both for the particular context.

References

- 1 Alderson, J.C. (2000) Assessing Reading. Cambridge
- 2 Bachman, Lyle (2004) Statistical Analyses for Language Assessment. Cambridge
- 3 Bachman, L.F. (1990) Fundamental Considerations in Language Testing
- 4 Bachman, L.F. (1990) Language Testing in Practice
- 5 Buck, G (2001) Assessing Listening
- 6 Carol Chapelle and Dan Douglas (2006). Assessing Language through Computer Technology.

Түйін

Мақалада оқушыларды оқыту процесінде олардың білімдерін анықтау, тексеру, бағалау мәселелері қарастырылған. Оқушылардың оқу-білімге деген қызығушылығын арттыра отырып, әрбір оқушының оқудағы күтілетін нәтижеге қол жеткізудегі жеткен табыстарын жан – жақты және әділ бағалай білу.

Резюме

В статье рассмотрены проблемы оценивания знания студентов в учебном процессе и справедливое и всестороннее оценивание достижения студентов мотивируют их интерес к знанию.

УДК 3787 147: 811. 133.1 (574)

Темиргалиева Г.Е. -старший преподаватель
Аркалыкского государственного педагогического института им. И.Алтынсарина,
Аркалык, Казахстан

ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ РЕФЕРИРОВАНИЮ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация: Статья посвящена обучению студентов нефилологических специальностей реферированию научных текстов, овладению ими техникой усвоения специальной лексики. Автор считает наиболее целесообразным обучение составлению информативного реферата, так как он, выполняя задачи познавательного характера, развивает умение читать литературу по специальности и делать обобщения.

Овладение техникой реферирования на уровне текста предусматривает развитие следующих умений и навыков: 1) выделение ключевых мыслей при чтении и пересказе текста; 2) вычленение в материале первоисточника: а) наиболее существенных положений, требующих отражения во вторичном тексте; б) второстепенной информации, передаваемой в сокращенном виде; в) малозначимой информации, которую можно опустить; 3) нахождение доминирующих слов и словосочетаний; 4) выделение смысловых центров отдельных фрагментов текста; 5) выявление общих содержательных сведений; 6) определение и формулировка основной проблематики первоисточника; 7) постановка вопросов к целому абзацу или к смысловому отрезку текста; 8) сжатие текстового материала по заданному плану; 9) трансформация текста, то есть свернутое изложение основной информации; 10) соединение информации при построении вторичного текста.

Наиболее важными моментами считаются специфические особенности отдельных жанров научной речи, рациональный отбор конструкций и средств связи предложений в текстах.

Ключевые слова: навык, этап, способ, реферирование, сведения, овладение, информация, словосочетания, обзор, уровень, конструкция.

Аңдатпа: Автор мақаласында филологиялық емес мамандық студенттеріне ғылыми әдебиеттердің оқыту кезеңдерін айқындай білген. Мәтіннің мағынасына байланысты студенттердің сөйлеу мәнерін байытуға мүмкіндік тудызу, арнайы әдебиеттерді пайдалану дағдыларын қалыптастыру, мәнжазба жұмыстарын орындай білудегі мәселелерін нақты мәтіндер және жаттығулар арқылы қарастырған. Филология факультетінен басқа мамандық студенттеріне ақпараттық мәнжазбаны құрастырудағы танымдық шешімдерді орындаудағы мүмкіндіктерін анықтай білген. Мәнжазба жазуда тақырып таңдаудағы студенттердің өзіндік талпыныстары мен біліктерін көрсете алудағы дағдыларын қалыптастырулары жайында нақты дәлелдемелер берген. Мәнжазбаны жазуда алға қойған мақсатты орындаудағы жоғары деңгейлі нәтижелерге жетудің тиімді жолдарын талдай білген. Тақырыпты толық зерттей білу және меңгеру, мәтінді табысты қолдана білу, студенттердің өзін-өзі дамыту мүмкіндіктерін нақты түсіндірген.

Мәнжазба студенттердің білімін бағалаудағы, сабақ үлгерімін жақсарту, жекеleme тапсырмалар арқылы пәнге қызығушылығын ояту, сабаққа белсенді

қатысуын қамтамасыз ете отырып, шығармашылықпен ойлау, есте сақтау қабілеттерін жетілдіруге зор маңыздылығы туралы да нақтылай білген. Оның негізгі мазмұнын көрсетудегі рөлі, тақырыптың өзектілігі, мақсаты мен міндеттері туралы дәйектер мен деректерді пайдалана отырып, талқыланып отырған мәселені жан-жақты түсіндіру жайы жөнінде де мағұлматтар жасалған. Жалпы алғанда, автор мақаласында мәнжазбаның студенттердің білімін бағалаудағы маңызын айқындап берген. Мәнжазба жұмысының ұйымдастырылуына оған жетекшілік ету сипатына әсері жайында да баяндалған.

Тірек сөздер: дағды, кезең, қабілет, мәнжазбалар, мәлімдеме, игеру, ақпарат, сөз тіркесі, шолу, деңгей, конструкция.

Abstract: The author reveals the stages of learning abstract scientific literature with the students of non-philological specialties. Specific texts and exercises address problems associated with the meaning of the text clotting that helps to enrich the Russian language students 'vocabulary and develop their ability to use specialized literature. Most appropriate to teach drawing informative essay as it performing tasks of cognitive character, develops the ability to read the literature on the specialty and to make generalizations. Mastery of technique summarization level text provides for the development of the following skills: selection of key ideas in reading and retelling of the text; isolation in the original source material: the most significant provisions requiring reflection in the secondary text; secondary information transmitted in an abbreviated form; a meaningless information that may be omitted; dominant finding words and phrases; allocation of individual semantic centers fragments of the text; identifying common information content; definition and formulation of the main issues firsthand; production questions to an entire paragraph or to the semantic range of text; compression of text material for a given plan; transformation of text, that is minimized presentation of basic information; connection information in the construction of a secondary text.

Key words: habit, stage, way, summary, report, acquisition, information, word combination, review, level, construction.

Выработка умений и навыков реферирования научно-технических текстов – одна из важнейших задач продвинутого этапа обучения языку специальности.

Реферирование предполагает все способы свертывания информации перво-источника – резюмирование, аннотирование, а также составление реферата. В неязыковых группах это один из способов обогащения словарного запаса и речи студентов. Поэтому необходимо четко продумывать конкретные задания в связи с составлением реферата, которые будут активизировать речевую и мыслительную деятельность студентов [1. с.71].

Очень важен вопрос о видах реферата, так как каждый имеет свои задачи и особенности. В научно-методической литературе различают реферат-конспект, реферат-резюме, индикативный, информативный, указательный, обзорный.

В учебной практике применяются в основном указательный, информативный и обзорный. В указательном реферате приводятся лишь основные положения первоисточника, в информативном в обобщенном виде передаются все основные положения текста и их взаимосвязь. Обзорный составляется по двум или нескольким источникам.

Считаю наиболее целесообразным обучить составлению информативного реферата, так как он, выполняя задачи познавательного характера, развивает умение читать литературу по специальности и делать обобщения.

Овладение техникой реферирования на уровне текста предусматривает развитие следующих умений и навыков: 1) выделение ключевых мыслей при чтении и пересказе текста; 2) вычленение в материале первоисточника:

а) наиболее существенных положений, требующих отражения во вторичном тексте; б) второстепенной информации, передаваемой в сокращенном виде; в) малозначимой информации, которую можно опустить; 3) нахождение доминирующих слов и словосочетаний; 4) выделение смысловых центров отдельных фрагментов текста; 5) выявление общих содержательных сведений; 6) определение и формулировка основной проблематики первоисточника; 7) постановка вопросов к целому абзацу или к смысловому отрезку текста; 8) сжатие текстового материала по заданному плану; 9) трансформация текста, то есть свернутое изложение основной информации; 10) соединение информации при построении вторичного текста [4, с.73].

Одной из проблем, связанных со смысловым свертыванием текста, является объем реферата, который может быть любым. Число предложений в нем примерно соответствует числу подтем оригинала. Текст до 500 слов обычно сокращается в 3-4 раза. Например, для реферирования студентам-биологам был предложен научно-популярный текст «Круговорот веществ в природе», объем которого не превышал 500 слов.

Обмен веществ, происходящий в организме человека и животных, является частью общего круговорота веществ в природе. Человек и животные, съедая пищу, употребляют сложные вещества. Эти вещества распадаются, усваиваются, а часть их – углекислота и вода – выделяются наружу и в свою очередь, усваиваются растениями, которые под влиянием солнечной энергии вновь синтезируют из них сложные вещества. И так беспрерывно, пока существует жизнь на Земле будет происходить круговорот веществ в природе.

В состав живых организмов входят практически все существующие химические элементы и соединения. Основную массу составляют углерод, кислород и азот. Углерод входит в состав очень многих химических соединений. Наш организм получает его в составе пищевых веществ и выделяет при дыхании в виде углекислого газа.

Образование органических соединений из углекислого газа и воды возможно только благодаря растениям. Зеленые растения содержат в клетках зеленый пигмент – хлорофилл, при помощи которого из углерода воздуха и воды под влиянием солнечного света образуются сложные органические соединения – углеводы. Этот процесс называется фотосинтезом, в результате его образуется глюкоза и выделяется кислород.

Таким образом, громадная поверхность всех зеленых растений очищает воздух от углекислого газа и выделяет огромное количество кислорода. Ежегодно поглощается около 170 миллиардов тонн углекислого газа и выделяется 123 миллиарда тонн кислорода, и запасы кислорода непрерывно пополняются.

Основная задача при реферировании данного текста – усвоение студентами специальной лексики и введение ее в их активный словарь. Для ее решения необходимо выявить частотные слова. Ими являются термины вещество, азот, организм, выделяться, круговорот, соединение, растение, природа, кислород газ, углекислый. Они входят в сочетания, использованные в ключевых фрагментах текста.

Чтобы эти слова прочно вошли в активный словарь студентов предложила следующие упражнения [2. с.31].

1. Найти в тексте термины (существительные, прилагательные, глаголы).

2. Определить, от каких слов образованы данные существительные и прилагательные:

Выделение, соединение, разложение, азотистый, природный, кислородный.

3. Разобрать слова по составу.

Выделяться, соединение, круговорот, природный, белковый, удобрение.

4. Определить род существительных, составить с ними словосочетания.

Азот, элемент, круговорот, вещество, организм, растение, соединение, природа, жизнь.

5. Подобрать однокоренные слова к данным существительным.

Растение, азот, организм, природа, углекислота.

6. Выписать из текста существительные-термины, сгруппировав их по смыслу: Термины, обозначающие различного рода вещества; термины, являющиеся наименованиями различных биологических понятий, процессов.

В упражнения на подготовительном этапе включаю задания на сокращение или распространение предложений. Такие упражнения, требующие трансформации языкового материала, помогают студентам выработать навыки использования разных синтаксических конструкций для передачи содержания текста.

1. Преобразовать сложноподчиненные предложения в простые с причастным оборотом.

2. Преобразовать сложноподчиненное предложение в два простых, внеся в них необходимые изменения и дополнения.

3. Из двух простых предложений образовать одно сложноподчиненное.

Указать тип придаточного предложения.

4. Сократить предложения, опустив слова, не несущие основной информации.

Работа по смысловому свертыванию текста начинается со знакомства с общим его содержанием. Затем абзацы оригинала нумеруются, после чего студенты повторно читают текст, выделяя ключевые фрагменты, то есть

слова, словосочетания и целые предложения, входящие в тематические цепочки слов.

Нахождение ключевых фрагментов и выписывание их позволяет проследить развитие главных тем текста в составе одного или группы абзацев. Все последующие действия по реорганизации материала реферата проходит на основе цепочек ключевых фрагментов, которые в целом составляют смысловой костяк текста. (их рекомендуется подчеркивать, или выписывать, указывая номер абзаца в тексте).

При выписывании ключевых фрагментов необходимо учитывать следующее: выделяются, как правило, не целые высказывания, а их части, отдельные словосочетания; формы выписываемых слов и словосочетаний могут не совпадать с вариантами оригинала; порядок фрагментов произволен и может не совпадать с исходным текстом; в ряде случаев допускается смысловой перефраз.

Вот, например, ключевые фрагменты текста «Круговорот веществ в природе» [3. с. 17]:

1. Обмен веществ – часть общего круговорота веществ в природе (происходит прерывно).
2. В состав живых организмов входят все химические элементы и соединения
(основная масса – углерод, кислород, азот).
3. Образование органических (углеродосодержащих) соединений возможно только благодаря зеленым растениям.
4. Зеленые растения очищают воздух от углекислого газа и выделяют кислород.
5. Животные находятся в зависимости от растений.
6. Круговорот азота не менее важен для жизни.
7. Круговорот других элементов связан с круговоротом углерода и азота (подчиняется закону сохранения материи и энергии).

Следующий этап работы – организация и перегруппировка выписанных фрагментов в соответствии с их тематической направленностью. Затем составляется логический план, где указаны соответствующие абзацы текста.

Выделенные ключевые фрагменты выписываются из текста сначала в том порядке, в котором они встретились в подлиннике, а затем группируются по тематическому принципу вокруг нескольких больших подтем, развивающих главную тему. Этот материал служит основой для составления реферата:

На Земле происходит непрерывный круговорот веществ в природе, которому подчиняется человек и животные.

В состав живых организмов входят почти все химические элементы и соединения, основную массу которых составляют углерод, кислород и азот.

В процессе фотосинтеза происходит поглощение углекислого газа и выделение кислорода.

Животные, участвующие в круговороте веществ находятся в полной зависимости от растений.

В этом круговороте участвуют углерод, азот и другие элементы, подчиняющиеся общему закону природы – закону сохранения материи и энергии.

Таким образом, при обучении реферированию наиболее важными моментами становятся выявление специфических особенностей отдельных жанров научной речи, рациональный отбор конструкций и средств связи предложений, а также речевых образцов, необходимых для оформления документа, создания его текстовой структуры.

Список литературы:

- 1 Вайсбурд М.Л. Реферирование как форма работы над публицистическими и научно-популярными текстами – «Иностранные языки в школе», 1975, № 5.
- 2 Балмагамбетова Н. Смысловое свертывание текста. – «Русский язык и литература в казахской школе». 1985, № 6. (иностранный) язык.- М., 1981.
- 3 Вукулова Б. Научно-популярные и специальные тексты для студентов. М., 1987.
- 4 Серединская Т. К вопросу об обучении реферированию научной литературы М., 1991.

Түйіндеме

Автор мақаласында филологиялық емес мамандық студенттеріне ғылыми әдебиеттердің оқыту кезеңдерін айқындай білген. Мәтіннің мағынасына байланысты студенттердің сөйлеу мәнерін байытуға мүмкіндік туғызу, арнайы әдебиеттерді пайдалану дағдыларын қалыптастыру, мәнжазба жұмыстарын орындай білудегі мәселелерін нақты мәтіндер және жаттығулар арқылы қарастырған.

Resume

The author of the given article deals with the methods and techniques of reporting and summarizing scientific texts at practical classes with students of non – philological groups for developing their speech habits and enriching their vocabulary in career training.

УДК 378.18:14.35.19 (37.016)

Токмуратова К.- ст.преподаватель
Центрально-Азиатский Университет, Алматы, Казахстан

ПРЕИМУЩЕСТВА ОБУЧЕНИЯ ЯЗЫКАМ ПО МЕТОДУ КОММУНИКАТИВНЫХ ЗАДАНИЙ

***Аннотация.** В данной статье в общих чертах описывается Метод коммуникативных заданий (TBL), даются рекомендации как можно организовать урок по этому методу и подчеркиваются преимущества этого метода над традиционным методом: представление – практика- применение (PPP), который предлагает упрощенный подход к изучению языка. Он основывается на идее, что можно преподавать*

язык частями, добавляя материал на последующих уроках. Однако, исследования показывают, что мы не можем предсказать или гарантировать то, чему научатся студенты и является ли это лучшим способом эффективного овладения языком. Поскольку ограничивать студентов отдельной частью целевого языка неестественно. По этой причине целью данной статьи является показать как на практике можно применять метод коммуникативных заданий (TBL) и как он стимулирует к работе студентов. Практика показывает, что студенты, изучающие язык по этой модели используют язык в подлинно назначенной цели и происходит реальное общение, мотивирующее студентов говорить естественно. Цель TBL заключается в интеграции всех четырех навыков и перейти от беглости к точности плюс беглости. Основываясь на положительных результатах показанных практикой Метод коммуникативных заданий (TBL) рекомендуется также применять интегрируя с системным подходом к грамматике и лексике, всесторонне отвечая потребностям студентов.

Ключевые слова: Метод коммуникативных заданий (TBL), представление-практика-применение, беглость, точность, целевой язык.

Аңдатпа: Айтылмыш мақалада Коммуникативті тапсырмалар әдісіне (TBL) жалпылама сипаттама беріледі., осы әдіс бойынша сабақты қалай жоспарлауға болатынына ұсыныстар берілген. Сонымен қатар, айтылмыш әдіс дәстүрлі, таныстыру-жаттығу-қолдану (PPP) әдісімен салыстырылып, артықшылықтары аталып кетілген.

Коммуникативті тапсырмалар әдісі (TBL) бойынша тіл үйренетін студенттер тілді қойылған мақсат бойынша қолданып, еркін сөйлеуге ұмтылады.

TBL-дың мақсаты бар төрт сөйлеу дағдыларын біріктіріп, жатық сөйлеуден нақтылыққа, яғни дұрыс сөйлеуге өту. Коммуникативті тапсырмалар әдісін, грамматика мен лексикаға қатысты жүйелі тәсілмен біріктіріп қолдануға ұсынылады.

Тірек сөздер: Коммуникативті тапсырмалар әдісі, таныстыру-жаттығу-қолдануәдісі, жатық сөйлеу, нақты сөйлеу.

Abstract: This article presents an overview of a task-based learning approach (TBL) and highlights its advantages over the more traditional Present, Practice, Produce (PPP) approach. PPP is based upon the idea that you can present language in little blocks, adding from one lesson to the next, restricting students' experience to single pieces of target language is unnatural. The main advantages of TBL are that language is used for a genuine purpose meaning that real communication should take place. The aim of TBL is to integrate all four skills and to move from fluency to accuracy plus fluency if TBL is integrated with a systematic approach to grammar and lexis, the outcome can be a comprehensive, all-round approach that can be adapted to meet the needs of all learners.

Key words: Task-based Learning (TBL), Presentation-Practice-Production (PPP), fluency, accuracy, target language.

В последнее время идут споры по поводу того, какой подход более эффективен в планировании и проведении уроков по изучению языка.

В данной статье в общих чертах описывается Метод коммуникативных заданий (TBL), даются рекомендации как можно организовать урок по этому методу и подчеркиваются преимущества этого метода над традиционным методом: представление – практика- применение (PPP).

Как часто мы, учителя, просим наших студентов сделать в классе то, что они сделали бы в повседневной жизни, используя свой родной язык ? Наверное, не так часто. Если мы можем сделать язык в классе значимым и

поэтому запоминающимся, студенты смогут использовать язык, который изучают более естественно.

Метод коммуникативных заданий (TBL) предлагает студенту возможность сделать именно это. Основной фокус работы в классе направляется на выполнение задания, а язык является инструментом, который студенты используют для его выполнения. Задание это вид работы, в котором студенты используют язык, чтобы достичь конкретного результата. Работа отражает реальную жизнь и студенты сосредотачиваются на смысле, они могут использовать любой языковой материал по желанию. Игры, решение проблемы или обмен информацией или опытом – все это можно рассматривать как актуальные и естественные задания. В работе по этому методу, студенты получают список слов для использования, что не может рассматриваться в качестве основного задания. Нет также обычных ролевых игр, если только в ней нет элемента решения проблем, и перед студентами не ставят цель для достижения. Во многих ролевых играх студенты просто играют ограниченную роль. Например, ролевая игра, где студентам приходится разыгрывать роли руководителей компаний, но должны прийти к соглашению или найти правильное решение в течение ограниченного времени, можно рассматривать как настоящее TBL задание.

Задания будут создавать свой собственный язык и давать возможность для усвоения языка (Крашен [1]). Если мы на время забудем о грамматических формах и структурах, мы сможем развить способность наших студентов говорить по-английски. Но это не означает, что точности не будет уделено никакого внимания, работа над языком подразумевает каждое задание и отзыв студентов и фокус на языке имеет место в планах уроков. Мы считаем, что учителя обязаны обогащать язык своих учеников, когда они видят в этом необходимость, но у студентов должна быть возможность использовать английский язык в классе так, как они говорят на своем языке в повседневной жизни.

Как можно использовать TBL на уроке?

Большинство уроков, основанных на методе коммуникативных заданий (TBL) в этом разделе это те, которые Скривенер [2] классифицирует как аутентичные (естественные) и следуют структуре, предложенной Уиллис и Уиллис [3].

Каждое задание будет организовано следующим образом :

- **Подготовительный этап (Pre-task):** Учитель представляет тему и четко разъясняет что студенты должны делать во время выполнения задания, также может помочь им вспомнить слова, которые могут пригодиться для задания. На этом этапе можно включить видеозапись, в которой другие люди выполняют задание. Это даст студентам ясное представление того, что от них ожидается. Студенты могут делать заметки готовясь к заданию.
- **Этап выполнения задания (Task):** студенты выполняют задание в паре или в группе используя имеющийся языковой материал, в то время как учитель следит за их работой и подбадривает их.

- **Планирование (Planning):** Студенты устно или письменно готовят короткое сообщение классу о том, что происходило во время выполнения задания. Затем они практикуют, то что они будут говорить в своих группах. Учитель приходит на помощь студентам, если у них возникнут вопросы.
- **Сообщение (Report):** После этого, студенты делают сообщение всему классу. Учитель решает в каком порядке студенты будут выступать и коротко дает свой отзыв по содержанию. Учитель может также включить видеозапись того, как другие студенты выполняли это же задание для сравнения.
- **Анализ (Analysis):** Учитель затем, выделяет соответствующие части текста для того, чтобы студенты проанализировали. Здесь же можно попросить студентов отметить интересные особенности текста. Также, учитель анализирует речь студентов прослушанную, во время сообщения.
- **Практика (Practice):** Наконец, учитель выбирает область языка для упражнения, в зависимости от нужд студентов и то, что выявилось на этапа выполнения задания и во время сообщения. Студенты выполняют практическую работу, чтобы уверенней говорить и взять на заметку употребляемые выражения.

Баланс должен быть выдержан между беглостью, которую предоставляет само задание, и точностью, которую предоставляет отзыв на задание.

Традиционной моделью организации языковых уроков как в классе, так и в учебниках, долгое время был подход PPP (presentation, practice, production) т.е. представление, практика, применение.

Представление Практика Применение (PPP)

- Вначале, учитель *представляет* элемент языка в ясном контексте, чтобы донести его смысл. Это можно сделать разными путями: через текст, создание ситуации, диалог и т.д.
- Затем студенты выполняют *практическую стадию*, где они хором повторяют за учителем, заполняют пропущенные места или подбирают соответствующую половину предложения. Все эти практические упражнения требует от студента правильно употреблять язык и все более увереннее говорить на нем.
- Наконец, они переходят к стадии употребления. Студентам дается коммуникативное задание, такое как ролевая игра и ожидается, что студенты *применят* целевой язык.

Проблемы с PPP

Учителя, использующие этот метод, вскоре обнаруживают проблемы в нем:

- Студенты создают впечатление, что они легко справились с преподанным новым языковым материалом, поскольку они применяют его правильно в классе. Хотя, часто бывает так, что через несколько занятий студенты не могут сказать правильно, то что проходили или вообще не используют в своей речи.

- Иногда студенты используют преподанный языковой материал, но чрезмерно часто, что звучит неестественно.
- Студенты колеблются при ответе, пытаясь воспроизвести безошибочно то, что было пройдено.

Преимущества TBL

Метод коммуникативных заданий, несомненно, имеет некоторые преимущества

- В отличие от подхода PPP, речь студентов не контролируется. На всех стадиях работы они должны использовать весь свой языковой багаж, вместо тренировки одного, заранее отобранного элемента.
- Естественный контекст возникает из языкового опыта студентов, который ими освоен и уместен для них. С подходом PPP необходимо создать контекст, необходимый для представления языка. Иногда это весьма неестественно.
- С TBL у студентов гораздо больше разнообразных способов соприкосновения с языком. Они знакомятся с целым рядом лексических фраз, словосочетаний, примеров, а заодно и с грамматическими формами.
- Изучение языка исходит из потребностей студентов. Эта необходимость подскажет что нужно пройти на уроке, вместо решения учителя или учебника.
- Это чисто коммуникативный подход, где студенты много времени проводят в общении. По сравнению с этим методом, уроки PPP кажутся, в большей степени ориентированы на учителя. Просто заметьте, сколько времени студенты проводят в общении во время урока по методу коммуникативных заданий.
- Уроки по TBL мотивируют и доставляют удовольствие студентам.

Заключение

PPP предлагает весьма упрощенный подход к изучению языка. Он основывается на идее, что можно преподавать язык маленькими частями, добавляя материал от урока к уроку. Однако исследования показывают, что мы не можем предсказать или гарантировать что студенты усвоят и что, в конечном счете, обширное соприкосновение с языком является лучшим способом гарантирующим, овладение студентами языка эффективно. Ограничивать опыт студентов отдельными кусками целевого языка неестественно.

Список литературы:

- 1 Krashen, S. (1996). *The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom*. Prentice Hall
- 2 Scrivener, J. (2005). *Learning Teaching*. Macmillan. Anchor Point: bottom
- 3 Willis, J. & Willis, D. (eds.) (1996). *Challenge and Change in Language Teaching*. Macmillan (now out of print).

Обширное соприкосновение с языком является лучшим способом гарантирующим, овладение студентами языка эффективно не ограничивающий студентов отдельными кусками языка.

Тілді кең қолдану, студенттерді шектемейтін, сол тілді олардың нәтижелі меңгеруін қамтамасыз ететін тәсіл.

Resume

A wide exposure to language is the best way of ensuring that students will acquire it effectively.

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION

УДК 37.159.923

Кебина Н.А. – д.ф.н., профессор
Экибастузский инженерно-технический институт
имени академика К.И. Сатпаева, Экибастуз, Казахстан

ИДЕЯ СМЫСЛА ЖИЗНИ В СОВЕТСКОЙ ФИЛОСОФИИ КАК ПРОБЛЕМА МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

***Аннотация:** Проблема поиска смысла человеческой жизни - закономерный процесс в духовной эволюции человека, что «доказывает» история философии. Развитие темы дает широкий спектр представлений. Взгляды мыслителей имеют не столько альтернативную, а скорее идентичную вечную основу – это поиск человеком себя, своего предназначения, места в мире, оснований своей жизни и деятельности, неотделимых от поиска смысла мира, где разворачивается существование личности и проявляется её сущность. Не осталась в стороне от анализа этих проблем и советская философия.*

***Ключевые слова:** смысл жизни, основной вопрос философии, немарксистские концепции, «развитие», «всестороннее развитие», «гармоничность» личности, активная жизненная позиция личности, культура.*

Коммуникация в любом обществе всегда имела большое значение. Обмен идеями, информацией всегда был актуален, в современных условиях межкультурная коммуникация приобретает особое звучание. Учитывая тему

статьи, речь пойдет о диалоге культур с целью использовать продуктивные моменты, помнить о трагических последствиях безмолвного одобрения, чтобы не повторять их вновь. К сожалению, диалог между современной и советской культурами до сих пор не отлажен.

Приоритет коллективной доминанты в советской культуре обусловил «презрение» официальной марксистско-ленинской идеологии к вопросам смысла жизни и «невнимание» к этой проблеме в начальный период становления советской философии. Последствия этого процесса были неоднозначными, зачастую трагическими. Так, А. Ф. Лосев проходил «перевоспитание» на Беломорканале; в 1935 году расстрелян Г. Г. Шпет, П. А. Флоренский осужден и расстрелян. Многие знают о последствиях для русской культуры «философского парохода». Многие самобытные мыслители оказались неостребованными, подвергались гонениям, попали в жернова репрессий.

Интерес к смысложизненной проблематике в советской философии наблюдается только с конца 50-х - начала 60-х годов, когда изучаются методологические и мировоззренческие проблемы смыслообразования с позиций марксизма, ведутся дискуссии с немарксистскими концепциями, исследуется проблема противоположности смысла жизни и отчуждения [1].

В рамках теории деятельности выделяются исследования основоположников учения - Л. С. Выготского, М. С. Кагана, А. Н. Леонтьева, С. Л. Рубинштейна, Э. Г. Юдина и др.

Обретение смысла - предмет философского анализа Ф. И. Гиренка, П. С. Гуревича, Д. И. Дубровского, Л. Н. Когана, И. С. Кона, В. А. Кутырева, С. Л. Кучинского, А. Т. Москаленко, В. Ф. Сержантова и др.

Первые работы советских авторов, специально посвященные смысложизненной проблематике, появились в конце 50-х годов. В советской философской литературе до 50-х годов проблематика смысла жизни самостоятельно не разрабатывалась. Строительство социализма и коммунизма под давлением идеологических догм стало «синонимом» смысла бытия, как общества, так и человека. «Исключением из правила» является труд М. М. Рубинштейна «О смысле жизни», изданный в 20-е годы. Обращение в современных условиях к этому продуктивному моменту формирования личности было бы весьма желательно.

Запоздание было значительным. Так, например, Ж. -П. Сартр и А. Камю достигли высот в исследовании смысла жизни, были удостоены Нобелевской премии в области литературы. В официальной идеологизированной советской литературе того периода идеи Ж.-П. Сартра, А. Камю и экзистенциализма в целом рассматривались как реакционные. И, наверное, лучше Е. Н. Трубецкого спор материализма и идеализма трудно рассудить. Он пишет, что идет вековечный спор двух противоположных жизнепониманий – жизнепонимания *натуралистического*, которое ищет подлинной жизни и её смысла в плоскости здешнего, и жизнепонимания *супранатуралистического*, которое утверждает, что истинная жизнь в ином, верхнем, потустороннем плане бытия. Рассмотрение этих двух решений жизненной проблемы приводит нас к

заклучению об одинаковой односторонности, а потому и одинаковой несостоятельности обоих [2].

Настаивая на необходимости сближения позиций, вспомним мысль С. Н. Булгакова, который отмечал, что, несмотря на позитивно-атеистические воззрения, Герцен был постоянно занят вопросами религиозного сознания о смысле жизни, истории и т. д., карамазовскими вопросами [3]. Или подход И. А. Ильина – в практической жизни «человек очень уверенно чувствует себя телом, не всегда уверен, что у него есть душа. И слишком часто не подозревает, что он есть дух и что дух есть главное» [4, с.97]. Подобные положения, несмотря на весь воинствующий материализм, были усвоены советской системой, в основе которой стояла идея, включавшая принципы, кодексы, модели гармонического развития, идеализированно решавшие многие проблемы. Существовавший идеал соответствовал устремлению большинства населения, ведь в его основе был принцип «общности» людей.

Л. Н. Коган дает трактовку смысла, наиболее точно отражающую специфику марксистского подхода к проблеме: «...без глубокого и обстоятельного анализа проблем развития и самореализации личности разговор о цели, смысле жизни беспредметен. В реализации своих способностей и дарований, творческих возможностей, духовного богатства в интересах общества...состоит конкретная цель жизни каждого советского человека, сокровенный смысл его существования» [5, с.5]. Так развивается идея К. Маркса о том, что призвание, назначение, задача всякого человека – развивать свои способности. Эта мысль созвучна выводу В. И. Ленина – «выполнить, реализовать себя, значит дать себе объективность в объективном мире» [6, с.194].

В советский период было создано немало многогранных, классических работ. Труды С. Ф. Анисимова, Г. А. Гурева, П. И. Бокарева, К. П. Буслова, Г. Г. Дилигенского, П. М. Егидеса, И. Л. Зеленковой, Л. Н. Когана, А. Н. Красина, А. Н. Леонтьева, Т. И. Марковой, А. Т. Москаленко, М. М. Рубинштейна, С. Л. Рубинштейна, В. Ф. Сержантова, В. П. Тугаринова, И. Т. Фролова и др. достойны «нового» прочтения и использования продуктивных моментов применительно к современным условиям.

По мнению М. М. Рубинштейна необходимо, чтобы «положение человека как естества, способного стать культурой, способного из движимого превратиться в подлинного двигателя, приводит к тому, что он всегда незакончен, он всегда несет в себе возможности, он может стать многим из того, что он сейчас есть» [7, с. 264]. М. М. Рубинштейн разрабатывает фундаментальную проблему для философии советского периода – *неразрывность поисков смысла и преобразования и воспитания личности*. Смысл для М. М. Рубинштейна устремлен в будущее, он создается – «смысл не в созерцании, а в действии» [7, 261].

С. Л. Рубинштейн продолжает традицию деятельностного подхода, говоря о субъективных и объективных критериях смысла жизни, он отмечает, что люди своими делами взаимно влияют на смысл данной индивидуальной жизни. Он выделяет два способа существования человека и, соответственно,

два отношения к жизни. Первый способ – жизнь, не выходящая за пределы непосредственных связей, в которых живет человек – «человек *внутри жизни*». Второй – появление рефлексии, мысленно выводящей человека за пределы непосредственного жизненного процесса, и, «с этого момента, соответственно встает проблема ответственности человека в моральном плане, ответственности за все содеянное и упущенное» [8, с. 79]. Активный субъект, взаимодействуя с объективным миром, совершает акт сознательного самоопределения.

Заслуживают внимания разработки советских педагогов П. П. Блонского, Н. К. Крупской, А. В. Луначарского, А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинского, С. Т. Шацкого и др. и на их основе возрождение идеи взаимосвязи, единства обучения и воспитания.

Обратимся к словам В. А. Сухомлинского: «Человек оставляет себя, прежде всего в человеке. В этом наше бессмертие. Мы живем для того, чтобы запечатлеть себя в сыне или дочери, чтобы жить в страстях и труде. В этом высшее счастье и смысл жизни. Если хочешь остаться в сердце человеческом – воспитай своих детей. Воспитание человека – важнейший общественный долг» [9, с.50]. «Глубочайший смысл воспитательной работы и в особенности работы семейного коллектива заключается в отборе и воспитании человеческих потребностей, в приведении их к той нравственной высоте, которая возможна только в бесклассовом обществе и которая только и может побуждать человека к борьбе за дальнейшее совершенствование» [10, с.16-15], — писал А. С. Макаренко. Прочитав эти строки, наверное, кто-то вспомнит, что в последние годы множатся факты использования родителями своих детей в целях паразитического существования, растет безнадзорность, неграмотность...

К сожалению, анализируя советский период, ряд современных исследователей предпочитает негативистски, уничижительно рассматривать работы этих лет. А ценнейшие наработки, опыт в результате остаются невостребованными, могут затеряться. Хотя доля истины в том, что ««социалистический образ жизни» превратился в своего рода религиозно-политическую конструкцию. Она замещала собой живого человека. Песчинки были не в счет. Да и кто такой человек, чтобы призывать к ответу власть, партию, социализм» [11, с.392]. В. Н. Сагатовский справедливо замечает: «О гуманизме тоталитарного общества можно говорить только в аспекте антропоцентризма, т. е. по отношению к совокупному человеку. Отношение же к личности как к «винтику» и по принципу «общественное выше личного», естественно, не является гуманистическим» [12, с.77].

«Советский человек», если прибегнуть к метафоре, действительно, был сплочен в коллективные тела (приоритет коллективной доминанты). Но его жизненная перспектива не была узкой, как сегодня, когда «лучшее будущее – вечер сегодняшнего дня». Он жил в мире планов, надежд, перспектив, а уже это значимо для успешного формирования личности. Смысл жизни «советского человека» сформулирован далеким от марксизма Ф. Ницше: когда люди знают, *зачем* они живут, им почти все равно *как* они живут. Настаивая на «формуле» - «прошое нужно не обличать, а понимать, чтобы

делать из него правильные выводы», вспомним строки Л. И. Болеславского, звучащие предупреждением современным «ниспровергателям» прошлого:

Высокие ритмы, спасите меня
От шлягеров пошлых расхожего дня!
Мне страшно: мне в душу они проникают.
Но вдвое страшнее: душа привыкает,
Себя изменяя, себе изменяя.

Анализ позволяет выделить следующие направления исследования смыслообразующей проблематики в философии советского периода:

- внимание к проблемам соотношения смысла жизни и основного вопроса философии;
- анализ феномена смысла жизни на основе диалектико-материалистического понимания с учетом классового подхода;
- изучение историко-материалистического понимания проблемы в марксистско-ленинской интерпретации;
- рассмотрение эволюции отношения к немарксистским концепциям смысла;
- развитие положения об определяющем значении коммунистической морали как некой философско-теоретической основы исследований;
- уточнение понятий «развитие», «всестороннее развитие», «гармоничность» личности;
- решение вопроса об активной жизненной позиции личности;
- рассмотрение роли культуры как специфической сферы развития и самореализации личности, на основе диалектики индивидуализации и социализации.
- стремление исследователей развивать в своих работах общечеловеческие ценности, интерпретировать свои взгляды с иных, немарксистских позиций, часто попадало в идеологические «тиски», инакомыслие преследовалось.

Список литературы

- 1 См., например: Гурев Г. А. О смысле жизни. М.: Знание, 1958; Тугаринов В.П. О смысле жизни. – Л., 1961; Егидес П. М. Смысл жизни – в чем он? М.: Политиздат, 1963; Егидес П. М. Марксистская концепция смысла жизни. М.: Знание, 1966 и др.
- Буслов К. П. Назначение человека и смысл его жизни. 1966; Беспятовых В. Наука и религия и смысле жизни. Казань, 1968; Бокарев П. И. О смысле и цели жизни. М.: Знание, 1969 и др.
- 2 См. подробнее: Трубецкой Е. Н. Смысл жизни. – М., 1994.
- 3 См.: Булгаков С. Н. Христианский социализм. – Новосибирск, 1991.
- 4 См.: Журнал московской патриархии. – 1993. — № 11.
- 5 Коган Л. Н. Цель и смысл жизни человека. – М., 1984.
- 6 Ленин В. И. Полн. собр. соч., т. 29.
- 7 Рубинштейн М. М. О смысле жизни: В двух частях. – Ч. 2. – Философия человека. – М., 1927.
- 8 Рубинштейн С. Л. Человек и мир. – М.: Наука, 1997. – С. 79.

- 9 Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека: (Этика коммунистического воспитания). Педагогическое наследие. – М.: Педагогика, 1990.
- 10 Макаренко А. С. Книга для родителей. – М.: Педагогика, 1983.
- 11 Коваль Б. И. Смыслы жизни (мнения и сомнения). – М.: ООО «Соверо-Принт», 2001.
- 12 Сагатовский В. Н. Что такое гуманитарное развитие общества // Социально-гуманитарные знания. – 2002. – № 3.

Түйіндеме

Философия тарихының «дәлелі» бойынша адам өмірінің мәнін іздеу мәселесі - адамның рухани эволюциясының заңдылық үрдісі. Тақырыптың дамуы кеңінен тараған спектр ұсынысын беруде. Ұлы ойшылдардың көзқарастары баламалы емес, мәңгілік ұқсастық негізі болып саналуда – бұл адамның өзін-өзі іздеуі, өмірдегі өз орнын табуы, негізгі қызметімен айналасуы, әлемдегі өмір мәнінің бөлінбейтіні, жеке тұлғаның қалыптасуы. Осы аталған мәселелердің талдауынан кеңестік философия да сыртта қалмады.

Resume

Problem of human life sense search is a natural process in spiritual evolution of the person that is "proved" by the philosophy history. The development of the theme gives a wide spectrum of representations. Sights of scholars have not so much alternative and are faster identical eternal basis which is a search of the mission by the person, his place in the world, the bases of life and activity, inseparable from search of the world's sense where existence of the person is developed and essence of it is shown. Neither did the Soviet philosophy not stay aside of the analysis of these problems.

UDC 82:81 255.2 (17.07.61)

Ashegova B.N. -senior lecturer
Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

ROLE OF LISTENING IN TRAINING THE MEMORY OF TRANSLATORS

Annotation: *This article discusses the role of memory training and listening in interpreting. This article analyzes the major characteristics of Short-term Memory (STM) and their implications for interpreters' memory training. We believe that interpreting is STM-centered activity, which includes encoding of information from the Source Language, storing of information, retrieval of information, and decoding of information in the target language. The training of STM skills is the first step in training a professional interpreter. Methods for memory training like retelling, categorization, generalization, comparison, shadowing exercises, mnemonics, etc. are presented in this paper.*

Keywords: *listening and memory, training in translation, interpreting, Short-Term Memory*

The importance of this paper caused by several important points. I would like to say that the capacity of translation is one of the main skills that a learner of English can possess and this article deals with the traditional problems of students caused by difficulties in interpreting and translation. In other words, aim of this article is to help foreign students to avoid the problems connected with the art of translation and interpreting from English into the mother tongue and vice-versa. So the significance of this article can be proved by the following reasons:

a) The art of translation is one of the most difficult problems for the learners of English;

b) The problem of bad memory and inattentive listening is a specific problem for the majority of future interpreters. So, I tried to find optional methods of improving these skills.

The purpose of memory (STM) training in interpreting. The purpose of memory (STM) training in interpreting is to achieve a better understanding of the source language, which will lead to adequate interpreting. Understanding is the first step in successful interpreting; therefore, memory training is to be provided in the early stage of interpreter training. Memory functions differently in consecutive and simultaneous interpreting, because the duration of memory is longer in TI than in SI. There are different methods of training STM for TI and SI respectively. Interpreting starts with the encoding of the information from the original speaker. According to Gile's Effort Model, interpreting is STM-centered activity; the process of interpreting could be re-postulated into: Encoding of information from the Source Language + Storing Information + Retrieval of Information + Decoding Information into the Target language. In Consecutive Interpreting, there is probably up to 15 minutes (depending on the speaker's segments) for the interpreter to encode and then store the information. This is the first phase of Gile's Effort Model for the source language. In the second phase of Gile's Model, the interpreter starts to retrieve information and decode it into the target language. In SI encoding and decoding of information happens almost at the same time. The duration of storing the information is very limited. Therefore, in the first step of interpreting, encoding (understanding) information uttered in the SL is the key to memory training.

According to the previous description, there are three main possibilities of storing information in STM: 1) Acoustic Coding 2) Visual Coding 3) Semantic Coding. Visual coding may be used by interpreters in conference situations with multimedia. Notes in interpreting are to assist in such visual coding of information. But in most interpreting contexts, interpreters will depend on acoustic and semantic coding. Therefore, exercises should be designed for this purpose. The following methods are recommended [4]:

Retelling in the Source Language: The instructor either reads or plays a recording of a text of about 200 words for the trainees to retell in the same language. The trainees should not be allowed to take any notes. In the first instance, trainees should be encouraged to retell the text in the same words of the original to the largest possible extent. The following tactics should be used by the trainers after a certain time of training on retelling: Categorization—grouping items of the same properties; Generalization – drawing general conclusions from particular examples or message from the provided text; Comparison—noticing the differences and similarities between different things, facts and events; Description—describing a scene, a shape, or size of an object, etc. Trainees are encouraged to describe, summarize, and abstract the original to a large extent in their own words. Shadowing Exercise— which is defined as "a paced, auditory tracking task which involves the immediate vocalization of auditorily presented stimuli, i.e., word-for-

word repetition in the same language, parrot-style, of a message presented through a headphone"[1]. This kind of exercise is recommended for training of Simultaneous Interpreting, especially the splitting of attention skills and the short-term memory in SI.

There is another tool which is effective in memory training: Mnemonic to Memory. Mnemonic is a device, such as a formula or rhyme, used as an aid in remembering. Mnemonics are methods for remembering information that is otherwise quite difficult to recall. A very simple example of a mnemonic is the '30 days hath September' rhyme. The basic principle of Mnemonics [5] is to use as many of the best functions of the human brain as possible to encode information.

The human brain has evolved to encode and interpret complex stimuli-images, color, structure, sounds, and smells, tastes, touch, spatial awareness, emotion, and language using them to make sophisticated interpretations of the environment. Human memory is made up of all these features.

While reading words on a page reflects one of the most important aspects of human evolution, it is only one of the main skills and resources available to the human mind. Mnemonics seek to use all of these resources. By encoding language and numbers in sophisticated, striking images which flow into other strong images, we can accurately and reliably encode both information and the structure of information to be easily recalled later [2].

It is also advisable that Exercises with Interference (e.g. noises) be provided in order to prevent information waste in the Short-Term Memory, since the environment and other information present in the storage may reduce the information encoded. Recording speeches with specially 'inserted' noises as a background is a recommended classroom practice, since this is a very effective method to enable the students to concentrate and thus strengthen their STM duration.

Listening techniques in translation. The following three techniques are used in the training of translators and interpreters at the Monterey Institute seem especially suitable for advanced language study [3]:

1. **Conceptualization.** One of the basic premises for successful translation and interpretation is recognition of the principle that the working unit is not a word or word group but the concept, the idea. In contrast to shorthand, which aims at a verbatim reproduction of a text, the various note-taking systems used for consecutive interpretation provide, as it were, "basic training" in conceptualization. But much of the work should be done orally, to increase the student's listening comprehension at the same time providing an incentive for a critical reception of the presented text.

2. **Stylistic transposition.** Stylistic transposition is usually practiced in preparation for written translation of stylistically sensitive texts. In an oral adaptation, it is also used to prepare students for simultaneous interpretation. I believe it can also provide a valuable technique for advanced language training. There are many ways to practice stylistic transposition, and I will suggest only a few. Students can write "eyewitness accounts" of an event as seen by a child, an uneducated person, a newspaper reporter, a politician, a poet, a philosopher. They

can rewrite a stylistically sophisticated essay in simplified form, or a realistic account poetically. Finally they can translate stylistically significant texts and compare their translations with those of their classmates or with published translations.

3. **Sight translation.** Sight translation is frequently considered an unpardonable sin, an unmentionable outrage against the canons of psychologically sound language teaching methodology. If practiced without supervision, sight translation usually results in clumsy, literal translation with atrocious syntax and abominable style, full of gaps and approximations.

As I tried to prove in this paper the problems of good listening and constant training of short-term memory are the most difficult and problematic for those who want to make perfect in learning any foreign language. So this article sets its task to find out the most appropriate and easy to understand ways for improving the mentioned tasks.

Why I said these problems are difficult and decided to study it? As we know, there are two types of human memory: long and short-termed. We often forget almost immediately, what has just been said. As a result, we waste a lot of time on looking through the required information in the dictionaries. It is especially harmful when we have to use the simultaneous translation. Short-term Memory is also an essential part of interpreting [6], but memory training has long been ignored by professional trainers. From the above analysis, we can conclude that memory skills in interpreting could be acquired by effectively designed exercises. With a well-trained short-term memory, interpreters are actually equipped with an effective tool for the encoding and decoding information. It is, therefore, advised that institutions of interpreter training include "memory training" in the design of their courses.

The other problem is that we cannot listen effectively. The problem caused as a result of it is that we are not able to transmit the received information to the other speakers. As a result, students possess a bad capacity to retell the textual information without mistakes or more or less adequately. Knowing the appropriate methods of listening it is important for the teachers of translation.

References:

- 1 Lambert, S & Moser-Mercer, B, 1994, *Bridging the Gap: Empirical Research on Simultaneous Interpreting*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins pp.511-512
- 2 Manktelow J. (2003). *Introduction to Memory Techniques* Internet: <http://www.demon.co.uk/mindtool/memintro.html>
- 3 Atkinson R.L. Et al (1993). *Introduction to psychology* (11th Ed. (S:1): Ted Bucholz pp. 46-583. Baddeley A.D.(1990). *Human memory: theory and practice*. Hove: Erlbaum Associates pp. 142-145
- 4 Barnyard P., Grayson A. (1996). *Introducing Psychological Research*. London: MacMillan Press. pp. 237-238
- 5 Gael D. (1995). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamin's p.59
- 6 Zhong W. (2001). *Interpreting Training: Models and Contents and Methodology* Translators' Journal, Vol.19 China pp.34-40

Түйін

Аталмыш мақалада тыңдалымның аудармашылар жадын жаттықтырудағы рөлі жайлы қарастырылады. Мақалада қысқа мерзімді еске сақтау жадының негізгі сипаттамаларына таңдау жасалынып және оның аудармашылардың жадын жаттықтырудағы ықпалы талданады. Қысқа мерзімді еске сақтау жадын жаттықтыру кәсіби аудармашыларды дайындаудағы алғашқы қадам екені жайлы айтылады. Жадыны жаттықтырудың: әңгімелеу, санаттау, генерализация (жалпылау), салыстыру сияқты т.б. әдіс-тәсілдері осы мақалада келтірілген.

Резюме

В данной статье рассматривается роль прослушивания в тренировании памяти переводчиков. В статье анализируются основные характеристики кратковременной памяти и их влияние на тренировку памяти устных переводчиков. Тренировка навыков кратковременной памяти является первым шагом в подготовке профессионального переводчика. Методы тренировки памяти такие как: пересказ, категоризация, генерализация, сравнение, мнемоника и т.д. представлены в этой статье.

КОГНИТИВТІК ЛИНГВИСТИКА КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА COGNITIVE LINGUISTICS

УДК № 811.512.122'34

Оразбекова З. – к.ф.н., доцент

Жалалова А. -докторант

КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

ОБ ИНТОНАЦИИ В ГЕНДЕРНОМ АНАЛИЗЕ ЛИНГВИСТИКИ

***Аннотация.** В сознании людей существуют своеобразные обыденные концепции, играющие роль системы координат, через призму которой истолковываются и оцениваются отношения мужчин и женщин, их социокультурное своеобразие. Гендерный подход представляет собой дальнейшее развитие антропоориентированного изучения языка и позволяет точнее учитывать человеческий фактор в языке. Роль зачина диалога, таким образом, сводится к настройке механизма межличностного взаимодействия. Участие мужчины в оформлении зачина ограничивается четкой формулировкой цели дальнейшего общения. Реализация этой коммуникативной роли обеспечивается нерасчлененным характером зачина и ядра, активным использованием местоимения «Я», строгим соответствием между изначальной интенцией и средствами вербального оформления.*

«Женский» стереотип вступления в диалог предполагает определенные усилия по созданию благоприятного психологического климата. Достижение желаемого эффекта происходит тематическим вычленением зачина из общей логико-смысловой структуры диалога, варьированием речевых клише, подражанием речи собеседника. Мужской стиль общения свидетельствует о стремлении к социальному доминированию и независимости, женский - к сотрудничеству. Для начала диалогического взаимодействия между мужчиной и женщиной свойственны несовпадение целей вступления в контакт,

контрасты характеристик речевого поведения и, как следствие, недостаточное понимание смысловых позиций друг друга. Наличие всех этих признаков в их совокупности дает возможность охарактеризовать первое звено речевой коммуникации как начальный этап межличностного конфликта. Женщины в своей речи чаще используют конкретные существительные, а мужчины - абстрактные. Относительное количество существительных, приходящихся на одно высказывание, в речи мужчины значительно выше. Мужчины больше пользуются глаголами активного залога, а женщины - пассивного. Объясняют это тем, что мужчина в обществе занимает более активную позицию, нежели женщина. Различия лежат в разных областях языка: в фонетике, фонологии и в лексике. Что находится в центре внимания гендерных исследований в наши дни?

Ключевые слова: гендер, интонация, гендерная политика, терминологические единицы.

Түйіндеме. Гендер – бұл ерлер мен әйелдердің мінез-құлқын, сондай-ақ олардың арасындағы әлеуметтік өзара қарым-қатынасты айқындайтын, олардың әлеуметтік және мәдени нормалары мен рөлдерінің жиынтығы. Ал, гендерлік саясат - қоғамдық өмірдің барлық салаларында ерлер мен әйелдердің теңдігіне қол жеткізуге бағытталған мемлекеттік және қоғамдық қызмет. Адамдардың санасында әйелдер мен ерлердің тілдік қатынастары, олардың қоғамдық-мәдени ерекшеліктеріне байланысты үйреністі қалыптасқан тұжырымдамалар әдетте координаттық жүйе арқылы бағаланады. Гендер әлеуметтік ғылымдарда адамның жынысын әлеуметтік-мәдени аспектіде көрсетуге арналған ұғым. Гендерлік жүйе тілді антропоцентризмдік тұрғысынан зерттей отырып дамытуға және тілдегі адам факторын толық ескеруге негізделген. Олай болса, гендерлік зерттеулер әйелдер мен ер адамдардың арасындағы тілдік диалогтың түзілуіндегі кейбір ерекшеліктерді айқындайды. Ерлердің сөйлеу мәнері олардың мақсатының ашық та айқындығымен ерекшеленеді. Коммуникативтік рөлдің жүзеге асуы барысында ерлердің «Мен» деген есімдікті белсенді қолдануы арқылы және сөйлеу алды алғашқы интенция мен вербалды көрсеткіштер арасында қатал сәйкестік болуымен де ерекшеленеді. Ал, әйелдер тарапынан тілдік қатынастар диалог құру барысында көбінесе белгілі бір психологиялық қарым - қатынастар жасауға күш салуға бағытталады. Осы орайда, диалогтың түзілуінде жақсы нәтижеге жету үшін сұхбаттасушыға еліктеу, сөз саптаудың логикалық-мағыналық құрылымының сақталуы туындайды. Көбінесе ер адамдардың сөйлеу мәнері олардың қоғамда тәуелсіздікке және біріншілікке ұмтылуын көрсетсе, әйел жұртының сөз саптауы олардың ынтымақтастыққа бейім екендігін көрсетеді. Сөйлеу әрекетінің басында ерлер мен әйелдердің мақсаттары бір-біріне сәйкес келмей, сөйлеу барысында бірін-бірі түсініспеушілік туындайды. Осындай себептерге байланысты кейде келіспеушіліктер де болып жатады. Егер осы бағытта зерттеу жүргізілетін болса, онда әйелдердің нақты зат есімдерді жиі қолданатынын, ал еркектердің абстрактылы зат есімдерді көбірек қолданатынын байқауға болады. Ер адамдар әйел затына қарағанда көбінесе белсенді өмір сүру жолын ұстанады. Ал, айырмашылықтар ғылымның әртүрлі салаларына да (фонетика, фонология, лексикада) қатысты. Сонымен гендерлік зерттеулердің бүгінгі таңдағы зерттеу аясы қандай?

Тірек сөздер: гендер, интонация, гендерлік саясат, терминологиялық бірліктер.

Abstract. The gender approach is a further development of the anthropocentric language learning and allows considering accurately the human factor in the language. The role of dialogue intonation leads to the configuration of mechanism of interpersonal interaction. Participation of the men in the intonation design is limited by clearly formulated purpose of further communication. Implementation of this communicative role of intonation is provided by undifferentiated character and core active use of the pronoun "I", strict correspondence

between the original intention and the means of verbal clearance. "Female" stereotype introduction into a dialogue involves some effort to create a favorable psychological climate. Achieving the desired effect occurs by thematic isolation of intonation in common logical-semantic structure of the dialogue, varying speech cliché, imitation of speech interlocutor. Male communication style reflects a desire for social dominance and independence for women to cooperate. The start of the dialogic interaction between man and woman is characterized by mismatch of goals in contacting, characteristic contrasts of verbal behavior and, as a consequence, the lack of understanding of positions by each other. Having all of these features in their entirety allows characterizing the first link of speech communication as an initial stage of interpersonal conflict. Women often use concrete nouns in their speech and men use abstract nouns. Men use more verbs in the active voice and women use passive voice verbs. It is explained by that a man becomes more proactive rather than a woman in the society. The differences lie in different areas of language: phonetics, phonology and vocabulary. What is the focus of gender studies nowadays?

Key words: *gender, intonation, gender politics, terminological units.*

В наше время все больше говорится об исчезновении различий между женской и мужской речью, однако, феминистически настроенные люди приветствуют такие изменения, считая, эту разницу неравноправием полов. Тем не менее, нельзя с точностью утверждать, что эти тенденции приведут к стиранию различий между мужской и женской речью. Женщины используют более разнообразные интонационные модели. Для них характерна восклицательная и вопросительная интонация, которая произносится восходящим тоном. Такая интонация воспринимается как более эмоциональная и дружелюбная. У мужчин же, наоборот, отмечена более ровная, нисходящая интонация. Их речь доминантна и звучит более категорично и утверждающе. Такие различия связаны с женской эмоциональностью, а также со скованностью и замкнутостью мужчин. Женщины склонны к более стандартному произношению и, так как их общественный статус ниже и оценивают по внешнему виду и поведению, то женщины отдают предпочтение престижным формам в области грамматики. Р. Лакофф утверждает, что женщины используют больше незаконченных расчлененных вопросов больше из-за своей неуверенности. В большинстве случаев они направлены либо на запрос или подтверждение информации, либо для смягчения вопроса, либо для выражения сочувствия собеседнику. В восточных же странах интонационная модель женской речи однообразна, в то время как тон речи мужчины может варьироваться. Что касается лексики, то особых различий не отмечается. В Европе женщины используют меньше грубых выражений, используют слова с прямым значением. В ряде восточных стран (например, Китай, Япония, а также Казахстан, Киргистан) в языке имеется определенное количество слов и выражений, которые запрещено произносить женщинам. Ввиду этого им приходится заменять табуированную лексику, либо описательными выражениями, либо придумывать новые слова. Мужчины же и на Востоке, и в Европе не следуют правилам стандартного языка, используют новую лексику либо слова в новых значениях. Женская речь в Европе и на Востоке, например, в Китае, многословна, с большим количеством вопросов, слов ответной реакции и

вводных слов, которые снимают категоричность высказывания. Мужчины используют более широкий диапазон стилистически маркированной лексики (терминологические единицы, сленг, вульгаризмы), что объясняется их большей психологической уверенностью, раскрепощенностью. Женщины значительно чаще мужчин употребляют лексику с семантикой восприятия действительности на уровне чувств и ощущений, что подтверждает распространенный стереотип об их склонности прямо говорить о своих чувствах. Коэффициент использования женщинами восклицательных и эмфатических предложений значительно выше, чем у мужчин, что свидетельствует о большей эмоциональности женщин. В речи женщин старшего поколения в восточных странах сохраняется больше женских слов и частотность их употребления выше. Речь мужчин старшего поколения не сильно отличается от языка других возрастных групп. Гендерные различия отмечаются и в речи молодого поколения различных стран (студенты, ученики). Их словарный запас обогащается за счет появления новых слов, переосмысления старых лексических единиц, заимствований. Происходит сближение мужской и женской речи молодого поколения в использовании модально-экспрессивных частиц и даже личных местоимений. В восточных странах немаловажным фактором является профессия. Количество работающих женщин возрастает; им приходится использовать на работе язык, считающийся мужским, далее начинают использовать его в простой бытовой речи. В настоящее время гендерные исследования играют значительную роль в различных направлениях гуманитарных наук. Изучение роли полов в развитии культуры, их символического и семиотического выражения в философии, истории, языке, литературе и искусстве помогает увидеть новые аспекты развития социума, глубже проникнуть в суть происходящих процессов. То, что лингвистические гендерные исследования стали занимать все более прочную и самостоятельную позицию, связано в первую очередь с тем, что социальный статус женщин в обществе постепенно изменяется. Начиная с 1970-х годов стали говорить и писать о том, что традиционный мужской порядок и стиль жизни не соответствует социальным условиям. Это явление названо рядом исследователей «кризисом маскулинности». По мнению Т.Г. Поповой [3], термин гендер подчеркивает не столько природную, сколько социокультурную причину меж-половых различий. Гендерная система как таковая отражает ассиметричные оценки и ожидания, адресуемые членам социума в зависимости от их пола. Необходимо отметить, что гендерные различия естественным образом проявляются в речевом поведении человека.

В русле коммуникативного подхода в лингвистике представляется актуальным изучение различных видов коммуникации. При этом «антропоориентированный характер лингвистических исследований на современном этапе ее развития диктует необходимость учета гендерного аспекта коммуникации» [4]. Необходимо подчеркнуть, что в центре внимания гендерных исследований в настоящее время находятся также культурные и социально-психологические факторы, которые обуславливают стереотипные

представления о мужских и женских качествах, определяют отношение общества к мужчинам и женщинам, формируют механизмы построения властной системы на основе половариативных различий языка. В работах, рассматривающих различные аспекты взаимоотношения языка и гендера, А.А. Григорян выделяет следующие направления:

- 1) различия и общие черты в языковой практике мужчин и женщин;
- 2) гендерная маркированность и андроцентричность языка [1].

Различия между мужской и женской речью лежат в разных областях языка: в фонетике, фонологии и в лексике. Именно различиям в мужском и женском словарном составе посвящено наибольшее количество лингвистических исследований.

По своему объему «женский» словарь относительно меньше, женщина пользуется как бы ядром словаря (устоявшимся слоем лексики), т.е. лексическими единицами с более высокой частотой встречаемости в речи, в то время как мужчина употребляет больше неологизмов, профессионализмов и архаичных форм слов, не будучи в состоянии подыскать им более общеупотребительные слова и выражения. Женщины гораздо чаще, чем мужчины, выступают инициаторами диалогического взаимодействия. Именно им принадлежат первые реплики. Как правило, женщины начинают языковое взаимодействие с этикетных высказываний вводного характера, целью которых является не прямое объявление интенций говорящего, а налаживание эмоционального контакта с собеседником. В подавляющем большинстве случаев первая реплика, произнесенная женщиной, содержит в себе вопрос. Вопросительная интонация на уровне рефлекса побуждает мужчину дать ответ и тем самым автоматически выводит его из состояния внутреннего диалога. Вступая в диалогическое взаимодействие, женщина немедленно сигнализирует о необходимости обрести ориентиры в сложившейся ситуации. В процессе поиска точки опоры она целиком полагается на собеседника. Подобное начало обычно имеет благоприятный исход. Причиной несовпадения семантических полей инициальности является принципиальное различие в изначальных глубинных и редко осознаваемых интенциях вступающих в контакт мужчин и женщин: «Для женщин речь служит средством, позволяющим завести друзей и поддерживать взаимоотношения. Для мужчины «разговаривать» означает «передавать факты» [3]. Язык может рассматриваться как одно из проявлений целенаправленного поведения. Высказывания являются продуктом действий (речевых актов), которые выполняются для того, чтобы оказать определенное воздействие на слушающего. Речевой акт, подобно любым другим действиям, может быть объектом наблюдения слушающего, и на основании его слушающий может сделать вывод о планах говорящего. Адекватное взаимопонимание коммуникантов обеспечивается тем, что в акте речи реализуется имеющийся в языке ряд закономерных соотношений между интенциями (иллокуциями) и способами их выражения. Соответствие иллокуций и определенных типов синтаксических структур имеет конвенциональный характер и осознается всеми носителями языка и

культуры, к которой принадлежит данный язык. Женщины в силу развитости собственной речи не признают элементарных языковых решений и предпочитают искать скрытый подтекст сказанного, даже если он отсутствует. При каждом новом акте диалогического взаимодействия инициатор-женщина настойчиво преследует двойную цель: создать предпосылки для достижения конкретного практического результата и наладить механизм эмоционального обмена. Двусторонний характер направленности на общение затрудняет процесс постановки адекватно сформулированной задачи перед партнером. Инициальные женские реплики обычно представляют собой интегрированный речевой акт. Неточное определение цели предстоящего общения в сочетании с активной внешней позицией может иметь результатом неверное истолкование имеющихся ожиданий говорящего или уклонение партнера от вступления в диалогическое взаимодействие. Кооперативное общение возможно только тогда, когда адресант и адресат пользуются одним и тем же кодом, когда между ними возникает общее знаковое контактное пространство. Психологами установлено (Пиз А., Пиз Б.), что женщины обладают гораздо более ярко выраженной способностью к эмпатии, чем мужчины [2]. С первых реплик диалога женщины немедленно сигнализируют партнеру о готовности встать на его место и оценить ситуацию с его позиций (но это далеко не всегда означает отказ от своей точки зрения). Формальным признаком процесса идентификации себя с собеседником является местоимение «мы», которое женщины, гораздо чаще мужчин, включают в свои инициальные реплики. Для мужчин само общение является не целью, а средством решения возникающих проблем. Представительниц противоположного пола они редко рассматривают как полноправных партнеров по общению. В самом начале диалога мужчины вводят приемлемую для них схему субординации. В лингвистическом плане позиция единственного субъекта деятельности в сложившейся ситуации определяется через подлежащее, выраженное местоимением «я». Подлежащее «я» чаще всего открывает инициальные реплики мужчин (по нашим наблюдениям, в женских инициальных репликах это местоимение фигурирует приблизительно в два раза реже). Такой выбор вполне соответствует господствующей точке зрения, согласно которой «мужчина не должен быть слабым и зависимым». Лингвистические наблюдения совпадают с гипотезой психологов о том, что концепт «его» женщины имеет менее жесткие и детерминированные границы.

Таким образом, гендерный подход представляет собой дальнейшее развитие антропоориентированного изучения языка и позволяет точнее учитывать человеческий фактор в языке. Как продукт социальных отношений и культурной традиции гендер не является лингвистической категорией, однако, язык и речь могут быть проанализированы с точки зрения отражения в них гендерных отношений, путем выявления в них гендерных стереотипов, зафиксированных в сознании носителей языка.

Список литературы:

- 1 Григорян А.А. Гендерные лингвистические исследования США // Социальная власть языка. Воронеж:, 2001.
- 2 Пиз А., Пиз Б. Язык взаимоотношений мужчина женщина М, 2002.
- 3 Попова Т.Г. К вопросу о гендерных исследованиях // Человек говорящий и пишущий: Материалы междунар. конф. (14-16 02 2008 г.). Вып. 2, 2008. М.
- 4 Попова Т.Г. Языковое сознание как основополагающий фактор общения // Речевая деятельность. Языковое сознание. Общающиеся личности. XV Междунар. симпозиум по психолингвистике и теории коммуникации (30 мая -2 июня 2006 г.): Тезисы докладов. М.: РАН, 2006.

Түйіндеме

Бұл мақалада әйелдер мен ерлер тілінің айырмашылығы айтылады, коммуникациялық тұрғыда гендерлік аспектіні зерттеудің маңыздылығы және гендерлік лингвистиканың интонациялық үлгілері қарастырылады.

Resume

This article discusses the differences between male and female speech, emphasized the importance of studying the gender aspect of communication, as well as covered intonation patterns of gender linguistics.

ӘОЖ 81'367 16.21.49

Садықова Р.К. -ф.ғ.к.,доцент
Мулькбаева Ш.Л.- аға оқытушысы

ФЕРДОУСИДІҢ «ШАҢНАМАСЫ» МЕН ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫ ТУЫНДЫЛАРЫ АРСЫНДАҒЫ ӘДЕБИ БАЙЛАНЫСТАР

Түйіндеме: Әр халықтың әдебиетінде ұшырасатын ұқсас сюжеттер мен мотивтердің қалыптасуының екі жолы айқын байқалады. Бірі – әдеби байланыстар болса, ал екіншісі – ешқандай әдеби-мәдени қатынастары жоқ елдер әдебиетіндегі мотивтік қайталаулардың кездесуі. Біріншісі, әдеби қатынастар арқылы енген сюжеттер мен мотивтердің болуы халықтар арасындағы жақындастық, бір түбірден тараушылық, болмаса тікелей өзара байланыстар мен алмасулардан болатыны рас. Дегенмен, еш байланысы жоқ, территориялық жағынан алыс жатқан, тарихи туыстығы болмаған елдердің әдебиетінде кездесетін ұқсастықтар адамды таң қалдырады.

Бұл мақалада Иран мен Тұран арасындағы байланыстардың кейде дауласу мен достасуға ұласқан екі ел арасындағы мәдени-әдеби қатынастары айтылады. Бұл екі елдің көршілік қатынастары тіл мен әдеби жақтардың кілтін ашып беруге көмектеседі. Соңғы кезде зерттеушілер белгісіз дүниелердің ашуға көп мүмкіндіктер алып отыр. Әбілқасым Фирдаусидің «Шаһнамасы» мен түркі тілдес халықтар туындыларының үндестіктері және Иран-Тұран арасындағы жаугершілік шайқастардың басты қаһармандары туралы мәліметтер береді. Әлем әдебиетіне үлесі бар, парсы әдебиетінің негізін қалаушы Әбілқасым Фирдауси «Шаһнамасы» түркі тілдес халықтарының шығармаларымен үндесетіні жайында мақалада беріледі.

Тірек сөздер: батырлар жыры, шайқас, композиция, ұқсастық, рухани кемелдену, сюжет, қарым-қатынас, ұлттық әдебиет, жаугершілік шайқас, зерттеулер.

Аннотация: В литературе каждого народа встречаются схожие мотивы и сюжеты, которые формируются двумя путями. Первая связь – литературная, а вторая – повторение мотивов, которая не имеет никакой литературной связи между народами. В первой литературной связи, сюжеты и мотивы схожи из-за близости однокоренных народов или же из-за обменов связями между ними. Однако, поражают всех нас схожесть мотивов литературных произведений стран, находящихся вдалеке друг от друга и которые не имеют никакого родственного отношения между собой.

В этой статье рассматриваются культурно-литературные связи между Ираном и Тураном, странами, отношения которых иногда перерастали в споры, а иногда в дружбу. Соседственные отношения между этими странами помогут нам найти ответы схожестей языка и литературы. В последнее время исследователи имеют неограниченные возможности в изучении неизвестных миров. В произведении «Шахнама» Абылкасыма Фирдауси, а также в произведениях тюркоязычных стран, даются сведения о битвах главных героев исторических эпосов. В статье изучается схожесть между произведениями основателя персидской литературы Абылкасыма Фирдауси, который имеет свое место в мировой литературе с произведениями тюркоязычных стран.

Ключевые слова: героический эпос, битва, композиция, схожесть, духовное совершенствование, сюжет, отношения, национальная литература, военные сражения, исследования.

Abstract: in every nation's literature there are two ways of formation of similar stories and motives. The first one is on the basis of literal relations; the second one is the presence of similar motives in different nations' literature that do not have any literal- cultural relations. The first, of course, can be because of the convergence between nations, the spread from one root, or with the straight relations and exchanges. However, the fact that different nations that do not have any relations or far from each other according to their territories, and that do not have any historical relations can have similarities in the literature can astonish people.

This article reviews the literal- cultural relations between Iran and Turan which sometimes had its friendship relations and arguments. The neighbor relations of these two countries can reveal their language and literature concepts. Recently the scientists have had an opportunity to discover the unknown notions. The coincidence of Hakim Abu 'l-Qasim Firdausi's "Shahnameh" and Turkic language nation's literature gives the information about the main characters in the battles between Iran and Turan. The article points that Hakim Abu 'l-Qasim Firdausi's "Shahnameh" have similarities with Turkic language nation's literature.

Key words: narrations about heroes, battle, composition, similarity, spiritual development, plot, relation, national literature, war, research.

Әрбір ұлт мәдениеті мен әдебиетінің өзіндік өсу, қалыптасу жолы және өзіне тән ерекшеліктері бар. Бұл орайда, әдебиеттегі ортақ дүниенің байланысы мен өзіндік ерекшеліктерін шығармадағы ортақ сюжет мәселесі айқындайды.

Ислам мәдениеті тұсында өркендеген араб, иран, Орта Азия елдерінің әдебиеттегі байланыстары қарқынды дамыды. Араб елдері, Тұран мен Иран мәдениеттері тамырластығы біздің Әл-Фараби бабадан бұрын да, кейін де жалғасқан [1, 24 б.].

А.Е. Ментебаеваның «Ш.Қ.Сәтбаеваның ғылыми мұрасы» атты зерттеу жұмыста қазақ әдебиетінің Шығыс әдебиетімен байланысы зерттелген. Қазақ әдебиетінің Шығыс әдебиетімен байланысы ауқымды дүние, келелі тақырып. Оны бір жұмыстың көлеміне сыйғызу әсте мүмкін емес. Сондықтан бұл

жұмыста зерттеушінің “Казахская литература и Восток” деп аталатын монографиялық еңбегінде талданған шығыс әдебиеті мен қазақ әдебиетін дәнекерлеуші – шығыстық сюжетке құрылған дастандар, және ондағы көркем мотивтер жүйесі зерттеу нысанына алынған. Сондай-ақ Құраннан, шығыстық ұлы туындылар – “Мың бір түн”, “Шах-нама”, “Панчатантра”, “Калила мен Димна” және т.б. шығармалардан бастау алатын “Бозжігіт”, “Сейфүлмәлік”, “Тахир-Зухра”, “Мұңлық-Зарлық”, “Иранғайып шах Ғаббас” және “Жүсіп-Зылиха” дастандары қарастырылады. Бұл шығармалардағы шығыстық мотивтердің көркемдік және композициялық мәні айқындалады.

Жалпы алғанда, түрлі халықтар әдебиетінде кездесетін ұқсас сюжеттер мен мотивтердің қалыптасуының екі жолы байқалады. Бірі – әдеби байланыстар негізінде, екіншісі – ешқандай әдеби, мәдени байланысы жоқ елдер әдебиетіндегі мотивтік қайталаулардың кездесуі. Алғашқысы, яғни әдеби байланыс арқылы енген сюжеттер мен мотивтердің болуы әрине, халықтар арасындағы туыстық, бір негізден тараушылық, болмаса тікелей өзара байланыстар мен алмасулардан туындағаны сөзсіз [2]. Ал еш байланысы жоқ, территориялық жағынан алыс жатқан, тарихи туыстығы жоқ елдердің әдебиетінде кездесетін ұқсастықтар, әрине, таңқаларлық жайт. Бұл жайлы орыс ғалымы В.Шкловский былай деген екен: “Слишком много, иногда слишком подробно говорили мы о бродячих сюжетах. Но оказалось, что сюжеты бродят не только по дорогам. Они переплывают моря и обитают на тех островах, куда еще не пришли корабли. Что же бродит и что повторяется и почему сюжеты оказываются там, куда не доехать, не доплыть, не долететь?” [3, с.156].

Тұран мен Иранның ерте заманнан келе жатқан көршілік байланыстары тіл мен әдебиет әлемін жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді. Қазіргі кезде ғалымдарымыз белгісіз дүниелерді зерттеп, сырын ашып жатыр. Әлем әдебиетіне үлесі бар, парсы әдебиетінің негізін қалаушы Әбілқасым Фирдауси «Шаһнамасы» түркі тілдес халықтарының шығармаларымен үндеседі.

Осы орайда, Фирдаусидің «Шаһнамасы» даналық дариясында жүзіп жүрген алып кемені елестетеді. Бұл телегей теңіздей шалқыған «Шаһнама» иран шаһтарының тарихы, Тұран-Иран шайқастары ғана емес, бастан-аяқ батырлық, ізгілік, жақсылық ыәм махаббат дастандарынан тұрады. Әлем әдебиетінде мұндай ойлы, жұлдызды аспанға дейін жырына ғашық етіп жырлататын, фәни дүниенің даңғылын, кем-кетігін қамтыған, әрбір жолы атой салып алға шақырып, шабыт беретін шырқау поэмалар антологиясы сирек кездеседі [4,7 б.].

Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік» туындысына тоқталайық. Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік» туындысы – түркі тілдес халықтары әдебиетінде тайға таңба қалдырғандай өшпес мұралардың бірі болып табылады. Сонымен қатар, «Құтты білік», ғалым Х.Сүйінішалиев айтқандай: «Орта ғасыр ескерткіштерінің ең көлемдісі және көркемдігі жағынан зерттеушілерді таңқалдырған әдеби көркем туынды. Орта Азия мен Қазақстан жерін мекендеген түркілердің және олардың мәдениетінің жарық жұлдызы деп

атарлық әдеби мұра». Дастанда білім, ақылдың қасиеттері жақсылық және жамандық, адамгершілік қасиеттер, адам бойындағы ізгі асыл құндылықтар туралы мәселелер қарастырылады, мәселен, «Ақылды – ұлы, білімді – білікті, конса екеуі, ұлы етер жігітті», «Ақыл пайда бола, ұлылық толады, білім кімде сол білікті болады», «Білімсіздер бар кеселді көреді, емдемесе тектен – текке өледі», «Ақыл – шырақ, қара түнді ашатын, Білім – жарық, нұрын саған шашатын», «Ақылдыға қадір – құрмет лайықта, Ақымақ жан керең, сезбес айыпты!»... «Ақылды кісіден кісілік келер, Білікті – кісілер кісісі болар» [5]. Өз кезеңінде Жүсіп Баласағұнның Фирдауси «Шаһнамасымен» таныс болуы заңды құбылыс және танылған әрбір құбылыс танымда із қалдырады десек, «Шаһнамадай» бірегей туындының Баласағұн шығармашылығына елеулі әсер еткені сөзсіз.

«Шаһнама» мен «Құтты білікке» ортақ падишалар өмірі мен мемлекет істері жайлы баяндаулар қос туындыдағы мазмұндық сабақтастықтың бір көрінісі болып табылады. Бірақ Баласағұнның дастан сюжетін құру, оқиға желісін өрбіту әдісі өзгеше. «Шаһнама» авторы аңыз-әңгімелер мен тарихи деректер негізінде Иран өркениетінің көркем келбетін сомдаған. Ал Баласағұн дастаны жеке адамды, соның негізінде барлық адамды, тұтас мемлекетті кемелдікке жеткізудің жолдарын саралап көрсеткен даналық туындысы болып табылады [6].

Жүсіп Баласағұнның өз жұртының қаһарманы Алып ер Тұңға жайлы халық дастанымен таныс болғандығы күмәнсіз. «Шаһнамада» Алып ер Тұңға – Афрасиябқа оншақты тарау арналған. Иран-Тұран арасындағы жаугершілік шайқастардың бірқатарының басты қаһарманы болған Алып ер Тұңға бейнесінің тарихи тақырыптарды арқау еткен «Шаһнамада» кеңінен суреттелуі – заңды құбылыс. Алып ер Тұңға туралы «Шаһнамада» жырлануы, сонымен қатар өзара әсерлесу құбылысын да аңғартады. Фирдаусидің көне түркілердегі «Алып ер Тұңға» дастанын түпнұсқадан оқығаны, өз шығармасында дастан сюжеттерін кеңінен пайдаланғаны туралы біршама ғалымдар болжам айтуда [7].

Қазақ батырлар жырының сюжеттері «Шаһнамадағы» Рүстем батырдың басынан кешкендерімен үндестік тауып жатады. Рүстем батыр туралы аңыздар халық аузына тарап, боямаланып Фирдаусидің «Шаһнамасында» бір жүйеге еніп жылнамаға айналған.

Негізінен батыр тұлпарының жақсы жақтарының суреттелуі және қиын-қыстау кезде оған көмекші болуы батырлар жырында кездеседі. Осы орайда, батырлар жырындағы тұлпарлардың болуы және олардың жүйріктігінің бір-бірімен үндесіп жататындығына тоқталып өтейік:

«Ер Тарғын» жырында батырдың Тарлан атын:

Танауыңа болайын,

Тығынан алан шөмектей.

Омырауыңа болайын

Еділдің шыққан бұлақтай [8]

Фирдаусидің «Шаһнама» дастанында Рүстем батырдың мүшкіл кездерін оның жүйрік досы қасынан табылғанын және ол туралы былай айтылады:

Киімдерін жасырып тең ішіне,
Қаруларын жасырып жең ішіне,
Ер жорыққа аттанды сәтті күні,
Кең даланы оятты ат дүбірі [9, 24-25бб.] .

Сондай-ақ батырлар жырларында батырлық образдар ұқсастықтарына тоқталатын болсақ, «Шаһнамадағы» Рүстем және Алпамыс образын салыстыруға болады. Алпамыстың дүниеге келу ерекшелігі, оның алыптай болып ай-сайын өсуі Рүстемнің дүниеге келуі мен өсуіне ұқсас. Яғни, екі батыр да суға салса, батпайды, отқа салса, күймейді [10].

Жалпы қорытындылайтын болсақ, Фирдаусидің «Шаһнамасы» мен өз кезеңдерінде дүниеге келген түркі халық туындыларында кездесетін ортақ үндестіктер жеткілікті. Бұл байланыстардың жақындастығын зерттеу – белгісіз дүниелерді кілтін ашып береуге көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Қыраубаева А. Шығыстық қисса- дастандар. А.,: Рауан 1999. 310 б.
- 2 Ментебаева А.Е. Ш.Қ.Сәтбаеваның ғылыми мұрасы//канд.диссер. авторефераты,2007.
- 3 Шкловский В. О теории прозы. – Москва: Советский писатель, 1983. – 383 с.
- 4 Күмібаев Ө. Даналық дариясы//Халықаралық ғылыми конференция материалдары. -Алматы. 2009.- 7 б.
- 5 Сүйінішалиев Х. Орта ғасырлардың әдебиет ескерткіші. Алматы, 55-б. VIII – XVIII ғ.Қазақ әдебиеті.Алматы, Мектеп – 1989. 93 – б.
- 6 Әбдірәсілқызы А. «Шаһнама» және «Құтты білік»: үндестіктер мен сабақтастықтар//Халықаралық ғылыми конференция материалдары. - Алматы. 7-8 қазан 2009.-213 б.
- 7 Келімбетов Н. Қазақ әдебиеті бастаулары: Көркемдік дәстүр жалғастығы: Зерттеу.-Алматы: Ана тілі,1998.-256 б.
- 8 Батырлар жыры. I,II,III том.-Алматы,1963.-710 б.
- 9 Ниязова Ғ. Шығыс шайырлары.-Ақтөбе, 2003.
- 10 Батырхан Б. Қазақ эпостық жырлары мен «Шаһнама» дастанының үндестігі.//Халықаралық ғылыми конференция материалдары. -Алматы. 2009.- 140 б.

Резюме

В этой статье рассматриваются культурно-литературные связи между Ираном и Тураном, в том числе сходство между произведениями тюркоязычных народов с «Шахнама» Фирдауси.

Resume

This article considers the cultural- literal relations between Iran and Turan, especially the relations between Firdausi's "Shahnameh" and Turkic language nations' works.

ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS

ӘОЖ 378.016:812.111'2

Шалқарбек Ә. – оқытушы, магистр
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

ГАЗЕТ МӘТІНІНІҢ ЛИНГВО-КОММУНИКАТИВТІК СИПАТЫ

***Аңдатпа:** Газеттегі мәтіндерді лингвистикалық зерттеудің маңызы айрықша, өйткені радио мен теледидар, газет тәрізді бұқаралық коммуникация құралдарының қуатты дамуына қарамастан қазіргі қоғамнан өзінің орынын алуды жалғастыруда Газет мәтіні арқылы тіл үйренуші өзі үйреніп отырған тілді иемденуші ұлттың мәдениетімен, салт-дәстүрімен, географиялық аумақтық ерекшелігімен бүтіндей алғанда жалпы тек сол ұлтқа тән ерекшеліктермен танысады. Шетел тілі газетінің мәтіннің бізге жеткізіп отырған ақпараты сол мәтін тілінің, шетел тілін үйренушінің үйреніп жүрген тілінде жариялануы, сол тілді иемденуші ұлттың өкілінің таным-түсінігі, өмірлік қағидалары, сол ұлтқа тән қасиеттер газет мәтінін оқу барысында көрініс тауып отырады.. Мәдениет арқылы тіл, тіл арқылы мәдениет пайда болады. Тілдің дамуы тікелей мәдениетке байланысты. Мәдениеттің тілде көрініс табуы немесе керісінше тілдің мәдениетте көрініс табуы газет бетіндегі мақала авторының өмірлік көзқарасы, өмірден түйген мен көргені, оның қоғамдық ортаға деген қарым-қатынасы мәтін арқылы тіл үйренушіге беріліп отырады.*

***Тірек сөздер:** газет, тіл, аутенттік, ақпарат, әлемдік бейне, коммуникация, когнитивтік, лингвомәдени, оқырман, мәтін.*

Аннотация: Лингвистические исследования газетных текстов несомненно важны. Средства массовой коммуникации, такие как радио, телевидение, газеты продолжают развиваться и занимать свое место в обществе. Через газетный текст человек познает культуру, обычаи и традиции народа, знакомится с особенностями географического положения региона, со всеми особенностями присущие тому народу, чей язык он изучает. Через чтение иностранных газет мы можем узнать больше о жизненных принципах, когнитивных и особенностях народа изучаемого языка. Язык познается через культуру, а культура через язык. Развитие языка зависит от его культуры. Отражение культуры в языке или языка в культуре, жизненные взгляды, жизненный опыт, отношение к обществу автора передается читателю через газетный текст.

Ключевые слова: газета, язык, аутентичный, информация, мировая картина, коммуникация, когнитивный, лингвокультурологический, читатель, текст.

Annotation: Linguistic investigations of newspaper texts are very important. Mass media as radio, television, newspapers continue to develop and take its place in society. Through newspaper text we perceive culture, customs and traditions, get acquainted with geographical position of the region and peculiarities of the people whose language we learn. During reading the foreign newspapers we can know more about important principles, cognition and particular properties of the people of the learning language. The language is cognized through the culture and culture through the language. Developing of language depends on its culture. Reflexion of language in culture and culture in language, important prospect, life experience, attitude to the society of the author pass on to the reader through newspapers.

Key words: newspaper, language, authenticable, information, world picture, communication, cognitive, lingua-cultural, reader, text.

Оқып үйрену жағдаятында бүтіндей өзі оқып үйрену көбіне көп студенттің жеке талпынысынан ғана туындаған іс-әрекет көрінісі болып сипатталып келгені болмаса, оны жеке бір сала ретінде қарастырып зерттеген ғалым яки жекеленген еңбек жоқ. Сөйте тұра зерттеліп отырған мәселе шет тілін оқыту әдістеме болар болса оның нәтежелі зерттелуі үшін 3-негізгі компонент: оқытушының құзіреттілігі, студенттің оқуға яғни үйренуге деген құлшынысы және оқу материалының маңыздылығы мен ауқымдылығы.

Оқыту мәселесіне қатысты әдістемеде оқулықтар тізіміне қатысты қатып қалған қандайда бір заңдылық жоқ. Газет мәтінімен таныстырып, шеттілін үйрету негізінен мамандандырылған сыныптарда немесе тілдер факультетінде жүзеге асуы қажет. Біздің газет тіліне деген қызығушылығымыз негізінен мына жағдаяттарға қатысты туындап отыр.

Газет өз кезегінде қол жетімді ақпарат көз болып табылады. Ағылшын газеттері жалпы ағылшын тілінде жарияланады және өзге мемлекеттерге ауқымды көлемде жарияланылады. Әр тәулік сайын жаңа ақпараттармен толысып, қоғамға яки қоғамды мекен етуші адамзатқа қатысты, адамзат өміріне қажетті ақпараттар легі өте көп. Ағылшын тіліндегі газет ағылшын тілінен дәріс оқитын оқытушы үшін таптырмас көмекші құрал болып табылса, студент үшін жаңа әлемге ашылған есік, яки болашақ өміріне бастайтын баспалдақ іспетті. Оның мүмкіндіктерінің артуына жәрдем етеді. Газет өз кезегінде аутенттік материал болып табылады. Бұл оның іс-тәжірбие барысында басы бүтін ең маңызды қажетті құжат екенінің бірден-бір дәлелі. Шеттілін оқыту барысында дәріс үстінде газет мәтіндерін қолдану заманауи

оқытудың бір көрінісі болып көрініп ғана қоймай сонымен қатар, шеттілін оқытудағы алға жылжу болып табылады. Ағылшын тілін үйренуші студенттер алдарында тұрған ағылшын тілінде терілген мәтінді оқи отырып, кереметтей мүмкіндіктерге ие болып өз мақсаттарына жақындай түседі. Бұл болашақ күндерде өзі үйреніп жатқан тілді иемденуші ұлтпен етене қатынасқа түсіп, сол мемлекетке сапар шекпек ниеті бар студенттер үшін өте тиімді.

Газет публицистикалық стиль болып табыла тұра өз кезегінде қоғамға яки адамзатқа таратар ақпараттарының ауқымына байланысты, қозғайтын мәселесіне орай өзге төрт стильді де қолданады. Мұндай өзгешеліктер өзге оқу құралдарында кезіге бермейді. Ағылшын тіліндегі газет мәтіндері ағылшын тілінің орфографиялық тілдік ерекшеліктерінде анық көрсетіп, оның заңдылықтарымен танысуына да мол мүмкіндіктер береді.

Газет мәтінінің мазмұнының сан-салалы болуы, көптеген сюжеттерге негізделген оқиғалардың газет беттерінен орын тебуі, ондағы газет тақырыпшалараның адам санасына тез әсер етіп, қызығушылығын арттыруы, өз кезегінде тіл үйренуші студент үшін де жедел әсер етеді; газет тақырыпшаларын, ондағы ақпараттарды оқу арқылы адам санасында (тіл үйренушінің санасында) сол тілді иемденуші ұлттық құндылықтары, тіршіліктерінің бүтін бір бөлшегін суреттейтін көрініс қалыптасады. Бұл тілді үйрету барысында тілді үйренуші студенттердің өздері үйреніп отырған тілге деген қызығушылығын арттырып, дамытып отырады.

Шетел тілі газетінің мәтінінің бізге жеткізіп отырған ақпараты сол мәтін тілінің (шетел тілін үйренушінің тілі емес), шет тілін үйренушінің үйреніп жүрген тілінде жариялануы, сол тілді иемденуші ұлттың өкілінің таным-түсінігі, өмірлік қағидалары, сол ұлтқа тән қасиеттер газет мәтінін оқу барысында көрініс тауып отырады. Газет мәтіні арқылы тіл үйренуші өзі үйреніп отырған тілді иемденуші ұлттың мәдениетімен, салт-дәстүрімен, географиялық аумақтық ерекшелігімен бүтіндей алғанда жалпы тек сол ұлтқа тән ерекшеліктермен танысады. Сонымен қатар мәдениетпен бір туа пайда болатын ол сол ұлттың тілі. Мәдениет арқылы тіл, тіл арқылы мәдениет пайда болады. Тілдің дамуы тікелей мәдениетке байланысты. Мәдениеттің тілде көрініс табуы немесе керісінше тілдің мәдениетте көрініс табуы газет бетіндегі мақала авторының өмірлік көзқарасы, өмірден түйген мен көргені, оның қоғамдық ортаға деген қарым-қатынасы мәтін арқылы тіл үйренушіге беріліп отырады. Тіл үйренуші өзі үйреніп жатқан тілде (сол тілді иемденуші ұлттың шығарып жатқан газеті. Қазақстанда шығарылған ағылшын тілді газеттер емес.) жарық көрген газетті оқу арқылы мәдениетаралық тілдік қатынасқа түсуге бейімделіп, мәдениетаралық қатынас құра біледі. Бұл тіл үйретуші педагог филолог маманға өз шәкірттеріне грамматикалық немесе лексикалық сөздік қорының артуына жәрдем етіп ғана қоймай сол дәріс үстінде мәдениетаралық тілдік қатынас орнатуына мүмкіндіктер беріп, өзі үйреніп жатқан ұлттың тілінде сол ұлтқа тән тілдік ерекшеліктерді өз тілінде көрінуіне мүмкіндіктер туғызады. Газет мәтінін оқу арқылы сол өзі үйреніп

отырған ұлттың өкіліне тән ойлануға бейімдейді. Бұл өз кезегінде сол өзі үйреніп отырған тілді жедел меңгеруіне септігін көптеп тигізеді.

И.Р.Гальперин «газет мәтіндеріне тән негізгі ерекшелік оның көпқырлылығында», - деп сөз етеді [1].

Тілдік стильдер жайында Р.А.Будагова, «жалпы тілдік көпқырлылығы оның тарихи маңыздылығында яки сол ұлтқа тән ерекшелігінде емес, әр стильдің құрамында жекелеген стильдердің қандай да бір бөлшектері көрініс табады. Бірақ, әр стильдің атқаратын қызметіменен, өзіне тән стильдік ерекшеліктері өзге стильдерден бөлініп ерекшеленуіне мүмкіндік береді» , - деп бағамдайды [2, 68 б.].

Публицистік стиль өзге стильдерге қарағанда жалпы тілдік (жалпыға ортақ) көрініспен (тілдік тұрақтылығыменен фрпазиологизмдер мен лексиканы, грамматиканы жалпы халыққа түсінікті сөйлемдердің қолданысқа түсуі) ерекшелінеді [3, 10 б.].

Газет тілінің ғылыми зерттеуі жайында сөз қозғар болсақ, И.П.Лысакованың сөзін атап өтпей әсте болмайды. Ол: ««функционалды публицистикалық газет тілінің диалектикалық тілдік бірліктерден құралатындығы ақпараттық қырының ерекшеленуіне әсер етеді», бұл зерттеулердің нәтежесінде газет мәтіндерінде көрініс табатын грамматикалық, лексикалық категориялар газет тілінің стилдік ерекшелігінің бірі болып табылады» [4, 28-29 бб.].

И.П.Толкачева өзінің диссертациялық еңбегінде: «газет өз кезегінде әр түрлі жанрға тән ақпараттардың бір арнада тоғысуын суреттейтін ақпараттық жиынтық. Ол жиынтықтардың әр қайсысының өзіндік ерекшеліктері бар» [5, 18 б.].

Газет мәтіннің лингво-коммуникативтік ерекшелігін сөз ете отырып біз газет тілінің өзіне тән ерекшелік сипатымен қоса газет тілі және публицистикалық стил жайын баяндаймыз.

Өзіндік ерекшеліктері арқылы баспасөз ақпарат құралдары жалпыға ортақ және жедел әрі қол жетімді ақпарат көзі болып табылады. Әлемде орыналып жатқан ақпараттар жайлы ең соңғы мәліметтерді, өзін қоршаған орта жайлы, өзі ғұмыр кешіп отырған қоғам жайлы қандай да бір ақпаратты білгісі келген адам ең бірінші кезекте газетті қажет етеді. Газет тек ғана ақпараттар жиынтығы емес, тіл үйренуші студент үшін сөздік қорын байыта түсер оқу құралы, қарапайым тұрғын үшін әлеуметтік ақпарат көзі, Ахмет Байтұрсынов айтқандай: «Газет халқытың көзі Һәм құлағы» болып табылады. Газет адам санасына тікелей әсер ететін, адам санасында көрініс табатын сюжеттер жиынтығы, ақпараттар көзі [6, 7 б.].

Газет- тірі жан іспетті. Ол әр сәт қозғалыс үстінде болады, сәт сайын дамып, өзгеріп отырады. Әлемдік ақпараттарды өн бойына топтастыра отырып, адам организмі сияқта қажет емес ақпараттарды сыртқа шығара, қажет ақпараттарды өн бойына жинап топтастырады. Газет өз оқырманына ақпаратқа қанық тұлға болуына мүмкіндік жасайды, осы арқылы газет оқырманының әлемде болып жатқан оқиғалардан хабардар, ой-танымында

өзін қоршаған қоғамдағы оқиғалар жайынды өзіндік пікірі қалыптасқан тұлға болады. Сонымен қатар газет оқу арқылы адамдардың сауаттылығы артады.

Газет жалпы халыққа арналған, ақпарат жеткізуші құрал. Сондықтанда ондағы ақпараттар оқырмандарының жас ерекшелігіне, өмірлік көзқарастарына, қандайда бір саланың маманы болмасын жалпы ортақтық сипатта болады. Сондықтанда оның тілдік ерекшелігіде жалпы халыққа ортақ публицистикалық стилде жарық көреді. Жалпы аудиториясының қажеттілігін қанағаттандырып, саяси, әлеуметтік маңызы бар ақпараттармен қамтамасыз етеді. Газет бетіндегі ақпараттар ағыны әр түрлі болғаныменен негізгі көлемі жағынан бірдей стандартқа сай болып келеді.

И.Т. Аширова орыстың белгілі ғалымы М.М.Бахтиннің анықтамасын: «Мәтін тілді қолдану нәтижесінде дүниеге келеді, сондықтан әрбір мәтіннің сыртында тілдің жүйесі тұрады», - ұсына отырып, өз ойын келсідей тұжырымдайды: яғни мәтіннің өзі тілдің белсенді қызмет атқаруы арқылы өмірге келеді. Осыған орай, лингвистикада тілдегі когнитивтік процестер мен оның прагматикалық, психологиялық және әлеуметтік қырларын қарастыратын зерттеулер күшейіп, индивидтің ойлау және интенционалды ерекшеліктерін оның жасаған мәтіндері арқылы белгілі дәрежеде дәлме – дәл айқындауға мүмкіндік береді. Сондықтан да бұл аспектілердің мәнін кешенді түрде зерттеу тілдік тұлға теориясымен тығыз байланысты. Қазіргі БАҚ, оның ішінде газеттік мәтінге қатысты тілдік теориялық мәселерді зерттеуде дүниені тілдік тұрғыдан тануға үлкен маңыз беріле бастағаны шындық» [7, 45 б.].

Мәтінді оқу мәселесі көптеген ғалымдардың, әдіскерлердің еңбектерінде зерттелді. Фоломкина С.К. айтуынша, «мәтін - шетел тілін оқыту мақсаттарына жетуде мазмұндық жағынан нағыз қажетті құрал, өйткені ол тілді қатысымдық құрал ретінде меңгертуге мүмкіндік туғызады. Мәтін тілдің ең динамикалы бөлігі, оның құрылымы күрделі. Мәтін – қарым-қатынастың аяқталған түрі, белгілі бір құрылымды және ұйымдасқан түрі, ол когнитивтік, ақпараттық, прагматикалық және әлеуметтік қызметтер атқарады», - дей келе ғалым А.М.Новиковтың анықтамасын келтіреді: «мәтін - қатысымдық әрекеттің, өзара түсіністіктің ерекше қаруы» [8, 19 б.], яғни мәтіннің шетел тілін, мәдениетін меңгерудегі берері мол, мұнда әсіресе түпнұсқалық, яғни аутентикалық мәдени мазмұнды мәтіндер үлкен қызығушылық туындатады.

Газет - оқырмандары жасы мен әлеуметтік жағдайы әр алуан, өмірге деген көзқарастары, сан түрлі тағдырлар тоғысын бір арнаға жетелеген жаңа ақпарат ағыны. Бұл қасиет газеттің қоғамдағы орынын анықтап, қасиетін нықтай түспесе кемітпеді. Зерттеушілердің көбі газетті қоғамның ақырғы үкімді парақшасы ретінде санады. Қоғам үшін, онда өмір сүріп жатқан әр бір азаматтың пікірі газет мәтімен ұштасып жататын (А.Н.Васильева, Г.Я.Солганик). Газет-қарапайым халықтың көңілдегі түйткілін, арман, мүддесін мүлтіксіз баян ететін ақпараттар бұлағы.

Жалпылама айтқанда газет тіліне қажеті кітаби (әдеби тіл) тілдей жағымды, «құрғақ» дәлелдер легі, сандар, ақпараттар және қарапайым

халыққа түсінікті ауыз екі тілдің бір бөлшегі көрініс табуы қажет. «Демек, газет тілі барлық стильдердің бір арнаға тоғысқан әр стильдің өзіндік бір қасиеттерін ала отырып әмбебеп негізде пайда болған тіл деп бағамдасақ болады. Публицистикалық стильдің төл перзенті болып табылғанымен оның бойынан өзге стильдің бояуларыда табылып тұрады» [9, 11 б.].

Ақпаратты қарапайым жалпыға ортақ тілде сөйте тұра жедел түрде жеткізу бұл тек газеттің ғана бойынан табылатын қасиет. Ақпараттар ағынын жалпыға бірдей, бір мезетте жеткізу. Оның тілінің өз оқырмандары үшін түсінікті және анық болуы оның қандай да бір жағдаяттардан аулақ болуын және өміршеңдігінің бірден бір кепілі бола білді. Бұл әсіресе, оның лексикасының жалпыға ортақ емес термин сөздерінің немесе диалекті сөздердің және грамматикалық күрделі мәтіндердің болмауына қатысты айтылатын ерекшелік.

Газеттің негізгі атқаратын қызметі ақпараттар легімен өз оқырмандарын қамтамасыз ету. Оның қызметі болып табылмайды және ол ешқашан үкім ете жол көрсетіп айта алмайтыны өз оқырманының діни, өмірлік көзқарастарына қатысты пікір.

Газет тілін зерттеуші В.Г.Костомаров зерттеуінде газет тіліне нақты екі қасиет тән. Олар: оның мақсаты мен тілінің стилдік жағынан ерекшелілігінде. Бұл екі қасиет газет тілінің – ақпаратты жеткізуші, өзі жеткізген ақпараттың дұрыстығына жалпы халықты сендіруі, өзі сендірген ақиқатқа қарсы ұмтылдырушы күш иесі айқындай түседі. В.Г.Костомаров «газеттік коммункация ол экспрессивтік және стандарталған тілдік ерекшеліктердің қосындысы яки бір бөлшегі», - деген пікір айтады. Бұл пікірмен толыққанды қосылғанымызбен айтарымызда жоқ емес. Газет мәтінің бір маңызыды саласы осы тақырыпат. Тақырып арқылы газет мәтіні өзінің құндылығы мен маңыздылығын оқырман қауымға көрсете алады. Өйткені, газет бетіндегі тақырыпат оқырман көзіне түскен сәтінен бастап оның танымына әсер етеді. Демек, тақырыпат ат газет бетіндегі ақпарат көзі болып табылады [10, 46 б.].

Демек, шетел тіліндегі мәтінді (БАҚ) оқи отырып оқушы мұндағы ақпаратты өз тәжірибесіне, өз көзқарасына, өз мәдениетіне сүйене отырып қабылдауы және түсінуі мүмкін. Әр халықтың әлемнің тілдік картинасы әртүрлі

Осылайшы бұқара ақпарат құралдары (шеттілдік газеттер) негізінде әлемге көзқарасты, яғни «әлем картинасын», халық менталитетін, әлемді қабылдау жүйесін қалыптастыру тиімді жолдардың бірі деп қарастырамыз. Тілдік қарым-қатынас сәтті де нәтижелі болуы үшін тілді ғана білу жеткіліксіз, сондай-ақ сол елдің мәдени өмірін, мәдени нормаларын, ерекшеліктерін білу, танысу, қарым-қатынас үдерісінде өз білімін қолдана алу да аса маңызды. Ал мұндай лингвомәдени ерекшеліктерді газет беттерінде айқын көруге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1 Гальперин И.Р. очерки по стилистике английского языка. –М.: Изд-во лит-ры на иностр.языке, 1958. -459 с.

- 2 Будагов Р.С. Литературные языки и языковые стили. –М.: Высшая школа, 1967. - 367 с.
- 3 Вакуров В.Н. и др. Стилистика газетных жанров. Учебное пособие для вузов по специальности «Журналистика». – М.: Высшая школа, 1978. – 183 с.
- 4 Лысакова И.П. Язык газеты: социолингвистический аспект. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1981. -193 с.
- 4 Толкачева И.П. Методика обучения чтению газет на английском языке (скоростное чтение): Автореф.дисс...канд.пед.наук. –М., 1978. -28 с.
- 5 Васильева А.И. Газетно-публицистический стиль речи: Курс лекций по стилистике русского языка. М.:Русский язык, 1982. -198 с.,
- 6 Аширова А.Т. Газет мақалалары тақырыптарының синтаксистік құрылымы. Филол.ғыл.канд.дисс.: 10.02.02. – Алматы, 2009. - 119 б.
- 7 Фоломкина С.К. К проблеме отбора текстов для чтения на иностранном языке. // Актуальные вопросы обучения иностранным языкам в средней школе. Под.ред. 8 А.Д. Климентенко и А.А.Миролюбова. —М.: Педагогика, 1973.Васильева А.И. Газетно-публицистический стиль речи: Курс лекций по стилистике русского языка. М.: Русский язык, 1982. – 198 с.
- 9 Костомаров В.Г., Верещагин Е.М. Язык и культура. // -М., Русский язык, 1976.

Резюме

В данной статье рассматриваются лингво-коммуникативные особенности газетного текста и его важности в обучении иностранному языку.

Resume

This article considers lingua-communicative peculiarities of newspaper text and its importance in teaching foreign languages.

ӘОЖ 80181 ББК 81.2

Сейталиева Қ.О. - аға оқытушысы

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа: Мақалада тілдің қызметі, тіл құралдарының нақты мәтін ішіндегі қызметі мәселесі, мәтіннің конструктивтік идеясы мәтіндегі сөздердің ұйымдасуынан, құралу ерекшелігінен байқалатындығына тоқталады. Мәтінді толық түсіну – мәтінде неліктен басқа емес, нақ осы сөз, осы синтаксистік құрылым қолданылған; нақ осы ойды жеткізу үшін неліктен осы сөздер қажет болды деген сұрақтарға жауап бергенде ғана жүзеге асатындығын айтады.

Тірек сөздер: Көркем мәтінді талдау, мәтін лингвистикасы, көркем шығарма, тілдік талдау, құрылымдық-семантикалық тұтастық.

Көркем мәтінді талдау мәтін лингвистикасының маңызды мәселесі болып табылады. Мәтін негізгі сөйлеу бірлігі ретінде ХХ ғасырдың 60 жылдары мәтін лингвистикасының негізгі зерттеу нысанына айналды. Оның негізі Э.Бенвенист, В.Скаичка, С.И.Карцевский, В.Матезиус, Ш.Балли,

В.В.Виноградов, З.Заррис т.б. еңбектерінде қалыптасты. Жалпы тіл біліміне арналған еңбектерде көркем мәтінді талдау құрылымдық тіл білімінің аясында қалыптасқаны айтылады. Құрылымдық тіл білімі «құрылымдық, құрамдық элементтерге жіктелушілік және олардың бір-бірімен байланысы тілдің ең негізгі қасиеті, тіл білімінің негізгі міндеті – тілдің құрылымдық элементтері арасындағы байланысты талдау – тіл білімінің тек өзіне ғана тән, оның бірден-бір нысаны деп білді» [1,186]. Бүгінде «тілдің құрылымдық элементтері арасындағы байланыс» нәтижесінде туындайтын мәтін көптеген ғылымдардың зерттеу нысанына айналып, оны зерттеудің сан алуан қыры анықталды. Осылардың ішінде мәтін лингвистикасы мәтіннің өзіне тән мәні мен болмысы, ерекшелігі, шындық болмыстың мәтінде бейнеленуі, мәтіннің түзілу ерекшелігі, оны қабылдаудың сипаты, мәтіндегі автор мәселесі т.б. жайттарды қарастырады. Бастапқыда жүйелік-құрылымдық тұрғыдан қызығушылық тудырған тіл элементтері бертін келе функционалдық қырынан сөйлеу әрекеті мен тілдік қатынас теориясы тұрғысынан зерттеле түсті. Л.Г.Бабенко, Ю.В.Казарин, Л.Новиковтардың ойынша, мәтін лингвистикасы дербес ғылым саласы ретінде соңғы отыз жыл ішінде қарқынды дамыды және ол ХХІ ғасырда әлемдік тіл білімі салаларының ішінде алдыңғы қатарға шығады. Соның ішінде көркем мәтін лингвистикасы аса маңызды орынды алады. Себебі онда мәтіннің бірнеше бөліктерінің ықпалдасуы жүзеге асып, семантикалық және эстетикалық қызметі толық ашылады. Академик Л.В. Щербаның айтуынша, көркем әдеби шығарманы талдау дегеніміз – әдеби шығарманың идеялық мазмұны мен сол арқылы оқырманда туатын түрлі сезімдер тіл арқылы қалай жасалып тұр деген мәселені зерттеу болып табылады. А. Байтұрсынұлы оны кең ауқымда алып қарайды: «Ақыл ісі – аңдау, яғни нәрселердің жайын ұғыну, тану, ақылға салып ойлау, қиял ісі – меңзеу, яғни, ойдағы нәрселердің белгілі нәрселердің тұрпатына, бейнесіне ұқсату, бейнелеп, суреттеп ойлау, көңіл ісі – түю, толғау. Тілдің міндеті - ақылдың аңдауын аңдағанынша, қиялдың меңзеуін меңзегенінше, көңілдің түюін түйгенінше айтуға жарау» [2, 23]. Адамзат баласына тән қасиеттердің бәрін өзінің бойына тоғыстырған мәтіннің табиғатын тану тек қана тіл бірліктерін санамалаудан ғана тұрмайтыны белгілі. Әйтпеген күнде ол «фактологияға» айналары хақ (Р.Сыздық).

«Ақын тілінің» өңі мен көркі, лебізі тұтас мәтін контекстінде танылады. Көркем сөзбен өрілген мәтін өрнегін А.Байтұрсынұлы үй салу өнеріне ұқсатады. «Сөзден құрастырып пікірлі әңгіме шығару үшін жұмсалатын зат – сөздер. Топырақтан иленіп кірпіш жасалған сияқты. Дыбыстан құралып, сөз жасалған, кірпіштен қалап түрлі үй жасау сияқты, сөзден бірігіп түрлі әңгімелер айтылады. Үйдің түрлі болып шығуы – балшығынан, кірпішінен, әсіресе қалауынан болатыны сияқты, әңгіменің түрлі болып шығатыны тілдің дыбысынан, сөзінен, әсіресе сөздің түзілуінен. Балшық жаман болса, кірпіші жақсы болмайды, кірпіші жақсы болмаса, үй жақсы болып шықпайды. Бұл рас. Бірақ кірпіш жақсы болса да, қалауы жаман болса, онан жақсы үй шықпайды. Сол сияқты тілдің дыбысы жаман болса, дыбыстың қосылуы жақсы болмаса, сөз құлаққа жағымды болып шықпайтыны рас. Бірақ тізуі

жаман болса, дыбысы жақсы сөздерден де жақсы әңгіме шықпайды. Сондықтан мәнісінің зоры кірпіштің қалауында, жобаның жасауында болған сияқты, әңгіменің әдемі болып шығуы сөздің тізілуі мен әңгіме айтушының пікірлеуінде. Дыбыстың, сөздің, сөйлемнің сыр-сипатын тану, заңдарын білу – бұл үйге керек заттардың сыр-сипатын білу сияқты нәрсе. Керек заттарын сайлап алып, үй салуға кірісу – дыбыстың, сөздің, сөйлемнің жайын біліп, солардың әрқайсысын дұрыстап орнына жұмсап, пікірлі әңгіме шығаруға кіріскен сияқты болады». Айтушы ойын өзі үшін емес, өзгелер үшін, өз ойын объективтік шындыққа айналдыру, шығармашылық ойын жүзеге асыру, адам және қоршаған орта туралы ой-толғаныстары мен білімдерін жеткізу мақсатында айтады. Сол арқылы автор санасындағы дүниелер өзге адамдардың, тұтас қоғамның құндылығына айналады. Жеке санаға қатысты терең психологизм мен философия, дүниетаным мен танымдық әрекет және ойлау, сөйлеу стилі мәтінге өзінің қайталанбас ізін қалдырып отырады. «Көркем әдебиет өнер туындысы болғандықтан, оның тілі сол өнердің құралы, «материалы» ретінде қаралып, ол да өнер, демек, шеберлік тұрғысынан сөз болуы қажет» (Р.Сыздық). Мәтіннің семантикалық, құрылымдық және қатысымдық сапалары автордың көркемдік идеясына, эстетикасына бағына ұйымдасып, мәтінді кешенді талдаудың негізіне алынады.

Көркем шығарма қатысымдық тұрғыдан келесі компоненттердің қатысуымен ұйымдасады:

1. Әдеби туындының авторы мен туындының мәтіні және оны қабылдаушы оқырманның болуы. Көркем шығарма осы үштік одақтың үйлесімділігінен тұрады.

2. Жеткізуші алдын-ала кодтаған мәтіннің таңбалануы және оның қабылдаушы санасында қайта кодталуы (декодталу).

3. Таңбалардың шарттылығы, яғни шынайы өмірді өнерде бейнелеу ұстанымы және оның көркем шығармаға тән дәстүр бойынша берілуі.

Соңғы екі шарт оқырманның шығарма тілін түсініп, оған өзіндік талдау, пайымдаулар жасауына мүмкіндік береді.

Әдебиеттің объектісі өмір, предметі адам болғандықта да, көркем мәтін адамнан тыс бола алмайды. Гуманитарлық ғылымдардың ішінде әдебиет бұл «жансыз зат туралы емес, өзіндік ерекшелігі бар адам туралы ғылым. ал адамның ерекшелігі – ол әрқашан өзін-өзі контексте танытады (сөйлеу арқылы), яғни ол мәтін түзеді. Әрбір шынайы көркем мәтін әрқашан белгілі бір деңгейдегі жеке адамның еркін танылуы (откровение)» [3,116]. Ендеше әрбір мәтіннің артында адам тұрады. Сол себепті де М.Горький әдебиетті «адамтану» туралы ғылым деп бағаланғаны мәлім. Адам қаншалықты күрделі болса, мәтінді талдау да, тану да соншалықты көп қырлы болып келеді. Бүгінде мәтінді зерттеудің тілдік, мәтіндік, антропоцентристік, когнитивтік негіздері қалыптасты.

Мәтінді тілдік талдау басқа талдау түрлеріне қарағанда ғылыми әдебиеттерде көбірек қарастырылған. Тілдік талдаудың логикасы тіл бірліктері мен категорияларының қызметіне негізделеді. Ол әдетте

стилистика, көркем сөз поэтикасында кеңінен қолданылып, лексикалық, фонетикалық, грамматикалық, стилистикалық бірліктер мен категориялардың қызметін талдауға құрылады. Мәселен, белгілі ғалым Р.Сыздықтың Абай шығармаларының тілін зерттеуге арналған еңбектері, Ф.Мұсабекованың, М.Серғалиевтің еңбектері осы бағыттағы тілдік талдауға негізделген. Сонымен қатар, соңғы кездерде жеке авторлардың идиостилін зерттеуге құрылған Г.Сәрсек, Л. Мақұлова, Г.Әбікенова, К.Еңсебаева, Ж.Б. Саткеновалардың еңбектерінде тілдік талдау ең негізгі талдау түрі ретінде қолданылған. Дара стильді зерттеуге құрылған еңбектерде жекелеген сөз таптары мен сөз дыбыстарының, сөз тіркестері мен сөйлем түрлерінің, окшау сөздердің көркем мәтіндегі қызметі сөз болды. Мәтіннің конструктивтік идеясы мәтіндегі сөздердің ұйымдасуынан, құралу ерекшелігінен байқалады. Осылайша тілдің қызметі, тіл құралдарының нақты мәтін ішіндегі қызметі мәселесін шешуге қол жеткізуге болады. Мәтінде неліктен басқа емес, нақ осы сөз, осы синтаксистік құрылым қолданылған; нақ осы ойды жеткізу үшін неліктен осы сөздер қажет болды және осылайша ұйымдасты деген сұрақтарға жауап бергенде ғана мәтінді толық түсіну жүзеге асады [4,9]. Бұл бағыттағы зерттеулердің басты ерекшелігі – нақты тіл бірлігінің функционалдық қызмет сапасын анықтап, белгілі бір жазушының, ақынның сөз қолданудағы дара стилін зерделеуге мүмкіндік береді. Мұндай функционалдық-стилистикалық зерттеулер функционалды лингвистикамен бірге, функционалды стилистиканың да қалыптасуына ықпал етті. Мәтін лингвистикасы тұрғысынан келгенде, мұндай зерттеулер тіл бірліктерінің мәтін ішіндегі қызметі мен рөлін, семантикасын толық ашуға мүмкіндік бермегендіктен, тіл бірліктерінің мәтін жасауға қатысы назардан тыс қалып қойды.

Мәтін қандай да бір шығармашылық үдерістің нәтижесі, жемісі болғандықтан оны кешенді зерттеу неғұрлым пайдалы болмақ. Талдау жекелеген тілдік тұлғаларды табу, анықтау тұрғысынан емес, ол олардың байланыстарын, қарым-қатынастарын ашу тұрғысынан жүргізіледі. сондықтан текстің құрылымдық-композициялық негізін құрап, оны ұйымдастыратын тәсілдерді зерттеу маңызды. текстің жалпы құрылымдық ерекшеліктерін зерттей келіп, ол ерекшеліктерді мазмұндық ұғым-категориялармен (тақырып, идея) байланыста алып, әрбір нақтылы текске олардың қарым – қатынастарының қандай болатынын ашу керек» [5,3]. Г.А. Золотова, Н.А.Кожевникова, И.И.Ковтуновтардың зерттеулерінде мәтін құрылымдық-семантикалық тұтастық ретінде қарастырылғанмен, мәтіннің семантикасы мен грамматикасы шартты түрде екі бөлек алынады. Сол сияқты И.Р.Гальпериннің, Е.А. Гончарованың, В.А. Кухаренконың, Б.Шалабай, Х.Кәрімов, Е.Жанпейісов т.б. зерттеулерінде мәтін төменнен жоғары бірліктердің жеке дара жиынтығы ретінде емес, сөйлеудің әмбебап түрі ретінде қарастырылады.

Антропоцентристік зерттеу мәтіннің жасалуы және оның әсері, автор мен оқырман позициясы тұрғысынан аса маңызды. Ол іштей бірнеше бағытта қарастырылады:

-психолінгвістикалық (Л.С.Выготский, М.М.Мұқанов, Т.М.Дридзе, А.А.Леонтьев, И.А.Зимняя, Н.И.Жинкин, А.Р.Лурия, Л.В.Сахарный, А.М.Шахнарович т.б.);

-прагматикалық (А.Н.Баранов, Г.Әзімжанова);

-қатысымдық (Г.А.Золотова, Н.С.Болотнова);

-жанрлық-стильдік (М.М.Бахтин, М.Н.Кожина т.б.);

-когнитивтік-концептуалдық (Ю.А. Сорокин, Е.С. Яковлева, Е.С. Кубрякова, В.Н. Телия, А. Вежбицкая, А.П. Бабушкин, С.А. Аскольдов, А.Н. Баранов, Д.О. Добровольский, Н.Д. Арутюнова, Н.Н. Болдырев, Э.Д. Папова, И.А. Стернин, Ю.Н. Караулов, В.А. Маслова А.В.Лосев, Қ.Жаманбаева, Ж.Б.Саткенова, Ш.М.Елемесова т.б.).

Көркем мәтінді лингвистикалық талдау прозалық және поэтикалық туындылардың жанрлық табиғатын да ескеріп, мәтінтануда олардың ішкі ерекшеліктерін басшылыққа алуды қажет етеді.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Қордабаев Т. Қалиев Ғ. Жалпы тіл білімі. А.: Дәуір, 2004. -240б.
- 2 Байтұрсынов А. Ақ жол. – Алматы: Жалын, 1991. – 463б.
- 3 Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. // Сб. избр. трудов. – М.: Искусство, 1986. – 444с.
- 4 Бобылев Б.Г. Стилистический анализ художественного и публицистического текста. –Алматы: Мектеп, 1987. – 120с.
- 5 Шалабаев Б. Көркем шығарма тілі және оны мектепте оқыту. – Алматы, 1982. – 100б.

Резюме

В статье автор обращает внимание на то, что функция языка, вопросы употребления языковых средств внутри текста, конструктивная идея самого текста тесно связаны с особенностями его образования, с употреблением каждого слова в контексте. По мнению автора, детальное понимание текста возможно только тогда, когда есть ответы на то, почему употреблено именно это слово, а не другое, какую функцию выполняет то или другое слово для передачи той или иной мысли.

Resume

In this article the author takes into consideration the function of language the problem of using lingual means in the text, constructive idea of the text is closely connected to the formation peculiarities by using every word in the context. According to the author it is possible to understand the next in detail while it has concrete answer and its function to reproduce thought.

ЛИНГВОМЭДЕНИЕ ТАТУ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ CULTURAL LINGUISTICS

УДК 81:001.12. 16.01.11

Шарипова Г.Б. – ст. преподаватель
КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

ОБУЧЕНИЕ НОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ ЧЕРЕЗ МЕЖКУЛЬТУРНОЕ ОБЩЕНИЕ – СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация: Главной целью обучения иностранным языкам является формирование способности к участию в межкультурной коммуникации, что в настоящее время является актуальным. Автором статьи подчёркивается значение культуроведческой направленности обучения иностранным языкам, что качественно обеспечивает реализацию не только общеобразовательных и воспитательных, но и практических целей.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, коммуникативная компетенция, невербальные средства, социокультурные знания.

Воспитание подрастающего поколения в духе демократии, свободы, личного достоинства, приобщение их к универсальным, глобальным ценностям, формирование умений общаться и взаимодействовать с представителями соседних культур и в мировом пространстве является одной из важных задач любого учебного заведения.

Учебный процесс требует усиления гуманитарной и практической направленности учебных дисциплин, включения в их содержание материалов, помогающих обучающимся освоить ценности общества и культуру, в которой они живут, способы самоопределения в них. Принцип культуросообразности - один из ведущих принципов воспитания, предполагающее воспитание на общечеловеческих ценностях, которое строится в соответствии с ценностями и нормами национальной культуры и региональными традициями, не противоречащими общечеловеческим ценностям.

Изучение культуры в процессе обучения отдельным учебным дисциплинам вносит существенный вклад в воспитание подрастающего поколения. Предмет «иностранный язык» занимает в этом ряду особое место. Он не только знакомит с культурой стран изучаемого языка, но путем сравнения оттеняет особенности своей национальной культуры, знакомит с общечеловеческими ценностями.

Главной целью обучения иностранным языкам является формирование способности к участию в межкультурной коммуникации, что особенно важно сейчас, когда смешение народов, культур, языков достигло невиданного размаха. Остро встала проблема воспитания терпимости к чужим культурам, пробуждение интереса и уважения к ним, преодоление в себе чувства раздражения от избыточности, недостаточности или просто непохожести других культур. Развитие способностей к межкультурной коммуникации представляет собой адекватное взаимопонимание двух и более участников коммуникативного акта, принадлежащих к разным национальным культурам. Это ведет к формированию таких качеств личности, как открытость, терпимость и готовность к общению. Открытость позволяет увидеть в культуре страны изучаемого языка непривычное, чужое. С открытостью связана способность человека терпимо относиться к прКяВлДнИяд чуГдІгв, нРпЁ ивырнкгҮ Р арсгАх кулҚтҒрах, гороанОсть143к межкультурному обмену, которые являются существенной составляющей коммуникативной компетенции, и обеспечивает активное общение с представителями иных социокультурных общностей. В ходе межкультурного общения речевые партнеры могут отличаться друг от друга в отношении ценностно-ориентационного мировидения, образа и стиля жизни, моделей речевого и неречевого общения.

В настоящее время актуальность приобретает межкультурная коммуникация в сфере повседневного общения - знание моделей общения, культурных стереотипов, ценностных ориентиров, образов и символов культуры, использование новых информационных технологий в формировании основ вышеуказанной компетенции у обучающихся. Новые информационные технологии позволяют создавать аутентичную языковую среду и открывают новые возможности для межкультурного общения, что позволяет учащимся увидеть практическую пользу изучения иностранного языка.

Использование метода телекоммуникационных проектов в учебном процессе является тем средством, которое обеспечивает наиболее эффективное иноязычное общение на межкультурном уровне в пределах школьной программы.

Метод телекоммуникационных проектов рассматривается как эффективный способ создания аутентичной языковой среды, в которой происходит приобщение обучающихся к иноязычной культуре с учетом особенностей родной культуры, через осознание обучающимися культуры родного и изучаемого языков.

Формирование основ межкультурной коммуникативной компетенции у обучающихся будет более эффективным при условии, если:

- процесс обучения иностранному языку на межкультурной основе будет организован с использованием метода телекоммуникационных проектов как средства создания аутентичной языковой среды;

- модель обучения формированию межкультурной коммуникативной компетенции будет создана с учетом возрастных и психологических особенностей обучающихся, основных положений коммуникативно-деятельностного подхода и опираться на принципы: коммуникативности; проблемности; культуросообразности; учета родного языка и культуры; познания и учета культурных ценностей; этнографичности;

- содержание обучения будет отобрано с учетом целенаправленной и управляемой иноязычной речевой деятельности в соответствии с правилами общения и национально-культурными особенностями двух стран.

Для осознания обучающимися себя как культурно-исторических субъектов, являющихся носителями и выразителями не одной, а целого ряда взаимосвязанных культур, для подготовки их к выполнению в обществе роли культурного посредника в ситуациях межкультурного общения, для развития у них обще-планетарного мышления и этики поведения, а также таких качеств, как социокультурная наблюдательность, культурная непредвзятость, готовность к общению в инокультурной среде, речевой и социокультурный такт, т.е. для поликультурного и билингвистического развития языковой личности обучаемых необходимо создание реальных условий.

При формировании межкультурного пространства необходимо использовать материал о родной стране, который позволяет развивать у обучаемых культуру представления родной культуры на иностранном языке (в условиях межкультурного общения), а не только на ее опору при формировании представлений об иноязычном культурном сообществе, так как в процессе межкультурного общения приходится интерпретировать не только чужую культуру, но и представлять свою собственную культуру. По этому родной мир обучаемого не только не должен игнорироваться при изучении иностранного языка, но и учитываться при отборе культуроведческого наполнения современных учебников и пособий по иностранному языку.

Однако привлечение культуроведческих компонентов при обучении иностранным языкам абсолютно необходимо для достижения основной

практической цели – формирование способности к общению на изучаемом языке. По этому поводу совершенно справедливо писал Г.В.Колшанский: «включение в программу обучения иностранным языкам страноведческих элементов культурологических сведений, реалий и т.д. связано не со стремлением придать учебному процессу занимательность, а с внутренней необходимостью самого процесса обучения» [2]. Возникает закономерный вопрос, в чем же состоит эта внутренняя необходимость. Дело в том, что особое познание мира той или иной человеческой общностью, обычаи, нашедшие отражение в культуре, передаются в языке и могут стать препятствием при общении представителями разных народов. Этот факт хорошо известен педагогам и методистам XIX и начала XX веков. Еще К.Д.Ушинский писал: «Вот почему лучшее и даже единственное средство проникнуть в характер народа – усвоить его язык, и чем глубже мы вошли в язык народа, тем глубже мы вошли в его характер» [3].

В ряде случаев стремление усилить культуроведческую направленность в обучении языкам носило несколько наивный характер. М.Вальтер, преподававший немецкий язык в Шотландии, оборудовал аудиторию для занятий в виде немецкой пивной, что, по его мнению, должно было содействовать изучению данного конкретного языка. Для 20-х годов XX века характерно шовинистическое высказывание немецкого методиста Ф. Аронштейна, который, перефразируя известные слова Бисмарка, упрекал немецких учителей французского языка в том, что они виновники проигрыша Германии в I мировой войне, поскольку не использовали или слабо привлекали материалы по культуре и страноведению Франции и тем самым не готовили своих учеников к пониманию особенностей наиболее вероятного потенциального противника.

Утверждение социологических идей в лингвистике и формирование интердисциплин, в частности, американкой «этнолингвистики», привело к утверждению о том, что язык определяет сознание людей, говорящих на этом языке. В этом отношении известна гипотеза «Сепира – Уорфа» о том, что разные народы, говорящие на своем языке, имеют свою систему понятий, как бы свое мышление. Данная гипотеза была использована некоторыми методистами и психологами для построения теории обучения языкам. Так, создатели аудиолингвального метода Ч.Фриз и Р.Ладо утверждали, что надо не только обучать языку, но и формировать новое иноязычное мышление. В связи с этим лозунгом они предлагали разделить весь курс обучения иностранному языку на две ступени. На первой формируются отдельные компоненты нового мышления наряду с обучением языку, а на второй – завершается становление в целом иноязычной системы понятий. В нашей стране аналогичные идеи разделял профессор Б.В.Беляев. Характеризуя выдвинутый им «сознательно-практический метод», он утверждал о необходимости формировать иноязычное мышление, наряду с обучением языку. В соответствии с этим лозунгом при семантизации иноязычной лексики нельзя опираться не только на перевод, но и на различные виды наглядности, так как последние вызывают привычные понятия, а надо

пользоваться при раскрытии значения новых иностранных слов расширенным толкованием. Идею о формировании нового иноязычного мышления мы находим и в работах А.П.Старкова и его сторонников. Однако с течением времени данная концепция начинает исчезать со страниц методической литературы.

Наукой так и не было доказано, что человеческие сообщества, говорящие на разных языках, обладают совершенно разными системами понятий, т.е. разным мышлением, а также при наличии разных систем понятий вряд ли было бы возможно быстрое распространение идей, осуществление синхронного перевода. Подлинное решение вопроса о важности культурологической направленности в практическом овладении общением на неродном языке возможно лишь с учетом последних достижений социолингвистики, психологии общения и т.п. С позиций социологической теории коммуникации процесс общения людей есть обмен информацией, при котором один из участвующих в общении владеет некоторой информацией, которая не известна другому, иначе содержательной коммуникации не происходит. «Информационное» неравенство возникает за счет того, что часть знаний одного из собеседников является индивидуальной, т.е. полученной в результате личного опыта. С другой стороны, в процессе коммуникации должна быть общая информация, образующая исходный пункт для общения.

Таким образом, для успешного общения необходимо не только владеть одинаковыми языковыми средствами собеседника (фонетическими, лексическими, грамматическими навыками), но и общими содержательными знаниями о мире. Такие когнитивные знания принято называть фоновыми знаниями. К фоновым знаниям относятся как вербальные, так и невербальные средства обучения языку, которые отличаются у разных народов. Так, для англо-говорящего индивидуума абсолютно понятны такие реалии, как «backwoods» - член палаты лордов, редко бывающий на заседаниях – или «Band of Nore» - старая дева, ищущая жениха. Для других национальных сообществ они непонятны.

Различаются и невербальные средства. Так, русский, останавливая проходящую машину, поднимает руку, а француз поднимает большой палец в направлении нужного ему пути. Существуют различия и в речевом этикете. Русские при встрече и прощании пожимают руки, что совершенно невозможно для японца, который при встрече здоровается поклонами или для европейцев совершенно исключено заговаривать с незнакомыми попутчиками во время поездки. Попытки заговорить воспринимаются ими как бескультурье.

Итак, без обучения общению на иностранном языке, овладения социокультурными знаниями и умениями - нет практического овладения языком. Также необходимо подчеркнуть, что культуроведческая направленность обучения иностранным языкам обеспечивает реализацию не только общеобразовательных и воспитательных целей, но и обязательно практических целей. Обучаемому необходимо осознать свое мышление и

особенности восприятия мира представителями родного и изучаемого языков, т.е. наряду с языковой и когнитивную стороны языкового сознания.

Список литературы:

- 1 Колшанский Г.В. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения. – ИЯШ, 1996.
- 2 Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово, 2000.
- 3 Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. и др. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2003.

Түйін

Бұл мақалада шет тілін оқытудың қажеттілігі мен мәдени аралық қарым-қатынастардың рөлін қарастырады. Сонымен қатар ана тілінің элеуметтік мәдени ортадағы рөлі мен оқып үйренетін тілдегі елдің мәдениет көрсеткішін қалыптастырудағы маңызына тоқталған.

Resume

This article also speaks about the role of native sociocultural environment on forming ideas culture of the country of targeted language. The necessity and the role of intercultural intercourse in studying foreign languages.

ӘОЖ 378.016:821.512.122.

Ибраева А.Д.- ф.ғ.к., аға оқытушы
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

АБАЙ ӨЛЕҢДЕРІНІҢ ЖАРИЯЛАНУ ТАРИХЫ

Абай ХІХ ғасырдың екінші жартысында жазба ұлт әдебиетінің негізін салды. « Жазды күн шілде болғанда» және « Күлембайға» деген екі өлеңін өзі тірі кезінде тұңғыш рет « Дала уалаяты» газетіне бастырып шығарды.

Әрине, ақынның алғашқы жинағының жариялануының басында Әлихан Бөкейханов, Абайдың өз балалары мен жақын туыстарының жүргендігі ақиқат. Оның ішінде Кәкітай Ысқақұлының есімі алдымен ауызға түсетіндігі белгілі. Кәкітайдың Абай мұрасын танытудағы басты еңбегі де Абай шығармаларының тұңғыш жинағын құрастырып жариялауы мен ақын өмірі туралы алғаш рет мәлімет беруінде жатыр. Кәкітай – Абай өлеңдерін түрлі тақырыптарға бөліп жіктеуде еңбек сіңірді. Бүкіл қазақ ақындары Абай шығармалары мен өмірбаяны жайлы дерекпен тұңғыш рет Кәкітай арқылы ғана танысты. Кәкітай Абай өмірі мен шығармашылығына жалпы тоқталғанымен, сол дәуірдің өзінде – ақ Абай жөнінде ойлы пікірлер айта білді. Кәкітай Абайдың шын мәніндегі ақындық өнерге сексенінші жылдары батыл бет бұруының себебі оның орыс халқының озық ойлы әдебиетімен танысуында жатыр деп көрсетуі, Абай творчествосы мен өміріндегі елеулі құбылыстардың төркінін дұрыс аңғара білгенін байқатты. Ақындық дарыны асып туған Абайдың осы өнерге қолын кеш сермеуі, Кәкітай пікірінше, өскен ортасына тікелей байланысты қаралады. Бірақ ел ісіне ерте араласып,

халықпен тығыз байланыста болуы арқылы ғасырлар бойы сұрыпталған тіл өнерін терең меңгеруі – Абай ақындығының тербеліп өскен алтын бесігі деді.

Кәкітай мақаласы төңкеріске дейінгі дәуірде ұлы ақын творчествосының нәр алған арналарына байланысты Абайдың ақындық кітапханасының көлемі жайлы мәселеге біршама бағдар айтуымен де ерекшеленеді.

Жиырманшы жылдар басында қоғамдық ойда Абай шығармаларын жариялау жөнінде пікірлер туындай бастады. Бұл іспеттес пікірді тілші ғалым Т.Шонановтың мақаласында айтылған деректер арқылы дәлелденіп жатты. Уақыт талабы тудырған бұл рухани сұранысқа назар аударған Қазақстан Оқу комиссариаты Абай шығармаларының толық жинағын құрастырып басып шығаруды ресми түрде ақын Бернияз Күлеевке тапсырды. Бернияз Күлеев осы мақсатты жүзеге асыру үшін, Абай өмірбаяны мен шығармаларын толық түрде жинастырмақ болып, «Еңбекші қазақ», «Ақжол», «Степная правда» газеттеріне жазған мақала үндеулерінде алға қойылған мақсатын анықтап та берді. Олар: Абайдың қара сөздерін бар болмысымен толық жариялау, Абай өмірбаянына байланысты фотоқұжаттарды толық қамту, Абай өмірбаянын жаңа дерек мағлұматтарымен толықтыра түсу, ақын өлеңдерін бастапқы табиғи қалпына түсіру, яғни өлең өрнектерін қалыптастыру мәселелерін алға қойды. Қаншалықты күш салып әрекеттенсе де, заман ауыртпалығы қол байлау бола берді. Қазан қаласында 1922 жылы Абайдың тұңғыш өлеңдер жинағын (1909) қайталап басумен тоқталды. Дәл осы жылы Ташкент қаласында Абайдың өлеңдер жинағы да осы қалыпта басылым көрді.

Абай мұраларының төңкеріске дейінгі жариялану, таралу жайында нақтылы ұғым, белгілі хабар беретін жазба деректердің бірі – “Дала уалаяты” газеті еді.

«Дала уалаятының газеті» қазақ әдебиетінің жәй-күйі мен болашағы, бүгінгі заманға қандай әдеби шығармалар қажет екендігі жайында талай ойлы да құнды материалдар жариялады.

1889 жыл-әдеби тұрғыдан алғанда газет өміріндегі ең бір елеулі жыл. Абайдың екі өлеңі («Жазды күн шілде болғанда» және «Күлембайға») тұңғыш рет баспасөз бетінде жарияланып, әдебиет тарихындағы елеулі оқиғаға айналды.

Ақынның көзі тірісінде сонау қияндағы Қазанда «Князь блан Загифа» (1897 жылы басылған) қиссасындағы кездесетін «Сынағандағы аттың сыны» немесе «Шоқпардай кекілі бар қамыс құлақ», «Бүркіт» («Қан сонарда бүркітші шығады аңға») деген атпен Абайдың атақты екі өлеңінің жариялануы назар аударарлық құбылыс. Бұл кітапта қиссаны бастырушы-Бектұрған Сикымбайұлы, өлең етуші-Жанұзақ ақын деп көрсетілген.

«Князь блан Загифа» қиссасы князь атанған жігіт пен Загифа деген ақын қыздың жұмбақ айтысына құрылған. Қиссадағы бас кейіпкер жігіттің өзі арман еткен ат пен құстың сипаты былай еді деп, шығарушы Абайдың атақты екі өлеңін «Сынағандағы аттың сыны», «Бүркіт» деген атпен

түгелімен келтіреді. Бірақ бұл өлеңді Абайдың атынан емес, қиссаны шығарушы өз атынан:

« Насихат қып шығардым, осы сөзді,

Бозбала, осыны оқы сөз таппасаң»,

- деп келтіреді.

Қиссадағы өлеңде кездесетін өзгерістер, өлең жолдарындағы сөздердің орнын ауыстырулар, «кейінгі автордың» өзінше «жаңа жолдар» қосуы мұнда жиі кездеседі.

Абай шығармаларының ең алғашқы жинағы 1909 жылы Санкт-Петербург баспасынан жарық көрді.

Абайды танудың басы, алғашқы адымдары Қазан төңкерісінен бұрын басталған. Абайдың ақындық еңбектері үш түрлі боп жайылып тарағанын еске алу керек. Бірінші жолы- баспа арқылы тарауы; екіншісі- халық арасында ауызша жатталып, әнмен аралас тарауы; үшіншісі- қолжазба көлемінде әр көлемді жинақтар боп, көшіріліп тарауы.

Абайдың өмірі мен шығармалары туралы жазылған зерттеу еңбектерді, монографияларды түгелдей алғанда Абайтану сан алуан маңызды мәселелерді қамтитын, көп салалы ғылым болып қалыптасты. Басты мәселелер қатарында алдымен Абайдың өмір жолын зерттеу, оның шығармашылық жолының халықтық негіздерін, ұлттық сипатын айқындау, лирикалық шығармаларының, дастандары мен қара сөздерінің тақырыптық, идеялық, жанрлық, тілдік ерекшеліктерін, ақындық тұлғасын, суреткерлік әдісін, көркемдік шеберлігін тереңдеп ашып көрсетуге қатысты мәселелерді, сондай-ақ ұлы ойшыл ақынның дүниетанымын, қоғамдық, философиялық, эстетикалық көзқарастарын зерттеу мәселесі жатады. Бұларға қоса Абайдың шығыс, орыс, еуропа әдебиетімен шығармашылық байланысы, ақын шәкірттері, өнерпаздық дәстүрлерінің қазақ әдебиетінде жалғасуы секілді мәселелерге де үнемі назар аударылып келеді. Абайтанудың өзекті мәселелері бұл айтылғандармен шектелмейді. Соның бірі Абай өлеңдерінің жариялану тарихын кеңінен талдау.

Абай шығармаларын жариялау мәселесі 1921 жылдан бастап қана жүйелі арнаға түсе бастады. Осындай ыждаһатпен 1921 жылы Қазанда, 1923 жылы Ташкентте Абай өлеңдерінің жинағы шықты.

Бұл жинақтардағы шығармалар 1909 жылғы жинақта жария болған шығармаларды қамтиды.

Абайдың әдеби мұрасын жұртшылыққа танытумен ол мұраны зерттеу ісінде 30-жылдары айрықша көзге түскен жазушы, ғалым, Мұхтар Әуезовтың зерттеулері абайтану тарихында ерекше орында. Абайдың қайтыс болуына отыз жыл толуына орай басылым көрген Абайдың тұңғыш толық шығармалар жинағы мен Абайдың ғылыми өмірбаянының қоса жариялануы М.Әуезовтың абайтану саласының негізін қалаған тарихи еңбегі ретінде қабылданды.

М.Әуезовтің басшылығымен 1933 жылғы тұңғыш жарияланған толық жинақ ақын мұрасын жалпы бағалауда, танып-білуде орасан зор маңызы бар мәдени құбылыс. Бұл толық жинақтың Абайдың 1909 жылғы Санкт-

Петербургта, 1916 жылғы Орынбордағы, 1922 жылы Қазан мен Ташкентте басылған жинақтарынан көп жағынан айтарлықтай өзгешеліктері бар еді. Бұл жинаққа жаңадан көптеген өлеңдер енгізілген. Сонымен бірге осы жолы «Әзім», «Вадим» және «Қазақтың түбі қайдан шыққаны туралы» дейтін сөзі де тұңғыш рет басылған болатын. Бұрын басылған кейбір өлеңдердің тексті анықталып, түзетулер кіргізіледі. Кітаптың соңында «Абайдың туысы мен өмірі» деген М.О. Әуезов жазған мақала және «Абайдың жазған өлеңдерінің қашан, қалайша жазылғандары туралы түсіндіру, қосымшалар» бар.

Ақынның толық жинағы, кейін 1939-1940 жылдары екі том болып, тағы басылып шықты. Онан соң, әсіресе толығырақ болып топталып, ұлы ақынның жүз жылдық мерекесіне арналған толық жинақ түрінде 1945 жылы басылды. 1945 жылғы толық академиялық жинақ ақынның туғанына 100 жыл толу мерекесіне арналып шығарылды. Бұл жинақта бұрынғы баспаларына еңбеген Абайдың 7 өлеңі берілген («Домбыраға қол соқпа», «Түбінде баянды еңбек егін салған», «Әйелің Медет қызы аты Өрім», «Бөстегім құтылдың ба Көтібақтан», «Мен боламын демендер», «Ойға түстім толғандым», «Қулық пенен сұмдыққа»). «Әзім әңгімесінің» аяғына бұрынғы баспаларында жоқ 12 жол өлең қосылған. Бұрын II томында 37-сөздің ішінде бір басылған шағын бір өсиет сөз, мағына, тақырып жағынан афоризм сөздер тобына жатпайтындығын еске алып, оны өз алдына 45-сөз етіп берген. Бұрынғы баспаларын, қолжазбаларды қадағалап қарау нәтижесінде Абайдың осы баспасында да бірталай сөздер жөнделген. Бірталай сөздеріне жаңаша дұрыс түсініктер, талдаулар берілген.

Абай шығармаларының екі томдық жинағы 1954 жылы Қазақ ССР Ғылым академиясының баспасынан шыққан. Бұл жинақта Абай шығармаларына түсінік жазғандар З.А.Ахметов, И.Т.Дүйсембаев, Ғ.Т.Әбетов және М.С.Сильченко қатысқан.

Ал, алғысөзде осылай десе, бұл жинақта Абайдың бұрынғы өлеңдер жинағына кіріп жүрген өлеңдерінен 11 өлеңі кірмей қалған. «Кім екен деп келіп ем түйе қуған», «Абдрахманға», («Орынсызды айтпаған»), «Разаққа», «Дүйсенқұлға», «Көкбайға» («Бұралып тұрып», «Сорлы Көкбай жылайды»), «Ғалымнан надан артпас ұққанменен», «Шәріпке», «Түбінде баянды еңбек-егін салған», «Мен боламын демендер» т.б. Бұл өлеңдердің Абай жинағының («Толық жинағының») ішіне не себепті кірмей қалуы айтылмаған.

1957 жылы «Қазақтың Мемлекеттік Көркем Әдебиет» баспасынан Абай шығармаларының екі томдық толық жинағы жарық көрді.

Абай шығармаларының бұл толық жинағы қолжазбалар мен бұрынғы баспаларды, жаңадан тексеріп, зерттеу негізінде баспаға дайындалды.

Бірінші томға өлеңдер мен поэмалар, екінші томға аудармалар мен қара сөздер кіргізілген. Екінші томда Мұхтар Әуезов жазған Абайдың өмірбаяны берілген. Шығармаларға түсініктер, алфавиттік көрсеткіштер әр томда текстен кейін, ал кісі аттарына түсініктер екінші томның соңында берілген.

Абай шығармаларының екі томдық толық жинағының ең соңғы рет 1977 жылы Қазақстанда «Ғылым» баспасынан басылып шыққаны мәлім.

Осы басылымның бірінші томының басында: «Қазақ әдебиетінің классигі Абай Құнанбаев шығармаларының екі томдығын баспаға дайындау үстінде бұрынғы басылымдарындағы жетістіктер пен кемістіктер түгелдей ескеріле отырып, тыңнан текстологиялық тексерулер жүргізілді, түсіндірме сөздер толықтырылып түзетілді. Сондай-ақ Абай шығармаларының текстологиясы жөнінде бұрын-соңды айтылып келген орынды пікір мен ұйымды ұсыныстар қабылданды» делінген.

Абайдың 1961 жылы жарық көрген шығармаларының бір томдық толық жинағында тұңғыш рет көптеген суреттер мен ақынның соңғы жылдары табылған жаңа өлеңдері кірді. Кітапқа ақынның замандастарының естеліктері берілді. Бұл жинақтың редакциясын Ә.Жиреншин басқарды.

Абайтану тәуелсіздік алғаннан кейін жаңа тұғырға көтерілді. Бұлай дейтініміз, одан бұрын Кеңес өкіметінің кезінде қыспаққа ұшырап, жарияланбай келген тың мәліметтер басылым бетін көрді.

1995 жылы ұлы Абай өлеңдерінің екі томдық толық жинағы жарық көрді. Бұл жинақты дайындауға З.Ахметов, С.Қирабаев, С.Қасқабасов, М.Мырзахметұлы, Ж.Шойынбетов, Б.Байғалиев, Қ.Мұхамедханов, Ж.Ысмағұлов, Қ.Салғарин қатысты.

Бұл жинақты баспаға дайындау кезінде шығарушылар Мүрсейіт қолжазбаларын, 1957 жылы жарық көрген Абай өлеңдерінің толық жинағын басшылыққа алған. Оны біз 1995 жылы жарық көрген Абай өлеңдерінің екі томдық толық жинағының алғысөзінен көруімізге болады.

Бұл жинақта Алла, Құдай, мінәжат, тәуба, иман сөздері қалпына келтірілген түрде берілген. Сонымен қатар ақын шығармаларында кездесетін араб, парсы сөздеріне тұңғыш рет ғылыми түсініктемелер берілген.

Әр дәуір, қоғамдық өзгерістер, көзқарастардың жаңаруы оған өз міндетін жүктейді. Әр ұрпақ Абай жөнінде өз сөзін айтатын болады. Оның себебі, Абай мұрасы кейінгі кенже ұрпақ үшін қазақ халқының қатпар-қатпар тарихы тәрізді зерттеушілері ой түренін әлі де терең қарпып сала алмай, қойнау- қыртысы ашылмай жатқан тың іспетті. Ақынның мол мұрасы ұрпақтан ұрпаққа мирас болып, ғасырдан ғасырды көктей өтіп, жалғасып кете бермек Тығырыққа тіреліп, қиналған сәтте көзі ашық, көкірегі ояу кез-келген азамат Абайға жүгінсе, жол таппай қоймайды.

Резюме

В данной статье рассматриваются публикации произведения Абая.

Summary

This article discusses the publication of Abai.

УДК:821.512.122.09

Жайтапова А.А. - п.ғ.д., профессор,
Картабаева А. - докторант

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ - ОҚЫТУ МАЗМҰНЫНДАҒЫ ЛИНГВОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК МОДЕЛІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа: Қазіргі кездегі білім берудегі мұғалімнің мақсаты білім мазмұнын игеруге және оны өзінің жеке білімдік капиталына енгізуге арналған ақпараттық ортадағы берілген мүмкіндіктерді қолдану болып саналады. Жаңа заманда оқушылардың алдына қойылатын талаптар да күннен-күнге, жылдан-жылға өсуде. Заман талабы оқушылардың бойында түйінді құзыреттіліктерді қалыптастыру болып табылып, білім беру үрдісінде құзыреттілік мәселесіне көп көңіл бөлінуде. Коммуникативтік құзыреттілік – 1) үйренген тілдік құралдарын тілдік қарым-қатынаста таңдап пайдалана білу қабілеті, тақырыпқа сәйкес жағдайды бағалауы, жағдайға тез арада реакция жасап, екінші тілде жауап беруі; 2) тілдік құралдардың қолданысқа түсуі, әр түрлі ситуациялар үшін әр түрлі тілдік құралдарды дұрыс пайдалана білуі.

Коммуникативтік құзыреттілік адамдармен өзара әрекет пен қарым-қатынас тәсілдерін білуді, түрлі әлеуметтік топтарда жұмыс істеу дағдыларын, қоғамдағы әлеуметтік рөлдерді орындауда, өмірдегі нақты жағдайларда шешім қабылдау үшін байланыстың түрлі әдістерін қолдана алу білігін, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуын қарастырады.

Сонымен қатар, коммуникативтік құзыреттілік балалардың білімді жинақтап, өз пікірлерін ашық жеткізуге жетелейді. Оқушылар түгелдей әрекетке түсіп, өз бетінше зерттеуге талпынады. Олардың өз пікірін сыртқа шығаруға әрекет барысында өзіне деген сенім пайда болады. Мұғалім баланың пікіріне құрметпен қарап, тосқауылдан құтқарады. Оқушыда жауапкершілік сезімі пайда болып, болжам жасайды.

Ал, лингвистикалық құзыреттілік – сөйлеу-ойлау қызметі құралы ретінде шет тілін қолдануға дайындықты білдіреді. Шет тілдік қарым-қатынасқа бағыттай отырып оқыту мәселелерін шешу үшін тек теоретикалық қана емес, сонымен қатар кейбір тілдік ережелерді бұзумен болса да белсенді түрде қолданылатын тілдің қызметтік білімі үлкен маңызға ие болады.

Сөйлеу құзыреттілігі прагматикалық қабілеттерін тіл арқылы іске асыра білуі, нақтылай айтқанда, тілдік мәтіндер мен материалдарды оқып, түсіне алуы, қабылданған тілдік ақпараттар туралы өз көзқарасы мен пікірін білдіре алуы, қарсылығын білдіру, құптау, ренжу, таңдану, мақтау, қайта сұрау, ұсыныс жасау, анықтау, шешім қабылдау және басқа да тілдік коммуникациядағы компоненттер бойынша тілді білушінің сөйлеу мен жазудағы деңгейін анықтайды.

Әлеуметтік құзыреттілік – ауызекі сөйлеу немесе тілдің басқа нысандары арқылы тілді қолданушылардың топтарымен қарым-қатынас жасай алуы, оның кәсібіне, қоғамдық-әлеуметтік ортадағы орнына, көзқарасы мен дүниетанымына, білім деңгейі мен мәдени дәрежесіне сәйкес, нақтылай айтқанда, көшеде, үйде, қоғамдық көліктерде, мемлекеттік мекемелерде, қоғамдық ұйымдарда, теледидарда, оқу орындарында және қарым-қатынас жасау барысында тілдік икемделу қабілеті.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – меңгеріліп отырған тілдің еліндегі ұлттық-мәдени ерекшеліктерді, ұлт өкілдерінің ойлау жүйесін білуімен және оларды сол тіл арқылы қолдана білуімен айқындалады. Аталған құзыреттіліктер бір-бірімен өзара тығыз байланысты.

Тірек сөздер: Коммуникативтік, лингвистикалық, тілдік, сөздік, оқу, өтеуші, әлеуметтік-мәдени және лингвоәлемтанушы құзыреттілік.

Аннотация: Цель преподавателя в современном образовании применение возможностей информационной среды, направленной на овладение знаниями и пополнение своего капитала знаний.

В современное время требования, предъявляемые учащимся, растут. Требованием современности является формирование компетенций, в связи с чем, во время учебного процесса, вопросу компетенций уделяется большое внимание. Коммуникативная компетентность – 1) умение использовать освоенные языковые средства в общении, умение оценить ситуацию, своевременно реагировать в ситуации умение на другом языке, 2) умение правильно использовать различные языковые средства в зависимости от ситуации.

Коммуникативная компетентность рассматривает умения построения отношений и взаимодействия с людьми, использования различных средств связи для принятия решений в определенных условиях, навыки работы в различных социальных группах, наличие навыков установления контактов на иностранном языке в международных отношениях.

А также, коммуникативная компетентность ведет к обобщению знаний и открытому выражению своих мнений. Все ученики задействуют и стремятся самостоятельному исследованию. При высказывании мнений у них появляется уверенность в себе. Учитель с уважением относится к точке зрения ученика устраняет барьер. Ученики проявляют чувство ответственности и прогнозируют.

Лингвистическая компетентность как функция речи-мышления означает готовность использовать иностранный язык. Направляя на иностранное отношение не только изучение теории, но и активное применение образовательной функции языка приобретает важную значимость.

Языковая компетентность определяет уровень речи и письма говорящего, умение чтения текстов и материалов, понимание, умение выражать недовольство, согласие, обиду, восхищение, благодарность, повторное обращение, консультацию, определить, принять решение.

Социально-культурная компетенция определяется знанием национально-культурных особенностей изучаемой страны, систем мышления представителей наций и умения использовать их посредством языка. Вышеназванные компетенции очень тесно связаны между собой. При оценке иностранного языка определяется культура речи, грамотность, правильное произношение.

Ключевые слова: Коммуникативная, лингвистическая, языковая, речевая, учебная, компенсаторская, социокультурная и лингвострановед-ческая компетенция.

Annotation: The purpose of teacher in the modern education to use opportunities of the information environment aimed at the acquisition of knowledge and the completion of its knowledge capital.

In modern time requirements for students grow. Requirement of modern times is the formation of competences, in connection with which, during the learning process, the issue of competences paid much attention. Communicative competence - 1) mastered the ability to use language tools to communicate, the ability to assess the situation, to react in a situation of skill in another language, 2) the ability to correctly use a different language means depending on the situation.

Communicative competence examines relationship building skills and interaction with people, the use of various means of communication for decision-making in certain conditions, skills in various social groups, have the skills to establish contacts in a foreign language in international relations.

And also, communicative competence leads to synthesis knowledge and open expression of their views. It involves all students and seeks independent study. The teacher respects the point of view of the student removes the barrier. Students display a sense of responsibility and predict.

Linguistic competence as a function of speech-thinking means a willingness to use a foreign language. Geared toward foreign relation not only to study the theory, but also the active use of the educational function of language becomes an important significance.

Language competence determines the level of the speaker's speech and writing, the ability to read texts and materials, understanding, the ability to express discontent, consent, resentment, admiration, gratitude, re-treatment, consultation, determine the decision.

Socio-cultural competence determined by knowledge of the national and cultural characteristics of the studied countries, systems thinking of representatives of nations and the ability to use them through language. The above competencies are very closely linked. In assessing foreign language the speech, literacy, correct pronunciation are determined.

Key words: *Communicative, linguistic, language, verbal, academic, compensatory, sociocultural, cultural competence.*

Шет тілін оқытудың прагматикалық аспектісінің мақсаты оқушылардың білімі, қабілеттілігі мен икем-машығын қалыптастырумен байланысты, сол тілді меңгерумен қатар, тілді оқытылып жатқан елдің этномәдени құндылықтарымен тығыз байланысқа түсіп және де мәдениетаралық өзара түсіністік пен бірін-бірі тануда шет тілін практика жүзінде емін еркін пайдалануға мүмкіндік береді.

Білімнің, қабілеттілік пен икемнің бірігуі оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін құрайды. Коммуникативті құзыреттілік тұжырымдамасы адамның академиялық және базалық тұлғаралық коммуникативтік біліктіліктің арасына шек қоюға талпыныс жасаудың нәтижесі болып табылады.

Шет тілін оқыту процесіндегі коммуникативті тәсіл ретінде шет тілінде сөйлеуді қалыптастыру қажет, басқаша айтқанда, коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру керек. Коммуникативтік құзыреттілік дегеніміз, сөйлеу қызметінің барлық түрін: оқу, сөйлеу (монолог, диалог), жазуды пайдалана алу.

Шет тілінде сөйлеу процесі тек қана ақпарат алмасу процесі ретінде ғана емес, сондай-ақ, серіктестер арасындағы қарым-қатынасты реттеу, қарым-қатынастың әр түрін қалыптастырудың, қарым-қатынас жағдайын сараптау мен бағалаудың, өз коммуникативтілігінің шамасын субъективті бағалаудың және қажетті шешім қабылдаудың түрі ретінде де зерттеледі [1].

Коммуникативті құзыреттіліктің бастаушы компоненттері болып мыналардың негізінде қалыптасатын тілдік (коммуникативтік) қабілеттер жатады:

- тілдік қабілеттер мен біліктіліктер;
- лингвоәлемтану мен әлемтану білімінің болуы;

Коммуникативтік құзыреттілікке төмендегідей маңызды қабілеттіліктер жатады:

- қиын емес түп нұсқалық мәтіндерді оқу, түсінуі (негізгі мазмұнын түсіну және толықтай түсіну);
- оқу-еңбек, мәдени және тұрмыстық саладағы күнделікті жағдайда ауызш қарым-қатынас жасай білуі;
- өзі, қоршаған ортасы туралы ауызша айтаалуы және өз ойын, көзқарасын, мазмұнын жеткізе білуі;
- ақпаратты (хат жазабілу) жазбаша түрде рәсімдей алуы.

Шет тілдер бойынша мемлекеттік білім беру стандарттарында коммуникативті құзыреттіліктің ең төмен деңгейін осылайша анықтайды [2].

Тілдік коммуникативтік құзыреттілік дегеніміз тіл үйренушінің қарым-қатынас жағдайына байланысты өзінің тілдік қабілетін мақсатты түрде пайдалана алу мен сөздік, тілдік және әлеуметтік-мәдени білімдерінің деңгейі.

Шет тілдік коммуникативтік құзыреттілік коммуникативті биомәдени дамудың негізін қалайды.

Шет тілдік коммуникативтік құзыреттілік аса қажет және үйренушінің тұрмыста, педагогикалық, ғылыми, іскерлік, саяси және мәдени-саяси қарым-қатынасты сауатты шешуге және өзін-өзі коммуникативті және әлеуметтік-мәдени дамытудағы қажетті мүмкіндіктер мен қасиеттерді дамытуда да аса керек [3].

Шет тілдік коммуникативтік құзыреттіліктің күрделі құрылымы мен бірнеше құзыреттіліктерден тұрады.

Лингвистикалық құзыреттілік коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Оның мазмұны адамның грамматикалық формаларды және синтаксистік құрылымының нақты бір тілдік нормаларға сәйкес құраалу қабілетін құрайды.

Лингвистикалық құзыреттілік коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады, тілдік және сөздік құзыреттіліктерге бөлінеді. Лингвистикалық құзыреттілік келесі түрлерден құралады:

Тілдік құзыреттілік – бұл тілдік жүйе саласындағы (бағдарламалық минимум көлемінде) білім, осы білімдерді пайдалана білу қабілеті.

Сөздік құзыреттілік – тілдік мінез-құлықтық нормаларын меңгеруі (сөздік қызметтің барлық түрлерінде).

Оқу құзыреттілігі - бұл адамның шет тілін оқу пәні ретінде оқу қызметін сапалы ету қабілеті мен оған дайындығы.

Оқу құзыреттілігінің оқушылар үшін маңызы:

- оқушылардың тіл үйрену кезіндегі өзіндік жұмысын ұйымдастыру және барынша белсенді ету;

- шет тілін үйрену кезінде дене, ой-өрістік шығындарды азайту және уақытты үнемдеу;

- шет тілдегі қарым-қатынас сапасын жақсарту;

- пәнге деген қызығушылықты арттыру;

Оқу құзыреттілігін қалыптастыру процесінің мазмұнына мыналар кіреді:

- оқу ісін тиімді ұйымдастыру саласында өзіндік шығыс жағдайын диагностикалау біліктілігі; жеке тұлғалардың өзіндік ерекшеліктеріне сай оқу қызметінің тәсілдерін алып қою; жеке адамға арналған қажетті оқу қабілетінің жекешелендірілген жиынтығын қалыптастыру және оны белсенді түрде пайдалану, осы таңдаудың дұрыстығын өз бетімен бақылай алу.

- шет тілдік қарым-қатынасқа арналған арнайы оқу тәсілдерін меңгеру; шет тілдік материалдарды есте сақтауда тиімді әдіс-тәсілдерді ұйымдастыру; тілдік материалдарды өз бетімен белсендендіру, пәнаралық байланыстарды

бақылау, шет тілдік әрекеттерді орындауда серіктестікпен жұмыс істей білу, шет тілдік элементтермен жұмыс істеу барысында қиыншылықтарды көре білу.

Өтеуші құзыреттілік - шет тілінде сөйлеу кезіндегі қиыншылықтарды жеңе білу қабілеті, яғни, оның қалыптасқан шет тілдік білімі мен білігіндегі қателіктерді түзету қабілеті және оған дайын болуы.

Өтеуші құзыреттіліктің мағынасы:

- шет тілді түсінбеуде, әлеуметтік-мәдени бірліктерді игермеуде кездесетін қиыншылықтарды жеңуге септігін тигізеді;

- тілдіктосқауылдыжойып, нығайтады;

- ана тіліндегіөзініңкоммуникативтікқұзыреттілігіндамытады [4].

Өтеуші құзыреттіліктіңқұрылупроцесініңбарысы:

- қарым-қатынастағы ауызша немесе ауызша емес құралдардың жеткіліксіздігін білу (синонимдер, бүкпелеу, мимика, ым, денеқимылы); өтеуші стратегиялар – тілдік мінез-құлықтың модельдері, алға қойылған коммуникативтік мақсаттарға қайталай жету үшін тілдік қимылдарды жинау.

- синонимдерді пайдалану біліктілігі мен әдеті, бүкпелеу, жалпылама сөздер, ұқсас сөздерді пайдалану, ассоциация, көпсөзділік, сөз тудыруды білу, суреттеме беру трансформация, сөздер тізбегін қайталау, сұрақ қою, қарым-қатынас жасау бойынша серіктесінен көмек сұрау.

Әлеуметтік-мәдениқұзыреттілік – үйренуші шет тілде сөйлейтін әлеуметтік нормаларды есепке ала отырып сөздік және сөздік емес мінез-құлықты құру қабілеттілігі:

- әлемдік және ұлтық менталитетті білу;

- кездесетін мәдени қиындықтармен күресу, жою;

- басқа әлеуметтік мәдени қоғам туралы өзіндік әлемтану көзқарасының кеңеюін сезіну.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік келесі түрлерге бөлінеді:

- Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік лингвистикалық формаларды таңдауды және тілдік сөйлеу тәсілін коммуникация актісі жағдайында, яғни, қарым-қатынас жағдайын мақсатты түрде, қарым-қатынас серіктестерінің әлеуметтік рөлдері бойынша таңдауды мақсат тұтады.

- Мәдениеттану құзыреттілігі оқушылардың тілін үйренуші елдің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін үйрену мен байланысты және өзінің сөздің және сөздік емес мінез-құлқымен осы ерекшелікті үйренуімен де тығыз бірлікте. Мына мәліметтерді білуі тиіс: ел туралы, үйренетін тіл туралы, оның географиялық орналасу жағдайы туралы, табиғи жағдайы туралы, көрікті жерлері туралы, мемлекеттік құрылымы жөнінде, тілін үйренгелі отырған елдің тұрмысы мен мәдениетіндегі ұлттық ерекшеліктері туралы, шет тілінде сөйлеушілердің тілдік және тілдік емес ерекшеліктері туралы.

- Лингвоәлемтанушы құзыреттілік эквивалентсіз лексиканы оның ана тілінде қалай айтылатынын білуі керек; реңті лексика, мәтіндерді үйрену барысында қолданылатын реалилер, ана тілдегі сөздерді шет тілінде беру тәсілдерді (оқытылып жатқан тақырыптары мен сөздер) меңгеру [5].

Қарым-қатынас жасау барысында сөйлесетін серіктестің әлеуметтік жағдайын білу, оның дәрежесі, бағыты, қарым-қатынас жасауда альтернативті тілдік құралдарды таңдауда ситуациялық рөлдерді білу үлкен орыналады.

Жоғарыда аталып өткен коммуникативті құзыреттіліктердің негізінде «әлеуметтік контекстегі тілдік жағдайларды қалыптастыру мен бақылау жасауға қажетті құрал» ретінде анықталуы мүмкін.

Коммуникативті құзыреттіліктің қалыптасу мақсаты - коммуникативті акт құру.

Бұл мақсатқа жетудің құралы - коммуникативті құзыреттіліктің құраушы құрамдары (тілдік білім мен білік, сөздік біліктілік, оқу мазмұнының лингвоәлемтанушылық құзыреттілігі). Коммуникативті құзыреттіліктің негізгі компоненті тілдік құзыреттілік болып саналады, оның негізінде грамматикалық дұрыс формаларды, синтаксистік сөйлемдерді дұрыс құруды, сөздердің мағыналық үзіктерін түсіну, шет тілі нормаларына сәйкес құрылғандығын анықтайды [6].

Грамматиканың лексикадан үстемдігін, керісінше, лексиканың грамматикадан үстемдігін айқындау еш мүмкін емес.

Тілдің грамматикалық құрылымын білмей тұрып, шеттілдің коммуникативтік мәселелерін шешу мүмкін емес.

Дегенмен де, тілдің грамматикалық жүйесін меңгеру тек қана лексиканы білу арқылы ғана жүзеге асырылады.

Осылайша, грамматикалық және лексикалы біліктілік пен амалдар, сөздік біліктілік пен тәсілдерге сүйене отырып, тілдік құзыреттіліктің орталығы болып саналады.

Грамматикалық формалар мен сөз тіркестерін білген сәттен бастап, оның адам еститін, оқитын, айтып, сөйлейтін дыбыстар жиынтығы мағыналы лексикалық мәнге ие болады.

Әр оқушы өз бетінше және де біздің мемлекетіміз толықтай әлемдік нарыққа шығу мақсатында және де әлемдік мәдениетке қосылу үшін шет тілін практика жүзінде меңгеруге қызығушылық танытып отыр.

Сондықтан да коммуникативтік құзыреттілік басым мақсат болып табылады.

Сонымен қатар, шеттілі - бұл өзінің ортақ мәдени деңгейін, ойлау қабілетін, білім мен білігін, өзгенің ойын бағалай алатын, өзгенің шығармашылығын бағалайтын құрал болып табылады.

Сөйтіп, шет тілін меңгеру тәсілдерінің ішінен жоғары басымдылық потенциалдар беріледі:

Ойды кеңейтіп, тілді дамытып, сөзді мәнерлеп, сезімді, образды көбейтіп, ортақ мәдениет пен әлеуметтік мінез-құлықты дамытатын шет тілін меңгеру деңгейі үдей түседі.

Осылайша, коммуникативті құзыреттілік дегеніміз - тілдік материалдармен орындалатын білім мен біліктілікті, амал-тәсілдерді біріктіру.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Астапова Н.О. Лингвистические аспекты межкультурной коммуникации. - Барнаул, 2007. – 256 с.
- 2 Казарцева О.М. Культура речевого общения: теория и практика обучения: Учеб.пособие/ О.М. Казарцева, - М., 2005. – 210 с.
- 3 Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам: пособие для учителя / Н. Д. Гальскова. - М.: АРКТИ, 2003. -192 с. 5.
- 4 Литвинов М. В. Методика преподавания иностранных языков: учеб. Пособие/ М. В. Литвинов. - М.: Высшая школа, 2006. – 235 с.
- 5 Нарымбетова Ж. С. Формирование лингвокультурологической компетенции будущего учителя иностранных языков в контексте его подготовки к межкультурной коммуникации (английский язык, языковой вуз): Каз. ун-т международных отношений и мировых языков. - Алматы: 2009 - 23 с
- 6 Елизарова Г. В. Формирование межкультурной компетенции у студентов в процессе обучения иностранным языкам: автореф. / Г. Р. Елизарова. - С-П, 2001. - 16 с.

Резюме

В статье рассматривается содержание коммуникативной, лингвистической, языковой, речевой, учебной, компенсаторной, социокультурной компетентности, а также их роль в формировании языковых способностей и умений в процессе обучения иностранного языка, их значение в таких речевых формах, как чтение, говорение (монолог, диалог) и письмо.

Summary

The article discusses the content of communicative, linguistic, language, speech, learning, compensatory, sociocultural, lingua-cultural competence as well as their role in the formation of language abilities and skills in learning a foreign language, their value in such forms of speech, such as reading, speaking (monologue, dialogue) and the letter.

ДИСКУРС ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИПОЛОГИЯСЫ ДИСКУРС И ЕГО ТИПОЛОГИЯ DISCOURSE AND ITS TYPOLOGY

ОӘЖ 81'23 16.21.27

Абдрахманова К.Х. - ф.ғ.к., доцент

АРАБ ТІЛІНІҢ МОРФОЛОГИЯЛЫҚ КЛАССИФИКАЦИЯСЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕМЕСІ

***Аңдатпа:** Мақалада алғашқы араб тілінің морфологиялық құрылымының зерттелу тарихы және араб тілінің типологиялық құрылымының ерекшелігі жайында баяндалады. Семит тілдер тобы, соның ішінде араб тілінің басқа тілдер тобынан айырмашылығы - ішкі флексияның болуы, дыбыстық заңдылыққа сай дауысты және дауыссыз фонемалардың ауысып, қосылып келуінде. Араб тілінде флексия және агглютинация элементтерінің бар екендігі айтылады.*

***Тірек сөздер:** флексия, агглютинация, типологиялық құрылым, дыбыс сәйкестігі, тарихи дерек.*

Алғашқы араб жазуы ислам дінінің келгеніне дейін пайда болған. Ол консонантты — әріптік сипатқа ие, оңнан солға қарай жазылады (батыссемиттік жазудың негізгі талаптарына сәйкес). Оның прототипі ретінде өз алдына арамей тіліне (сол арқылы финикийге) шығатын набатей жазуы (б.з.д. IV - б.з. I ғ.) қолданылған. Набатей жазуын Синай түбегі мен Солтүстік Аравияның арабтілді тұрғындары тіпті VI ғ. дейін қолданған.

Араб жазуы VI ғ. басында Лахмид араб князьдігінің астанасы Хира қаласында дамыды. Кейінгі даму кезеңі VII ғ. ортасынан басталады, Құранның алғашқы жазылу үлгісі де осы кезеңде (651) бастау алған. VII ғ. екінші жартысында араб тілінің алфавитіне қосымша *шадда* (екі бірдей дыбыстың қайталанып келгенде қойылатын белгісі), *қысқа дауысты дыбыстар* (*фатха*—*а* белгісі, *дамма*—*у* белгісі, *касра*—*и* белгісі), *тануин* (белгісіз халде тұрған есім сөздерге жалғанатын септік жалғаулар: *ан* - *’*, *ун* - *’*, *ин* - *’*), *сукун* (екі дауыссыз дыбыс қатар келсе алғашқысына қойылатын белгі - *°*) белгілері енгізілді. VIII ғасырдың ортасына таман араб алфавитін көптеген мұсылман халықтарының қолдануына байланысты (соның ішінде өз тілдеріндегі мәтіндерді жазу үшін де) жаңа графикалық жүйелер пайда бола бастады. Мысалы, түріктер және Орта Азия елдері араб алфавитін өзтілдеріне енгізді. VIII-XII ғасыр аралығында араб тілі Таяу және Орта Шығыс елдерінде халықаралық тілдер құрамында болды. Осы тілде әдеби және ғылыми прозалар, классикалық поэзия жазылып, дамыды. Атақты ортағасырлық шығыс ғалымдары араб тілінде шығармалар жазды. Мысалы: Түркістаннан әл-Фараби (870–950), Бұхарадан Авиценна (Ибн Сина, 980–1037), Хорезмнан әл-Бируни (973 –1050), Андалусиядан Аверроэс (Ибн Рушд, 1126–1198) және т. б. Бертінкеле, XX ғасырдың басында оның таралу шекарасы айтарлықтай кеміп, түріктер өз жазу жүйесін латын алфавитіне, Орта Азия елдері орыс алфавитіне көшірді.

Алғаш рет араб грамматикасын құрастыру әрекеті Али халифтің замандасы Абу л-Асуад ад-Ду'алиден бастау алды. Ол өзінің еңбегінде араб тілі грамматикасындағы сөз табын үлкен үш топқа бөліп көрсетеді: есім, етістік және шылаулар. Қысқа дауысты дыбыстарды таңбалайтын белгілер енгізіп, алғаш рет әртүрлі қосымшалар арқылы сөздердің түрленіп, жаңа бір тұлғаға ие болатынын айтады. Оның шәкірттері Яхия ибн Яа'мар, 'Анбаса ибн Ма'дан ал-Фихри және Абу 'Амр 'Иса ибн 'Умар ас-Сакафи араб тілін зерттеу барысында құнды еңбектер қалдырған.

Араб тілінің типологиялық құрылымы көптеген уақыт бойы белгісіз болып келді. Кейбір ғалымдар арасында семит сөздерінің құрылымын біркелкі түсінбеушіліктің салдарынан (морфемдік бөлшекке дұрыс бөлмеу, морфемнің құрылысын және олардың арасындағы байланыстың өзгешелігін дұрыс анықтамау) араб тілін флективті тілдер тобына жатқызды (А. Шлейхер, Г.Штейнталь, Н. Финк, К. Броккельман, П.С. Кузнецов және т.б.). Ал кейбір ғалымдар (И.М. Дьяконов, Б.А. Серебренников және т.б.) араб тілінің флективті табиғатын өзгертпей, ондағы агглютинация бірліктерінбір-бірімен теңестіре отырып, араб тілін флективті-агглютинативті тілдер тобына жатқызған. Ең алғаш араб тілінің бұл ерекшелігін Ф.Ф.Фортунатов зерттей келе, семит тілдерін флективті-агглютинативті тілдер тобына жатқызады. Бірақ Ф.Ф.Фортунатовтың идеясы лингвистер арасында өз деңгейінде қолдау таппай, көптеген ғалымдар осы уақытқа дейін араб тілін флективті тілдер тобына жатқызуда [1.87].

Тіл білімі саласында араб тілінің құрылымы, сөз таптары, түбір және туынды морфемалар, олардың бір-бірімен байланысу ерекшеліктері ғылыми

тұрғыдан толық, әрі жан-жақты зерттеу нысаны болмады. Көптеген ғылыми еңбектер тек дәстүрлі мәселелерді қамтыды, олар көбінесе тарихи семит тіл білімінде семит түбірінің құрылымын, тарихын, даму жолдарын ғана зерттеді. В.П.Старинин «Структура семитского корня» атты еңбегінде семит түбірінің құрылымына жан-жақты талдау жасап, оны флективті және агглютинативті тілдердің түбірімен салғастыра зерттеген. Ол негізді - консонантты түбір және вокалды диффикс (трансфикс) деп бөліп, әрқайсысына жеке-жеке тоқтап, талдау жасаған [1.15].

Дәстүрлі морфологиялық классификацияда араб тілі фузия және агглютинация элементтері бар флективті тілдер тобына жатады.

Жалпы араб тілінің басқа тілдер тобынан айырмашылығы - ішкі флексияның болуы, дыбыстық заңдылыққа сай дауысты және дауыссыз фонемалардың ауысып, қосылып келуі. Осындай ерекшеліктеріне байланысты бір сөзден әртүрлі құрылымдар немесе түбірі бір әртүрлі сөздер жасалады.

Н.В.Юшмановтың пікірінше, араб тілінде агглютинативті бірліктердің көрінісі – сөздің сыртқы белгісіне грамматикалық категорияның жабыстырылған түрде берілуі. Мысалы: *йа-клуб-ў-на* «олар жазып отыр», осындағы *-йа* «ол», *клуб* «жазушы», созылыңқы *ў* – көпше түр, *-на* ашық рай. Ал флективті кезеңге: «что касается основной семитских языков стадии – флективной, она противопоставляется аморфно-синтетической тем, что флективное слова снабжена внешними признаками грамматических категорий и может занимать любое место в предложении, не меняя своей функции» [2, 98] деп, агглютинативті кезеңде грамматикалық категорияны білдіретін тілдік элементтер түбір сөзді өзгертпей, соңына жалғасып жалғанса, флективті сөзде грамматикалық категорияны білдіруші тұлғалар сөздің соңына жалғанбай, сол сөздің құрылымын іштей өзгертеді (дауысты дыбыстар менасы, дауыссыз дыбыстар менасы, екпін менасы т.б.). Флективті тілдерде қосымшалар түбірдің құрамына өзгерістер енгізеді, сондықтан сөздің көлемі ұзармай, түбір өз ішінен өзгеріп, жаңа сөз тудырып отырады: كَاتَبَ [kataba] → كَاتَبَ [kātaba], كَاتِبَ [kātibun], كُتِّبَ [kuttābun] және т.б.

Тарихи деректерге сүйенсек, ішкі флексия құбылысы бүкіл түркі тілдер тобының құрамында да кездеседі. Э.В.Севортян азербайжан, түрікмен, түрік, тілдерінде қолданылатын *гудуз* (құтырған) сөзі мен басқа түркі тілдеріндегі *құтыр* етістігін салыстырады [3.26]. *Гудуз* азербайжан, түрікмен, түрік, тілдерінде есім сөз мәнінде, ал басқа түрік тілдерінде етістік мәнінде қолданылған. Есім мен етістіктің бір-біріне мәндестігі, бір түбірден тарағандығы дау туғызбайды. Сонда бір ғана сөз екі түрлі грамматикалық кластарға жіктейтін тек дауыссыз дыбыстар екені көрініп тұр. Ол дыбыстардың (*p-з*) сәйкестігі немесе бірінің екіншісіне ауысуы түркі тілдерінің бүкіл даму тарихынан белгілі. Э.В.Севортян мұндай құбылысты, сөздердің грамматикалық мағыналарының дыбыстардың сәйкестігі арқылы айқындалуын ішкі флексия заңдылығы деп қарайды. Бұл жөнінде У.Уитни: «Семитские языки являются более обособленным, чем любые другие в мире, даже более обособленным чем голо –изолирующий китайский язык или

бесконечно синтетический американский....Семитская речь отличается двумя характерными особенностями – трех согласием корней и их внутренней флексией при помощи гласных, явление, которого мы не имеем ни в одном другом языке», - деген пікір айтады [4.87].

Араб тілінде түбірді құрап отырған дауыссыз дыбыстар негізінен лексикалық мағынаға ие, ал түбірге грамматикалық мағына беру үшін дауысты дыбыстар қолданылады.

М.Томанов өзінің еңбегінде: «Флексиялық өзгерістер бір кезде түркі тілдерінде сөз жасау тәсілі болған деген пікірді растай түсетін дауыссыз дыбыстарға қатысты тағы бір топ фактілер бар, олар бір ғана сөз табына тән болып отырады: *жаз* – (бүктеген нәрсені жазу) – *жай* – (су жайылды), *сар* – (сарылдай ағу), *сау* – (сауылдай ағу). Бұл жерде мынадай сәйкестіктер бар: *p~з//d//t~ғ~у*. *Бақ* – (*бақыла*), *байқа* – (*к//ғ~й*), *қырқу-қию*. *Сырдаң* – *сидаң*, *қырмызы* – *қызыл* т.б. сөз парларының құрамынан түркі тілдерінің арасында ұшырасатын бірсыпыра дыбыс сәйкестіктерін көруге болады. Бұл сөз парларының екі сыңары да бір ғана сөз табына жатқанымен, мағынасы бірдей емес. Мұндағы мағыналық айырмашылық сол дыбыс сәйкестіктері арқылы берілген», - деген пікір айтады [5.113]. Тарихи деректерге сүйенсек түркі тілдерінде флексия құбылысы есімді және етістікті сөздердің ара-жігі әлі ажырамаған кездің өзінде-ақ қолданыста болса керек

Агглютинативті тілдерде сөз септелгенде, не аффиксті сөзжасамда түбір сөз өзгермейді, бастапқы дыбыстық құрылымын сақтап қалады. Өзгермейтін түбір сөзге көптеген аффикстердің жалғануы арқылы жаңа мағына алынады: *бер-іл-ген*, *бер-іл-се*, *бер-гіз-дір*, *бер-гіз-дір-т*, *бер-гіз-дір-т-ін-ті*, *бер-гіз-дір-іл-ін-ті* ... деген құрылымдардың бәріне ортақ түпкі бөлшек **бер** бөлшегі түбір саналады. Флективті тілдер іштей өздерінің топтарында түбір флексия және негіз флексия деп екі бөлікке бөлінеді. Осылардың ішінде араб тілі түбір флексияларға жатады, ал, үндіеуропа герман, роман тілдері негіз флексияларға жатады. Флективті тілдерде түбір сөзге префикс, суффикстер жалғанып жаңа сөз жасалынады (*kātibun*, *maktabun*, *maktūbun*).

Қорыта айтқанда араб тілінде флективті элементтердің көрінісі басым екені жоғарыда келтірілген мысалдардан байқауға болады. Түбір сөздердің ішкі флексиясының өзгеруі арқылы жаңа, тың сөздер туындап отырады. Сонымен қатар араб тілінде агглютинативті элементтердің де көрінісі байқалады, бірақ олардың қолданылу аясы флексияға қарағанда тар. Осыған байланысты араб тілін флективті-агглютинативті тілдер тобына жатқызуға болады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 В.П.Старинин. Структура семитского корня. М.,1963.
- 2 Юшманов Н.В. Работы по общей фонетике, семитологии и арабской классической морфологии. М., 1998.
- 3 Э.В.Севортян. Об этимологическом словаре тюркских языков. «Вопросы языкознания» №6, 1971.
- 4 Майзель С.С. Пути развития корневого фонда семитских языков. Наука. 1993.
- 5 Томанов М. Қазақ тілінің тарихи грамматикасы. Алматы, Мектеп, 1988.

Резюме

В данной статье рассматриваются некоторые проблемы классификации арабского языка.

УДК 811.512.122' 42

**Асанова А.К. - старший преподаватель
Аркалыкского государственного педагогического института им. И.
Алтынсарина, Аркалык, Казахстан**

СУБЪЕКТИВНЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ АКАДЕМИЧЕСКОЙ УСПЕШНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотация: Теоретический анализ проблемы успешности в психолого-педагогической литературе позволяют говорить о подмене понятия «успешность» понятием «успеваемость», что, по сути, стимулирует стремление обучающихся добиваться цели любой ценой, развивает мотивы соревнования и конкуренции, не подкрепляя достигнутое значением для личностного развития. А это, в определенной степени, несет в себе опасность с точки зрения внутреннего переживания личностью удовлетворенности своей деятельностью, поскольку первые социально значимые успехи личность достигает и переживает именно в период обучения. Очень часто понятие «успешность» ассоциируется у молодых людей только с материальными достижениями. Поэтому одна из задач системы образования на современном этапе развития общества - создание условий для формирования в сознании молодого поколения нравственного отношения к путям достижения успеха, когда успешность находится в прямой зависимости от прилагаемых усилий.

Важным для нашего исследования являлся вопрос оценки академической успешности студентов. По нашему мнению, при существующей оценочной системе, академическая успеваемость студентов является тем формальным показателем, который позволяет более или менее объективно судить об академической успешности студентов. Но академическая успешность проявляется не только в том, что студент качественно усвоил определённый объём знаний и умений, выработал навыки применения теоретических знаний на практике. Ещё более важным является то, какие качественные изменения произошли в личностной сущности студента, в его отношении к процессу и результатам собственной учебной деятельности. Анализ различных подходов к проблеме оценки учебных достижений студентов позволил выделить такие качественные объективные показатели академической успешности студентов как познавательная активность, самостоятельность, креативность и рефлексия.

Ключевые слова: Академическая успешность, студент, знания, навыки, оценка, умения, профессиональная деятельность, способность, интеллект, волевые качества личности, учебная активность.

Андапта: Үлгірім мәселесінің теориялық негіздерін психолого-педагогикалық әдебиеттерде «жетістік» және «үлгірім» түсініктерінің ауысуы жайлы айтылады, соған сәйкес білім алушылардың мақсатқа жетуін, бәсекелестік ынталары нығаяды. Сол айырмашылық студенттердің білім алу кезінде өз жетістіктеріне баға беруін қиындатады. «Үлгірім» мағынасы жастар арасында материалдық жетістіктермен сәйкес келеді. Сондықтан қазіргі қоғам дамуындағы білім беру жүйесінің бірден-бір шешімі жастар түсінігіне адамгершілік қарым-қатынасты қалыптастыру жағдайын

жасау жетістіктерге жетудің үлгірімізге тікелей қатысты екендігін нақтылайды. Сонымен академиялық үлгірім студенттердің сапалы нәтижелеріне және тиімді жетістіктерінің қалыптастыруына байланысты болады.

Зерттеу үшін маңызды мәселе болып студенттің академиялық үлгірімін бағалау болып табылады. Студенттің академиялық жетістігін бағалаудың шынайы көрсеткіші ретінде қазіргі уақытта қолданыстағы бағалау жүйесі академиялық үлгіріміздің формалды көрсеткіші болып табылады. Студенттің академиялық жетістігі оның оқу үлгірімізде белгіленген көлемдегі білім мен білік мөлшерін сапалы меңгерумен ғана шектелмейді, оны теориялық білімін тәжірибеде қолдануынан анықталады. Студенттің жеке тұлға ретінде сапалық өзгерісіне ғана емес, оның оқу қызметіндегі өзіндік жетістігіне және оқу үрдісіне деген көзқарасы маңызды болып есептеледі. Әр түрлі талдау бағыттары студенттердің оқу үлгіріміздің академиялық жетістігінің шынайы көрсеткіші ретінде таным белсенділігін, өздігінен жұмыс жасай алуын, шығармашылық дағдыларын қалыптастыруын және рефлексияны атап айтуға болады.

Тірек сөз: Академиялық жетістік, студент, білім, дағды, бағалау, білік, кәсіби қызмет, қабілеттілік, интеллект, жеке тұлғаның еркіндік сапасы, оқу белсенділігі.

Abstract: Theoretical analysis of the problems of success in psychological and pedagogical literature suggest the substitution of the concept of "success" with "progress" that, in fact, stimulates the desire of students to achieve goals, develops motifs of competition and competition is not justified by the value achieved for personal development. And this carries a risk in terms of inner experience personality satisfaction with their work, as the first socially significant successes person reaches and experiencing it during the practice. Very often, the concept of "success" in young people is associated with the material of achievements. Therefore, one of the objectives of education in modern society is the creation of conditions for the formation in the mind of the young generation of moral attitude toward ways to achieve success when success is in direct proportion to the efforts.

An important question for the study was to assess the academic success of students. With the current evaluation system, the academic progress of students is the formal indication that allows more or less objectively judge the academic success of students. But academic success doesn't refer to what the student has learned qualitatively certain amount of knowledge and developed skills to apply theoretical knowledge in practice. Even more important is what qualitative changes occurred in the personal nature of the student, in its relation to the process and the results of their own learning activities. Analysis of different approaches to the problem of assessing educational achievements of students allowed distinguishing such qualitative objective indicators of academic success of students as a cognitive activity, independence, creativity and reflection.

Key words: Academic success, student, knowledge, assessment, skills, professional activity, ability, intelligence, strong-willed traits of personality, educational activity.

Вопрос оценки успешности человеческой деятельности возник на заре формирования самосознания древних людей. Философы всегда объясняли успехи и ошибки сограждан, опираясь на ситуацию и нравы. В настоящее время осмысление проблемы успешности становится все более актуальным в связи с процессами глобализации. В основе жизненной философии у многих современных людей и на Западе, и у нас - стремление стать успешным. В связи с этим возникает вопрос: какое влияние оказывает профессиональная школа как важнейший институт социализации на формирование

представлений человека о том, что такое успешность и каким образом она может быть достигнута?

Философское осмысление понятия «успешность» позволило выделить в качестве одной из главных предпосылок успешности человеческой деятельности активность личности в достижении поставленной цели. Активность представляет собой определенную степень взаимодействия субъекта с окружающей действительностью, что предопределяет условие осуществления любого вида деятельности, в том числе и учебной. Учение как деятельность имеет место там, где действия человека управляются сознательной целью усвоить определенные знания, навыки, умения.

В учебной деятельности объединяются не только познавательные функции (восприятие, внимание, память, мышление, воображение), но и потребности, мотивы, эмоции, воля. Предметом учебной деятельности выступает исходный образ мира, который уточняется, обогащается или корректируется в ходе познавательных действий. Учебная активность — это степень включенности обучающегося в процесс познавательной деятельности. И чем активнее студент проявляет себя как субъект познавательной деятельности, тем более он предрасположен к успешному освоению фундаментальных и прикладных наук, изучаемых в вузе или техникуме, более ориентирован на избранную им сферу профессиональной деятельности.

По мнению Б. М. Теплова, помимо обеспечения успешности, способности детерминируют скорость и легкость овладения той или иной деятельностью. Таким образом, если скорость обучения может зависеть от мотивации, то чувство легкости при обучении (иначе — «субъективная цена», переживание трудности) скорее обратно пропорционально мотивационному напряжению. Как отмечает В. Н. Дружинин, «чем больше развита у человека способность, тем успешнее он выполняет деятельность, быстрее ею овладевает, а процесс овладения деятельностью и сама деятельность даются ему субъективно легче, чем обучение или работа в той сфере, в которой он не имеет способности» [1]. Эту формулу способности, по мнению В.Н.Дружинина, можно выразить в следующей форме:

$$\text{способность} = \frac{\text{продуктивность}}{\text{цена}}$$

или же в субъективной форме:

$$\text{способность} = \frac{\text{успешность}}{\text{трудность}}$$

Исследуя психолого-педагогические условия, обеспечивающие максимальный уровень академической успешности студентов, В.А.Аверин пришёл к выводу, что в качестве системообразующего фактора на уровне личности следует рассматривать направленность личности студента, которая и определяет стиль его учебной деятельности, так как «на основе

позитивного отношения личности к целям своей деятельности ищутся, находятся и приводятся в целесообразную систему способы достижения значимых для личности целей» [2].

В психологии под направленностью личности понимается «её интегральное и генерализированное свойство, совокупность устойчивых мотивов, ориентирующих деятельность личности, относительно независимых от текущих ситуаций» [3]. Понятие «направленность личности» как характеристику основных интересов, потребностей, склонностей и устремлений человека ввёл в научный обиход С. Л. Рубинштейн [4]. По мнению большинства педагогов и психологов, направленность личности является сложным мотивационным образованием. В психологии мотивация рассматривается как сложный многоуровневый регулятор жизнедеятельности человека, его поведения. Мотивационная сфера или мотивация в широком смысле слова понимается как стержень личности, к которому «стягиваются» такие её свойства, как ценностные ориентации, социальные ожидания, притязания, волевые и другие социально-психологические качества. То есть те качества, которые и определяют успешность какой-либо деятельности человека, и структура мотивационной сферы не является чем-то застывшим, статичным. Это развивающееся и изменяющееся в процессе жизнедеятельности человека образование. Поэтому учебная мотивация как частный вид мотивации, включенный в учебную деятельность, по нашему мнению, представляет собой важную предпосылку академической успешности. А.В.Смирнов, изучая предпосылки академической успешности студентов, выделяет следующие мотивы учебной деятельности:

- направленность на приобретение знаний;
- направленность на получение профессии;
- направленность на получение диплома.

Следует заметить, что большое значение в настоящее время приобретают исследования таких широких форм мотивации, которые, проявляясь в разных сферах деятельности (профессиональной, научной, учебной), обуславливают творческое, инициативное отношение к делу и влияют как на характер, так и на качество выполнения труда. Одним из основных видов такой мотивации выступает мотивация достижения, определяющая стремление человека выполнять дело на высоком качественном уровне везде, где есть возможность проявить свое мастерство и способности. В контексте исследования академической успешности принципиально важным, на наш взгляд, является то, что мотивация достижения тесно связана с такими качествами личности, как инициативность, ответственность, добросовестное отношение к труду, реалистичность в оценках своих возможностей при постановке задач.

Поведение, ориентированное на достижение, предполагает наличие у каждого человека мотивов достижения успеха и избегания неудачи. Теория Дж. Аткинсона предполагает, что все обладают одновременно и мотивом достижения успеха, и мотивом избегания неудач [5]. В процессе анализа предпосылок академической успешности у нас вызвали интерес

исследования, связанные с изучением влияния доминирующих мотивов достижения на самооценку учебных возможностей, уровень притязаний и стиль учебной деятельности студентов. Изучение научной литературы в данной области исследований показало, что преобладание той или иной мотивационной тенденции всегда сопровождается выбором трудности цели. Люди, мотивированные на успех, предпочитают средние по трудности или слегка завышенные цели, которые лишь незначительно превосходят уже достигнутый результат. Они предпочитают рисковать расчетливо. Мотивированные на неудачу склонны к экстремальным выборам, одни из них нереалистично занижают, а другие - нереалистично завышают цели, которые ставят перед собой. После выполнения серии задач и получения информации об успехах и неудачах в их решении те, кто мотивирован на достижение, переоценивают свои неудачи, а мотивированные на неудачу, напротив, переоценивают свои успехи. От доминирования той или иной мотивационной тенденции зависит и успешность выполнения различных видов деятельности.

В качестве доказательства хотелось бы привести следующие факты: 6 февраля, 2013 года во время своего выступления перед студентами Назарбаев Университета Президент Казахстана сказал, обращаясь к молодежи: «Долгосрочные и продуманные вложения в человеческий ресурс подарили нам талантливое и, я убежден, успешное молодое поколение. Мы создали максимально благоприятные условия для вашей учебы и самосовершенствования, чтобы, став профессионалами, востребованными в любом уголке земного шара, вы смогли обеспечить Казахстану в XXI веке развитие успеха, благополучие и признание. Это, если хотите, ваша миссия в будущем и ваша ответственность перед предыдущими поколениями».

Как видим, эти слова отражают настроение и наших студентов, вернувшихся из-за рубежа после окончания обучения по программе академической мобильности. Мы уже отмечали выше, что с начала 2012 года в стране началась масштабная реализация программы академической мобильности.

Этот эпизод подтверждает, что существенным компонентом учебной деятельности, обеспечивающим её успешность, является самоконтроль. Для этого важными явились выводы, сделанные М. Ш. Магомед-Эминовым в отношении зависимости способов самоконтроля от характера доминирующей мотивации. Испытуемые с доминирующим мотивом стремления к успеху используют:

- рациональную стратегию, направленную на повышение значимости практической активности — действия;
- самоинструкции, обязывающие удерживать направленность познавательных и эмоциональных процессов на актуальной ситуации;
- эмоциональный контроль, направленный на активизацию (гнев, недовольство собой и т.п.).

Испытуемые с доминирующим мотивом избегания неудачи используют иные способы самоконтроля:

- рациональные стратегии, обеспечивающие значимость общей цели;
- самоинструкции, обязывающие не отвлекаться на неактуальные аспекты ситуации;
- эмоциональный контроль, направленный на релаксацию (успокоение, самоуверенность и т.п.) [6].

Таким образом, владея информацией о доминирующем мотиве достижения, педагог, используя соответствующие стимулы, может создать условия, благоприятствующие повышению академической успешности студентов.

Изучая особенности учебной деятельности старшеклассников, Ю.А.Самарин ввел понятие стиля учебной деятельности как «системы наиболее рациональных приёмов и способов в организации учащимися своих самостоятельных занятий». Стилъ рассматривается им как производная трёх компонентов: направленность личности, характер отношения учащегося к учёбе; степень сознательного владения своими психическими процессами; степень сознательного владения техническими приемами деятельности [7].

Следует отметить то, что роль педагога в процессе формирования стиля учебной деятельности обучающегося меняется по мере его продвижения по ступеням образовательного процесса. Стилъ учебной деятельности учащегося в основном формируется в начальных и средних классах под руководством педагогов. Рациональный стилъ учебной деятельности учащихся, обеспечивающий стабильно высокие учебные результаты — это критерий успешности обучения. В старшем школьном и тем более в студенческом возрасте мы имеем дело уже со сформированным стилем учебной деятельности и вряд ли его можно рассматривать как критерий успешности обучения, как производную деятельности педагога.

К перечисленным личностным образованиям, определяющим академическую успешность студентов, по нашему мнению, следует добавить такой компонент потребностно-мотивационной сферы личности, как воля. В современной философско-психологической литературе сложилось устойчивое представление о воле» как о начале, объединяющем в себе когнитивные и побудительные стороны. Практическое целеполагание, предполагающее сознательную активность человека в выборе цели, принятии волевого решения и его практическое осуществление, является стержневым элементом деятельности, непосредственно влияющим на ее успешность. Мотив побуждает, стимулирует и придаёт смысл конкретной деятельности. В процессе учебной деятельности дефицит «реализационной мотивации» может быть вызван наличием внешних и внутренних препятствий, конкурирующими мотивами, отдаленностью во времени положительных результатов действий, присутствием негативных последствий и т.д. Если вопреки всем обстоятельствам студент принял решение о действии, то такое действие можно назвать волевым. Говоря о волевых качествах личности, С.

Д.Смирнов выделяет постоянную готовность к действию, решительность, настойчивость, упорство в достижении поставленной цели,

самостоятельность в принятии решений и др. Эти качества, несомненно, присущи успешной личности в любом виде деятельности, в том числе и учебной. Точку зрения о том, воля является одной из важнейших предпосылок академической успешности, подтверждает анализ функций волевой регуляции, обеспечивающих: повышение эффективности учебной деятельности; поддержку в течение длительного времени сконцентрированного внимания на объекте учебной деятельности; регуляцию основных психических функций: восприятия, памяти, мышления.

Таким образом, главными предпосылками академической успешности студентов профессиональных учебных заведений, мы считаем интеллект, мотивационную направленность личности, индивидуальный стиль учебной деятельности, самооценку и волевые качества личности обучающихся. На основе проведённого теоретического исследования успешности учебной деятельности студентов вуза мы разработали структурную модель академической успешности студента.

Итак, известные в психолого-педагогической литературе сведения по проблеме академической успешности свидетельствуют о том, что накоплены знания о состоянии проблемы, но не ясна система координат, в которой устойчиво действуют законы, регулирующие академическую успешность студентов. Студент стал главным субъектом учебного процесса и нуждается в опережающем планировании траектории персональной успешности.

Осознанное и целенаправленное управление академической успешностью студентов, как со стороны педагогов, так и со стороны самих обучающихся, мы считаем главным звеном эффективного образовательного процесса, определяющего динамический баланс между деятельностью, направленной на усвоение учебного материала с целью овладения профессиональными знаниями, умениями и навыками и развитием значимых для успешной учебной и будущей профессиональной деятельности личностных качеств. На пути решения задачи повышения успешности учебной деятельности студентов неизбежно встаёт вопрос исследования педагогических условий повышения академической успешности с учётом специфики юношеского возраста.

Список литературы:

- 1 Дружинин, В.Н. Психология общих способностей // - СПб.: Издательство «Питер», 1999. -368с.
- 2 Аверин, В. А. Психологическая структура личности// Психология личности. - СПб. Изд-во Михайлова В.А., 1999.-89 с.
- 3 Шапарь, В.Б. Новейший психологический словарь // под общ. ред. В.Б. Шапаря. - Ростов н/Д.: Феникс, 2006. - 808с.
- 4 Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии. - СПб.: Изд-во «Питер», 2000. -705с.
- 5 Atkinson J.W. A Theory of Achievement Motivation. N.Y., 1966.
- 6 Магомед-Эминов, М.Ш. Трансформация личности // - М.: Психоаналитическая Ассоциация, 1998. - 959с.
- 7 Самарин, Ю.А. Стиль умственной работы старшеклассников // М. : Изд.АПН, 1948, - Вып. №17.

Түйіндеме

Бұл мақалада Отандық және шетелдік философия, психология және педагогикада студенттердің жетістіктері мәселелеріне теориялық талдау жасалған. Студенттердің субъективті академиялық жетістіктерін анықтауда, философия түсініктерін зерттеудегі жетістіктерге сүйене отырып, педагог және психолог жұмыстарының қызметтері студенттердің оқу нәтижелеріне байланысты оқыту тиімділігі жайында арнайы деректер көрсетілген.

Resume

The article is dealt with the theoretical analysis of the problem of student success in domestic and foreign philosophy, psychology and pedagogy. Personal qualities of the person determine by subjective prerequisites of success. Defining the subjective conditions of academic success of students, we rely on the essence of the concept study "success" in the region of philosophy, as well as on the work of teachers and psychologists associated with the study of the efficiency and effectiveness of learning activities of students.

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ MULTILINGUALEDUCATION

ОӘЖ № 378.016:811.512.122:004

Тайжанов У. -магистрант

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

КӨПТІЛДІЛІК ЖАҒДАЙЫНДА МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ОҢТАЙЛАНДЫРУ ЖОЛДАРЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ МЕН ҰҒЫМДАРЫ

***Аңдатпа:** Мультимедиа термині хабарды тасымалдаушы, үлкен көлемдегі жинақталған ақпаратты сақтауға мүмкіндік беретін және олармен жұмыс істеуді жылдамдату мақсатында қолданылады. Мультимедиа – бір мезгілде әртүрлі медиа-дыбыстарды, анимациялық - компьютерлік графиканы, бейнежазуларды қолданудың интерактивті жүйесі. Мультимедиа - компьютер арқылы ақпарат алушыға ақпараттың барлық түрлерін, яғни аудио, бейне таспа, анимация, кескін-бейнелерді және басқа да ақпарат түрлерін қосымша тасымалдаушы. Білім беру саласында мультимедиа - компьютерлік оқу курстарын ұйымдастыруға (танымал аты - ККО) және анықтағыштар, энциклопедия және жинақтар сияқты түрлері үшін қолданылады. КО – қолданушыға презентациялар жасауға, тақырыптық мәтін мен оған байланысты суреттер қолдануға мүмкіндік береді. Теориялық оқыту соңғы онжылдықта мультимедияның пайда болуымен бірталай дамыды. Когнитивті жүктеме теориясы, мультимедиялық оқыту және тағы басқа да зерттеу бағыттары ерекшеленді. Білім саласында, әсіресе, ЖОО үшін медиа – конвергенция ең маңызды факторлардың бірі. Медиа - конвергенция - дүние жүзінде тез өзгереді пәндердің оқу үдерісі [1]. Оқу үдерісінде мультимедиялық құралдарды қолдану тілді, ойлау қабілетін, зеректілікті,*

байқампаздықты дамытуда маңызы зор. Мультимедиа – қозғамданың дамуының, дағдының, коммуникативтік зейіннің, ақпараттық сауаттылықтың дамуына әсер етеді, сонымен қатар мультимедиа этикалық компонент ретінде - компьютерлік технология студент және оқытушының арасындағы байланысты алмастыра алмайды. Ол тек олардың жаңа білім қорын игеруде біріге отырып жасайтын әлуетін қолдап, күшейтуге және оны оқу үдерісінде әр түрлі жағдайларда қолдануға себеп болады. Көптеген адамдар естігенінің 20 пайызын есте сақтайды да, көргенінің 40 пайызын есте сақтап қалады. Ал, бұл нәтижелерді бір мезгілде қолданылған аудио және бейне таспа материалдарының көмегімен 50 пайызға дейін күшейтуге болады. Мультимедиа бағдарламалары әртүрлі қалыпта ақпаратпен қамтамасыз ете отырып оқу үдерісінің тиімділігін арттырады.

Тірек сөздер: мультимедиа, медиа - конвергенция, компьютерлік технология, мультимедиа бағдарламалары, интерактивті режим, графика, мультипликация, презентация.

Аннотация: Термин мультимедиа используется для обозначения носителей информации, позволяющих хранить значительные объемы данных и обеспечивать достаточно быстрый доступ к ним. Мультимедиа - интерактивная система, обеспечивающая одновременное представление различных медиа - звук, анимированная компьютерная графика, видеоряд. Мультимедиа означает, что компьютер может предоставлять информацию пользователю через все возможные виды данных, такие как аудио, видео, анимация, изображение и другие в дополнение к традиционным способам предоставления информации. В образовании мультимедиа используется для создания компьютерных учебных курсов (популярное название CBTS) и справочников, таких как энциклопедии и сборники. СВТ позволяет пользователю пройти через серию презентаций, тематического текста и связанных с ним иллюстраций в различных форматах представления информации. Теория обучения за последнее десятилетие была значительно развита в связи с появлением мультимедиа. Выделилось несколько направлений исследований, такие как теория когнитивной нагрузки, мультимедийное обучение и другие. Идея медиа - конвергенции становится одним из важнейших факторов в сфере образования, особенно в сфере высшего образования. Медиа - конвергенция - это стремительно меняющийся учебный курс дисциплин, преподаваемых в университетах по всему миру [1]. Использование в учебном процессе мультимедийных средств играет важную роль в развитии наблюдательности, внимания, речи, мышления. Мультимедиа способствует развитию мотивации, получению навыков, коммуникативных способностей, способствует развитию информационной грамотности, а также мультимедиа вносит и этический компонент - компьютерная технология никогда не заменит связь между студентами и преподавателем. Она только может поддерживать потенциал их совместного стремления к новым ресурсам и подходит для использования в различных учебных ситуациях. Большинство людей запоминает 20% услышанного и 40% увиденного. Одновременное использование аудио- и видеoinформации повышает запоминаемость до 50%. Мультимедиа программы представляют информацию в различных формах и тем самым делают процесс обучения более эффективным.

Ключевые слова: мультимедиа, медиа - конвергенция, компьютерная технология, мультимедиа программы, интерактивный режим, графика, мультипликация, презентация.

Abstract. The term multimedia is used to indicate media, allowing you to store large amounts of data and provide fast enough access to them. Multimedia - an interactive system that allows the simultaneous display of different media - sound, animated computer graphics, visuals. Multimedia means that the computer can provide information to the user through all the possible types of data , such as audio, video, animation, images and others in addition to the traditional

methods of providing information . In education, the media used to create computer-based training courses (popularly called CBTC) and reference books such as encyclopedias and collections. CBT allows the user to go through a series of presentations, thematic text and associated illustrations in various formats of information. Learning theory in the last decade has been greatly developed with the emergence of multimedia. Highlighted several areas of research, such as the theory of cognitive load, multimedia training and others. The idea of media - the convergence of becoming one of the most important factors in education, particularly in higher education. Media - Convergence - a rapidly changing curriculum subjects taught in universities around the world [1]. Use in the classroom multimedia plays an important role in the development of observation, attention, language, and thinking. Multimedia promotes motivation, skills training, communication skills, promotes the development of information literacy, as well as multimedia and making ethical component - computer technology will never replace the relationship between students and teacher. It can only maintain the capacity of their joint commitment to new resources and is suitable for use in various learning situations. Most people remember the 20% and 40 % heard seen. Simultaneous use of audio and video increases the memorability of up to 50%. Media programs represent information in different ways and thereby make the process more efficient training.

Keywords: *multimedia, media - convergence, computer technology, multimedia programs, interactive mode, graphics, animation, presentation.*

Мультимедиа – қазіргі замандағы адамның бүкіл қоршаған әлеміндегі шексіз ақпараттық өрістің одан әрі дамуына әлеуметтік-мәдени және технологиялық мүмкіндіктер береді. Ақпараттар ғасырында мультимедианың әлеуметтік және мәдени рөлі арта түседі, адамдар білімді жаңа ресурстар түрінде алатын болады. Сондықтан мақаламызда алдымен мультимедиа ұғымын анықтап, оның ЖОО орындарында оқу үрдісінде қолданылуын оңтайландыру теориясын бағамдауға қадам жасаймыз.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев өзінің 2014 жылғы дәстүрлі Жолдауында «Ерекше сапалы білім беру жүйесінің құруды міндеттеп, оның еліміздің стратегиялық дамуының жеті басымдығының ішінде үшінші басым бағыт екенін атап көрсетті» [2]. Еліміз бағдар ұстап отырған көптілділік жағдайында қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде оқыту сапасын арттыру жолдарын іздестіру өзектілігі күшейе түсуде. Өзіндік ой-пікірі қалыптасқан, мемлекеттік тілді меңгерудегі сөйлеу әрекеттерін толық игерген студент-түлектерді қалыптастыру мәселесі оқытудың құралдары мен технологияларын қолдануды қажет етеді. Техникалық даму заманында адамдар теледидар көреді, интернетте чат арқылы сөйлеседі, радио тыңдайды қазақ тілін үйрену кезеңінде бұл жағдайлардың бәрі ескеріледі [3]. Бұл мақсатты жүзеге асыруда аса тиімді дидактикалық мүмкіндіктер тудыратын ақпараттық, мультимедиялық құралдарды қолдануды оңтайландыру жолдарын айқындай түсу керек болады. Ол білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде жаңа қоғам оқытушыларының мемлекеттік тілді шығармашылықпен оқытуда жекелік-әрекеттік көзқарастарын қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқытудың жаңа моделінің құраушысы да бола алады.

Мультимедиа мәтін, графика, мультипликация, бейне және дыбыстардың бірігуі арқылы жасалған электрондық өнім болып табылады.

Мультимедиа ұғымы көп бөліктен тұратын құрал ағылшын тіліндегі мағынасы – «multu» (көп бөлік) және «media» (құрал, орта) немесе латын тілінен аударғанда, «multum» (көп) және «media» (құрал, әдіс) деген ұғымды білдіреді.

Мультимедия – ақпараттық қордың бір түрі, компьютерлік бағдарламаның қамтамасыздандыру жүйесі, визуалды, ақпаратты (мәтін, графика) және динамикалық ақпаратты (сөз, музыка, анимация) біріктіретін компьютерлік технология. Ол кең түрде ақпараттық мүмкіндіктерді мультимедиа мазмұнына кірістіре алады. Мультимедиа тұтынушыға компьютермен сұхбаттасауға мүмкіндік беретін ақпараттық және бағдарламалық құралдар жиыны.

Мультимедиа – екі не одан да көп типті ақпараттарды интерактивті формада біріктіру. Ол әр түрлі типті ақпараттарды компьютердің ұсыну мүмкіндігін арттырады, адамдардың мультисенсорлық табиғатына болмыс-қабілетіне негізделеді.

Білім берудегі мультимедиа – таным үрдісінің кеңеюіне септігін тигізетін, білім мазмұнын интерактивті формада ұсынатын және дидактикалық – ақпараттық құрал болып табылады.

Ал мультимедиялық технологиялар дегеніміз – әр түрлі типтегі мәліметтерді дайындау, өңдеу, біріктіру, ұсыну әрекеттерін ақпараттық және бағдарламалық жабдықтарды пайдалану арқылы жүзеге асыратын құралдардың, әдістер мен тәсілдердің, мазмұнның нәтижелік көрсеткіштердің жиыны.

Мультимедияның бағдарламалық құралдары – интерактивті режимде әр түрлі ақпараттарды дайындау, өңдеу, ұсыну, біріктіру сияқты іс-әрекеттерді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін компьютердің бағдарламалық жабдықтары. Ол қажетті ақпаратқа еш кедергісіз ауысуды қамтамасыз етеді.

Ал мультимедиялық өнімдер дегеніміз – мультимедиялық құралдар мен арнайы бағдарламалық жабдықтар көмегімен дайындалған ақпарат.

Сонымен мультимедиа жүйесіне байланысты атаулардың айқындығы оларды қолдануда айқындыққа қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Мультимедиялық өнімнің мультимедиялық емес ақпарат көздерінен едәуір айырмашылықтармен ерекшеленеді. Олар; 1) ақпарат компьютерді қолдану арқылы сандық түрде сақталады және өңделеді; 2) олар ақпараттың сан алуан түрлерінен (мәтіннен басқа дыбыстық, графикалық, анимациялық, видео т.б.) құралады; 3) интербелсенділік – олардың басты ерекшелігі: ресурс, бағдарламалар, қызмет көрсете алу, адам және олардың өзара ықпал ете алуы (мысалы, тұтынушы белгілі бір интернеттік өнімді алып, сол арада-ақ оған өз тарапынан өз материалдарын қоса алады, сөйтіп оның авторының немесе жасаушының біріне айналуы мүмкін; 4) гипертекстерінің болуы да мультимедиа өнімінің бір артықшылығы болып саналады. Мультимедиа өзінің тез дамып, жаңаланып, тез өзгеріп отыруымен және оның аз шығындармен, арзан жолмен жылдам жүзеге асуымен де сипатталады. Сөйтіп ол жұмыс тәсілдерін жақсартуға, оның тиімділігі мен өнімділігін

арттыруға, коммуникацияның қолданыстағы әдістерін өзгертуге мүмкіндік тудыра отырып, адамның өз басына да ықпал етеді.

Мультимедиа мәдениеттің аса күрделі құбылысы және өнердің жаңа бір түрі деп те танылады. Мультимедианы тұлғалық құндылықтардың бірі деп тануда қабылданған.

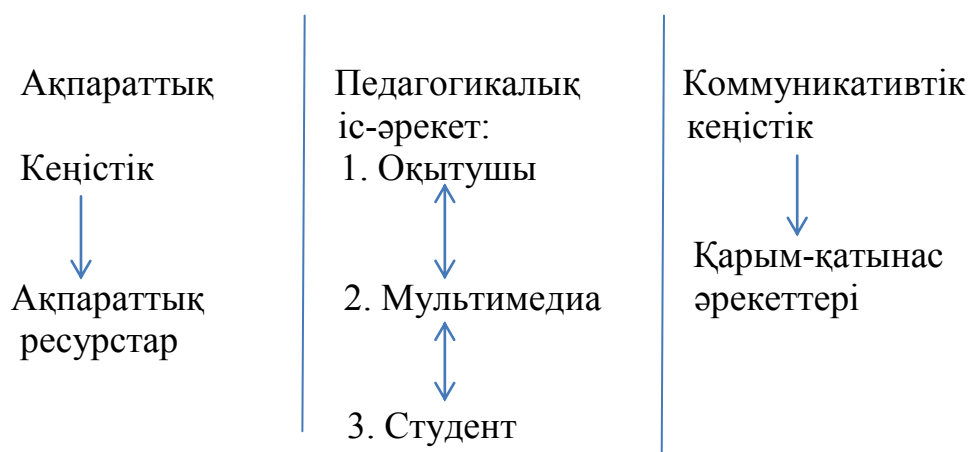
Мультимедиа компьютерлік технология және маркетингтік құрал болумен бірге ол адамның және әлеуметтік топтың көркемдік, шығармашылық әлеуетін жүзеге асырудың тиімді құралы ретінде де бағалы. Ол – желілік жаңа өнер, дәстүрлі өнерде жоқ қырлармен, креативтілігімен сипатталады.

Мультимедиа білім беру жүйесі, соның ішінде ЖОО, үшін де аса кең мүмкіндіктер ашады. Ол білім берудің еске сақтау, «жаттап алу» философиясынан «адамның дамуына көмектесу» философиясына көшуінде аса маңызды рөл атқарады. Мультимедиа оқытындар үшін білім әлемінің кең өрістерін ашады және өз қабілеттерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мультимедиа тек гипермәтіндер архиві емес, ол гиперактивтік ықпалдастықтың, ақпараттық-білімдік кеңістіктегі қарым-қатынастың порталы, студент сол арқылы жаңалықтарға қолы жетімді болады. Студент оқытудың желілік түрінің, электрондық оқу құралдырының қолданылу үрдісінде білім алудың дәстүрлі емес түрлерін өз бетінше меңгеретін болады. Сөйтіп ол оқытудың объектісі емес, оқытушымен коммуникативтік міндеттерді шешуде тең қатысты субъект дәрежесінде әрекет етеді. Студент оқытушымен ынтымақтастықта желілік жобалар жасауға белсенді қатысуға мультимедиа мүмкіндік тудырады, түпкі өнім жасауға яғни нәтижеге қол жеткізеді.

Білім жүйесіндегі мультимедиа – жаңа құбылыс болып табылады. Мультимедианы оқу үрдісінде пайдалану ақпарат кеңістігін кеңейтеді, қатысушылардың ой-өрісінің дамуына және өздігінен жұмыс істеу қабілетінің қалыптасуына ықпал етеді, интерактивті оқытуды сапалы ұйымдастыруға, уақытты үнемдеуге аса қолайлы.

Білім беру жүйесіне мультимедианы кеңінен енгізуді жүзеге асыру «Қазақстан Республикасы білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» арнайы көрсетілген. Балабақшаларда, мектептерде, мектептен кейінгі білім ошақтарында білім беруді ақпараттандыру мәселелері көптеген педагог ғалымдардың үнемі назарында болып келеді. Оқыту үрдісінде ақпараттық технологияларды қолданудың теориясы мен практикасы Ж. Қараев, С.К. Кариев, Қ. А. Таңатаров, Қ.З. Халықов, К.Т. Искакова, Н.И. Аманжолова т.б. зерттеулерінде қарастырылған. Жоғары оқу орындарында технологияларды пайдалану аспектілері З.Р. Халилова, Е.А. Ковалева, А.А. Жолдасбеков, Л.В. Нефедова, С.К. Абдибекова секілді зерттеушілердің еңбектерінде қарастырылған. Жоғарыда көрсетілген құқықтық бағдарламалар мен ғалымдардың зерттеулері білім беру сапасын жетілдірудің мультимедиалық технологияларды қолдану бүгінгі күннің басты талабы болып табылатынын аңғартады.

Мемлекеттік тілді мультимедианы пайдаланып оқытуда білім берудің әр түрлі аспектілерін дамытуға мүмкін болады. Олар: ақпаратты өңдеудің когнитивтік ақыл-ой аспектілері, оқытудың мотивациялық-қызықтырушылық аспектілері, оқытудың коммуникативтік аспектілері, оқытудың танымдық және креативтік (дәстүрлі қалыптан тыс ойлауға жұмылдыратын ақпараттық деректер) аспектілері т.б. Мысалы, мемлекеттік тілді ЖОО-да оқытуда ақпараттық-коммуникативтік аспектілерінің қалыптасу үрдісін мынадай Блум кестесімен көрсетуге болады.



Кестеде көрсетілгендей, ақпараттық кеңістіктегі ақпараттық ресурстар коммуникациялық кеңістіктегі қарым-қатынас әрекеттерінің оқу үрдісінде жүзеге асуына мүмкіндік береді. Онда оқытушы ↔ мультимедиа ↔ Студент тең дәрежедегі оқу субъектілерінің ынтымақтастығы жүзеге асады. Мультимедиялық құралдардың мемлекеттік тілді оқыту үрдісіндегі ақпараттық-коммуникативтік қызметін осы кестедегі жүйемен үнемі жүзеге асырып отыру - тілдік бағыттағы емес жоғары оқу орындарындағы студенттердің оқылым, тыңдалым, сөйлесім, жазылым әрекеттерінің интерактивті түрде орындалып дамуына мүмкіндік тудырады. Қазіргі заманғы мультимедиялар тілдің коммуникативтік қолданысының динамикасына яғни дамуына оқу ақпаратының көлемін белгілі бір реттілігімен беріп отыру арқылы ыңғайлы болуына қол жеткізу оның оңтайландырылуының бір көрінісі болып табылады. Оңтайландыру деп белгілі бір неғұрлым аз уақыт ішінде белгіленген мақсаттың орындалып, нақты нәтижеге қол жеткізудің жүзеге асуы деп түсінсек, мультимедиа құралдарын қолдану арқылы студенттердің коммуникативтік дағдыларды тез меңгерулеріне осылайша оңтайландыру септігін тигізеді.

Тілдік бағыттағы емес жоғары оқу орындарындағы көптілдік жағдайында мультимедиялық құралдарды қолдануды оңтайландыру жолдарының бірі – педагогикалық дизайн. Педагогикалық дизайн дегеніміз – білімді тиімді әрі әсерлі оқыту ісінде жобалау, өңдеу, бағалау және оқу материалдарын қолдануды жүйеге енгізу [4].

Педагогикалық дизайн оқытудағы мультимедианың оңтайлығын арттырады. Алдағы өтетін мультимедиялық сабақты жобалай отырып, оқытушы ақпаратты үлкен экранда беру формалары мен әдістерін,

технологиялық операцияларды қарастырады. «Кез-келген сәтте оқытушы гиперсілтемелердің көмегімен ақпараттың әр бөлігін нақтылай алады» [5]. Мұнда іздестіруде уақыт үнемделіп, тез орындалады. Оның наимақиялардың көмегімен әсерлігі, тиімділігі артады. Мультимедианы қолдану уақыты мен әрежесі әр түрлі. Бірнеше минуттан бір айналымға дейін созылады. Мультимедиа «мини – технология» ретінде қолданылады. Ол сабақтың анықталған нәтижесіне қарай бағыттталып, оның мақсаты мен тапсырмаларына орай дайындалады. Мультимедиа студенттің өз бетінше білім алуын ынталандырады, оқытушының бағдарламалар жасауына қолайлылық туғызады, сөйтіп оқыту ізденістік сипат алады [6].

Тілдік емес ЖОО-да мемлекеттік тілді мультимедиа құралдары арқылы оқытуды оңтайландыру жодарының бірі – экплективтік-коммуникативтік әдісті қолдану, бұл әдіс тілдік мамандықтағы емес студенттің коммуникативтік құзыреттерін дамытуда нәтижелікті көздейді.

Эксплективтік-коммуникативтік әдіс мемлекеттік тіл грамматикасы бойынша құрылған анықтағышқа сүйенеді. Ол грамматикалық анықтағышты оқытушы екі бөлімнен құрастырады:

- 1) қазақ тіліндегі грамматикалық құбылыстар;
- 2) тілдік жаттығулар мен тесттер кешені;

Оқытушы қазақ тілінің грамматикалық құбылыстарының берілу жүйесі мен желісін студенттің дайындық деңгейіне қарай мультимедиаға енгізеді. Оларды сөйлеуде қолдана білу дағдыларын қалыптастыратын кешенді жаттығулар өзінің коммуникативтік қажетті ситуацияларға (жағдаяттарға) қатыстылығымен ерекшеленеді. Эксплекторлық грамматикалық анықтағыш коммуникативтік құзыреттерге қол жеткізуде стуент үшін уақыт үнемдеумен және нәтижелікпен оңтайлылыққа ие болады.

Студент мұғалім құрып берген експлектор көмегімен мемлекеттік тілді үйренуде өз жұмысын дербес, өз бетінше ұйымдастыра алады. Түсініксіз тұстарына тап болса, гипертексте берілетін түсіндірмелерге жүгінеді. Осылайша студент тіл үйренуде өз бетінше нәтижеге қарай ілгерілей береді. Бұл – аудиторияда мұғалім басшылығымен де, аудиториядан тыс дербес түрде қолдануға қолайлы. Студенттің оқу материалын екплекторлық анықтағыш арқылы өз бетінше меңгеруіне мүмкін болуы, мұғалімге аудиториялық сабақтарды интерактивтік сипаттағы тіл үйрену жұмыстарына басымырақ назар аударуға мүмкіндік алады. Олар: дискуссиялар, дебаттар, жобалар, рөлдік ойындар, конференциялар, диалогтық семинарлар мен дөңгелек столдар т.б. Мұндай топтық жұмыстарды (интерактивтік) белсенді өткізу мүмкіндіктері мультимедиа құралдарының қолданылуының оңтайлылығын аттыра түседі.

Мультимедиа құралдарының мұндай тіл үйренуге арналған експлекторлық үйрену бағдарламаларынан басқа да мультимедиалық ресурстарды қолдану да оңтайландыруға қызмет ете алады. Олар: интернеттік және телекоммуникативтік желілердегі мультимедиалық ресурстар. Солардың ішінде компьютерлік сөздіктер, анықтағыштар,

эгициклопедиялар, мемлекеттік тілді өз бетінше үйренуге арналған компьютерлік курстар т.б.

Әрине, бұл құралдарды пайдалану өз-өзінен тиімді бола салмайды. Оларды студент белгілі бір жүйеде оқытушы басшылығымен қолданғанда ғана белгілі бір нәтижелерге жақындайды. Бұл үрдісте оқытушы да, студент те экплекативтік-коммуникативтік грамматикалық анықтағышты жетекші құрал ретінде, жетекші әдіс ретінде ұстанады.

Тілде емес ЖОО-да филолог емес студенттердің мемлекеттік тілді үйренуде лингвистикалық тіректері жетіспейді. Ал экплекативтік-коммуникативтік-гармматикалық анықтағышты қолдану осы олқылықты жоюға үлкен әдістемелік көмек болып табылады. Бұл мультимедиалық құрал мемлекттік тілді үйренуде филологиялық методологияға сүйенуге мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, тілдік бағыттағы емес жоғары оқу орындарындағы көптілділік жағдайында мемлекеттік тілді оқытуда мультимедиалық құралдарды қолданудың оқытуды оңтайландыруға тигізер септігі мол. Сондықтан да студенттердің мемлкеттік тілді үйренудегі коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда ерекше рөлге ие мультимедиа құралдарын қолдануды оңтайландырудың теориялық мәселелері мен ұғымдарын айқындап алу маңызды болмақ. Ол бұл мәселеде қолдануға тиімді ірң оңтайлы әдіснамаларды (методологияларды) дұрыс таңдауға негіз бола алады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 <http://ru.wikipedia.org/wiki/Мультимедиа>
- 2 Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Қазақстан халқына 2014 ж. Жолдауы
- 3 Шаханова Р.Ә. «Техникалық жоғары оқу орындарында қазақ тілін оқыту» А. «Ғылым», 2011
- 4 Вендров А.М. «Проектирование программного обеспечение экономических, информационных систем:» Учебник М; 2006 544 бет
- 6Ладыженский Г.М. Базы данных: кратко о главном. (Москва. НИИ системных исследований РАН, 2000, -44 бет)
- 6 Шлыкова О.В. Немного о мультимедиа в профессиональном образовании (Библиотека №4, 1998 ж.)

Резюме

Статья освещает теорию способов оптимизаций мультимедийных средств в целях формирования коммуникативных компетенций студентов вузов нелингвистического профиля. Автор подчеркивает возрастания социальной, культурной и дидактической роли мультимедиа в информационный век.

Resume

The article describes theoretical ways of optimizing multimedia means in order to form communicative skills of university students of non-linguistic profile. The author emphasizes the increasing social, cultural and didactic role of the media in the information age.

Бағитжанова Ш.С. -ст. преподаватель
Арқалықский государственный педагогический институт и
мени И. Алтынсарина, Алматы, Казахстан

ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ МОЩНОСТЬ ЯЗЫКОВ (социолингвистический мониторинг)

Аннотация: В статье дается анализ языковой и этноязыковой ситуации в республике, характеристика языковой ситуации как однокомпонентной или многокомпонентной. Заостряется внимание на особенностях функционирования немецко-казахского двуязычия и его социолингвистической характеристике, раскрываются причины, способствующие развитию двуязычия, типы которых являются массовыми. Статистическими данными автор статьи подтверждает демографическую неравномерность языков в республике. Согласно социологическому мониторингу, первые места в шкале демографической мощи языков занимают казахский и русский языки, третий значительный по удельному весу этнос – немецкое население, сохранившее свою национальную культуру и демографическую структуру. Немецко-казахское, немецко- русское двуязычие- это двуязычие одностороннего типа, так как носители немецкого языка в основном владеют немецким, а также казахским и русским языками, а носители казахского и русского языков не владеют, либо слабо владеют немецким языком. Такое двуязычие не может обеспечить двустороннюю коммуникацию. Общение между одноязычным и двуязычным коллективами или индивидами общения возможно до тех пор, пока представители нерусских коллективов используют русский язык.

Массовое двуязычие- это процесс контактного взаимодействия между носителями двух языков полиэтническом социуме, когда двумя языками владеют не только отдельные билингвы, но и целые коллективы того или иного социума.

Таким образом, социолингвистический мониторинг двуязычия позволяет охарактеризовать их как двуязычия двухкомпонентное, несбалансированное, контактного типа, неблизкородственное (немецко-казахское), близкородственное (немецко- русское).

Ключевые слова: важный, демография, этнический, расселение, среда, барьер, сфера, коммуникация, интеграция, двуязычие.

Андатпа: Автор өз мақаласында тілдердің демографиялық қуаттылығын нақты дәлелдер арқылы айқындай білген. Қазақстанның әрбір облыстары бойынша пайыздық көрсеткіштерді қамтыған. Мәселен, Ақмола (522334), Көкшетау (8,4), Қостанай (8,4), Павлодар (7, 8). Неміс – орыс, неміс – қазақ тілдерінің әлеуметтік және мәдени қажеттіліктері жайын тиянақты дәлелдеген.

Немісше-қазақша, немісше-орысша тілдерін жатық меңгерудегі тақырыптың маңыздылығы туралы толық мәліметтер берілген. Әлеуметтік мәдени ортаның мәдениетаралық қатынасты іске асыруда, шетел тілдері орынды пайдалана білудегі ұлттық-мәдени ерекшеліктерді көрсете білген. Күнделікті қарым-қатынаста үш тілде сөйлеуші социумның маңызын ескере отырып, шетел тілінде сөйлей білуі қажеттілігін тиімді жолдарын арқылы нақтылаған. Үйреніп жатқан тілдің фонологиялық, лексикалық, грамматикалық құбылыстарын, заңдылықтарын меңгеруде және сөйлеуде қолдана білудегі мүмкіндіктеріне де тоқталады. Мақалада Қазақстанның көптеген

облыстарындағы 1989 жылғы мәліметке қарағанда немістердің демографиялық көрсеткіштерінің үштілділікті үйренудегі тиімділігі туралы баяндалған. Сабақ өткізу кезінде осындай тақырыптар көлемінде берілген тапсырмаларды орындаудағы студенттердің қызығушылығын туғызу, белсенділіктерін арттыруда алатын орны жайында тиянақты ойлар берілген.

Елдегі тәуелсіздіктің орнығуы – даму деңгейі және мәдениет дәстүрлері жағынан әрқилы мемлекеттердің демографиялық құндылықтарға қол жеткізудің мүмкін екендігінен нақты айқындалған. Жаһандық демографиялық теңгерімсіздік күн өткен сайын күшейе түсуде. Біз жас ұлтпыз. Еліміздегі орташа жас – 35. Бұл біздің адамдық әлеуетімізді сақтауға, әлемде өзіміздің дұрыс орнығуымызға зор мүмкіндік береді. Бүгінгі күні алға жылжуға бізде жақсы негіз бар. Сондықтан демографиялық мүмкіндіктерді өзіміз асыруға тиімді жолдарын пайдалануға жағдай жасалып отырғандығы жайында да мақалада деректер берілген.

Тірек сөздер: маңызды, демография, этникалық, қоныстану, орта, кедергі, кеңістік, тілдік қарым-қатынас, қостілділік.

Abstract: The author of the article considers demographic power and position of different languages being used in the Republic of Kazakhstan. The author underlines the social and cultural importance of interrelation Kazakh and Russian language natives with German speaking people living in most regions of our republic.

The article contains the number of Germans and other nations distributed in Almaty, Astana, Kostanai, Karaganda, Aktobe, Akmolinsk, Pavlodar and East-Kazakhstan regions. These nations have saved and follow their traditions and customs, language and culture. They live in friendship and mutual understanding with all the people living in Kazakhstan.

In creating this article the author fully examined the demographic situation in the Republic of Kazakhstan between the years 1989 till 1996 according to the state accounts made in these years. At the beginning of 90-s of the 20th century there were about a million Germans living in Kazakhstan. Migration process which took place in those years have lowered the number of Germans three times.

The author also stresses the fact that in regions mostly populated with Germans there are German-Russian and German-Kazakh bilingualism there these languages are being used only for their communication need and there is also monolingualism when they use their mother tongue for communication as there are no other nations living in that region.

Bilingualism as a socio – cultural phenomena has its specific signs. Firstly it is natural motivation, secondly the prestige of Russian and Kazakh languages as the most widely used in all spheres of our everyday life.

This author makes its conclusion that German – Kazakh and German – Russian bilingualism has not a mass character, because the amount of German population in the republic is 2.4% out of the whole population.

Key words: important, demography, ethnic, resettlement, environment, barrier, sphere, communication, integration, bilingualism.

Важным для определения картины взаимодействия языков является демография мощностей языков, которая очевидна в нашей республике. Это подтверждается как статистическими данными, так и положением языков в иерархической структуре языковой совокупности в социуме. Первые места в шкале демографической мощностей языков занимают казахский и русский языки.

Этнические русские (37,4 %) проживают сегодня практически во всех регионах Казахстана, а в 8-ми областях, в том числе и в Астане, Алма-Ате составляют этнические большинство. Их этнотерриториальное расселение,

сложившиеся исторически, в основном сохраняется, так как большинство их проживают в Костанайской, Акмолинской, Северо-Казахстанской, Карагандинской, Актюбинской, Восточно-Казахстанской областях.

Третий значительный по удельному весу этнос-немецкое население (5,8%). По данным переписи 1989 г. в Казахстане проживало до 945,855 т. немцев. По численности они уступали казахам и русским, однако, в 1999 году численность их снизилась почти в два раза – 353441. Основной причиной снижения численности немцев является миграционный фактор.

Немецкое население проживает во всех областях Казахстана, наиболее компактно в Акмолинской областях (522334), Кокшетауской (8,4%), Костанайской (8,4%), Павлодарской (7,8%), Северо-Казахстанской и Карагандинской (5,8%). Проживают немцы небольшими группами и в Южно-Казахстанской и Алма-Атинской областях.

По словам К.Кушербаева и Д.Галиева, немецкое население, территориально локализуясь, сохранило свою национальную культуру и демографическую структуру [4,500].

По данным Демографического Ежегодника Казахстана, в 1996 году удельный вес немцев Казахстана составил всего 2,4%, а в 1989 году удельный вес этого этноса составлял 5,5% [6].

Как видим, заселение немецкого этноса в республике компактно-диффузное. И это обстоятельство способствовало созданию разнохарактерной языковой среды. С одной стороны, отмечается монолингвизм, наиболее распространенный в местах компактного проживания населения, с другой стороны, билингвизм - распространенный в районах, где в соседстве живут люди разных национальностей.

Немецко - казахское, немецко-русское двуязычие – это двуязычие одностороннего типа, потому что носители немецкого языка в основном владеют немецким, а также казахским и русским языками, а носители казахского и русского языков не владеют, либо владеют немецким языком.

Эти виды двуязычия односторонние, потому что, носители немецко-русского и немецко-казахского двуязычия владеют родным и русскими языками, а носители русско-немецкого и казахско-немецкого только родным языком.

Одностороннее двуязычие, предусматривающее комбинацию двух языковых коллективов (одноязычного и двуязычного является и социально несбалансированным). Такое двуязычие не может обеспечить двустороннюю коммуникацию. Общение между одноязычным и двуязычным коллективами или индивидами общения возможно до тех пор, пока представители нерусских коллективов используют русский язык. Как только они переходят на родной язык их коммуникация с иноязычными носителями прекращается. Возникает изолирующий языковой барьер.

Немецко-русское двуязычие и немецко-казахское двуязычие не сбалансировано и по функциональной дистрибуции языков, так как русский и казахский языки доминируют во всех социально значимых сферах общения. Эти типы двуязычия являются массовыми.

Массовое двуязычие – это процесс контактного взаимодействия между носителями двух языков в полиэтническом социуме, когда двумя языками владеют не только отдельные билингвы, но и целые коллективы того или иного социума.

Такой тип двуязычия как социокультурный феномен может иметь специфические признаки и быть вызванным к жизни в силу определенных причин, обусловивших его появление.

Основными причинами, способствовавшими например, развитию массового немецко-казахского и немецко-русского двуязычия в этот период были следующее: 1) естественная мотивация (потребность каждодневного общения на русском языке); 2) престижность русского и казахского языков; 3) факторы интеграционного порядка, потребовавшие наличия общего средства общения в полиэтническом социуме; 4) факторы общественно-политического характера, связанные с реализацией языковой политики государства, способствующей развитию всех языков, в первую очередь, казахского и русского.

Немецко-казахское и немецко-русское двуязычие не является массовым, так как удельный вес немецкого населения составляет всего 2,4%.

Таким образом, социолингвистический мониторинг немецко-казахского и немецко-русского типов двуязычия позволяет охарактеризовать их как двуязычие двухкомпонентное, несбалансированное, контактного типа, неблизкородственное (немецко-казахское), близкородственное (немецко-русское), одностороннее не массовое, нераспространенное.

Список литературы:

- 1 Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика.-М.: Аспект-пресс, 1996.
- 2 Абишева К.М. Социально-языковая контактология.-Алматы: Гылым, 2001.
- 3 Хасанова Б.Х. Языки народов Казахстана и их взаимодействие-Алма-Ата: Наука, 1976.
- 4 Кушербаев К., Галиев Д. Немцы в Казахстане//Современный Казахстан. Экономика, Политика, общество.-Алматы, 1970.
- 5 Демографический ежедневник Казахстана.-Алматы: Казинформцент, 1995.

Түйіндеме

Автор тұжырымдамасында тілдің демографиялық қуаттылығының арқасында ғана жаңа өрлеуге қол жеткізе аламыз. Оның қуаты дәстүрлі сана мен қоғамдық құрылысты өзгертуге үлкен талпыныс береді. Елді зайырлы мемлекетке айналдырудың жолы да жаңа үрдістерді жұртшылықтың қабыл алуын жеңілдететін маңызды жағдаяттардың бірі осы тілдер қуаттылығы сабақтастығы болғанын атап өткен.

Resume

This article is dealt with a problem of studying two foreign languages and analyzing its use in different part of Kazakhstan. Also here is shared some information of massive usage of two languages.

Руханова К.И. – ст.преподаватель
КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

О РОЛИ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА В СОВРЕМЕННОМ ПОЛИЯЗЫЧНОМ МИРЕ

***Аннотация:** В данной статье рассматривается роль французского языка, как одного из мировых лидирующих языков, в современном полиязычном мире, приводится мотивация его изучения, а также делается сопоставительный анализ французского языка с другими языками.*

***Ключевые слова:** полиязычный мир, французская мечта, выбор французского языка.*

«Ничто так не способствует созданию будущего, как смелые мечты». Сегодня утопия, завтра, - плоть и кровь». Виктор Гюго.

Французская мечта становится реальностью в Казахстане в связи с открытием международного сотрудничества между Казахстаном и Францией в области образования, между Казахским национальным педагогическим университетом имени Абая и университетом Сорбонны города Парижа, что делает возможным, не выезжая за пределы страны и региона, получение престижного европейского образования практически для каждого казахстанского гражданина и граждан Центральной Азии.

Этот новый проект может внести свой весомый вклад для открытия новых возможностей развития двустороннего казахстанско-французского сотрудничества между двумя университетами, а также расширения международного сотрудничества и укрепления дружбы между Францией и Казахстаном.

Французский язык, - это язык международного общения и играет свою важную роль в качестве одного из мировых лидирующих языков современного полиязычного мира.

В рекламном проспекте, предоставленном преподавателям французского языка, Французским Альянсом в г. Алматы, который является культурно-образовательным центром, действующим при поддержке Посольства Франции в РК, говорится: «СЛЕДУЙ ЗА МЕЧТОЙ, СДЕЛАЙ ПЕРВЫЙ ШАГ ВО ФРАНЦИЮ!» и указывается **10 причин учить французский язык [3]:**

- Французский - второй самый преподаваемый язык после английского.
- Знание французского помогает трудоустроиться в большинство международных организаций.
- Знание французского позволяет получить бесплатное высшее образование во Франции.
- Французский - официальный язык 29 стран мира (Канада, Бельгия...).

- Франция - самая посещаемая страна мира с более чем 70 млн. туристов в год.
- Французский - международный язык кухни, моды, кино, театра, танца и архитектуры.
- Французский - официальный рабочий язык многих международных организаций (ООН, ОБСЕ, ОИК...).
- Учить французский теперь легче, благодаря новым ускоренным и интуитивным методикам изучения.
- Знание французского помогает в изучении английского, испанского, итальянского, португальского языков.
- Французский - это мелодичный и богатый язык... язык любви!

Это список можно продолжить:

- Это официальный язык Олимпиады. На Олимпийских Играх торжественно объявляют представителей сборных команд различных стран мира на французском языке.
- Это язык красоты, шарма, парфюмерии, косметики.
- Это очень красивый язык, благодаря своему специфическому произношению, правилам связывания и сцепления звуков, долготе звуков. Песни на французском языке, знакомые всем, звучат душевно и мелодично. Студентам нравится исполнять свои собственные песни на французском и других иностранных языках. Хорошая песня оживляет не только сам урок иностранного языка, но и саму жизнь. Музыка дарит радость, исцеляет, является выражением самых лучших возвышенных чувств человека.

На французском языке песни поют даже те, кто его не знает, т.е. не франкофоны. **Музыка не знает границ. Это язык сердца**, понятный всем. Кто с песней по жизни идёт, тому легче и веселее жить.

«Одна радость изгоняет сотню печалей». Китайская пословица.

И многие студенты и преподаватели испытывают большое желание изучать французский язык. Так, в КазНПУ имени Абая проводятся бесплатные курсы французского языка для студентов с преподавателем - носителем языка. И многие преподаватели других дисциплин, не франкофоны, хотели бы, чтобы открылись курсы французского языка для них с преподавателем из Франции.

- На самом деле, знание французского языка очень сильно помогает при изучении испанского языка.

Сравним две пословицы:

«*A la guerre comme à la guerre*». На войне, как на войне. Французская пословица.

«*A la guerra como a la guerra*». Испанская пословица.

- Французский язык - это язык дипломатии. В Казахстане присутствуют Посольства Франции и других франкоязычных

стран, куда можно трудоустроиться, имея отличные знания французского языка.

- Французский язык - это также язык бизнеса, хотя известно, что общепризнанным мировым лидером в мире бизнеса является английский язык. Знание французского помогает трудоустроиться в различные известные французские, а также швейцарские, бельгийские, канадские и другие франкоязычные компании, работающие в Казахстане.
- Знание французского языка может оказаться Вашим дополнительным шансом при поступлении на работу, так как в Казахстане требуется знать 3 языка (казахский, русский и английский), то тот, кто знает больше языков, имеет больше возможностей быть принятым на работу в международную организацию.
- Даже такие разные языки, как французский и русский, имеют много сходства. Для сравнения: *aéroport* - аэропорт, *métro* - метро, *passport* - паспорт, *radio* - радио, *acteur* - актёр, *actrice* - актриса, *bibliothèque* - библиотека, *institut* - институт.
- Знание французского языка может пригодиться и в работе в качестве преподавателя или переводчика, а также от секретаря до главы представительства какой-либо иностранной компании.

Знание французского языка, как и любого другого иностранного языка, способствует зарождению не только международного сотрудничества между странами, но и зарождению дружеских чувств между людьми.

Так давайте же изучать французский язык по выбору вашего сердца с любовью и радостью, которые помогут преодолеть все трудности на пути его изучения.

Но любая мечта, даже самая лучшая, так и останется мечтой без действия. Поэтому нужно поставить перед собой цель. Учитель и ученик связаны одной целью: свободное владение французским языком.

Как говорил Ш. А. Амонашвили в своей книге «Единство цели»: «Учитель, будь солнцем, излучающим человеческое тепло, будь почвой, богатой ферментами человеческих чувств, и сей знания не только в памяти и сознании твоих учеников, но и в их душах, сердцах» [1].

Жизнь - это школа общения. А владение иностранными языками способствует развитию международного общения и сотрудничества.

Знание иностранных языков, - это ключ к культуре других народов.

Культура, - это путь к счастью.

«Чем больше трудных дел, тем больше счастья». Еврипид [2].

Когда спрашиваешь у студентов: «Почему вы изучаете французский язык?», то можно услышать разные ответы:

- 1). Хочу читать художественную литературу на французском языке.
- 2). Хочу сшить платье из французского журнала моды.
(ответ портнихи).
- 3). Хочу посетить Францию, Париж.

4). Хочу учиться во Франции.

Но чаще всего слышишь ответ: «Я люблю французский язык. Он очень красиво звучит.»

Итак, выбор и знание французского языка открывают широкие возможности для международного общения и делового сотрудничества, а также развития полиязычной личности.

Франкоязычный мир, - очень большой. Выучив французский язык, можно поехать во Францию, Бельгию, Швейцарию, Канаду, Сенегал и другие страны, где говорят на французском языке.

Французский язык, - это дверь, распахнутая в большой мир, открывающая большие возможности для тех, кто хочет добиться своих целей в жизни.

Мы достигаем цели только благодаря действиям. Ключ к успеху - настойчивость.

«Великие достижения рождаются в борьбе». Наполеон Хилл.

Список литературы:

- 1 Ш.А. Амонашвили. Единство цели. Москва «Просвещение» 1987.
- 2 В. А. Бачинин. Духовная культура личности. Москва. Издательство политической литературы, 1986.
- 3 Рекламный проспект Французского Альянса г.Алматы, пр. Абая 52В.
- 4 Н.В. Барышников. Обучение чтению с использованием француско-русского словаря. Москва «Просвещение» 1985.

Түйін

Бұл мақалада қазіргі көптілді әлемдегі француз тілінің орны мен рөлі, сондай-ақ француз тілін басқа тілдермен салыстырмалы талдауы қарастырылады.

Resume

The Role of French in modern multilingual world, and also a comparative analysis of French with other languages are considered in this article.

ӘОЖ 378.016:821.512.122.

Тәжібаева С.Ғ. - п.ғ.к., профессор
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

БОЛАШАҚ ҰСТАЗДАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КЕЛБЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ОРНЫ

Қоғамның рухани-адамгершілік мәселелері, ҚР білім беру мекемелерінде тәрбие жүйесі мәселелері көбінесе мемлекетіміздің ХХ-ХХІ ғасырларда басынан өткізген әлеуметтік өзгерістерге байланысты. Әлеуметтік құрылымның өзгеруі, кеңестік идеологиялық институттардың жойылуы, “жабайы”, нарықтық қатынастар, қоғамда қалыптасқан рухани өмірдің

бұзулуы, “өз ойынды еркін айту керек дегенді”, “бәрін істеуге болады” деген ақпарат құралдарының әсерінен идеологиялық, вакуум пайда болып ізгілікке қарсы идеялардың көзқарастардың, құбылыстардың (нашақорлық, алкоголизм, жыныстық көргенсіздік, жеке бастық прагматизм, арсыздық, ашушақтық және т.б.) дамыуна әкелді. Бұлар біздің жастарға кері ықпал жасайды. Мектептің, ЖОО-ның тәрбие процесіне өзгерістер енгізу керектігі қазақ баласының ұлттық келбетін қалыптастыру қажеттілігінен туындап отыр. Себебі, жалпы адамзаттық құндылықтарға сүйене отырып, қазақ баласының келбетін тәрбиелеуін шешудің бір жолы мектепте, білім беру, тәрбие процесін ұйымдастыру жолын ғылыми тұрғыдан іздену арқылы біз Ақтөбе Қ.Жұбанов атындағы университетінде (1997 ж.), Қазақ Мемлекеттік Қыздар Педагогика Институтында (2001 ж. бастап), Алматы қаласының эстетикалық бағыттағы 119 мектеп ұстаздарымен (2003-2007 жж. аралығында) жұмыс ұйымдастырудамыз.

Адам тәрбиелеу, ұрпақ өсіру – ең жауапты мәселе.

“Қазақстан Республикасының азаматтарына патриоттық тәрбие берудің 2006-2008 жж арналған мемлекеттік бағдарламасы” туралы ҚР президентінің 2006 ж 10/Х № 200 жарлығында ҚР азаматтарына патриоттық тәрбие беруде 2006-2008 ған бағдарлама (бұдан әрі мемлекеттік бағдарлама азаматтардың бойында жоғары патриоттық сананы, өз елі үшін мақтаныш сезімдерін қалыптастыру, патриоттық тәрбие жүйесін жоспарлы түрде дамыту арқылы, отанның мүдделерін қорғау жөніндегі азаматтық борыш пен конституциялық міндеттерді орындауға тәрбиелеу мақсатында құрылған.

1) Байыпты азаматтық ынтымақтастық пен қатыстылық пен этносаралық және тұлғааралық өзара түсіністік сезімін қалыптастыру ықпал ететін ұйымдастырушылық алғы шарттары мен шаралар жүйесін құру.

2) Қазақстандық патриотизм, төзімділікті, адам құқықтары мен жөніндегі іс-шараларды (мен айтар едім жанұяда) және т.б.

Өркениетті азаматтық және тұлға аралық қатынастардың қалыптасуына жағдайлар мен әлеуметтік алғы шарттар жасау болып табылады.

Патриоттық қасиет – бұл адамгершілік тәрбиесінің негізгі бір тармағы, адам бойындағы негізгі құндылықтар болып табылады. Халқымыздың бойындағы *патриоттық* құндылық ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырған заңдылық тұрғысыдан да қарастыруға болады. Көне түркі заманнан бастау алған патриоттық құндылық Құлтегін жазбаларында былай деп суреттеледі: *“Елтеріс қазаның алғырлығы, еліне деген сүйіспеншілігі Құлтегіннің қанына ана сүтімен сінді”*. *Патриоттық құндылық ана сүтімен даритын ең киелі ұғым екенін түсінеміз.*

Ғылыми деректерге зер салатын болсақ, патриотизм ұғымы XV ғасырдың басында француз халқының ұлттық батыры Жанна д’Арк ұлтының тәуелсіздігі үшін басқыншыларымен күресіп, өз Отанының дербестігін сақтап қалуды көздеген ұлы жеңістің *нәтижесінде пайда болды десек, артық айтпаған болар едік. Басқа да елдердегі патриотизм де француз еліндегідей сырттан келген жаулаап алушыларға, әртүрлі жаман пиғылдарға қарсы күрес тұрғысынан сипатталды.*

Өмір ағымы талап етіп отырған жаңа қоғамға лайықты саналы, білімді, үйлесімді жетілген жеке тұлғаны дайындау бүгінгі мектеп алдында тұрған негізгі міндет. Осыған байланысты ЖОО болашақ мамандарды дайындауда оқу-тәрбие жұмыстарын жан-жақты толықтырып, халықтық тәлім-тәрбиенің озық үлгерімен сабақтастырып қайта қарап шығу, бойында еліне, жеріне деген сүйіспеншілік сезімі дамыған азамат тәрбиелеу бүгінгі күн талабының өзекті мәселелерінің бірі болып отыр.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың “Қазақстан –2030” жолдауында: *“Оқушыларды қазақстандық патриотизмге, шығармашылық жағынан дамыған жеке тұлға ретінде тәрбиелеу қажет. Бүгіннен бастап ұлттық мінез-құлық, биік талғампаздық, тәкаппарлық, тектілік, білімділік, биік талғам, ұлттық намыс қасиеттерін сіңіріп қалыптасуымыз керек,” – делінген.*

Отан сүю, патриотизм деген ұғымдар мектепке, үйге, жақынына, туған қаласына (ауылына) деген сүйіспеншіліктен басталады [1].

“Елдің елдігін оның тарихы, әдебиеті, салт-дәстүрі сақтайды” деген ұғымды бастау етіп алатын болсақ, патриотизмге тәрбиелеу үрдісін шартты түрде мынадай іс-шараларға бөлуге болады:

- тілді құрметтеу;
- ұлттық салт-дәстүрді зерделеу;
- елдің тарихы мен мәдениетін оқып зерттеу;
- ата-бабалар өсиетін оырындау;
- жер байлығы мен табиғатты қасиеттеу.

Қазақстан ғаламдық гуманистік ойлау жүйесіне енді. Сондықтан, ондағы әрекеті адами гуманистік мақсат-мүддеге қайшы болмауы қажет. Бұл ретте, Қазақстанның көп ұлтты құрамы ескерілгені жөн. Аталған ерекшеліктерге байланысты, қазіргі тәрбие жұмысын төмендегі тәртіпте қарастыруға мүмкіндік бар:

1. Болашақ мамандардың халқының салт дәстүрін жетіле білуі патриоттық тәрбиенің нәтижесі бүгінгі өмір талабына сай болу.
2. Жастардың Қазақстан республикасының мемлкеттік рәміздерін білуін қамтамасыз ету, оларды құрметтеу сезімін қалыптастыру;
3. Қазақ халқының озық гуманистік құндылықтарын басшылыққа ала отырып, жалпы қазақстандық патриотизмге, отансүйгіштікке тәрбиелеу;
4. Болашақ мамандарды өз пікірлерін ашық айтуға, сөз бостандығына, басқалардың пікірін құрметтеуге тәрбиелеу [2].

Патриоттық сезімнің нысаны мен азаматтық парыздың өтелер өлшемі – Отан. Оны таратып айтсақ, бұл – *туған жер, оның табиғат байлықтары, ұлттың тілі, дәстүрі, қамәдени ескерткіштері, тарихы жасалған өлкедегі киелі орындары. Олардың адам санасына жылылық, жақындық, туысқандық сезімдерді ұялатып, ізгі де ерлік істердің бастауына аайналуы – патриотизмге тәрбиелеудің арқауы.* Ә.Қалмырзаев: “Бұл сезім әркімге әр кезеңде (яғни, әртүрлі жаста) оянып, кейін кәмелетке келгенде біржола буыны қатып, тәжірибе мен, жаспен, уақытпен, біліммен, қоршаған ортаның ықпалымен, мемлкеттік және қоғамдық әлеуметтік институттардың

(балабақша, отбасы, мектеп, жоғары оқу орындары, бұқаралық ақпарат құралдары, қоғамдық ұйымдар, саяси ұйымдар мен қозғалыстар) әсерімен қалыптасады” деп жазады.

Адам бойына патриоттық сезімнің қалыптасуына отбасы тәрбиесі әсер етеді.

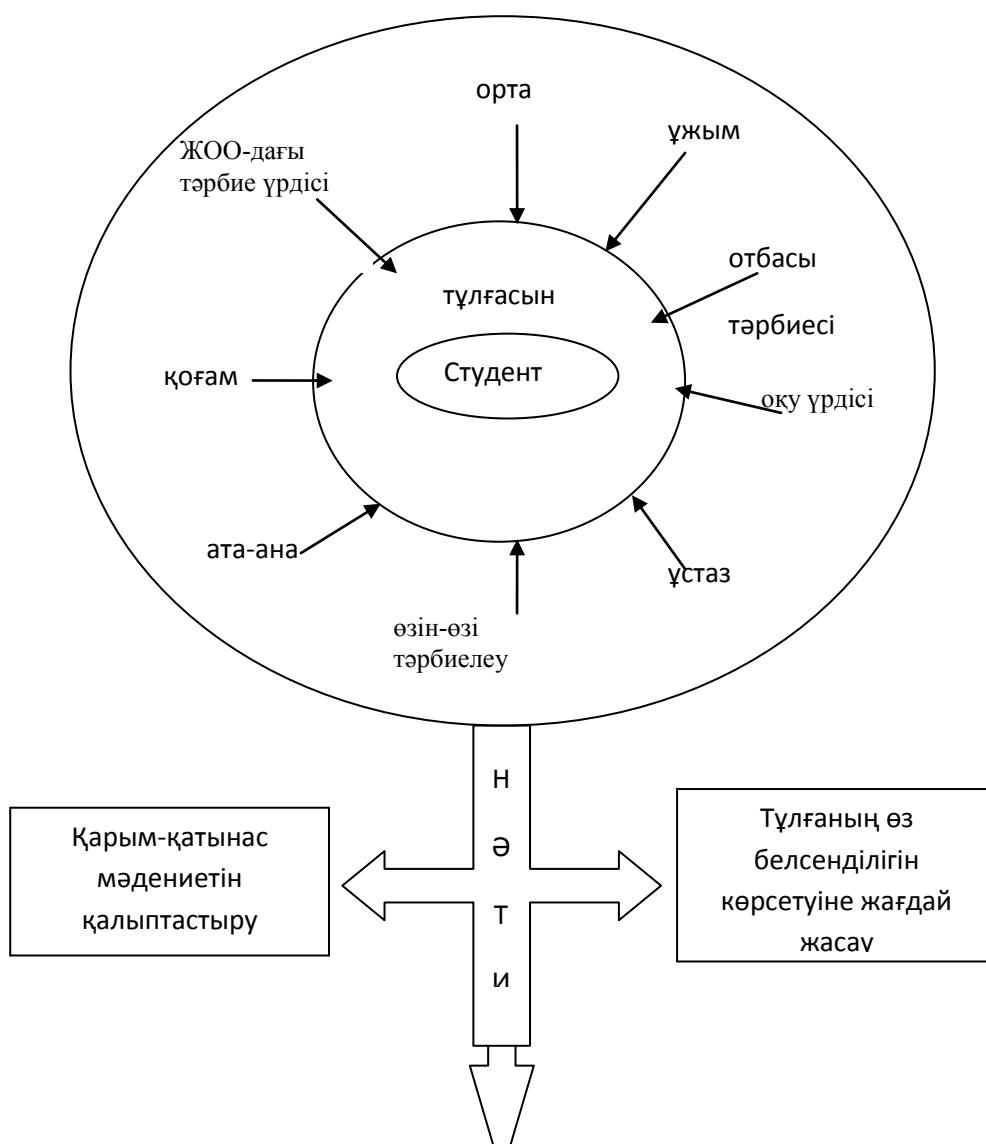
“Ел болсам десең, бесігінді түзе” – дейді ұлы жазушы Мұхтар Әуезов. Біздің халқымыздың тәрбие тәсілдерімен тәжірибелері көп. Халқымыздың ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүр, әдет-ғұрып үлгілері мен өнегелері соның айғағы. Елін сүйген адам сол елдің салт-санасын, мәдени мұрасын кастерлеп, өнеге тұтуы тиіс.

Қандай мемлекеттің де ертеңі еңселі, бала-шағаның баянды болуы жастардың тағдыр-тәлейінің қалай қалыптасқанына байланысты. Сондықтан мектептер мен өзге де оқу орындарының басты міндеті – *ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды игеруге қабілетті, ғылым мен тәжірибе жүзінде терең білім ала отырып, жеке тұлға болып қалыптасуға дайын ұрпақ тәрбиелеу.*

Жастарымыздың бойына елжандылық, азаматтық, жоғары ізгілік пен адамгершілік сезімдерді жан-жақты жетілгенде ғана Қазақстандық патриотизм сезімі асқақтай түседі [3].

Жас ұрпаққа ұлттық тәрбие берудің бағдарлы идеялары еліміздің Президенті Н.Назарбаев мемлекеттік идеология мәселесін ұдайы есте ұстауымызды ескере келе былай деп жазады: “Бес арыстарымызға арналған тарихи зерде кешенінде мен қазақстандық отаншылдық сезімін тәрбиелеуге көңіл бөлген едім. Қазақстанда тұратын әрбір адам осы елдің перзенті ретінде сезінбейінше, оның өткенін біліп, болашағына сенбейінше біздің жұмысымыз ілгері баспайды.”. Осы қағиданы әр ұстаз басты мақсат етіп алдына қойса, оқу тәрбие үрдісін ұйымдастыруда әр ата-ана мектепке көмек берсе, сонда ғана президентіміздің қойған мақсатының бәсекелестікке сай 50 елдің қатарына кіруге еңбек ететін 21 ғасырдың азаматын тәрбиелейміз.

Олай болса, қазіргі кезеңде мектеп табалдырығынан бастап білім беруде ел тарихын терең қозғап, тәрбие сағаттарында қазақ зиялы қауымының еңбектерін, қоғам дамуына қосқан үлесін айтып түсіндіру арқылы жастардың адами құндылық қасиеттерін қалыптастыра аламыз. Сондай-ақ ұлттық салт-сананың өмірдегі қолданылмалы көріністері: *рәсімдер, рәміздер, ырымдар, тыйымдар, жөн-жоралғылар, діни уағыздар, сенімдер, кісілік рәсімдері, перзенттік парыз, адамгершілік борыш, ұрпақтық міндет арқылы іске асырылып, ұлттық қасиеттерге айналады.* Жастардың ұлттық қасиеттері: *меймандостық, кісілік, сыйласымдылық, имандылық, кішпейілділік, кеңпейілділік, салауаттылық, тіршілікке бейімділігі, өнерпаздық, шешендік, ақынжандылық, сыпайылығы, мәдениеттілігі, т.б. қасиеттері* арқылы ерекшеленеді. Мысалы, қазақ жастарының келбетін қалыптастыруда, мына модельді ұсынамыз (сурет 1):



Ұлттық салт-сананың өмірдегі қолданылмалы көріністері:

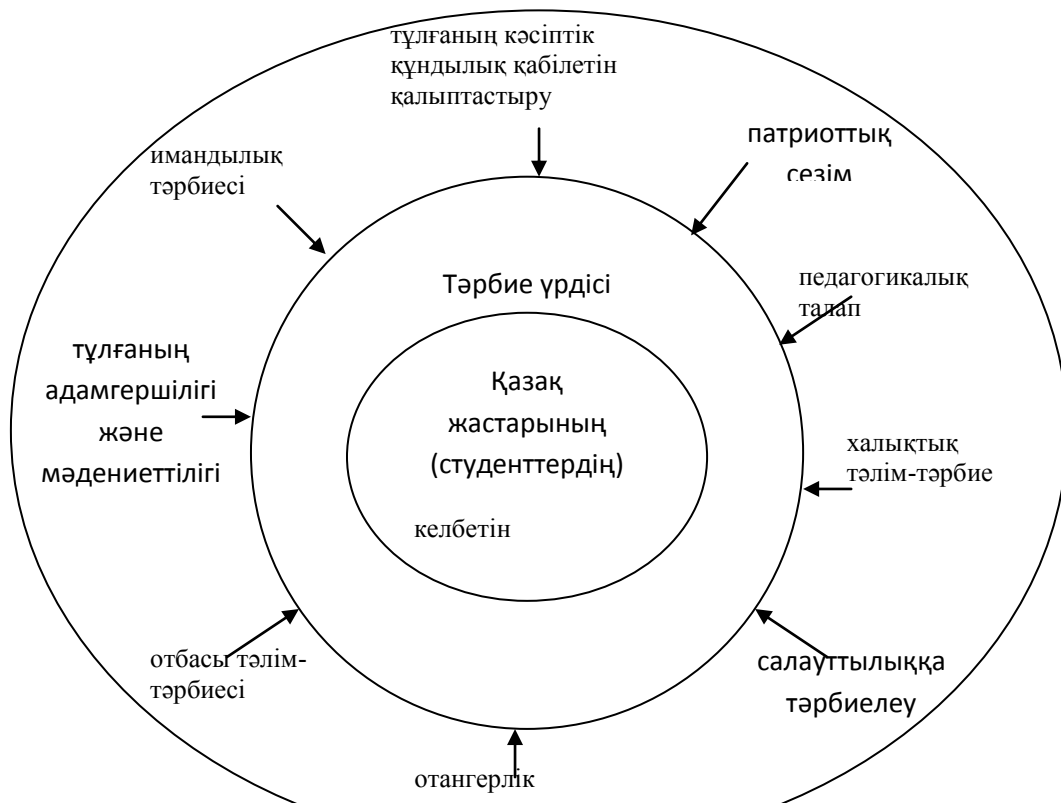
рәсімдер, рәміздер, ырымдар, тыйымдар, жөн-жоралғылар, діни уағыздар, сенімдер, кісілік рәсімдері, перзенттік парыз, адамгершілік борыш

Жастардың ұлттық қасиеттері:

Сурет 1. Қазақ жастарының келбетін қалыптастыру

Осыған орай мұғалім (тәрбиеші, сынып жетекшісі, ата-ана) қазақ жастарының келбетін қалыптастыруда мектеп, ЖОО тәрбие жұмысында төмендегідей *қасиеттерді* қалыптастыру керек:

- өзгеріп жатқан өмір жағдайларына бейімделе білу;
- әлеуметтік-саяси жағдайда, өз көзқарасы мен сеніміне, идеалына және ізгіліктік құндылықтарға сүйене отырып мақсат қоя білуі керек;
- ұлттық санасы, азаматтылық отангерлік қасиеттері болып елінің экономикалық және мәдени дамыған, әлемдік қоғамда сай орны бар зиялы мемлекет болып қалыптасуына қатысуға талпынуы керек;
- заңды сыйлап және әлеуметтік жауапкершілікті болуы қажет, азаматтық ерлігі, ішкі еркіндігі мен өзіндік ар-намысы болуы керек;
- өзін объективті бағалайтын және өзін дамытатын қабілеті болуы керек, өз потенциалын (қабілеті, мүмкіншілігін) сезініп, оны іске асыра білуі керек, өздігінен шешім қабылдап, оны шеше білуі керек, алдына мақсат қоя білуі қажет және не нәрсенің алдын ала білуі қажет;
- өмірде бар жағынан жоғары әлеуметтік белсенді болуы керек, жаңаны іздеуге өмірлік және кәсіптік мәселелердің стандартты емес шешімдерін табуға, әлеуметтік-экономикалық жағдайда бәсекелестікке қабілетті болуы керек;
- жанашыр, өнегелі, парасатты, басқа ұлтты, басқа діндегі, басқаша ойлайтын адамға шыдамсыздық пен жаугершілік көрсетпейтін қабілеттері болуы керек;
- өз денсаулығын қалпына келмейтін өмірлік ресурс ретінде бағалау;
- әлемдік және ұлттық мәдениет байлықтарын бағалай білуі керек.



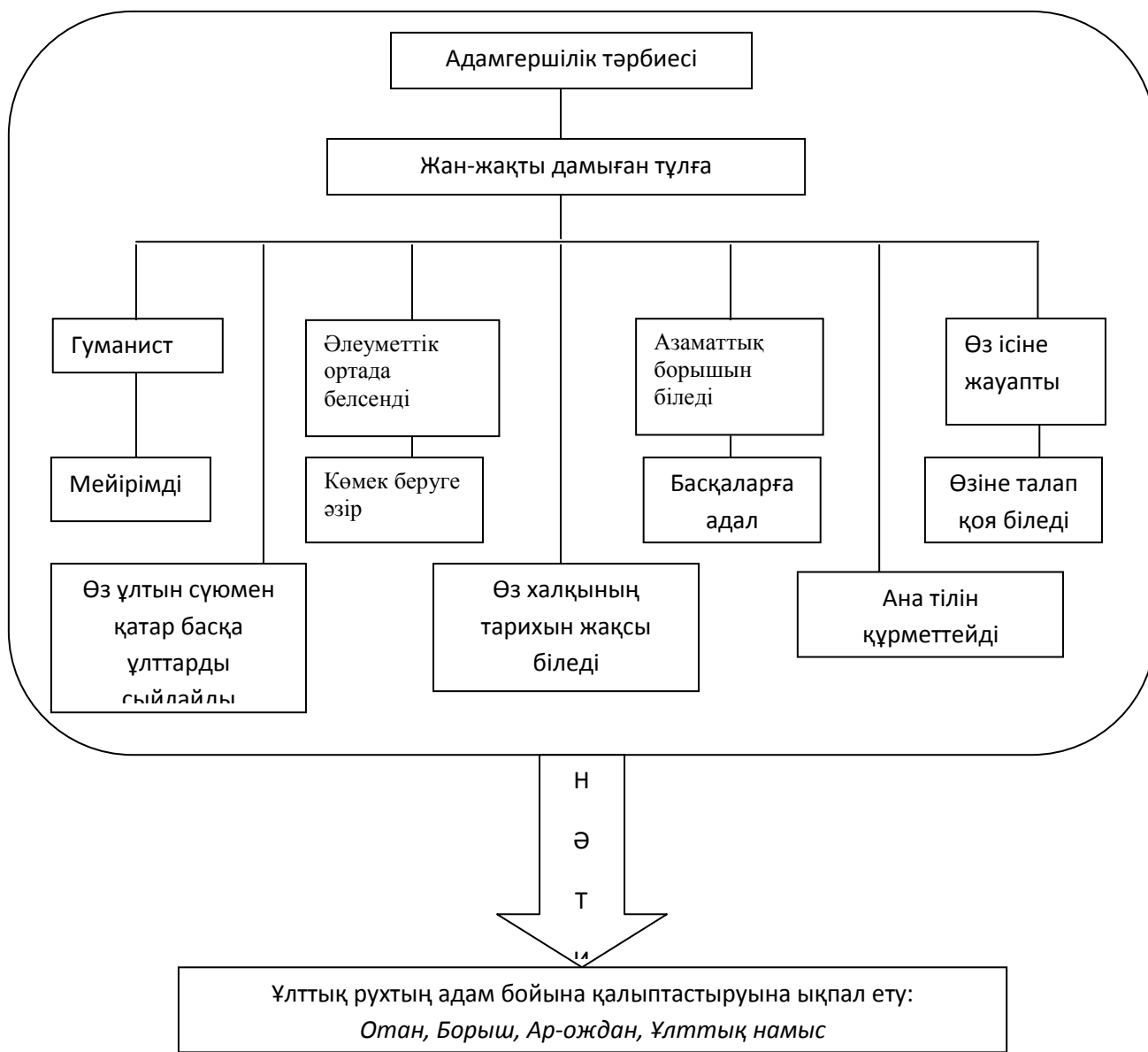
Сурет 2.

Жан жақты жарасымды дамыған, көркіне ақылы сай, адамгершілігі мол жігіттің сұлтаны, асыл ару тәрбиелеу халық арманы. Жан жақты дамыған нағыз ел қамын, жер ер-азамат тәрбиелеу қазақ мектебінің басты мақсаты болуы керек екенін әр ұстаз есінде сақтау қажет.

Бұл жалпы адамзаттық, құндылыққа негіз болар деген оймен қазақ жастарының келбетін тәрбиелеу схема түрінде беріп отырмыз (2 сурет).

Қазақ жастарының келбетін тәрбиелеу дегеніміз – бұл мұғалім мен жастардың оқу-тәрбие процесі үрдісінде, өзін-өзі тәрбиелеуде, өздігінен білім алуда іске асатын ата-ананың көмегімен, жастардың жеке көзқарасы, адамгершілік нормасы, жалпы мәдени кәсіптік қабілетінің жасалуына бағытталған мектеп ұжымының іс әрекеттері арқасында іске асады деп білеміз (С.Ғ.Тәжібаева).

Жастардың бойына ұлттық құндылықтарды құрметтеуге, сақтауды тәрбиелеуде белгілі әлемдік, отандық ғалымдарымыздың еңбектеріне тоқталып өтелік.



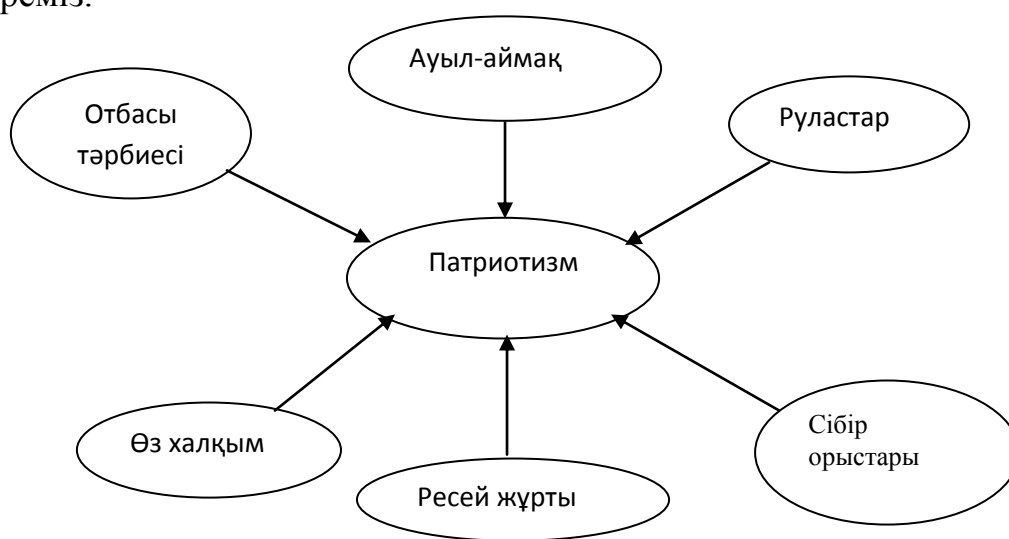
Белгілі педагог К.Ушинский “Халықтың (этностың) тәжірбиесінде педагог та жоқ, педагогика да жоқ” дейді. Ал Аристотель “Біз бала тәрбиелеуде халық тәжірбиесіне сүйенеміз” деп жазады.

Жастар бойында ұлттық патриотизмді дамыту әр мектептегі, ЖОО-дағы мұғалімнің тәрбиесінің де маңызы зор. Ұстаз баланың бойына патриотизмді қалыптастыру үшін ең алдымен мына қасиеттерді оқушылар бойына сіңіру керек.

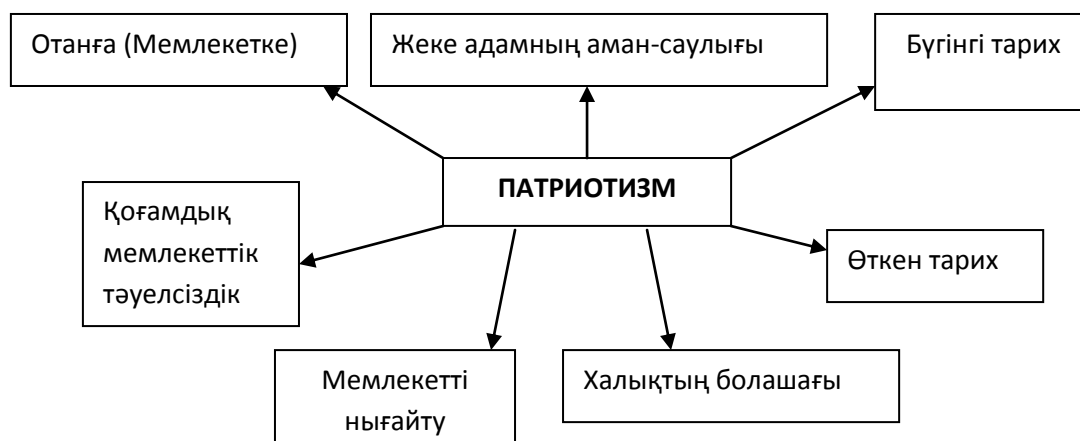
Бұл арқылы жастарды өзін-өзі тәрбиелеуде алға қойған мақсатың орындауда осы моделдерді тиімді қолдансақ жеке тұлға бойында адамгершілікке тәрбиелеу барысында, Отанды сүю, кішіпейілділік, жаман әдеттен аулақ болуға тәрбиелейміз.

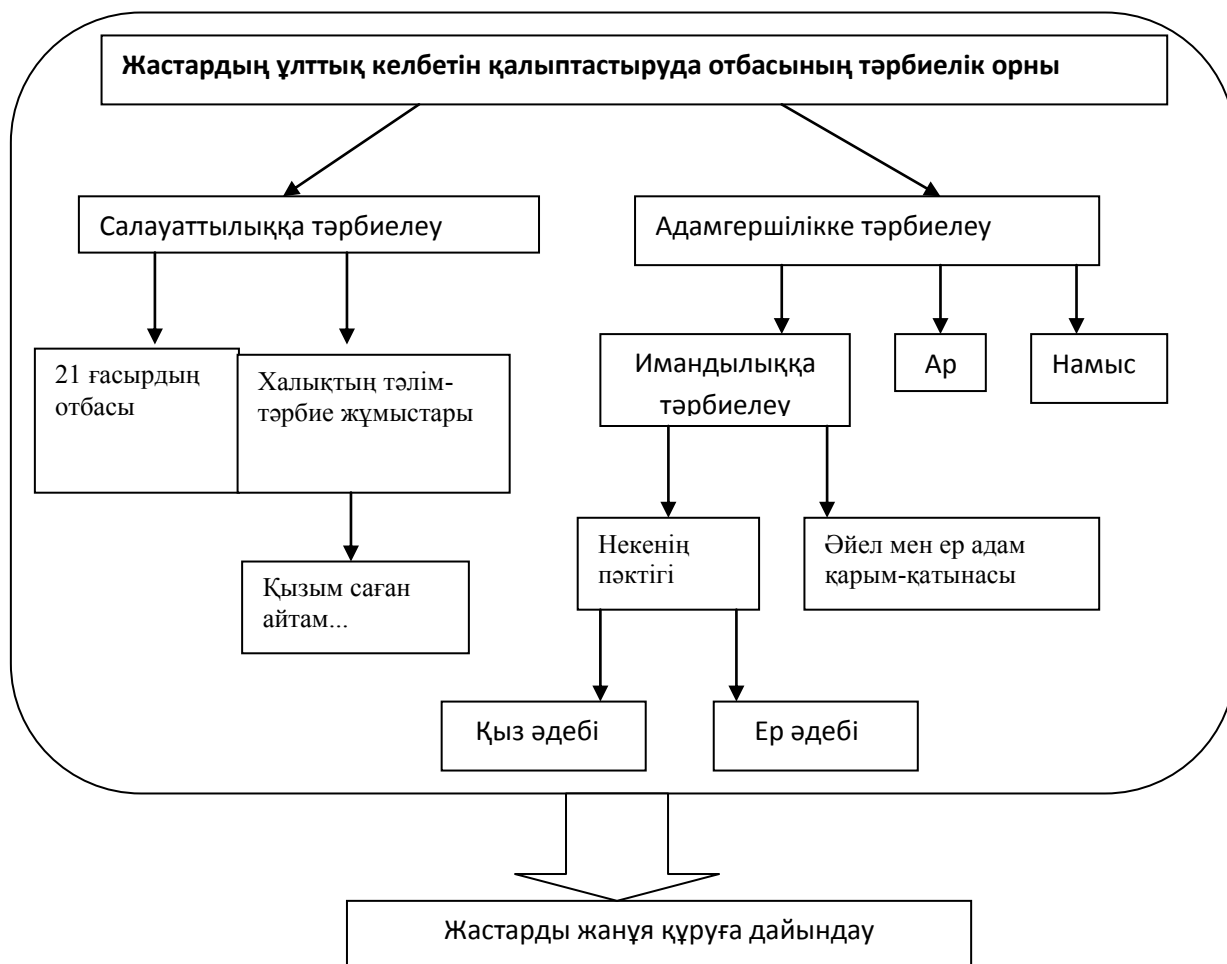
Өткен ғасырдағы көрнекті ағартушы-педагогтарының, соның ішінде Ш.Уәлиханов, А.Құнанбаев, Ы.Алтынсаринның, халық қаһарманы Б.Момышұлының шығармалары, ой-тұжырымдамалары жастарды тәрбиелеуде үлкен ой тастайды.

Мысалы: Ш.Уәлихановтың тұжырымдамасын мына кесте арқылы көреміз.



Б.Момышұлының тұжырымы бойынша патриотизм дегеніміз:





Қорыта келгенде, қазақ жастарының ұлттық келбетін қалыптастыру моделін ұсынамыз:



Сурет 3. Қазақ жастарының ұлттық келбеті

Отандық ғалымдарымыздың бірі Қ.Жарықбаев “Еліміз бен жеріміздің түпкілікті иегері – қазіргі қазақтардың психологиясында осы этносқа ғана тән біртұтас ұлттық ерекшелік бар деп айту қиын. Өйткелі, қазақ этносының бүкіл тыныс-тіршілігінде, отбасындағы әдеп-ғұрып пен салт-санасында көрініс беріп жүр. Бірақ, кейбіреулер айтып жүргендей, бұрын жылқы мінез болып, енді қой мінезі болған жуас, намыссыз халық емеспіз” деп тұжырымдайды.

Әрбір мәдениетті, білімді адам өзінің кәсіптік, дүниетанымдық деңгейін ұлттық мәдениетпен ұштастыра білуге міндетті. Мәдениетті болу үшін білімді болу міндет. Білімді болғанмен ұлттық мәдениетті игермеген болса, ондай тұлға ұлт алдында мәңгірт, мәдениетсіз болып көрінеді де, халықтың наразылығына ұшырайды. Кәсіптік-мұрагерлік әдеп (мәдениет) сақталған жерде дамыған дарынның мәдени жемістері көрінеді.

Білім беру мен тәрбиелеудің мақсатын айқындау үшін қазақ білімпазы Ж.Аймауытовтың мына сөздерін еске алған жөн. Ол “Мектеп бітіріп шыққан соң бала бүкіл әлемге, өзгенің және өзінің өміріне білім жүзімен ашылған саналы ақыл көзімен қарай білсе, міне, білімдендірудің көздейтін түпкі мақсаты осы. Мектеп осы бағытта баланың келешекте жетілуіне мықты негіз салуы керек” деген екен.

Ойымызды қорыта келе, құрметті ұстаз қауым Бала бидің сөзін естеріңізге түсіргім келеді:

“Жерден ауыр дегенім – ақыл-білім,
Судан терең дегенім – оқу-ғылым,
Оттан ыстық дегенім – адамның өмірі,
Көктен биік дегенім – шәкірттің көңілі!” –

осы ойды дамытуда ақиқат шындықпен іштей бірлік тауып, үйлесімді жұмыс жүргізілсе, сіз жүргізген тәлім-тәрбие, білім нәтижелі болмақ. Ұстаз үшін еңбегінің жемісін көруден артық бақыт жоқ [4]!!!

Әдебиеттер тізімі:

- 1 С.Ғ.Тәжібаева. Мектепте тәрбие жұмысын ұйымдастыру технологиясы. – Алматы: “Ғылым” баспасы, 2003.
- 2 С.Ғ.Тәжібаева. Жоғары оқу орындарында тәрбие жұмысын ұйымдастыру әдістемесі. – Алматы: “Ғылым” баспасы, 2004.
- 3 С.Ғ.Тәжібаева, Қалиева Г.И. Жоғары оқу орындарында тәрбие жұмысын ұйымдастыру тұжырымдамасы. – Алматы: ҚазҰПУ, 2005.
- 4 С.Ғ.Тәжібаева. Тәрбие жұмысын ұйымдастыру тұжырымдамасы. Алматы: “Қазақстан мектебі № 3”, 2007.

Резюме

Данная статья посвящена формированию национальной культуры молодежи во внеучебной деятельности вуза. Также автор в своей модели показывает основные направления формирования национальной культуры личности будущих учителей.

Resume

The article above focuses on the formation of national culture of young generation in universities' extracurricular activities. The author in her model shows the main trends of formation of a national culture of the prospective teachers.

**«ХАБАРШЫ» ЖУРНАЛЫНЫҢ
«КӨП ТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІ ФИЛОЛОГИЯСЫ» СЕРИЯСЫНДА
БАСЫЛАТЫН МАҚАЛАЛАРДЫ БЕЗЕНДІРІЛУГЕ
ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР:**

I. Қажетті материалдар

- 1.1.Парақтардың төменгі орта жағы қарындашпен нөмірленген мақала көшірмесі мен оның электрондық нұсқасы.
- 1.2. Аңдатпа 200 сөзден және тірек сөздер 10-12 сөзден тұрады және олар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде болуы тиіс.
- 1.3.Мақаланың мазмұны: а) кіріспе бөлім; ә) талдау; б) тәжірибе (егер болса); в) қорытынды; г) әдебиеттер тізімі және түйін сөз (екі тілде: егер де мақала қазақ тілінен болса, түйін сөз (15 сөз) - орысша және ағылшынша, ал егер де орыс тілінде болса, түйін сөз (15 сөз) қазақша және ағылшынша болуы тиіс және т.б.) керек.
- 1.4. Автор (авторлар) жайында берілетін мәліметтер: аты-жөні толық, жұмыс орны (ұжым аты, жоғары оқу орнының толық аты және қысқартылған аты), атқаратын қызметі, ғылыми дәрежесі мен атағы, жұмыс және үй телефоны, электронды поштасы.

II. Мақаланы безендіру ережесі

- 2.1. Мақала мәтіні терілуі: Word стандартты формат A4, Times New Roman, кегль №14, бір интервал арқылы, парақтың жоғарғы және төменгі бос өрістері-2,5см; оң жақтағы-1,5 см; сол жақтағы -3 см. болуы керек;
- 2.2. ӘОК - сол жақ жоғарғы бұрышта бас әріптермен (кегль №13);
- 2.3. Автордың (авторлардың) аты-жөні - жартылай қарайтылған кіші әріптермен ортада және келесі жолға жұмыс істейтін ұжым мен қала, мемлекет аты (кегль №13);
- 2.4. Мақала аты - бір бос жолдан кейін жартылай қарайтылған бас әріптермен (кегль №13);
- 2.5. Аңдатпа және тірек сөздер – мақала жазылған тілде (кегль №12);
- 2.6. Мақала мәтіні - бір бос жолдан кейін (кегль №14);
- 2.7. Әдебиеттер тізімі (кегль №13);
- 2.8. Әдебиеттерге сілтемелер квадраттық жақшада беріледі, *мысалы*, [1], [2, 3156.], [4-7].

III. Мақалаларды жариялау тілдері – қазақ, орыс, ағылшын, қытай тілдері және т.б.

Редакцияға түскен мақалаларға сала бойынша мамандардың пікірлері беріледі. Пікір негізінде редакция алқасы авторға мақаланы толықтыруға (түзетуге) ұсыныс жасауы, не мүлдем қайтарып беруі мүмкін.

Мекен-жайы: Алматы қаласы, Қазбек би көшесі 28, Абай атындағы ҚазҰПУ, жұмыс телефоны - 8(727) -2 91-40-63, эл.пошта: destiny_time412@mail.ru

Редакция алқасы

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ «ХАБАРШЫ/ВЕСТНИК», серия: ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИНОСТРАННАЯ ФИЛОЛОГИЯ

I. Необходимые материалы.

- 1.1. Статья в распечатанном и электронном варианте: нумерация страниц внизу по центру.
- 1.2. Аннотация (200 слов) и ключевые слова (10-12 слов) на трех языках (на казахском, русском и английском).
- 1.3. Содержание статьи: а) введение, б) анализ, в) практическая часть (если есть), г) заключение, д) список литературы, е) резюме из 15 слов: если статья на казахском языке – резюме на русском и английском языках, если на русском языке – на казахском и английском.
- 1.4. Сведения об авторе (соавторе): Ф.И.О. полностью, место работы (название организации, вуза полное и сокращенное название), должность, учёная степень, звание, контактный телефон, e-mail.

II. Оформление статьи.

- 2.1. Набор текста статьи: Word стандартного формата А4, Times New Roman, кегль №14, через 1 интервал, поля: верхнее, нижнее – 2,5 см, правое – 1,5см, левое – 3см;
- 2.3. УДК - в левом верхнем углу прописными буквами (кегель №13);
- 2.4. Фамилия, инициалы автора (соавтора) - по центру полужирным строчным шрифтом, (кегель №13), следующая строка - место работы, город, страна;
- 2.5. Название статьи - через интервал полужирным прописным шрифтом (кегель №13);
- 2.6. Аннотация и ключевые слова - на языке оригинала (кегель №12);
- 2.7. Текст статьи - через интервал (кегель №14);
- 2.8. Список литературы (кегель №13);
- 2.9. Ссылки в тексте на литературу даются в квадратных скобках, *например*, [1], [2, с. 315],[4-7].

III. Язык издания статьи – казахский, русский, английский, китайский и др.

Поступившие в редакцию статьи рецензируются ведущими специалистами и учеными по отраслям знаний. Статья, на основании редактирования, может быть возвращена для ее корректирования и доработки. Статьи, не соответствующие требованиям, возвращаются.

Адрес: г. Алматы, ул. Қазбек би 28, КазНПУ им. Абая
контактный телефон - **8(727) -2 91-40-63**, электронный адрес: **destiny_time412@mail.ru**

Редакционный совет

REQUIREMENTS TO THE ARTICLES IN THE JOURNAL "KHABARSHY/VESTNIK" SERIES: MULTILINGUAL EDUCATION AND FOREIGN LANGUAGES

I. Required materials.

- 1.1. An article in the printed and electronic version: page numbers at the bottom center.
- 1.2. Abstract (200 words) and key words (10-12 words) in the original language.
- 1.3. Article content: a) introduction b) analysis c) the practical part (if there is one), d) conclusion, e) references, e) summary/resume consists of 15 words (article in the Kazakh language: a summary in Russian and English languages, in Russian: in Kazakh and English).
- 1.4. About the author (co-author): full name, work place (name of organization, full and abbreviated name of the university), position, academic degree and title, telephone number, e-mail.

II. Designing articles.

- 2.1. Typesetting articles: Word standard A4, Times New Roman, type size 14, 1 interval, margins: top, bottom - 2.5 cm, right - 1,5 cm, left - 3 cm;
- 2.2. UDC - at the top left corner in capital letters (type size 13);
- 2.3. Author's name and initials (co-author) - centered in bold lower case letters (type size 13), the following line - work place, city, country;
- 2.4. Title of the article - in the interval in bold uppercase letters (type size 13);
- 2.5. Abstract and keywords – in the original language (type size 12);
- 2.6. Text of the article – a line after, (type size 14);
- 2.7. References (type size 13);
- 2.8. References cited in the text are given in square brackets, for example [1], [2, p .315], [4-7].

III. Publishing language of articles - Kazakh, Russian, English, Chinese, etc.

Submitted articles are reviewed by leading experts and scholars on the definite spheres. The article based on the editing can be returned to its correction and refinement. Articles that do not meet the requirement will be returned.

Address: 28 Qazbek bi st., Abai KazNPU, Almaty
Tel: **8 (727) -2 91-40-63**, e-mail: **destiny_time412@mail.ru**

Editorial Board

**Келесі басылымның негізгі бөлімдері/Рубрики следующего выпуска/
Rubrics of the next issue:**

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

**КОГНИТИВТІК ЛИНГВИСТИКА
КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА
COGNITIVE LINGUISTICS**

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
CULTURAL LINGUISTICS**

**ДИСКУРС ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИПОЛОГИЯСЫ
ДИСКУРС И ЕГО ТИПОЛОГИЯ
DISCOURSE AND ITS TYPOLOGY**

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
MULTILINGUAL EDUCATION**